

Tallella ikä eletty...

Ikääntyminen tilastoissa

Toimittanut Pekka Myrskylä

Tallella ikä eletty...

Ikääntyminen tilastoissa

Toimittanut Pekka Myrskylä

Tiedustelut – Förfrågningar – Inquiries
Pekka Myrskylä (09) 1734 3555
pekka.myrskylä@stat.fi

Kansikuva – Pämbild – Cover photograph: Pekka Myrskylä
Kannen suunnittelu – Pärmlanering – Cover design: Irene Matis
Taitto – Ombrytning – Layout: Seija Töyräänvuori

© 2005 *Tilastokeskus ja kirjoittajat*
Statistikcentralen och författarna
Statistics Finland and authors

Tietoja lainattaessa lähteenä on mainittava Tilastokeskus.
Uppgifterna får lånas med uppgivande av Statistikcentralen som källa.
Quoting is encouraged provided Statistics Finland is acknowledged as the source.

ISBN 952-467-436-X

Esipuhe

Käsillä olevat tilastokatsaus suomalaisista ja ikääntymisestä, "Tallella ikä eletty", on ensimmäinen Tilastokeskuksessa tehostetun sosiaalitalastoyhteistyön tulos. Vuonna 2003 valmistuneen sosiaalitalastostrategian mukaisesti perustettiin loppuvuodesta 2003 sosiaalitalastojen yhteistyöryhmä, jossa on edustajia elinolotilastoista, henkilötalastoista ja hinta- ja palkkatilastoista. Yksi yhteistyön muotoja on vuosittain toteutettava "poikkitalastollinen" yhteistyöhanke, jossa pyritään antamaan konkreettisia esimerkkejä eri tilastoaineistojen rinnakkaiskäytön tarjoamista mahdollisuuksista. Ikääntyminen oli helppo valinta ensimmäisen hankkeen teemaksi.

Raportissa on käytetty rekisteritietoja väestöstä, sen työssäkäynnistä, tuloista ja varallisuudesta. Niiden rinnalla on voitu käyttää väestö- ja yritys-kyselyihin perustuvia hinta- ja palkkatietoja sekä tietoja elinolo-, tulonjako-, kulutus- ja työvoimatutkimuksista. Materiaaleina ovat olleet myös tutkimukset työoloista, ajankäytöstä ja vapaa-ajasta.

"Tallella ikä eletty" -raportin kirjoittajat muodostivat projektiryhmän, jonka päällikkönä ja raportin toimittajana on toiminut Pekka Myrskylä. Kirjoittajien lisäksi työhön on osallistunut joukko kommentaattoreita, jotka lukivat eri vaiheissa lukujen käsikirjoituksia. Sosiaalitalastojen yhteistyöryhmä on toiminut projektin johtoryhmänä. Julkaisun taitosta on huolehtinut Seija Töyräänvuori.

Tilastokeskus toivoo, että tämä ikääntymistä käsittelevä tilastokatsaus saa runsaslukuisen lukijakunnan. Toivomme myös palautetta siitä, miten tämän raportin "poikkitalastollinen" pyrkimys on onnistunut ja miten kokemuksia voitaisiin ottaa huomioon tilastointia kehitettäessä. Tämä raportti on luonteeltaan kertaluontoinen ponnistus, jota ei välttämättä toisteta sellaisenaan koskaan. Raportista saatavat kokemukset ja sen saama vastaanotto vaikuttavat kuitenkin siihen, miten säännöllistä tilastointia kehitetään.

Tilastokeskuksessa huhtikuussa 2005

Jussi Simpura

tilastojohtaja, Tilastokeskus, Elinolot-yksikkö,

ja

puheenjohtaja, Tilastokeskuksen sosiaalitalastojen yhteistyöryhmä

Sisällys

	Esipuhe	3
	Kirjoittajat	5
<i>Jussi Simpura</i>	Mitä tilastot voivat kertoa ikäntymisestä?	7
	YHTEENVETO	11
<i>Pekka Myrskylä</i>	Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa	15
	ARTIKKELIT	
<i>Mauri Nieminen</i>	Ikärakenteen muutos	35
<i>Pekka Myrskylä</i>	Työvoimamuutokset	51
<i>Markku Säylä</i>	Varallisuus	89
<i>Markku Lindqvist</i>	Tulot ja kulutusmahdollisuudet	103
<i>Irmeli Penttilä</i>	Terveydentila ja sairastavuus	113
<i>Hilikka Ahonen</i>	Kuolleisuus	131
<i>Minna Piispa & Markku Heiskanen</i>	Tapaturmat ja väkivallan kokemukset	143
<i>Tuula Melkas</i>	Sosiaalinen ympäristö	155
<i>Pekka Myrskylä</i>	Asuminen	171
<i>Christina Telasuo</i>	Elinkustannukset	181

Kirjoittajat

*Hilka Ahonen,
yliaktuaari, Henkilötilastot-yksikkö*

*Markku Heiskanen,
erikoistutkija, Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)
(aiemmin mm. Tilastokeskus, Elinolot-yksikkö)*

*Markku Lindqvist,
erikoistutkija, Elinolot-yksikkö*

*Tuula Melkas,
erikoistutkija, Elinolot-yksikkö*

*Pekka Myrskylä,
kehittämispäällikkö, Henkilötilastot-yksikkö*

*Mauri Nieminen,
kehittämispäällikkö, Henkilötilastot-yksikkö*

*Irmeli Penttilä,
erikoistutkija, Elinolot-yksikkö*

*Minna Piispa,
erikoissuunnittelija, Oikeusministeriö
(aiemmin Tilastokeskus, Elinolot-yksikkö)*

*Jussi Simpura,
tilastajohtaja, Elinolot-yksikkö*

*Markku Säylä,
tutkija, Elinolot-yksikkö*

*Christina Telasuo,
yliaktuaari, Hinnat ja palkat -yksikkö*

Jussi Simpura

Mitä tilastot voivat kertoa ikääntymisestä?

Poikkitilastollisen katsauksen tavoitteet

Tallessa ikä eletty... on Tilastokeskuksen sosiaalitalastojen yhteistyöryhmän käynnistämän ensimmäisen poikkitilastollisen hankkeen raportti. Tämä johdantoluku on kirjoitettu maaliskuun 2004 alussa pidetyn hankkeen käynnistysseminaarin puheenvuorojen pohjalta, ja sen alkuun ja loppuun on lisätty taustoittavaa ja arvioivaa tekstiä helmikuussa 2005. Teksti heijastelee sekä ikääntymishankkeen käynnistäjien että raportin todennäköisten lukijoiden odotuksia ja toiveita. Toiveiden toteutumista voi arvioida luettuaan koko raportin. *Tallessa ikä eletty...*-raporttia voi myös verrata Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisuun "Eläkeikäisten elinolot Helsingissä" (2004), joka ilmestyi vuodenvaihteessa 2004–2005. Molemmissa julkaisuissa on ollut tavoitteena käyttää olemassa olevia tilastoaineistoja monipuolisen kuvauksen tuottamiseksi eläkeikäisestä väestöstä ja sen oloista. Tilastokeskuksen ikääntymishankkeen näkökulma on luonnollisesti koko Suomea koskeva, ja aluekysymykset ovat siinä mukana siinä määrin kuin se on ollut aineistojen rajoissa mahdollista ja kuvaamistavoitteiden kannalta tarpeellista.

• • •

Ikääntyminen oli helppo valinta Tilastokeskuksen ensimmäisen poikkitilastollisen sosiaalitalastohankkeen aiheeksi. Kysymys väestön ikääntymisestä ja sen seurauksista on tunnetusti ajankohtainen koko Euroopassa. Väestön elinikä pitenee ja syntyvyys pysyy alhaisena. Tämän seurauksena vanhimpien ikäluokkien osuus väestöstä kasvaa. Muutokset aiheuttavat huolta poliitikkojen ja väestön keskuudessa: kuka maksaa eläkkeet, kuka tekee työt, kuka hoitaa vanhukset? Väestön ikärakenteen muutoksen seuraukset ulottuvat kaikkialle talouteen ja elinoloihin. Siksi monella suunnalla on jo pitkään valmistauduttu ikääntymisen tuottamiin muutoksiin. Suomessa hallituksen tulevaisuusselonteko "Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille" (2004) koski nimenomaan väestön ikääntymisen vaikutuksia. Ruotsissa ja Norjassa on käynnistetty laajat kansalliset ikäohjelmat. EU on huolissaan "harmaantuvasta Euroopasta". Huoli ulottuu myös uusiin EU-maihin, joissa iäkkään väestönosan elinolot ovat olleet heikot ja väestörakenteen muutos johtaa samanlaiseen vanhimpien ikäluokkien osuuden kasvuun kuin muissakin maissa. Kansainväliset järjestötkin tuottavat jatkuvasti raportteja teollisuusmaiden väestön ikärakenteen muutoksen vaikutuksista. Tässä tilanteessa syntyy paljon uusia tiedontarpeita.

Väestön ikärakenteen muutosta on mahdollista seurata vuosittain väestötilastojen avulla, ja niiden perusteella tuotetaan myös jatkuvasti ennusteita tulevasta muutoksesta. Monissa muissakin tilastolähteissä on tavanomaista, että kuvataan ikäryhmien välisiä eroja. Yleensä tilastotietoja esitetään käyttäen hyväksi yhtä tietolähdettä kerrallaan. Monen tietolähteen rinnakkainen käyttö monipuolistaa kuvausta ja auttaa vastamaan uusiin kysymyksiin, vaikka ei ryhdytäkään uusiin erillisiin tiedonkeruisiin.

Ikääntymishankkeen tavoitteena on ollut tuottaa useita tilastoaineistoja käyttävä ”poikkilastollinen” kuvaus. Tarjolla olevia tietolähteitä ovat erilaiset rekisteripohjaiset aineistot (erityisesti väestötiedot, työssäkäyntitilasto, tulonjaon kokonaisaineisto) sekä väestö- ja yrityskyselyihin perustuvat aineistot (hinta- ja palkkatiedot, elinolotutkimukset, tulonjakotutkimukset, kulutustutkimukset, työvoimatutkimukset sekä tutkimukset työoloista, ajankäytöstä ja vapaa-ajasta). Ikääntymishankkeessa käytetään vain Tilastokeskuksen omia tietolähteitä, vaikka aihepiiriin liittyy paljon sellaisiakin kysymyksiä, joissa esimerkiksi sosiaali- ja terveystilastot ja niiden käyttöä koskevien tietolähteiden käyttö olisi paikallaan. Raporttia laadittaessa on ollut apua Tilastokeskuksen muutaman vuoden takaisesta ikääntyvän väestön elinoloja tarkastelleesta raportista ”55+. Katsaus ikääntyvien elinoloihin” (1994).

Poikkilastollinen tilastokatsaus ikääntymisestä ei ole tutkimus eikä selvitys vaan kokoava tilastoraportti. Se on kertaluontoinen ponnistus, jota ei välttämättä toisteta sellaisenaan koskaan. On kuitenkin mahdollista, että jotkin katsauksen laatimisessa syntyneet raportointitavat tulevat osaksi vuosittaista tai muuten säännöllistä tilastotuotantoa. Näistä uusista tilastoinnin kehittämistarpeista päätetään erikseen raportin antamien kokemusten ja sen saaman vastaanoton pohjalta.

Mitä ikääntymisestä halutaan tietää? Vanhoja ja uusia tiedontarpeita

”Suomalaisten ja ikääntyminen” -tilastokatsauksen laatiminen käynnistyi siis maaliskuun alussa 2004 pidetyssä Tilastokeskuksen ensimmäisessä sosiaalitalostoseminaarissa (ks. seminaarin alustuksia osoitteesta www.tilastokeskus.fi/sosiaalitalastot). Seminaarissa tuli esiin suuri joukko kysymyksiä, joihin tilastokatsauksessa voitaisiin uudella tavalla vastata. Tähän on poimittu ensin sellaisia kysymyksiä, joihin voisi vastata Tilastokeskuksen tietovarantojen perusteella. Lisäksi otetaan myöhemmin esiin joukko muita kysymyksiä, joihin vastaamisessa tarvittaisiin muitakin tietolähteitä. Kuten tämän raportin sisällysluettelosta ja yhteenvetoluvusta ilmenee, kaikkiin näihin ei vastata vielä tässä julkaisussa, vaan monet kysymykset on merkitty muistiin myöhempiä tarpeita silmällä pitäen.

Mitä tiedetään väestön ikärakenteen ja työvoiman tähänastisesta ja tulevasta muutoksesta? Ikärakenteen muutoksia pystytään seuraamaan tehokkaasti jo nyt olemassa olevilla tilastoaineistoilla. Niihin perustuvat väestöennusteet ovat laajassa käytössä. Tietojen käytössä korostuu erityisesti alueellisten erojen kuvaus:

miten ikärakenne on muuttumassa ja miten sen oletetaan muuttuvan eri kunnissa ja alueilla? Toivottavaa olisi, että saataisiin nykyistä enemmän tietoa väestöennusteiden epävarmuudesta alueittain. Ennusteethan ovat sitä epävarmempia, mitä kauemmaksi tulevaisuuteen ennusteilla kurotetaan. Väestöennusteille läheistä sukua ovat työvoiman kysyntä- ja tarjontaennusteet sekä koulutus-tarve-ennusteet. Väestörakenteen muutos on työvoima- ja koulutusennusteiden keskeinen taustatieto.

Miten ikääntyminen pitäisi määritellä ilmiönä? Jo itse peruskäsitteen ”ikääntyminen” määrittelemisen on vaikeaa, koska kaikki, jotka ovat joskus syntyneet, ikääntyvät koko elämänsä ajan joka päivä. Tilastokuvauksen on aluksi tarkennettava määritelmiään ikääntymisestä. Ikääntymistä tarkastellaan tavallisesti sen elämänvaiheen näkökulmasta, jossa valtaosa kustakin syntymäikäluokasta on poistumassa työelämästä. Käytännössä tämä vaihe ajoittuu nykyisin 50 ja 70 ikävuoden välille. Tällainen tarkastelu jättää helposti vähemmälle huomiolle esimerkiksi yli 70-vuotiaan väestön ikääntymisen tuottamat elinolo-muutokset.

Miten pitäisi tarkentaa kuvausta eri ikääntymisvaiheissa olevista väestöryh-mistä ja niiden elinoloista? Suurena tilastokuvauksen puutteena on pidettiin maaliskuun 2004 sosiaalitalustoseminaarissa sitä yleistä käytäntöä, jossa suuri joukko vanhimpia ikäryhmiä niputetaan yhteen ja puhutaan heidän elinolois-taan ikään kuin ne olisivat yhtenäinen jakamaton kokonaisuus. Tosiasiassa esi-merkiksi 70-vuotiaiden elinolut poikkeavat 80- tai 90-vuotiaiden elinoloista, ja esimerkiksi 10 vuoden lisäikäntymisen vaikutukset ovat erilaisia, kun ikäänny-tään 60 ikävuodesta 70:een verrattuna siihen, kun ikäännyttään 80 ikävuodesta 90:een. Yhtenä ongelmana on, että monien haastattelu- ja kyselytutkimusten aineistoihin ei sisälly esimerkiksi yli 65- tai 70-vuotiaita. Tätä on perusteltu tietosisällöillä ja niiden vähäisellä relevanssilla vanhusväestön kohdalla tai tiedon-keruun vaikeudella ja kalleudella ikääntyneiden vastaajien kohdalla. Tarkaste-lua voi vielä monipuolistaa kohorttitarkastelulla: esimerkiksi 1920-luvulla syn-tyneiden ikääntyminen tapahtui eri olosuhteissa kuin nyt tapahtuu 1940-luvul-la syntyneiden ikääntyminen. Tämä kohorttikysymys tulee tässä johdannossa vielä esiin omana kohtanaan.

Miten voitaisiin paremmin kuvata ikääntymisen tuottamia elinolomuutoksia myös pitkittäistarkasteluina? Olennainen tilastokuvauksen tehtävä on kuvata ikääntymisen vaikutuksia elinoloihin. Tämä voisi olla mahdollista seuraamalla rekisteritietojen avulla yksittäisten ihmisten elinolojen muutoksia. Väestötie-dot, työssäkäyntitilasto ja tulonjaon kokonaisaineisto voisivat olla käyttökelpoi-sia tietolähteitä. Myös muutamissa harvoissa haastattelu- ja kyselytutkimuksis-sa (elinolututkimus ECHP, työvoimatutkimus, vuonna 2004 käynnistynyt uusi tulo- ja elinolututkimus EU-SILC) on paneeliasetelmia, joita voisi käyttää yksi-löseurannassa. Kysymykseen voisi vastata myös muuten kuin yksilöseurannalla, esimerkiksi ottamalla tarkastelun kohteeksi 5-vuotissyntymäikäluokat ja tutki-malla, miten tällaisten kohorttien elinolut ovat muuttuneet edettäessä pitkin elämänkaarta. Samalla voitaisiin katsoa, miten eri ikäisten ikääntyneiden ryh-mien elinolut eri vuosikymmenillä ovat poikenneet esimerkiksi väestön keski-määräisistä elinoloista.

Miten kuvattaisiin tehokkaasti työelämästä poistumisen yhteydessä tapahtuvien muutosten moninaisuutta ja vaihteellisuutta? Erittäin pulmallisena pidettiin sitä tilastokuvauksissa yleistä kuvaustapaa, jossa ihmiset ovat joko kokonaan työelämässä tai kokonaan poissa työelämästä, mutta eivät missään näiden osittaisessa välitilassa. Tosiasiassa nimenomaan eläkkeelle siirtymisen vaiheessa muutokset työssä, tuloissa, asumisessa ja perheiden koostumuksessa tapahtuvat asteittain ja useita erilaisia uria pitkin. Tilastokuvauksen pitäisi yrittää tavoittaa tämä moninaisuus nykyistä paremmin ja hienojakoisemmin. Esimerkiksi työssäkäyntitilastoa voi käyttää monipuolisemman kuvan saamiseksi työhön osallistumisen muutoksista työuran loppuvaiheissa.

Miten kuvattaisiin sitä, miten eri vuosikymmenillä syntyneiden ikäluokkien elämänvaiheissa ikääntyminen voi tuottaakin erilaisia elinolomuutoksia? Tässä on kysymys siitä, että ikääntymisen tuottamat elinolomuutokset eivät ole samanlaisia vuosikymmenestä toiseen. Ikääntyminen 60-vuotiaasta 70-vuotiaaksi tuotti toisenlaisia vaikutuksia 1960-luvulla kuin 2000-luvulla. Tai toisin sanoen ja edellä sanottua toistaen: 1920-luvulla syntyneiden ikääntyminen tapahtui eri olosuhteissa kuin nyt tapahtuu 1940-luvulla syntyneiden ikääntyminen. Tätäkin voitaisiin kuvata kohorttitarkasteluin tilastoimalla eri vuosikymmenillä syntyneiden kokemia elinolomuutoksia eri ikääntymisvaiheissa. Muutoksen tilastointi on tehtävänä ilmeisen vaativa.

Miten ikääntymisen elinolovaikutuksia ja niiden muutoksia voitaisiin kuvata alueittain nykyistä tehokkaammin? Aluetarkastelut ovat yksityiskohtaisella aluejaolla mahdollisia vain rekisteripohjaisten laajojen tietoaisteistojen varassa. Haastattelu- ja kyselypohjaiset aineistot ovat yleensä niin pieniä, että niissä voidaan käyttää vain karkeita aluejakoja. Tämä rajoittaa ikääntymisen aluetarkastelujen mahdollisuuksia. Voidaan kuitenkin ajatella, että jo karkealla aluejaolla saatavat vastaukset edellä esitettyihin uusiin ikääntymistä koskeviin kysymyksiin merkitsisivät tuntuvaa parannusta. Kysymys on tässä siitä, että on mahdollista, että ikääntymisen vaikutukset elinoloihin ovat eri alueilla erilaisia. Tilastokuvauksen pitäisi tavoittaa tämäkin ikääntymismaiseman kulma.

Miten pystyttäisiin kuvaamaan sekä lyhyen että pitkän aikavälin muutoksia ikääntymisen elinolovaikutuksissa? Lyhyen aikavälin muutokset, esimerkiksi sellaiset, jotka tapahtuvat irrottauduttaessa työelämästä 55–65-vuotiaana, ovat luonteeltaan toisenlaisia kuin pitkän aikavälin muutokset. Pitkän aikavälin muutoksista on esimerkkinä vuosikymmenien mittaan tapahtuva vanhusten terveydentilan paraneminen verrattuna samanikäisiin vanhuksiin pari vuosikymmentä aikaisemmin. Nämä erimittaiset aikajänteet pitäisi molemmat katkaa tilastokuvauksissa mieluiten vielä niin, että niitä voidaan tarkastella erikseen. Vaikeuksia tuottavat tapaukset, joissa lyhyen ja pitkän aikavälin muutokset kietoutuvat toisiinsa.

Miten voitaisiin ennakoida ikääntymisen vaikutuksia väestön elinoloihin? Avausseminaarin keskusteluissa toistui toivomus tilastoraportoinnin suuntaamisesta nykyistä enemmän tulevaisuuteen: kaivattiin ikääntymisen tuottamien elinolovaikutusten ennakointia. Tilastokeskus on ollut pidättyväinen ennakointitehtäviin ryhtymisessä ja jättänyt sen työkentän mieluummin tilastoaineistojen käyttäjille. Ainoa merkittävä poikkeus tästä periaatteesta ovat väestöennus-

teet. Näyttää todennäköiseltä, että Tilastokeskus ei ryhdy laajentamaan ennakoitua ikääntymiskysymyksissäkään. Sen sijaan on mahdollista pyrkiä sellaisiin tilastokuvauksiin, jotka ovat avuksi muiden tahojen tuottamien ennusteiden laatimisessa. Edellä hahmotellut tilastokuvaukset erilaisista ikääntymisen elinolo vaikutuksista ja niiden muutoksista voisivat olla tukena ennakoinnillekin.

Yllä mainitut kysymykset ovat kaikki sellaisia, että niihin voi yrittää vastata Tilastokeskuksen omilla tietolähteillä ja tilastokuvauksen otteella, kun sitä vahvistetaan myös tutkimusluontoisella työtavalla. Maaliskuun 2004 seminaarissa tuli esiin myös muita aineistoja ja tilastokatsauksen rajat ylittävää tutkimuslistaa otetta vaativia kysymyksiä. Tällaisia olivat erityisesti kysymykset sosiaali- ja terveystalouden kysynnästä, tarjonnasta, käytöstä ja kustannuksista sekä asiakkaille että julkiselle vallalle. Myös jotkin terveyteen ja toimintakykyyn tai asumiseen ja elinympäristöön liittyvät kysymykset ovat vastattavissa vain muilla aineistoilla ja erillistutkimuksilla. Sama koskee pieniä erityisryhmiä. Yhtenä erilliseksi tuli asumismuodon tilastoinnin vaikeus esimerkiksi Terveys 2000 -tutkimuksen yhteydessä.

Viisi kysymystä ja niihin vastaaminen

Tilastokeskuksen "Suomalaiset ja ikääntyminen" -projektiryhmä otti suunnitelmissaan huomioon avausseminaarin esiin nostamat kysymykset. Koska kaikkia kysymyksiä ei rajallisilla resursseilla voitu käsitellä, päädyttiin poimimaan ja muokkaamaan kysymyksistä sellaisia väliotsikoita, joitten alla oli mahdollisuuksia paikata kipeimpiä tilastokuvauksen puutteita ja käyttää rinnakkain ja osin poikittain ja ristikkäinkin eri tilastoaineistoja. Näin päädyttiin tämän raportin sisällysluettelon taustaksi perusrunkoon, joka koostuu viidestä kysymyksestä. Kaikilta osiltaan ei runko voinut toteutua, mutta kysymykset on hyödyllistä kirjata tähän myöhempiä tarpeita varten.

1. *Miten väestörakenteen muutos näkyy väestötalustoissa ja väestöennusteissa?*
Tähän kysymykseen voitaisiin vastata esittämällä tiivis demografinen katsaus ja vertailemalla eri aikoina tehtyjä väestöennusteita keskenään. Samalla esitettäisiin peruskuvaukset eräiden 5-vuotiskohorttien ikääntymisprosesseista ja niiden välisistä eroista.
2. *Miten eri ikäisten ikääntyneiden elinolot eroavat toisistaan ja väestön keskimääräisistä elinoloista 2000-luvulla?*
Tässä esitettäisiin elinolojen peruskuvauksia 5-vuotiskäluokituksella myös yli 65-vuotiaassa väestössä ja verrataan niitä koko väestön tietoihin. Erillisinä tarkasteluina tutkitaan, millaisia ovat eri ikäisten ikääntyneiden kulutuskorit ja millaisia ikääntyneiden hintaindeksejä voitaisiin muodostaa.
3. *Miten ikääntyneiden elinolot ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana?*
Tässä kohdassa kuvattaisiin eri aineistojen avulla, miten tietynikäisten ikääntyneiden elinolot ovat muuttuneet verrattuina samanikäisten ikääntyneiden elinoloihin noin 10, 20 ja 30 vuotta sitten.

4. *Miten ikääntymistapahtuma vaikuttaa elinoloihin?*

Yksilöseurantaan perustuvien rekisteri- ja paneelikyselyaineistojen avulla voitaisiin kuvata erityisesti ikävaiheessa 55–70 vuotta tapahtuvia elinolomuutoksia tuloissa, asumisessa, työelämään osallistumisessa ja perheraken-teissa. Kuvaus kohdistuisi 2000-luvun alkuvuosiin ja kuvattavat muutokset ovat 4–5 vuoden kuluessa tämän hetken ikääntyjien elinoloissa tapahtuvia muutoksia.

5. *Miten ikääntymisen elinolovaikutukset ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana?*

Rekisteri- ja kyselypohjaisten kohorttitarkastelujen avulla voitaisiin kuvata tällaista "muutoksen muutosta": erosivatko 10 vuoden vanhenemisen tuottamat elinolomuutokset 55–70-vuotiaiden keskuudessa 1970-luvulla samanikäisten kokemista elinolomuutoksista 1990-luvun puolivälin jälkeen ja niin edelleen. Tässä on kysymys kohorttitarkastelusta: miten 1920-luvulla syntyneiden kokemat ikääntymiseen liittyneet elinolomuutokset eroavat esimerkiksi 1940-luvulla syntyneiden kokemista ikääntymismuutoksista. Aikajänne on vuosikymmeniä ja jopa sukupolvia. Tämä viides kysymys on tehtävänä näistä vaativin.

• • •

Tämän raportin sisällössä lukija voi kiinnittää huomiota siihen, että ikääntymistä, tuloja ja kulutusta käsitellään vain aika niukalti. Syynä tähän on, että ai-hetta on viime aikoina käsitelty lukuisissa muissa tutkimuksissa samojen Tilas-tokeskuksen aineistojen varassa, joita tässäkin raportissa olisi ollut käytettävissä. Uuttakin tutkimusta on lähiaikoina valmistumassa. Siksi tässä julkaisussa esitetään aiheesta suppea katsaus, jossa kuvataan, miten eläkeläistaloudet pär-jäsivät vuoden 1990 jälkeisissä tulonjakoasetelmissa ja miten eläkeläistalouksi-en kulutusrakenne poikkeaa työikäisten kulutusrakenteesta.

Muita tutkimuksia ja selvityksiä ovat "Eläkeikäisten elinolot Helsingissä" (2004) sekä Eläketurvakeskuksen, Stakesin ja Kelan asiantuntijoiden artikkelit (esim. Uusitalo, Sallila ja Hagfors 2003. ks. myös Mäkinen 2003) Kulutuksen ja tulojen ikäprofiileista ja kohorteista on myös käynnissä erillinen tutkimus Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa, tutkijana Marja Riihelä.

Raportin sisältöä ja eri lukujen tuloksia kuvataan yksityiskohtaisesti rapor-tin toimittajan ja ikääntymishankkeen projektipäällikön Pekka Myrskylän kir-joittamassa yhteenvetoluvussa.

Lähteet

- Eläkeikäisten elinolot Helsingissä (2004) Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Tilastoja 2004:21
- Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta (2004). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Mäkinen, T. (2003): Eläkeläiset tulonjaossa. Helsinki: Eläketurvakeskuksen monisteita 42
- Uusitalo, H., Sallila, S., Hagfors, R. (2003): Eläkeläiskotitalouksien toimeentulo. Teoksessa Hagfors, Robert ym. (toim.): Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Helsinki: Kela & ETK
- 55+. Katsaus ikääntyvien elinoloihin (1994). Helsinki: Tilastokeskus, SVT Elinolot 1994:1

Mitä tilastot voivat kertoa ikääntymisestä?

Tallella ikä eletty...
Ikääntyminen tilastoissa

Pekka Myrskylä

Yhteenveto

Pekka Myrskylä

Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa

Suomalaisten ikääntyminen vaikuttaa yhteiskunnan kaikilla alueilla. Suurimpien elossa olevien ikäluokkien siirtyminen työllisestä aktiiviväestöstä eläkkeelle aiheuttaa muutoksia väestörakenteessa. Eläkeläisten määrä ja osuus väestöstä kasvaa ja samanaikaisesti työllisen väestön määrä vähenee.

Ikääntyneen väestön määrässä, rakenteessa ja toiminnoissa tapahtuvia muutoksia voidaan kuvata useilla tilastoilla. Tässä raportissa on käytetty seuraavia aineistoja:

- väestö- ja väestönmuutostilastoja, väestöennustetta,
- väestölaskentoja,
- työssäkäyntitilastoja, työvoimatutkimusta,
- varallisuustutkimuksia,
- kulutustutkimusta ja tulonjakotilastoa,
- asuinolotilastoja,
- turvallisuustutkimusta,
- ajankäyttötutkimusta ja vapaa-aikatutkimusta,
- kansallisia elinolotutkimuksia ja eurooppalaista elinolotutkimusta.

Tarkoituksena on selvittää, millaisia tietoja eri aineistoista saadaan sinällään ja mitä tietoja syntyy eri tarkastelunäkökulmien yhteisvaikutuksena. Totaali- ja otostutkimusten välillä on aina eroja. Koko väestön kattavia tilastoja saadaan hallinnollisista aineistoista, joita ovat väestöä, työssäoloa, tuloja ja varallisuutta sekä asumista kuvaavat aineistot. Ne kattavat myös kaikki iäkkäät ihmiset. Otostutkimuksissa otoksen koko ei useinkaan riitä kaikkien ikäryhmien yksityiskohtaiseen kuvaamiseen. Kaikkia tutkimuksia ei edes kohdisteta koko väestölle. Esimerkiksi työvoimatutkimus kohdistuu vain työikäisiin eli 15–74-vuotiaisiin. Tämän ikäryhmän ulkopuolisia ei poimita lainkaan otokseen.

Otostutkimusten kohdejoukoissa on yleensä mukana vain asuntoväestö eli normaaleissa asunnoissa asuvat ihmiset. Laitoksissa ja asuntoloissa asuvat sekä asunnottomat, joita on yhteensä noin 100 000 henkeä, jäävät otostutkimusten ulkopuolelle. Heistä noin puolet on 55 vuotta täyttäneitä.

Tutkimusaineistojen viiteajanjaksot poikkeavat hieman toisistaan, tuoreimmat vuodet ovat yleensä väliltä 2001–2003. Otostutkimuksissa ei voida seurata yksilötasolla henkilöille tapahtuvia muutoksia ajassa. Kokonaisaineistoilla tällaiset seurantatutkimukset ovat helpommin toteutettavissa.

Tässä julkaisussa päähuomio kohdistuu yli 54-vuotiaaseen väestöön, jota kutsutaan joko iäkkäiksi, ikääntyneiksi tai vain 55+vuotiaiksi. 55-vuotiaillakin on elinajastaan keskimäärin 25–30 vuotta vielä jäljellä eli ainakin kolmannes tai jopa puolet vuosista on vielä elämättä. Iän vaikutukset iäkkäiden ryhmän alku-

päässä ovat vielä vähäisiä, esim. terveydessä, kuolleisuudessa, perheoloissa tai vapaa-ajanvietossa. Työhön liittyvissä asioissa iällä on jo 55-vuotiaana merkitystä. Silloin työllisyysaste alkaa aleta ja lähes kaikki ovat eläkkeellä 65-vuotiaina. Tulotaso alenee, kun palkat muuttuvat eläkkeiksi. Iäkkäät kuluttavat erilaisia palveluja ja hyödykkeitä kuin työssäkäyvät. Monella alkaa työttömyysputki, osa-aikaeläke tai sairausjakso ennen varsinaista eläkeikää. Monen asuntokunnan ja perheen tilanne myös muuttuu monin tavoin sosiaalisesti ja taloudellisesti, kun lapsiperheiden aikuistuvat lapset jättävät kotinsa.

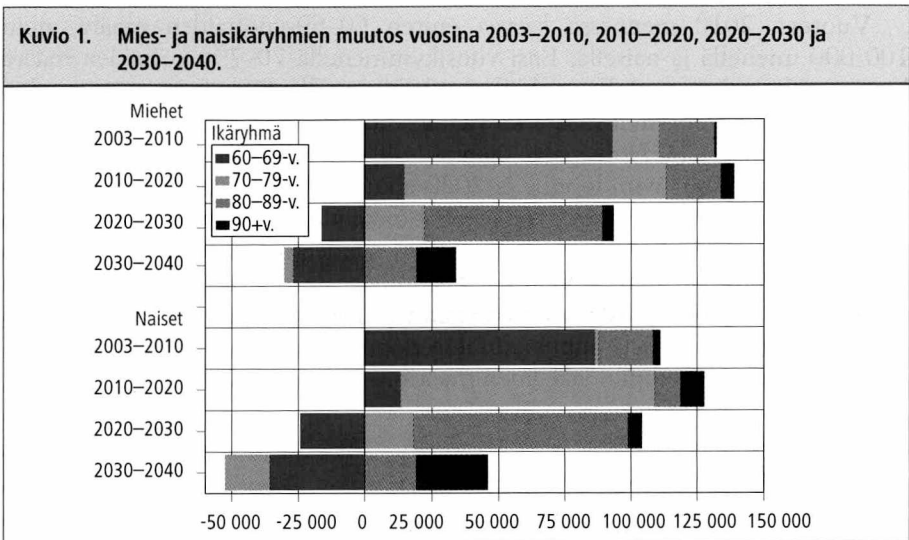
Siirtymävaiheessa työelämästä eläkkeelle tapahtuu monia asioita ja siksi tämän ajanjakson tilastollista kuvaamista pitäisi monipuolistaa ja tehostaa. Katsauksen eri osa-alueilla ikää tarkastellaan monesta näkökulmasta.

Väestö ikääntyy

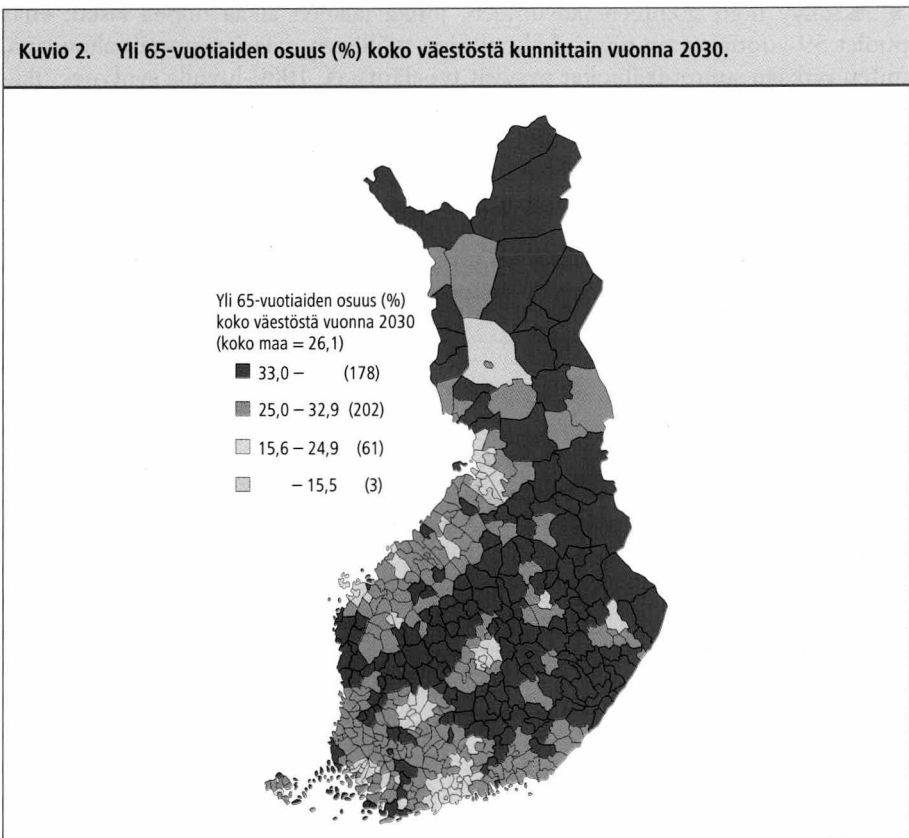
Iäkkään väestön kasvuvauhti on suurimmillaan 2010-luvun Suomessa, kun suuret ikäluokat, 1945–1949 syntyneet, tulevat vanhuuseläkeikään. 55 vuotta täyttäneiden ikäryhmä jatkaa nopeinta kasvuaan ja sen osuus väestöstä nousee 38 prosenttiin vuonna 2030. Eläkeläisten määrä kasvaa erittäin nopeasti. Esimerkiksi vuonna 1945 syntyneistä enää puolet oli työllisiä vuonna 2003. Koko maassa 65 vuotta täyttäneen väestön osuus nousee vuoteen 2030 mennessä neljänneksen 2000-luvun alun tasosta, 26 prosenttiin. Tätä varten on suunniteltu vuoden 2005 alussa voimaan tullut eläkeuudistus, jolla varaudutaan kattamaan kohoavat eläkemenot.

1900-luvun jälkipuoliskon muuttoliike on vaikuttanut alueellisiin väestön rakenne-eroihin. Muuttovoittoalueet ovat saaneet runsaasti lisää niitä ikäluokkia, jotka ovat siirtymässä eläkkeelle 2010-luvun tienoilla. Muuttovoittokunnissa ikääntyneiden absoluuttinen määrä kasvaa nopeimmin, mutta muuttaneille myöhemmin syntyneet lapset tasapainottavat näiden alueiden väestörakennetta. Tappioalueet taas menettivät nuoria aikuisiaan, joten niihin jäi vähemmän ikääntyviä. Kun muuttotappioiden seurauksena myös syntyneiden määrä väheni, on ikääntyneiden osuus väestöstä kuitenkin noussut korkeammaksi kuin voittoalueilla. Muutamassa kunnassa 55 vuotta täyttäneiden osuus nousee ennustejaksolla yli 60 prosentin ja 100 kunnassa yli 50 prosentin. Muutamissa suurten kaupunkien ympäriskunnissa, joissa muuttovoittojen lisäksi syntyvyys on keskimääräistä korkeampaa, jää 55 vuotta täyttäneiden osuus alle 30 prosentin. Samaan aikaan lasten ja työikäisten osuus koko väestöstä supistuu. Suomi on menossa kohti vanhusten yhteiskuntaa, jossa palvelujen tarve ja rakenne poikkeaa varmasti paljon nykytilanteesta. Suurimmassa osassa Suomen kuntia kuolleiden määrä ylittää syntyneiden määrän ja väkiluku vähenee tästä syystä. Useimmissa vähennystä voimistavat vielä suuret muuttotappiot.

Suurimmat iäkkäiden osuudet keskittyvät maan itä- ja pohjoisosiin, suurissa kaupungeissa ja erityisesti niiden ympäriskunnissa ikärakenne pysyy verrattain edullisena.



Lähde: Tilastokeskus, Kunnittainen väestöennuste 2004



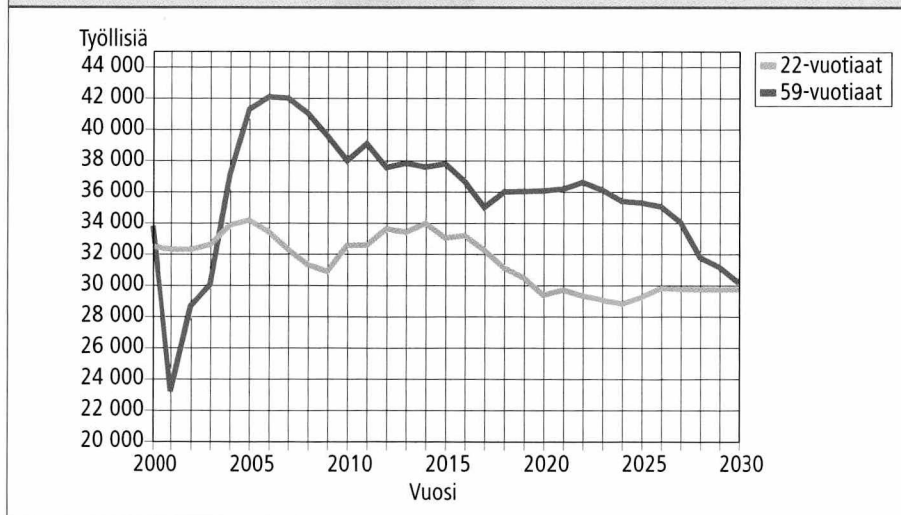
Lähde: Tilastokeskus, Kunnittainen väestöennuste 2004

Vuoteen 2010 mennessä kasvaa eniten 60–69-vuotiaiden määrä, noin 100 000 miehellä ja naisella. Ensi vuosikymmenellä 70–79-vuotiaiden määrä kasvaa miltei yhtä suurella joukolla ja 2020-luvulla 80 vuotta täyttäneiden määrä. Iäkkäiden miesten määrä kasvaa absoluuttisestikin enemmän kuin iäkkäiden naisten määrä. Hoivapalvelujen ja hoitopaikkojen kysynnän suurin kasvu ajoittunee 2010-luvun lopulle ja 2020-alkuun, kun 80 vuotta täyttäneiden miesten joukko nelinkertaistuu ja naisten joukko yli kaksinkertaistuu nykyiseen tasoon verrattuna. Jo 2020-luvulla 60–69-vuotiaiden määrä kääntyy laskuun ja lasku vain kiihtyy 2030-luvulla. Väestöennusteissa oletetaan, että iäkkäiden elinajan kasvu jatkuu. Aikaisempi kokemus väestöennusteista on ollut, että elinajan on kasvanut vielä ennustettuakin nopeammin. Voisi siis olla syytä varautua vieläkin suurempiin iäkkäiden määriin kuin tässä esitetään.

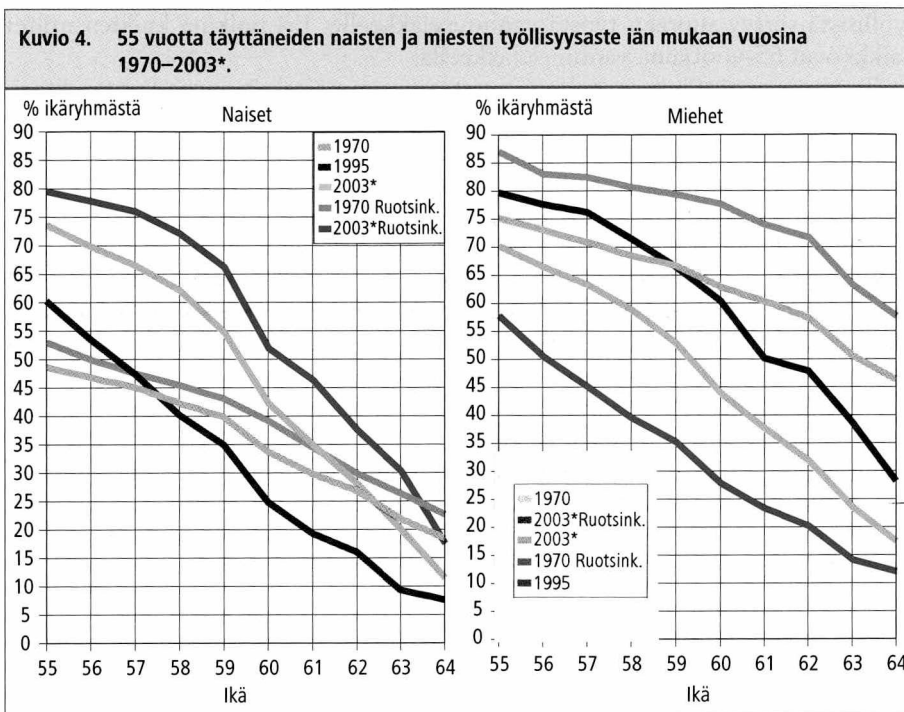
Pysytään mukana työelämässä

Keskimääräisellä elämänskaarella työllisyys nousee 30:nneen ikävuoden paikkeilla huipputasoonsa, noin 80 prosenttiin. Tämä työllisyyden taso säilyy noin 50:nneen ikävuoteen, jonka jälkeen alkaa nopea lasku; enää puolet 59-vuotiaista on töissä. Lähivuosien työllisten määrä riippuu paljon siitä, miten pitkään suuret ikäluokat pysyvät työelämässä. 1950-luvulla syntyneet ikäluokat ovat nekin hyvin suuria nykyikäluokkiin verrattuna, joten myös niiden työssä pysymistä on kannustettava. Työllisyysaste ja työvuosien kertymä on korkein hyvin koulutetuilla ja heikoin vain peruskoulutuksen saaneilla. Työttömyyden todennäköisyys taas on korkein peruskoulutuksen saaneilla ja alhaisin korkeasti koulutetuilla.

Kuvio 3. Työllisten 22-vuotiaiden ja 59-vuotiaiden määrä vuosina 2000–2030 väestöennusteen mukaan.



Lähde: Tilastokeskus, Kunnittainen väestöennuste 2004



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970–2000 ja Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Iäkkäiden työllisyysasteet kohosivat 1990-luvun alun laman jälkeen melko ripeästi. Naisten työllisyys saavutti aikaisemman huipputasonsa ja ylitti miesten työllisyysasteen. Iäkkäät naiset tekevät nyt enemmän ansiotyötä kuin milloinkaan aikaisemmin Suomen historiassa. 55 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten jäljellä olevien työvuosien odotearvo putosi laman aikana kolmeen vuoteen. Nyt se on noussut miehillä 4,4 vuoteen ja naisilla 4,3 vuoteen. Iäkkäiden naisten odotearvo onkin uusi ennätys. Miesten työllisyyden odotearvo saavutti vuonna 2003 vuoden 1990 tason, mutta on vielä pari vuotta alempi kuin vuonna 1970.

Iäkkäiden keskimääräinen työstä poistumisikä on noussut. Se ikä, jossa vielä puolet ikäluokasta on töissä, on miehillä noussut kolmella ja puolella vuodella ja naisilla kolmella vuodella vuodesta 1995. Myös nuorilla raja, jossa puolet ikäluokasta on töissä, saavutetaan nyt nuorempana kuin lamavuosina, noin 21 vuoden iässä vuonna 2003.

Työelämän loppupäässä lyhytaikaiset työstä poissaolot ja osa-aikatyö yleistyvät, epätyypillisten työsuhteiden määrä ja ylittöiden määrä vähenee. 65 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten työllisyysaste on noussut noin 2 prosenttiin. Omaisten hoito nostaa naisten työllisyysastetta noin neljänneksellä. Miehillä omaishoitajuus on harvinaisempaa. Puolet 60 -vuotiaista on jo jollain eläkkeellä. Eläkkeelle siirrytään vaihtoehtoisia reittejä. Noin joka viides ikääntynyt työllinen kulkee ns. työttömyysputken kautta työttömyyseläkkeelle. Vain osa

työllisistä siirtyy suoraan työstä vanhuuseläkkeelle. Eri polkuja kulkien miltei kaikki ovat 65-vuotiaina vanhuuseläkkeellä.

Työvoiman riittävyysongelmiin saattaa ensimmäiseksi joutua kuntasektori, jonka työlliset ovat iäkkäimpiä. Yksityinen sektori on jo rekrytoinut niin suuren osan nuorista ikäluokista, että uusien työllisten löytäminen vaikeutuu. Työllisestä työvoimasta poistuvat ovat keskimääräistä useammin yrittäjiä. Poistuva työvoima on myös selvästi heikommin koulutettua kuin työvoimaan tulijat.

Lama heikensi kaikkien alueiden työllisyysasteita ja nosti työttömyyttä. Ne seudut, joilla työpaikkakasvu on ollut nopeinta, ovat nostaneet työllisyysastettaan eniten ja työttömyys on alentunut nopeimmin. Ruotsinkielisillä seuduilla työllisyys on keskimääräistä korkeampaa. Alueittaisissa työllisyys- ja työttömyysasteissa on edelleen suuria eroja.

Vuosina 2001–2003 iäkkäiden työllisyysasteet paranivat miltei kaikissa EU:n jäsenmaissa. Suomessa iäkkäiden työllisyys on noussut nopeimmin: työllisyysaste kohosi 14 prosenttiyksikköä vuosina 1997–2003. EU-maiden keskimääräinen nousu oli vain 5,3 prosenttiyksikköä. 55 vuotta täyttäneiden työllisten määrä nousi Suomessa kaikkiaan 93 000 henkilöllä. Samalla työttömyys aleni ja työelämästä poistuminen myöhentyi. Iäkkäiden työllisyysaste on kohonnut myös alhaisen työllisyyden alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vielä ei ole tiedossa, lisäävätkö uuden eläkelain houkutteet työllisten halua jatkaa työelämässä.

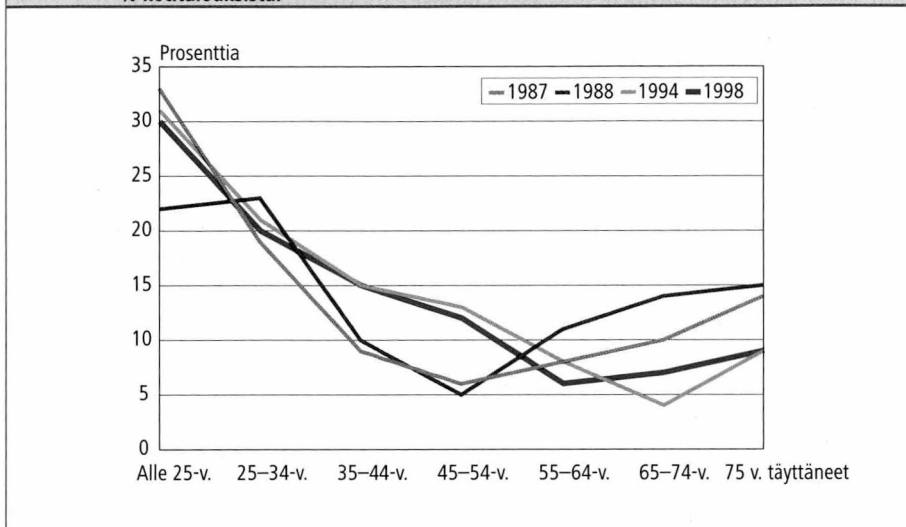
Varallisuus karttuu

Varallisuus karttuu säästämällä tai perimällä. Iäkkäillä on yleensä enemmän omaisuutta kuin nuorilla. Varallisuuteen vaikuttavat muun muassa työssäolo ja koulutustausta. Työssäoloaikana varallisuutta karttuu ansiotuloista säästämällä ja kertyneitä säästöjä käytetään eläkeaikana. Reaalitulosten kasvu lisää ikäluokkien säästämismahdollisuuksia ja varallisuutta lisäävät myöskin saadut perinnöt. Nykyisillä eläkeikäisillä on tuloja ja varallisuutta enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Koska he myös elävät kauemmin kuin ennen, varojakin tarvitaan entistä enemmän.

Ikääntyvien suhteellinen tulo- ja varallisuusasema on parantunut 1990-luvulla. 75 vuotta täyttäneiden kotitalouksista 9 prosenttia ja 55–64-vuotiaiden talouksista 6 prosenttia kuului alimpaan tuloviidennekseen vuonna 1998, selvästi vähemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, jolloin ikäryhmän kotitalouksista 15 prosenttia kuului siihen. Nuoremmissa ikäryhmissä oli paljon enemmän alimpaan tuloviidennekseen kuuluvia, vuonna 1998 noin 30 prosenttia. Alimpiin tuloluokkiin kuuluvien määrä on vähentynyt ja keskimmäisiin luokkiin kuuluvien määrä kasvanut. Ylimmässä tulo- ja varallisuusviidenneksessä oli melko vähän 65 vuotta täyttäneitä, mutta joka viides 55–64-vuotiaista.

Noin puolessa miljoonassa kotitaloudessa viitehenkilö oli yli 55-vuotias vuonna 1998. Näihin kotitalouksiin kuului noin 621 000 henkeä eli suurin osa niistä oli yhden hengen kotitalouksia. Useimmilla iäkkäillä työelämä on jo takana tai eläkeaika ainakin jo lähellä. Monilla on tässä elämänvaiheessa aikaa ja ra-

Kuvio 5. Kotitalouksien osuudet alimmassa tulo- ja varallisuusviidenneksessä ikäryhmittäin (kotitalouden viitehenkilön iän mukaan) vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, % kotitalouksista.



Lähde: Tilastokeskus, Varallisuustutkimus

haa sekä toimintakykyä vielä jäljellä. Elinaikainen varallisuus on yleensä huipussaan juuri ennen eläkeikää. Kuten muillakin suomalaisilla, ikääntyneiden varallisuudesta suuren osan muodostaa oma asunto, lisäksi heillä on kulkuvälineitä, talletuksia ja arvopapereita.

Vaurastuminen on lisännyt myös sukupolvien välisiä omaisuuden siirtoja eli perintöjä, jotka vaikuttavat saajatalouksien asemaan. Eniten perintöjä saavat 45–54-vuotiaat ja miltei yhtä paljon 55–64-vuotiaat. Keskiarvoperintö oli näissä ikäluokissa 26 000 euroa. Perinnöt tulevat siis yleensä vasta keski-iässä tai jopa sen jälkeen. Useimmiten perittiin talletuksia, arvopapereita, asuntoja tai maa- tai metsäomaisuutta.

Tulot putoavat – kulutus muuttuu

Työeläkejärjestelmä on toiminut täysimääräisenä 1960-luvun alkupuoliselta alkaen. 2000-luvulla eläkkeelle siirtyvä väestö saa pääosin jo työeläkkeitä, mutta kaikista eläkeläisistä vain 45 prosenttia saa työeläkettä. Pienimmät työeläkkeet on yhdistetty kansaneläkkeeseen eivätkä ne turvaa kuin korkeintaan perustoimeentulon. Heikoimmat toimeentuloedellytykset ovat pelkkää kansaneläkettä saavien pienenevässä joukossa.

Kulutussyksikköä kohden laskettu reaalin käytettävissä oleva mediaanitulo laski 1990-luvun laman aikana kaikissa ikäryhmissä, mutta yli 64-vuotiaiden ryhmässä vähemmän kuin muissa ikäryhmissä. Tulot kääntyivät 1990-luvun

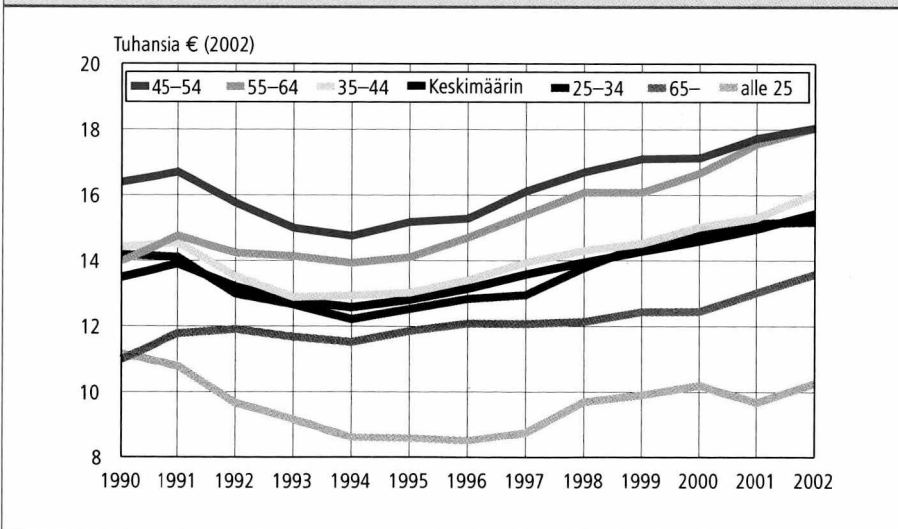
puolivälissä nousuun kaikissa ikäryhmissä alle 25-vuotiaita lukuun ottamatta. Vuonna 2002 yli 64-vuotiaiden talouksien tulot olivat 12 prosenttia pienemmät kuin kaikkien talouksien keskimääräiset mediaanitulot, kun vuonna 1990 ne olivat vielä 18 prosenttia pienemmät.

Kulutusmenot ja tulot kääntyvät laskuun yleensä noin 60 vuoden iässä. Iän karttuessa tulot alenevat nopeammin kuin kulutusmenot. Suomen kattavat eläke- ja muut tulonsiirtojärjestelmät pystyvät rahoittamaan iäkkäillekin ainakin välttämättömimmän kulutuksen ilman, että heidän on realisoitava omaisuuttaan. Tulojen laskiessa kasvaa välttämättömyyskulutuksen osuus kulutusmenoista. Elintarvikemenojen osuus nousee yli 65-vuotiaiden talouksilla 20 prosenttiin kokonaisuudesta, kun se keskimäärin on 15 prosenttia. Myös asumismenojen ja terveydenhoitomenojen osuus nousee yli keskimääräisen tason eli 10 prosenttiin kokonaisuudesta. Iäkkäiden taloudet säästävät autoihin liittyvissä menoissa ja työmatkakuluissa. Vapaa-ajan menot voivat nousta, mutta alkoholijuomiin, kahviloihin ja ravintoloihin kuluva raha vähenee.

Lähiuosina eläkeläisten määrä kasvaa nopeasti. Eläkkeiden keskimääräinen taso nousee yleisen tulotason mukana. Tulevat eläkeläiset ovat edeltäviä sukupolvia koulutetumpia ja myös heidän eläkkeensä ovat korkeampia kuin nykyisten, 2000-luvun alun eläkeläisten. Osalla eläkeläisistä kuitenkin eläketulot jäävät pieniksi työelämän aikaisen matalatuloisuuden seurauksena, esimerkiksi pitkien sairaus- tai työttömyysjaksojen vuoksi.

Vaurastuvista eläkeläisistä tulee ostovoimaltaan entistä merkittävämpi kuluttajaryhmä. Heidän erilaiset kulustottumuksensa vaikuttavat kulutuksen rakenteisiin. Tätä kirjoitettaessa eläkkeellä jo oleva väestö on nähnyt sotien ai-

Kuvio 6. Kulutusyksikköä (OECD) kohden lasketun mediaanitulon reaalin kehitys ikäryhmittäin (viitehenkilön ikä) vuosina 1990–2002.



Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto

heuttaman pulakauden, mutta vastedes eläkkeelle siirtyvät ikäluokat ovat kasvaneet sodan jälkeen vaurastuneessa Suomessa. Elintason ja koulutustason nousulla on suuri vaikutus kulutusrakenteisiin. Myös hyödykkeiden ja palvelujen kasvanut tarjonta antaa kotitalouksille aivan erilaiset kulutusmahdollisuudet kuin muutama vuosikymmen sitten.

Terveydentila kohenee

Vaiikka ikääntyminen tuo mukanaan terveysongelmia, ovat entistä vanhemmat nykyisin aikaisempaa parempikuntoisia ja elävät itsenäisesti yhä kauemmin. Erot sairastavuudessa ja terveydentilassa ovat yhteydessä iäkkäiden sosiaalisiin ja taloudellisiin oloihin, sukupuoleen, koulutustasoon ja työmarkkina-asemaan. Suomalaisten ikääntyneiden kokema terveydentila on kohentunut ja iäkkäidenkin elinajan odote on kasvanut. Kuitenkin monilla 75 vuotta täyttäneellä ja monella paljon nuoremmillakin on elimistön toiminnan vajavuuksia, jotka haittaavat päivittäisiä toimintoja. Elintavoilla voidaan vaikuttaa toimintakykyyn ja itsenäisiin elinmahdollisuuksiin.

Köyhyys ja terveysongelmat liittyvät monasti toisiinsa, mutta voi olla vaikeata osoittaa, kumpi on syy ja kumpi seuraus. Sekä suurituloisilla miehillä että naisilla oli pitkäaikaissairauksia vähemmän kuin pienituloisilla. Ikääntyneiden pitkäaikaissairastavuus vähenee koulutustason kohotessa. Elintavat, ammatti, työmarkkina-asema ja liikuntatottumukset saattavat aiheuttaa näissä ryhmissä myös eroja. Pienituloisilla oli merkittävästi enemmän toimintaa rajoittavia pitkäaikaissairauksia kuin suurituloisilla. Pienituloistenkin sairastavuus kuitenkin väheni ja erot suurituloisten sairastavuuteen kaventuivat.

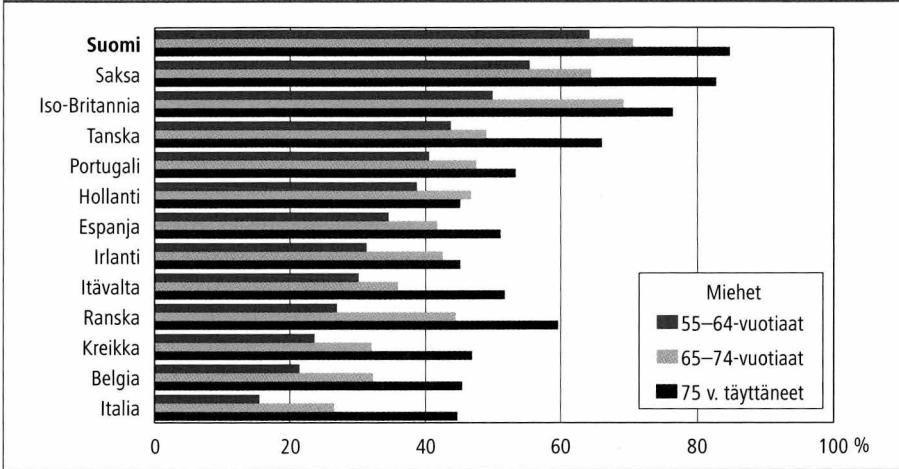
Hyvä koulutus ennustaa usein hyvää terveyttä. Vaikka perusasteen koulutuksen saaneet kokivat terveytensä muita huonommaksi, on hyväksi terveytensä kokeneita heidän joukossaan aikaisempaa useammin.

55 vuotta täyttäneiden pitkäaikaissairastavuus oli vähentynyt noin neljä prosenttiyksikköä vuodesta 1986. 55 vuotta täyttäneistä 70 prosenttia eli lähes miljoona ihmistä ilmoitti sairastavansa jotakin pitkäaikaissairautta tai siihen verrattavaa vaivaa vuonna 2001. Alle 55-vuotiaista kolmanneksella oli jokin pitkäaikaissairaus tai vaiva. Itse koettu terveydentila koheni myös: kolmannes 55 vuotta täyttäneistä koki terveytensä hyväksi vuonna 2001, vuonna 1986 vain neljännes.

Huonokuntoisuus väheni: yksi viidestä 55 vuotta täyttäneestä eli 200 000 suomalaista koki terveytensä huonoksi tai erittäin huonoksi vuonna 2001. Huonoksi terveytensä kokeneita miehiä ja naisia oli viitisen prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 1986. Vaikka huonokuntoisuus väheni, oli väheneminen hitaampaa pienituloisilla.

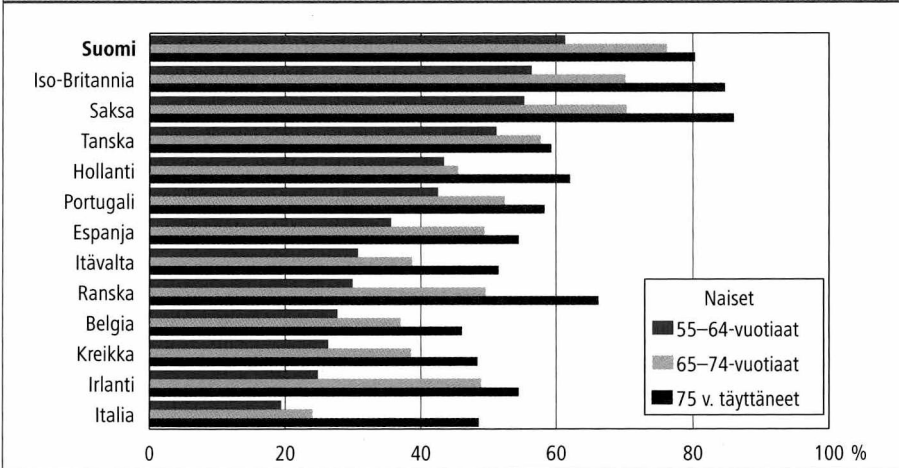
Pienituloiset miehet ja naiset kokivat merkittävästi enemmän toimintakyvyn rajoituksia kuin suurituloiset. Ikääntyneiden naisten tilanne on erityisen huolestuttava. Vuonna 2001 heistä huomattavasti useampi (86 %) koki vaivojensa aiheuttamia rajoitteita kuin aikaisemmalla tutkimuskerralla vuonna 1986.

Kuvio 7a. 55 vuotta täyttäneiden miesten ilmoittamien pitkäaikaissairauksien esiintyvyys EU-maissa vuonna 2001, prosenttia.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Kuvio 7b. 55-vuotta täyttäneiden naisten ilmoittamien pitkäaikaissairauksien esiintyvyys EU-maissa vuonna 2001, prosenttia.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

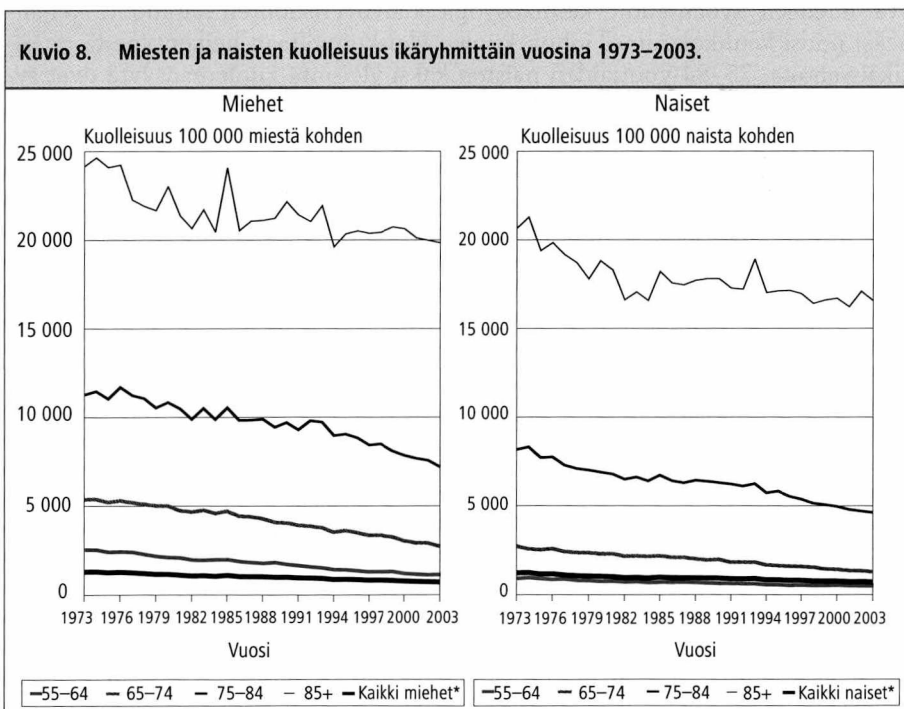
Suomalaiset 55 vuotta täyttäneet miehet ja naiset ilmoittivat enemmän pitkäaikaissairauksia kuin muiden EU-maiden kansalaiset. Vaikka suomalaisilla oli taakkanaan eniten sairastavuutta, koettiin nämä sairaudet kuitenkin vähemmän hankaliksi kuin eräissä muissa maissa. Miesten ja naisten maittainen järjestys sairastavuudessa oli lähes sama. Euroopan pohjoisissa osissa oltiin sairaimia ja keski- ja eteläosissa vähemmän sairaita.

Kuolleisuus alenee – elinaika pidentyy

Vuonna 2003 miesten kuolleisuus on kaikissa ikäryhmissä selvästi korkeampaa kuin naisten. Sukupuolten välinen ero siis kapenee iän karttuessa: 55–64-vuotiailla miehillä kuolleisuus oli lähes 2,5-kertainen, 65–74-vuotiailla kaksinkertainen ja 75–84-vuotiailla puolitoistakertainen saman ikäisiin naisiin verrattuna. 85 vuotta täyttäneiden miesten kuolleisuus on parikymmentä prosenttia naisten kuolleisuutta korkeampi.

Kuolleisuus on kuitenkin alentunut nopeasti viime vuosikymmeninä. Eniten aleni 55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuus, alle puoleen vuoden 1973 tasosta. Miltei yhtä paljon on pudonnut 65–74-vuotiaiden kuolleisuus. Naistenkin kuolleisuus 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä on alentunut alle puoleen. Lähes yhtä paljon se aleni 55–64 ja 75–84-vuotiaidenkin ikäryhmissä. 85 vuotta täyttäneiden kuolleisuus on sekä naisilla että miehillä alentunut lähes 20 prosentilla.

Kuolleisuuden aleneminen on nostanut 55-vuotiaiden miesten elinajanodotetta 5,3 vuodella ja 85-vuotiaiden 1,3 vuodella, naisten elinajanodote kasvoi vastaavissa ikäryhmissä 4,7 ja 2,1 vuodella. 55 vuotiaalla miehellä on keskimäärin 23,8 elinvuotta jäljellä ja naisella 28,7 vuotta. Miehillä on siis vielä lähes kolmannes vuosista jäljellä ja naisilla hieman enemmän 55 vuoden iässä.



* Ikävakiointu

Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansytilasto 1973–2003

Yleisimpiä kuolemansyitä ovat sydäntaudit, alkoholisyöpy, keuhkosityöpy ml. keuhkoahauma kaikissa ikääntyneiden ikäryhmissä, sekä miesten että naisten joukossa. Ikääntyneiden nuoremmassa ikäryhmissä alkoholisyöpy ovat nousseet merkittäviksi kuoleman aiheuttajiksi, vanhemmissa ikäryhmissä aivoverisuonten sairauksien, mukaanlukien demencian, merkitys on korostunut.

Vuonna 2003 työelämän loppuvaihetta eläviä miehiä (55–64-vuotiaita) kuoli 3 616 ja naisia 1 575. 55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuutta vähensi pääasiassa sydäntautikuolleisuuden aleneminen 70 prosentilla. Tämä hämmästyttävä kehitys on saatu aikaan pääasiassa ravintotottumusten muutoksella ja tehokkaammalla hoidolla. Kuitenkin 28 prosenttia 55–64-vuotiaista miehistä kuoli sydäntauteihin. Selvästi kasvussa ovat alkoholiperäiset kuolemansyöt, jotka miehillä kolminkertaistuivat vuodesta 1973.

65–74-vuotiailla miesten kuolleisuus on yli kaksi kertaa korkeampi kuin edellisessä kymmenvuotiskäryhmässä. Yleisimmät kuolemansyöt ovat samoja, vaikka alkoholisyöpy vähenevät ja tapaturmakuolleisuus lisääntyy. Naisten kolme yleisintä kuolemansyötä ovat samoja kuin miehillä: sydäntaudit, aivoverisuonisairaudet ja demenciat sekä keuhkosityöpy ja bronkiitti ja neljäs on rintasyöpy.

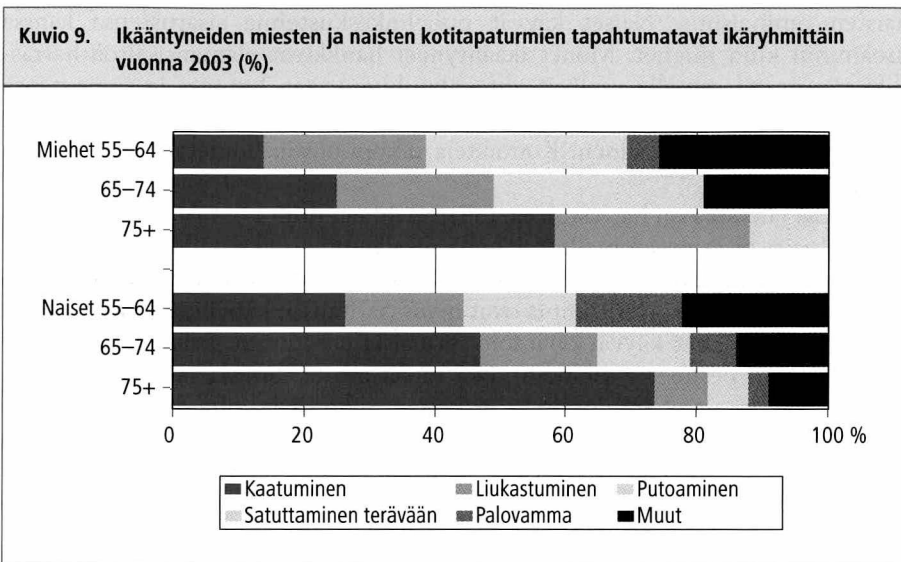
75 ikävuoden jälkeen miesten kuolleisuus 2,6-kertaistuu ja naisten 3,6-kertaistuu edelliseen ikäryhmään verrattuna. Miehistä 30 prosenttia kuolee tässä ikäryhmässä, naisista on 34 prosenttia. Miesten kolme yleisintä kuolemansyötä ovat edelleen sydäntaudit, keuhkosityöpy ja aivoverisuonten sairaudet. Neljänneksi nousi keuhkokuume, johon kuolee yleiskunnoltaan heikentyneitä pitkäaikaissairaita. 75–84-vuotiaiden naisten kaksi yleisintä kuolemansyötä ovat sydäntaudit sekä ja aivoverisuontien taudit.

41 prosenttia kaikista naisten kuolemantapauksista sattui 85 vuotta täyttäneille naisille vuonna 2003. Tässä ikäryhmässä kuoli 10 000 naista, 3 900 miestä. Miehillä yleisimmät kuolemansyöt ovat samoja kuin 75–84-vuotiailla. Molemmilla sukupuolilla kuolleisuus demenciaan (ml. aivoverisuonitaudit) on kasvanut, naisilla se on lähes kahdeksankertaistunut vuodesta 1973.

Tapaturmien ja väkivallan kokemuksia kertyy

Tapaturman tai väkivallan kohteeksi joutui 256 000 yli 54-vuotiasta eli viidennes kaikista aikuisväestön tapauksista. Kaikkiaan tapaturmiin ja väkivaltaan kuoli 2 400 henkeä, joista 1 700 oli yli 55 vuotta täyttäneitä. Tapaturmaiset kuolemat ovat pääosin ikääntyneiden ongelma. Liikennetapaturmia ja kotitapaturmia sattuu iäkkäille myös keskimääräistä enemmän. Kotitapaturma sattui 105 000 iäkkäälle.

Yhä useampi eläkeläinen elää omassa kodissaan. Kotitapaturmia ja muita vapaa-ajan tapaturmia tapahtuu eniten iäkkäille. Tavallisimpia kotitapaturmia olivat kaatumiset ja liukastumiset, joiden osuus 75 vuotta täyttäneillä naisilla on 80 prosenttia. Eläkkeelle päästyään miehet lisäävät kotitöihin käytettyä aikaa, jolloin myöskin tapaturmien todennäköisyys kasvaa. Miehillä yleisimpiä



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

ovat teräviin esineisiin satuttamiset sekä huolto-, korjaus- tai rakennustöiden tapaturmat. Naisten tapaturmat sattuvat siivouksessa ja ruoanvalmistuksessa.

Ikäkkäille sattui 26 000 liikuntatapaturmaa, tavallisimmin hiihdossa tai lenkkeilyssä. Ostos- ja asiointimatkoilla tapahtui ikäkkäille 52 000 tapaturmaa ja erityisen vaarallisia matkat ovat 75 vuotta täyttäneille. Kohtalokkaimpia ovat kaaduttaessa saadut lonkkatapaturmat, jotka ovat vaikeita ja hyvin kalliita hoitaa. Jos kotipalvelujen tarjontaa vähennetään, saattaa tapaturmariski kasvaa.

Väkivallan tai uhkailun uhriksi joutui 41 000 iäkästä, joista 63 prosenttia oli naisia. Fyysinen vamma aiheutui 8 000 väkivaltatapauksessa. Usein tekijä oli uhrille tuntematon ja teko tapahtui kotona tai sen lähipiirissä. Koti ei siis ole niin turvallinen paikka kuin yleensä uskotaan.

Sosiaalinen ympäristö muuttuu

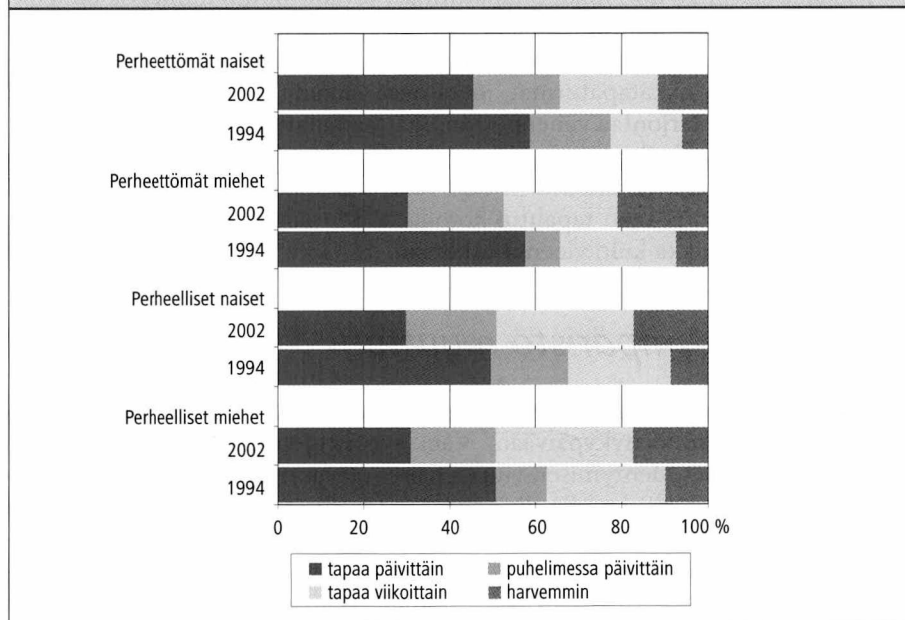
Ikäkkäillä miehillä välittömin sosiaalinen ympäristö ei ole muuttunut 1980-luvun jälkipuoliskolta nykypäivään. Vain avoliittojen osuus on kasvamassa. Miesten elinajan pidentymisen vuoksi naiset elävät nykyisin pidempään miehensä kanssa kuin 1980-luvulla. Ikääntyneen tavallisin ympäristö on avioparin koti, jossa ei enää ole lapsia. Kolmella neljästä naisesta ja perheellisestä miehestä on muussa kotitaloudessa eläviä lapsia, perheettömillä miehillä 68 prosentilla. Lapsiin pidetään tiiviisti yhteyttä. Kokonaan lapsettomia on ikääntyneistä vajaa viidennes.

Vajaalla 70 prosentilla ikäkkäistä lapsi asuu korkeintaan 20 kilometrin etäisyydellä ja siksi lapsia tavataan usein. Toisessa kotitaloudessa eläviä sisarusia on neljällä viidestä. Tiiviit tapaamiset sisarusten välillä ovat perheettömien

naisten ominaisuus. Naiset käyvät puhelinkeskusteluja sisarustensa kanssa useammin kuin miehet. Monet ikääntyneet hankkivat elämänsisältöä harrastuksista, mutta samalla vaalivat yhteenkuuluvuuttaan lastensa ja sisarustensa kanssa. Seurustelu naapureiden kanssa on vähentynyt kovasti vuodesta 1994, samoin ystävien tapaaminen. Kontakteja ulkopuolisiin hoidetaan useimmiten puhelimitse.

Useilla iäkkäillä on harrastuksia, joissa tavataan muita ihmisiä. Noin 70 prosentilla naisista ja useammalla miehellä on vähintään yksi tällainen harrastus. Naisten yleisimpiä harrastuksia ovat paritanssi, kahviloissa käyminen ja ohjattu voimistelu. Miehillä tavallisimpia ovat myös paritanssi, kahviloissa käyminen ja kortinpeluu. Miehet käyvät ravintoloissa naisia useammin. Eristyneeksi katsotaan sellainen perheetön henkilö, joka tapaa muita ihmisiä ja puhuu heidän kanssa puhelimesta harvemmin kuin kerran viikossa ja jolta harrastusyhteisö puuttuu. Perheettömistä naisista on tällä tavoin määritellen eristyneitä 4 ja perheettömistä miehistä 9 prosenttia. Valtaosa perheettömistä asuu yksin ja perheettömät kokevat yksinäisyyttä useammin kuin ne, jotka hoitavat huonokuntoistakin perheenjäsentä.

Kuvio 10. Yhteydenpito kotitalouden ulkopuolisiin perheettömillä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1994 ja 2002, 55+vuotiaat.



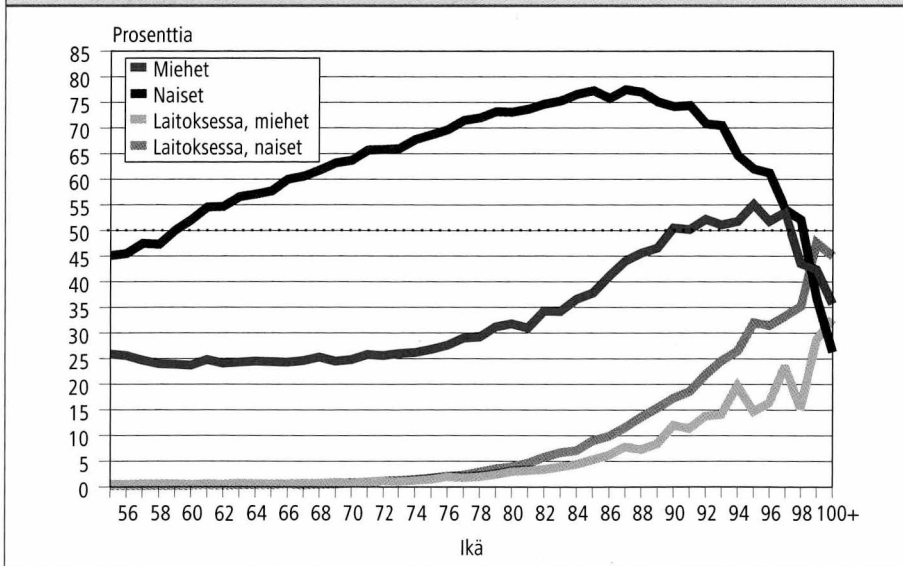
Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1994 sekä Vapaa-aikatutkimus 2002

Yksinasuminen yleistyy

Vuodesta 1970 asuntokuntien kokonaismäärä on kasvanut puolella, mutta yhden hengen asuntokuntien määrä on yli kolminkertaistunut. Iäkkäitä asuntokuntia (vanhin henkilö on täyttänyt 55 vuotta) on miltei puolet kaikista asuntokunnista eli 1 027 000. Iäkkäistä naisista asuu yksin jo 70 prosenttia. Yksinasuvien miesten osuus alkaa nousta vasta 75:n ikävuoden jälkeen. Eniten yksinasuvia naisia on suurilla kaupunkiseuduilla ja vähiten maaseudulla. Miehillä tilanne on melkein päinvastainen, heitä on enemmän maaseudulla. Laitoksissa asuvien osuuden kasvu alkaa vasta 80:n ikävuoden paikkeilla.

Suomessa valtaosa kaikista asuntokunnista asuu omistusasunnossa, vaikka yhden hengen asuntokunnilla omistusasuntoja on hieman keskimääräistä vähemmän. Yksinasuvien asunnot ovat keskimääräistä pienempiä ja puutteellisemmin varusteltuja. Koska valtaosa iäkkäistä naisista asuu yksin, he eivät tarvitessaan voi saada apua muilta asuntokunnan kuuluvilta. Ei ole ketään, joka voisi toimia heidän omaishoitajanaan. Miehillä on tavallisesti nuorempi puoliso, joka usein toimiikin hoitajana. Maaseudulla kotona asumista vaikeuttaa ikääntyneiden asuntojen keskimääräistä heikompi varustetaso. Kotihoidon järjestäminen on harvan asutuksen ja pitkien etäisyyksien vuoksi hankalampaa kuin kaupungeissa.

Kuvio 11. Yhden hengen asuntokuntia kaikista asuntokunnista vanhimman iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2003, %, 55+ -vuotiaat.



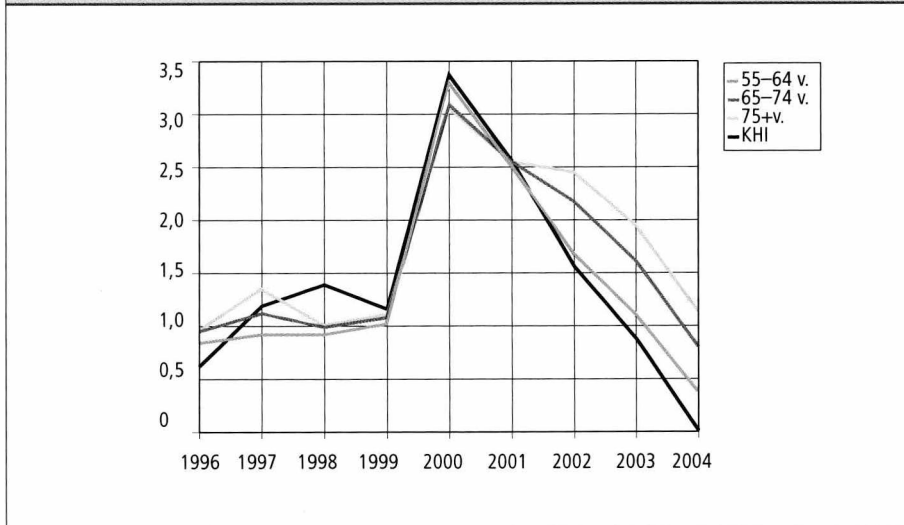
Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Elinkustannukset nousevat

Elinkustannusten muutokset vaikuttavat merkittävästi iäkkäiden elinolosuhteisiin, koska eläkkeet on sidottu kuluttajahintaindeksiin. Eri ikäryhmille voitaisiin laskea omia kuluttajahintaindeksijä käyttämällä kulutustutkimuksesta saatavia iäkkäiden omia kulutuksen painoarvoja. Eri ikäryhmien kuluttajahintaindeksit poikkeavat sekä toisistaan, että virallisesta keskimääräisestä kuluttajahintaindeksistä. Kaudella 1996–2001 virallinen kuluttajahintaindeksi ja ikääntyneiden hintaindeksi erosivat toisistaan vain noin puoli prosenttiyksikköä. Silloin iäkkäiden elinkustannukset nousivat virallista hintaindeksiä hitaammin. Viime vuosina erot ovat kuitenkin suurentuneet.

Eläkeikäisten ja muiden ikäryhmien hintaindeksierot johtuvat pääosin korotason laskusta, elintarvikkeiden hintojen noususta, bensiinin hintakehityksestä ja erityisesti auto- ja alkoholiverojen alentamisesta. Iäkkäiden kulutusmenoissa lainojen koroilla, bensiinillä sekä auto- ja alkoholiveroilla on keskimääräistä pienempi merkitys. Vuoden 2002 jälkeen iäkkäiden inflaation vuosimuutokset ovat olleet keskimääräisiä muutoksia suurempia.

Kuvio 12. Kuluttajahintaindeksin (KHI) vuosimuutos ja kolmen vanhimman ikäryhmän vuosimuutosaikasarjat asumisen rahamenojen painoarvojen mukaan 1996–2004.



Huom.: vuoden 2004 tiedot tammi-syyskuulta.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus, asumisen rahamenot, 1994–1996, 1998, 2001–2002 ja Kuluttajahintaindeksi 1995–2004

Lopuksi

Tämä poikkitilastollinen katsaus osoittaa, että ikääntyminen on kaikkea muuta kuin yksiulotteinen ilmiö. Jo “iäkkäiden” ryhmän alarajan määrittäminen on vaativa tehtävä. Tässä raportissa on tarkasteltu 55 vuotta täyttäneiden elämää monesta näkökulmasta. Ikärajan valinnalla ei haluta väittää, että tuon rajan ylittäminen olisi jotenkin ratkaiseva käänne ihmisten elämässä. Onhan elämää vielä keskimäärin kolmannes jäljellä. Kuitenkin tässä ikävaiheessa alkaa siirtyminen työelämästä eläkkeelle, samalla tavoin epämääräisesti kuin nuoruus päättyy opiskelujen jälkeen työelämään siirtymiseen ja perheiden perustamiseen. Kysymys on oikeastaan vain sopimuksesta ja jonkin rajan valinnasta.

Poikkitilastollisen ikääntymiskuvauksen tulos myös osoittaa, että ikääntymisestä ja iäkkäistä on vaikea puhua vain yhden otsikon alla. Yli 55-vuotiaista suuri osa on monin tavoin aktiivisesti mukana työelämässä; heillä on paljon keskeisiä sosiaalisia rooleja ja heidän vaikutuksensa tuntuu työelämässä ja myös politiikassa; heidän taloudellinen asemansa vaihtelee niin kuin nuoremmillaakin, ja heillä on varallisuutta ja kulutusmahdollisuuksia. Ikääntymisen monimuotoisuus on tässä katsauksessa saatu monipuolisesti näkyviin. Toivomme raportin lukijoiden vakuuttuvan siitä, että ikääntymisestä, siihen liittyvistä väestörakenteen muutoksista sekä ikääntyneen väestön elinoloista puhuttaessa on aina muistettava korostaa iäkkään väestöosan monimuotoisuutta. Yli miljoonaa ikääntynyttä suomalaista ei voi kuvata eikä kohdella yhtenä suurena massana.

Ikärakenteen muutos

Mauri Nieminen

- Suuret ikäluokat täyttävät 60 vuotta vuosina 2005–2010.*
- Työkäisen väestön määrä alkoi vähentyä vuodesta 2003.*
- Iäkkäiden jäljellä olevan elinajan ennustetaan pitenevän.*
- Iäkkäiden miesten määrä kasvaa nopeammin kuin naisten, sillä miesten elinajan odotteen ennustetaan pitenevän nopeammin kuin naisten.*
- Naisennemistö pienenee, mutta pysyy enemmistönä 65 vuotta täyttäneessä väestössä. Naisia ennustetaan olevan 150 sataa miestä kohden vuonna 2030 (vuonna 2005 vastaava luku on 250).*
- Syrjäseuduilla ikärakenteen muutos on jo tapahtunut, kasvukunnissa se on vielä edessä. Jo nykyisin ikääntyneen väestön osuus on muuttotappioalueilla korkeampi kuin mihin kasvukunnissa ennustetaan päädyttävän vuonna 2030.*

Mauri Nieminen

Ikärakenteen muutos

Väestönkehitys riippuu kolmen tekijän – syntyvyyden, kuolevuuden ja muuttoliikkeen – kehityksestä. Nämä kolme tekijää eivät vaikuta pelkästään väestön määrän kehitykseen, vaan niillä on suuri merkitys myös väestön ikärakenteen kehityksessä.

Viimeisten vuosikymmenien aikana väestönkasvu on hidastunut myös Suomessa. Suurimpana syynä tähän on ollut hedelmällisyyden aleneminen. Hedelmällisyyden alhaisuus on pienentänyt nuorimpia ikäluokkia ja kun ihmiset elävät vuosi vuodelta yhä pitempään, on vanhempien ikäluokkien suhteellinen osuus kasvanut.

Myös siirtolaisuudella on ollut oma osansa väestönkehityksessä. Aina 1970-luvun lopulle Suomesta muutettiin enemmän ulkomaille kuin tänne tulitiin. Suomen muuttotase oli tappiollinen. Sitten muuton suunta muuttui ja koko 1990-luvun Suomeen muutettiin enemmän kuin täältä lähdettiin. Muuttotase muuttui voitolliseksi. Lisäksi maahanmuuttajat eivät olleet enää pelkästään Ruotsista palaavia paluumuuttajia, vaan heidän joukossaan oli yhä enemmän ulkomaan kansalaisia. 1990-luvulla Suomen ulkomaalaisväestö moninkertaistui. Lukumääräisesti eniten maahanmuuttoa on nuorten työkäisten ja lasten joukossa. Sen sijaan iäkkäämmän väestönosan määrään sillä on vähän vaikutusta.

Mitä on ikääntyminen?

Heti synnyttyään ihminen alkaa ikääntyä. Mutta väestötieteessä – ja myös käytännön elämässä – ikääntymisellä tarkoitetaan vanhemman väestönosan määrän kasvua muihin väestöryhmiin nähden.

Kun puhutaan ikääntyvästä väestöstä, niin vanhempia ikäryhmiä verrataan nuorempiin ikäryhmiin tai sitten puhutaan pelkästään vanhempien ihmisten määrän kasvusta – lukumääräisesti tai prosentuaalisesti.

Kun puhutaan ikääntyvästä väestöstä, sitä voidaan kuvata ainakin kolmella eri tavalla:

- Lasketaan 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien prosenttiosuus koko väestöstä. Vuonna 2003 Suomessa oli 15,6 prosenttia yli 65-vuotiaita koko väestöstä.
- Lasketaan 65-vuotiaiden määrän kasvu joltakin ajalta. Esimerkiksi Suomessa vuodesta 1980 lähtien vuoteen 2003 saakka yli 65-vuotiaiden määrä on kasvanut 235 813 henkilöllä.
- Lasketaan 65-vuotiaiden määrän prosentuaalinen kasvu joltakin ajanjaksolta. Esimerkiksi vuodesta 1980 yli 65-vuotiaiden määrä kasvoi 41 prosenttia.

Väestön ikärakenne ja suuret ikäluokat

Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat erottuvat tällä hetkellä väestön ikärakenteessa (Kuvio 1) selvästi. Sota-aikana syntyi pieniä ikäluokkia, mutta heti sodan jälkeen hedelmällisyys kohosi selvästi ja syntyneet ikäluokat olivat edeltäjiään huomattavasti suurempia. Vuoden 1945 elokuussa syntyi jo paljon enemmän lapsia kuin aikaisempina kuukausina ja siitä lähtien aina vuoteen 1969 hedelmällisyys pysyi Suomessa uusiutumistason yläpuolella.

Syntyneiden suurten ikäluokkien kokoa kuvaa esimerkki: Kun viisivuotiskautena 1946–50 syntyi 524 000 lasta, niin edellisenä viisivuotiskautena oli syntynyt 100 000 lasta vähemmän – tosin sota-ajan poikkeuksellisissa olosuhteissa. Lisäksi 1930-luvullakin hedelmällisyyden alennettua syntyi pieniä ikäluokkia. Näin sodan jälkeen syntyneiden ikäluokkien koko entisestäänkin korostuu. Tämä ikäluokka vaikutti erilaisten palvelujen – koulut, asunnot, työpaiikat – kysyntään huomattavasti enemmän kuin edeltäjänsä.

Suurten ikäluokkien synnyttyä hedelmällisyys aleni edelleen aina vuoteen 1973 saakka, jolloin syntyi siihen asti itsenäisyyden ajan pienin ikäluokka, 57 000 lasta. Kokonaishedelmällisyytluku – naisille syntyvien lasten keskimäärä – oli alentunut 1,50:een. Tämän jälkeen hedelmällisyys nousi ja yleisesti voidaan sanoa, että viimeiset 30 vuotta suomalaiset naiset ovat synnyttäneet lapsia siten, että kokonaishedelmällisyytluku on ollut keskimäärin noin 1,7 lasta. Pitemmällä tähtäyksellä tämä merkitsee, että väestö alkaa vähentyä. Tällöin vain lisääntyvä maahanmuutto voi muuttaa tilanteen.

Suurten ikäluokkien jälkeen syntyneet ikäluokat pienenevät siis aina 1970-luvun alkuun saakka ja pysyvät sen jälkeen saman suuruisina pientä vuosittaista vaihtelua lukuun ottamatta. Viime vuosina syntyneet ikäluokat ovat olleet pieniä, sillä vaikka hedelmällisyyden tasossa ei ole tapahtunut muutoksia, niin 1970-luvun pienet ikäluokat ovat synnyttäneet 2000-luvun alussa pieniä ikäluokkia.

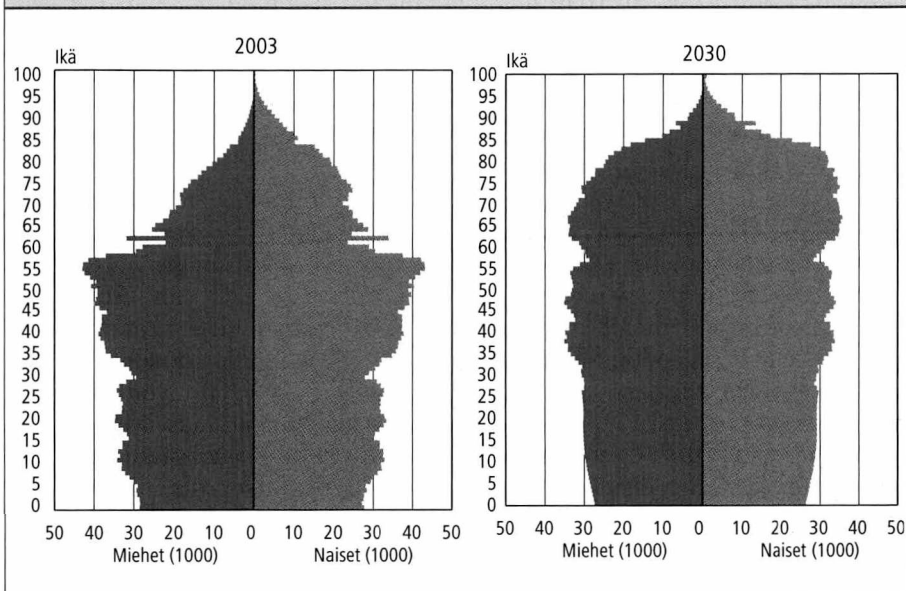
Tällä hetkellä suuret ikäluokat lähestyvät eläkeikää ja tulevat nostamaan eläkkeelle siirtyvien vuosittaista määrää selvästi. Vuonna 1946–50 syntyneet tulevat olemaan vielä pitkälle 2010-luvulle suurin viisivuotisikäluokka, mutta sen jälkeen ikäluokka pienenee vääjäämättä.

Väestöennusteen mukaan väestön ikärakenne muuttuu radikaalisti vuoteen 2030 mennessä. Suurten ikäluokkien vaikutus on silloin kokonaan hävinnyt ja ikäluokat aina 70-vuotiaista nuorempiin alkavat olla melko saman suuruisia – tosin syntyvät ikäluokat ovat jatkuvasti edeltäjänsä pienempiä.

Elinaikaa lisää

Ikääntyvien määrään vaikuttaa eniten vanhuuseläkeikään tulevien ikäluokkien koko ja toisaalta kuolevuuden alenemisesta johtuva väestön elinajan kasvu. Kuolevuudessa on myös selvä ero miesten ja naisten välillä. Tällä hetkellä naisten tilastollinen elinaika on yli 6 vuotta pitempi kuin miehillä.

Kuvio 1. Väestön ikärakenne vuosina 2003 ja 2030.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Tilastokeskuksen kunnittainen väestöennuste 2004

Tämän raportin tulevaisuutta koskevat väestölaskelmat perustuvat Tilastokeskuksen uusimman vuoden 2004 syksyllä ilmestyneen kunnittaisen väestöennusteen lukuihin. Väestöennusteen olettamukset ovat seuraavat:

Syntyvyys:

Koko maan kokonaishedelmällisyysluvun on oletettu olevan koko ennustejakson 1,80. Syntyvyyden alueelliset erot on pidetty ennallaan. Näin esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan kunnissa on korkeampi hedelmällisyys kuin muualla maassa.

Kuolevuus:

Ennustekaudelle kuolevuutta on alennettu siten että miesten vuoden 2003 elinajanodote 75,1 nousee vuoteen 2040 mennessä 82,1 vuoteen. Vastavasti naisten elinajanodote vuodelta 2003 81,8 nousee samana aikana 86,3 vuoteen. Alueelliset kuolevuuserot pysyvät menneen kehityksen mukaisina. Näin esimerkiksi maan itä- ja pohjoisosissa on korkeampi kuolevuus kuin maan länsiosissa.

Muuttoliike:

Alueittain muuttoliikkeen on oletettu jatkuvan menneen kehityksen mukaisena. Koko maan vuotuisen nettomaahanmuuton on oletettu olevan 6 000 henkeä.

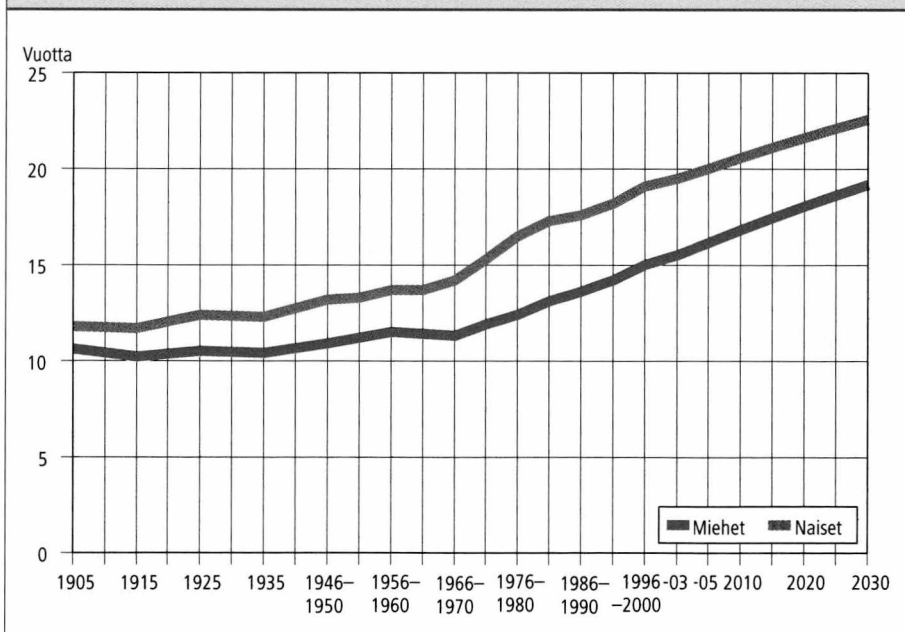
Aikanaan suurten ikäluokkien syntyessä 1940-luvun lopulla, syntyvän poikalapsen elinajanodote oli 58 vuotta. 2000-luvun alussa se on 75 vuotta. Kun syntyvällä tyttölapsella oli 1940-luvun lopulla sen ajan kuolevuudella laskettuna elinaikaa jäljellä 66 vuotta, niin tällä hetkellä syntyvän tyttölapsen odotetaan elävän jo lähes 82-vuotiaaksi.

Elinajan kasvu viimeisten 50 vuoden aikana on tuonut miehille 17 vuotta ja naisille 16 vuotta lisää elettäviä vuosia ja tämä on vaikuttanut merkittävästi ikääntyneiden määrän kehitykseen sodan jälkeen.

Kuviossa 2 on esitetty 65 vuotta täyttäneiden elinajanodote vuosilta 1905–2030. 65-vuotiaiden elinajanodote ei lisääntynyt kovinkaan paljon 1900-luvun alkupuolella. Kun 65-vuotiailla miehillä oli vuosisadan alussa vajaa 11 vuotta ja naisilla 12 vuotta tilastollista elinaikaa jäljellä, niin 1960-luvun alussa samanikäisillä miehillä oli odotettavissa vain vajaan vuoden pitempi elin-aika. Naisten elinajanodote oli sen sijaan kohonnut jo parilla vuodella.

65-vuotiaiden elinajanodote alkoi ripeämmin kasvaa 1960-luvun lopulla ja oli vuonna 2003 miehillä 16 vuotta ja naisilla 20 vuotta. Vanhuuseläkkeelle siirtyvien miesten jäljellä oleva elin-aika on siis neljä vuotta lyhyempi kuin naisten. Tuo miesten ja naisten elin-aikojen ero suureni 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa, mutta on pysynyt sen jälkeen lähes samana. 1970-luvulla naisten elin-aika piteni nopeammin kuin miesten, mutta sen jälkeen miehet ovat selvästi kuro-neet umpeen naisten etumatkaa. Miesten tilastollinen elin-aika on pidentynyt, ja muutos on ollut nopeampi kuin naisilla aina 1970-luvun lopulta lähtien.

Kuvio 2. 65-vuotiaiden miesten ja naisten elinajanodote 1905–2030.



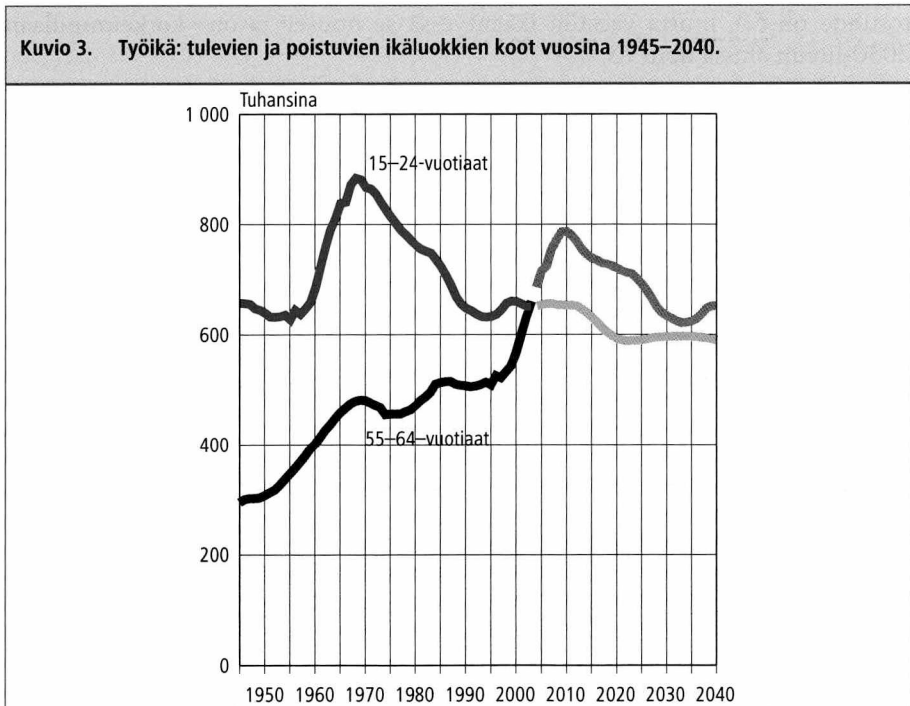
Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Tilastokeskuksen vuoden 2004 kunnittaisen väestöennusteen mukaan 65-vuotiaiden elinajan kasvu tulee seuraavina vuosikymmeninä edelleen jatku-
maan. Tämä merkitsee tietysti vanhuuseläkeläisten määrän lisääntymistä. Vuo-
teen 2030 mennessä vanhuuseläkkeelle lähtevien miesten elinajanodote on 19
vuotta ja naisten 22,5 vuotta.

Demografinen ”työvoimapula”

Viimeiset vuosikymmenet Suomen työikäisen – tässä tarkastelussa 15–64-vuo-
tiaan – väestön määrä on ollut suhteellisen suuri. Työvoiman tarjonta on ollut
jatkuvasti suurempaa kuin työvoiman kysyntä. Työvoimaa on riittänyt myös
muille jakaa. Erityisesti Ruotsi hyötyi Suomen sodan jälkeisistä suurista ikä-
luokista, kun muuttoliike Ruotsiin sai 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa ennen
kokemattomat mittasuhteet. Ruotsin pitkälle automatisoitu teollisuus pystyi
työllistämään vähäisemmänkin koulutuksen omaavan henkilön.

Kuviossa 3 on tarkasteltu 15–24-vuotiaiden – työkään tulevan ikäluokan
kokoa – sekä 55–64-vuotiaiden – työiästä poistuvan ikäluokan kokoa. 1960-lu-
vulta alkaen työkään tuleva ikäluokka on vuosi vuodelta supistunut, kun taas
vastaavasti työiästä poistuva ikäluokka on samaan aikaan tasaisesti kasvanut.
Aina vuoteen 2002 saakka työkään tuli enemmän väkeä kuin sieltä poistui.
Vuonna 2003 tapahtui muutos.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötillatot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Tuolloin työikään tulevan ikäluokan koko oli 650 000 henkilöä, kun sieltä poistuvan ikäluokan koko oli 660 000 henkilöä. Alkoi niin sanottu demografinen työvoimapula. Työikäisten määrän supistuessa voidaan olettaa, että se vaikuttaa myös työvoiman määrään alentavasti.

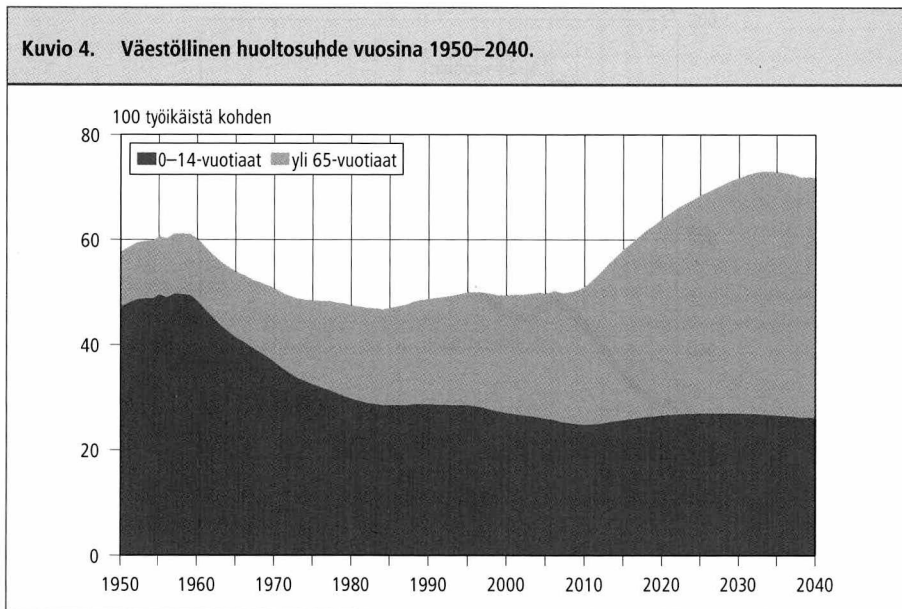
Tilastokeskuksen vuonna 2004 laatiman kunnittaisen väestöennusteen mukaan työikään tuleva ikäluokka tulee olemaan jatkuvasti pienempi kuin sieltä poistuva ikäluokka. Suurimmillaan työvoimaan tulevan ja sieltä poistuvan ikäluokan koon ero on vuoden 2010 paikkeilla. Tällöin Suomen suurimmat ikäluokat saavuttavat 65 vuoden iän.

Yhä enemmän ”huollettavia”

Väestön ikääntymistä voidaan tarkastella väestöllisen huoltosuhteen avulla. Väestöllinen huoltosuhde kuvaa lasten (alle 15-vuotiaat) ja ikääntyneiden (65 vuotta täyttäneet) suhdetta työikäiseen väestöön. Väestöllinen huoltosuhde on karkea arvio ”huollettavien” määrästä 100 työkäistä kohti.

Myös työikäisessä väestössä on henkilöitä, esimerkiksi opiskelijat, kotitaloustyötä päätoimisesti tekevät, sairaseläkkeellä olevat ja työttömät, jotka eivät tee tuloa tuottavaa työtä. Nämä otetaan huomioon laskettaessa taloudellista huoltosuhdetta. Siinä ei-työssä olevia verrataan 100 työssä olevaa kohti.

Vuonna 2002 taloudellinen huoltosuhde oli 130 eli ”huollettavia” oli huomattavasti enemmän kuin työssä olevia. Samaan aikaan väestöllinen huoltosuhde oli 50, mutta väestön ikääntyessä se nousee ja on korkeimmillaan 2030-luvun alussa noin 73.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Väestön ikääntyminen näkyy väestöllisen huoltosuhteen kehityksessä. Ikärakenne riippuu syntyvyyden ja kuolevuuden kehityksestä.

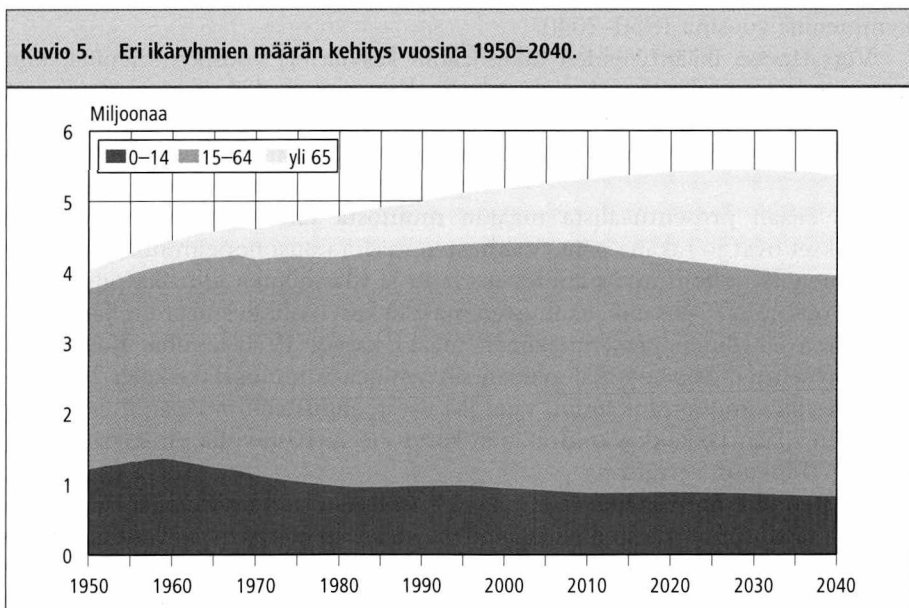
Syntyvyys on pitkään ollut alhainen ja se näkyy myös väestöllisessä huoltosuhteesta (Kuvio 4). Lasten osuus huoltosuhteesta on pitkään ollut lähes saman suuruinen. Sen sijaan tulevaisuudessa iäkkäiden osuus väestöstä tulee lisääntymään. Ikääntyvän väestön väestöllinen huoltosuhte kasvaa nopeasti suurten ikäluokkien saavuttaessa vanhuuseläkeiän.

lökkään väestön määrä kasvaa

Kun verrataan eri ikäryhmien – lapset, työikäiset ja vanhukset – määrän kehitystä, niin nopeimmin kasvava ryhmä ovat olleet iäkkäät. Tasaisen matalana viimeiset 30 vuotta pysynyt syntyvyys on pitänyt lasten määrän lähes muuttumattomana (Kuvio 5).

Sen sijaan yli 65-vuotiaiden määrä on jatkuvasti kasvanut. Työikäisen väestön määrä on tällä vuosikymmenellä saavuttamassa maksimimääräänsä. Väestöennusteen mukaan työikäisen väestön määrä vuonna 2009 olisi korkeimmillaan 3 526 000 henkilöä. Tämän jälkeen se alkaisi hitaasti laskea ja putoaisi noin 400 000 henkilöllä vuoteen 2040 mennessä.

Taulukosta 1 näkyy selvästi kuinka lasten, työikäisten ja vanhusten osuudet koko väestöstä ovat vaihdelleet vuosittain. Vielä vuonna 1950 väestöstä kolmannes oli lapsia. Vuonna 2000 lasten osuus on pudonnut alle viidennekseen. 65 vuotta täyttäneiden osuus on vuosi vuodelta kasvanut. Kun se oli vuonna 1950 6,6 prosenttia, niin vuonna 2000 se oli noussut 15 prosenttiin. Jatkossa



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötalastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Taulukko 1. Lasten, työikäisten ja iäkkäiden määrä ja osuus vuosina 1950–2040.

Väestön määrä (tuhansina)										
Ikä	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040
0–14	1 209	1 340	1 119	965	964	936	872	876	855	816
15–64	2 554	2 778	3 052	3 245	3 361	3 468	3 514	3 299	3 168	3 123
65–	267	328	427	577	673	777	924	1 236	1 420	1 428
Yht.	4 030	4 446	4 598	4 788	4 998	5 181	5 310	5 412	5 443	5 367

%osuus koko väestöstä										
Ikä	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040
0–14	30	30	24	20	19	18	16	16	16	15
15–64	63	62	66	68	67	67	66	61	58	58
65–	7	7	9	12	13	15	17	23	26	27
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

65 vuotta täyttäneiden osuus koko väestöstä tulee kasvamaan ja vuonna 2030 heitä olisi väestöstä joka neljäs!

Lasten määrän kehitykseen vaikuttaa hedelmällisyyden taso. Mutta vaikka hedelmällisyys pysyisi nykyisellä tasolla, lasten määrä vähenee tulevaisuudessa, sillä pienet ikäluokat synnyttävät yhä pienempiä ikäluokkia.

Ikääntyneiden määrä on ainoa, joka on selvästi lisääntynyt menneinä vuosina ja tulevaisuudessa tämä kehitys vain voimistuu.

Taulukossa 2 on esitetty yli 65-vuotiaan väestön määrän kehitys eri vuosikymmeninä vuosina 1950–2040.

Verrattaessa ikääntyneiden lukumäärän kasvua eri vuosikymmeninä, niin suurimmat muutokset ovat vielä edessä. Kun suuret ikäluokat ovat jääneet vanhuuseläkkeelle 2010-luvulla, niin heidän määränsä on silloin myös huipussaan. 2010-luvulla ikääntyneiden määrä tulee lisääntymään yli 300 000 henkilöllä.

Sen sijaan prosentuaalista määrän muutosta tarkasteltaessa, suurimmat muutokset ovat jo takana päin. Vanhusten määrä nousi nopeimmin niinä vuosikymmeninä, jolloin myös kuolevuus laski ja tilastollinen elinaika piteni eniten. 1960- ja 1970-luvuilla vanhusten määrän kasvu olikin suurimmillaan.

Eniten iäkkäiden prosentuaalinen määrä kasvoi 1970-luvulla. Kasvua oli 35,1 prosenttia. Suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkeikään 2010-luvulla ei yllä samoihin lukemiin, vaan jää väestöennusteen mukaan hieman sen alle. Sen sijaan iäkkäiden määrällinen kasvu on 2010-luvulla yli kaksinkertainen 1970-lukuun verrattuna.

Naisten pitempi elinaika vaikuttaa tietysti lisäävästi naisten määrään. Viime vuosina tapahtunut miesten elinajanodotteen kasvu näkyy myös vanhuuseläkeikäisten määrissä. Aina 1990-luvulta lähtien vanhuuseläkkeellä olevien miesten määrän prosentuaalinen ja absoluuttinen kasvu on jatkuvasti naisten määrän prosentuaalista ja absoluuttista kasvua suurempi.

Taulukko 2. Yli 65-vuotiaiden määrän kehitys vuosina 1950–2040, miehet ja naiset.

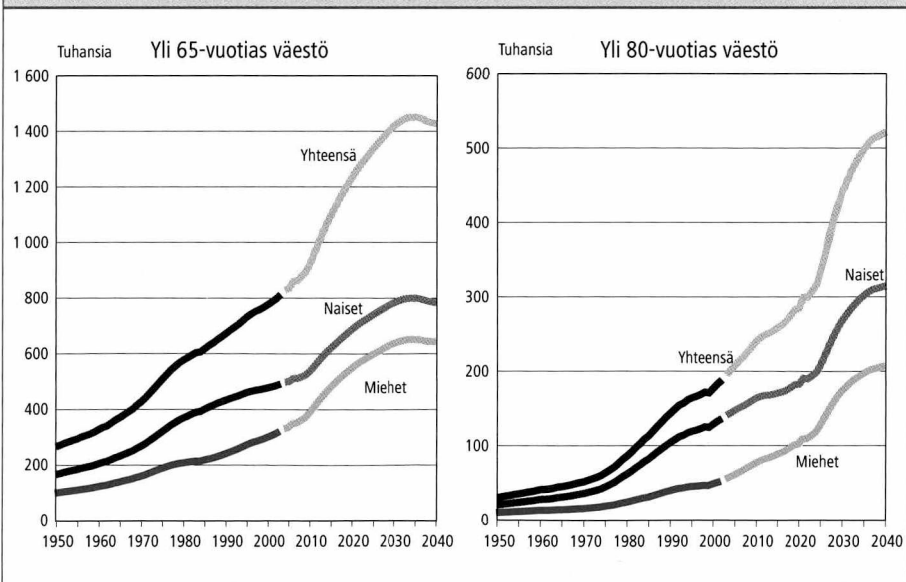
Vuosi- kymmen	Yhteensä (tuhansia)		Miehet (tuhansia)		Naiset (tuhansia)	
	Määrän muutos	%-kasvu	Määrän muutos	%-kasvu	Määrän muutos	%-kasvu
1950/60	61	22,9	23	22,6	39	23,1
1960/70	100	30,4	37	30,0	63	30,7
1970/80	150	35,1	49	30,7	101	37,7
1980/90	96	16,6	32	15,2	64	17,3
1990/00	104	15,5	60	25,0	44	10,2
2000/10	147	18,9	87	29,0	60	12,5
2010/20	312	33,8	161	41,8	151	28,1
2020/30	184	14,9	89	16,3	95	13,8
2030/40	7	0,5	7	1,1	0	0,0

Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Kuviossa 6 on esitetty sekä yli 65-vuotiaiden että yli 85-vuotiaiden määrän kehitys aina vuodesta 1945 vuoteen 2040 saakka. Yli 65-vuotiaiden määrä on tasaisesti lisääntynyt aina 1960-luvulta lähtien ja tulee kiihtymään, kun suuret ikäluokat saavuttavat vanhuuseläkeiän.

Elinajan piteneminen on vaikuttanut erityisesti yli 80-vuotiaan väestön määrän kiihtyvään kasvuun. Siinäkin näkyy selvästi suurten ikäluokkien vaikutus. Yli 80-vuotiaiden määrä tulee lisääntymään eniten 2020-luvulla ja kasvu hidastuu hieman lähestyttäessä vuotta 2040.

Kuvio 6. Yli 65-vuotiaiden ja yli 80-vuotiaiden määrän kehitys vuosina 1945–2040.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Naisenemmistö pienenee

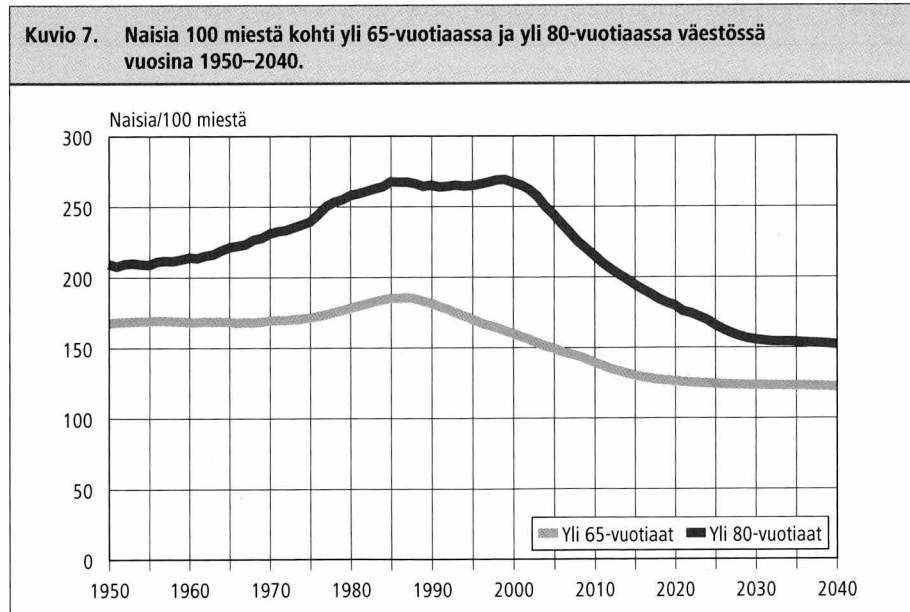
65 vuotta täyttäneessä väestössä on selvä naisenemmistö (Kuvio 7). Tämä tietysti johtuu suurelta osalta naisten pitemmästä elinajasta. Viime vuosiin asti kehitykseen on vaikuttanut myös sotavuosina kuolleiden miesten määrä. Tämä on tietysti lisännyt naisenemmistöä vanhimmissa ikäluokissa.

Miesten ja naisten välisen elinajan eron kapenemisella on vaikutusta yhteiskunnassa monilla tahoilla. Ennusteiden mukaan miesten elinaika tulee kasvamaan naisten elinaikojä nopeammin.

Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että naiset elävät yhdessä aviopuolisonsa kanssa pitempään kuin aikaisemmin. Mutta toisaalta voidaan myös päätellä, että miesten elinajan kasvaessa tulee myös miesleskien määrä lisääntymään. Näin vaikutukset yhteiskunnan toimintojen eri alueilla ovat tulevaisuudessa suuret.

Väestörakenne ikääntyy aikaisemmin syrjäseuduilla...

Väestön ikääntymisen ohella Suomessa on ollut meneillään voimakas väestön keskittymisprosessi. Syntyvyyden aleneminen ja maassamuutto ovat vaikuttaneet siihen, että väestön ikääntyminen näkyy jo selvästi monissa syrjäisissä maaseutukunnissa. Jos kehitys jatkuu samanlaisena, niin vuonna 2030 suurimmassa osassa Suomen kuntia neljännes väestöstä on yli 65-vuotiaita.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestöttilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

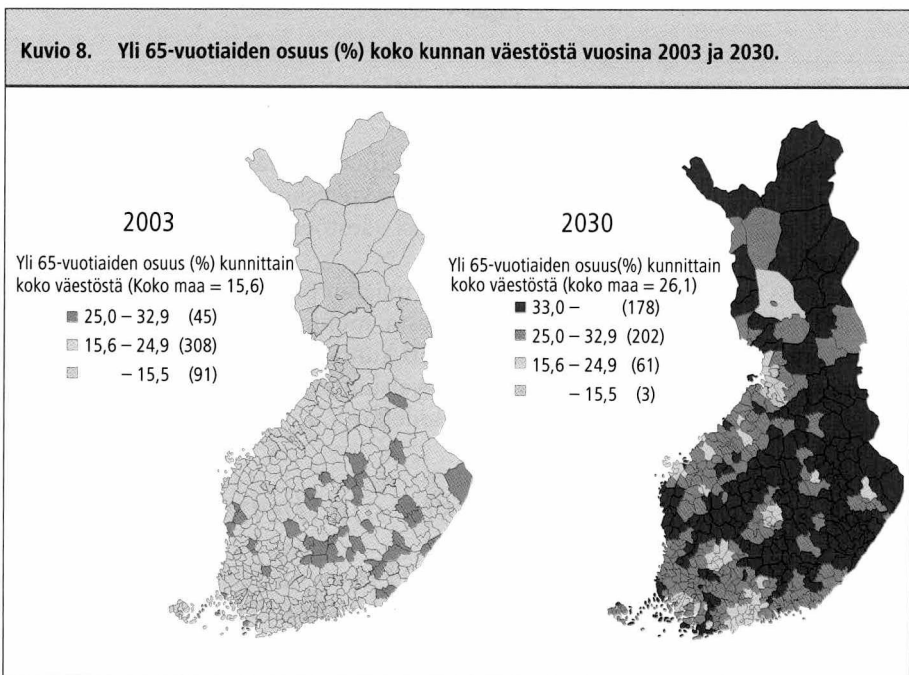
Maassamuuton vaikutukset näkyvät vuosien kuluttua muuttovoittokuntien ikääntyneiden määrän suhteellisen voimakkaana kasvuna. Muuttoliikkeen vaikutus kuntien väestönkehitykseen on selvästi kahtiajakautunut.

Kun muuttajat ovat useimmin nuoria työkään tulevia, niin muuttoliikkeen vaikutus erityisesti tulokunnan väestönkehitykseen on suurempi kuin lähtökunnan väestönkehitykseen pitemmällä tähtäyksellä. Tulokunta ei saa pelkästään muuttajaa vaan pitemmällä aikajänteellä muuttaja perustaa perheen ja saa lapsia. Näin maassamuuton vaikutus tulokunnan väestömäärään on huomattavasti suurempi kuin lähtökunnan väestönkehitykseen.

Seuraava alueittainen tarkastelu perustuu kuntien väestölukuihin. Ikääntyminen vaikuttaa tulevaisuudessa eniten kuntien talouteen, sillä kunnat vastaavat suurelta osaltaan ikääntyneen väestön palveluksista. Kunnittaisen katsauksen lopuksi on vielä tarkasteltu vanhusväestön määrän kehitystä maakunnittain vuosilta 1980–2030.

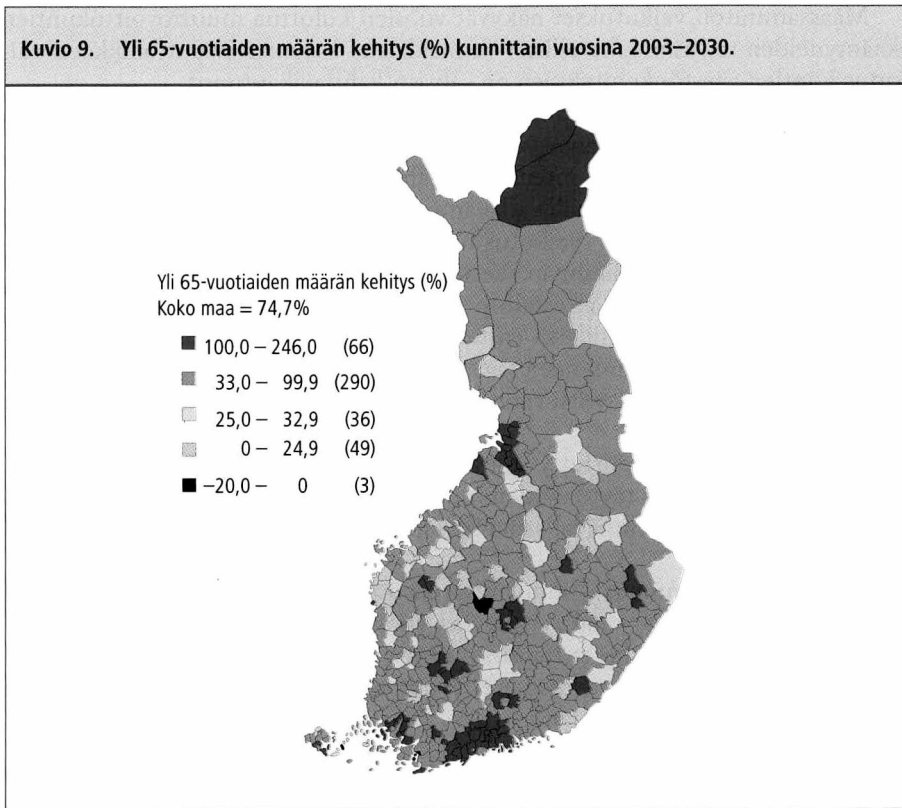
Kuvion 8 kartat on piirretty samalla ryhmityksellä vuosilta 2003 ja 2030. Koko maassa 65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä oli 15,6 prosenttia vuonna 2003. Tuo osuus oli alempi tai sama 91 kunnassa vuonna 2003 – vuonna 2030 enää kolmessa.

Väestön ikääntyminen – kun mittarina käytetään 65 vuotta täyttäneiden osuutta koko väestöstä – näkyy tulevina vuosina selvästi syrjäisemmissä maaseutukunnissa maan keski- ja itäosissa. Kun vuonna 2003 45:ssä kunnassa vähintään neljännes väestöstä oli yli 65-vuotiaita, niin vuonna 2030 tällaisten kuntien määrä noussee 380:een.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Kuvio 9. Yli 65-vuotiaiden määrän kehitys (%) kunnittain vuosina 2003–2030.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestötillat, Kunnittainen väestöennuste 2004

Vuonna 2030 kunnat, joissa vähintään kolmannes väestöstä tulee olemaan yli 65-vuotiaita, erottuvat selvästi. Ne ovat kasvukeskusten ulkopuolella olevia maakuntien syrjäkuntia. Tällaisia kuntia olisi väestöennusteen mukaan vuonna 2030 jo 178.

Kuviossa 9 on esitetty yli 65-vuotiaiden määrän prosentuaalinen kasvu vuosina 2003–2030. Tämän hetken 444 kunnasta vuonna 2030 olisi yli 65-vuotiaiden määrä kasvanut yli kolmanneksella 356 kunnassa ja kaksinkertaistunut 66 kunnassa. Tämä merkitsee sitä, että tulevaisuudessa vanhuksille tarvittavien palveluiden määrän tarve kasvaa vuosi vuodelta.

...ja kasvukeskuksissa vasta myöhemmin

Erityisen voimakas yli 65-vuotiaiden määrän kasvu on Helsingin sekä muutamien suurimpien kaupunkien ympäristökunnissa. Tämähän on suoraa seurausta näiden alueiden tähänastisesta väestönkehityksestä. Ne kunnat, joissa tulevana vuosina ikääntyminen on voimakkainta, ovat juuri niitä alueita, jotka ovat viimeisten vuosikymmenien aikana saaneet suurimman muuttovoiton.

Ikääntyneiden osuus korkein pienissä kunnissa...

Seuraavassa tarkastellaan ikääntymistä yli 65-vuotiaiden määrän kasvun avulla sekä toisaalta ikäryhmän osuudella koko väestöstä.

Taulukossa 3 esitetään yli 65-vuotiaan väestön määrän kehitys kunnan asukasluvun mukaan ryhmiteltyinä. Suhteellisesti eniten vanhusten määrä kasvaa väestöltään suurimmissa kunnissa.

Sen sijaan väestöltään pienemmissä kunnissa ikääntyneiden määrän kasvu ei ole tulevana vuosina niin voimakasta kuin suurimmissa kunnissa. Nämä kunnathan ovat olleet juuri niitä kuntia, jotka ovat viimeisten vuosikymmenien aikana menettäneet eniten väestöään. Voidaan yleistäen sanoa, että entiset kuntalaiset viettävät vanhuutensa uudella kotiseudullaan ja vaikuttavat siellä vanhusväestön määrän lisääntymiseen.

Yli 10 000 asukkaan kunnissa vuoteen 2030 mennessä yli 65-vuotias väestö kasvaa yli 80 prosenttia ja yli 30 000 asukkaan kunnissa lähes 90 prosenttia. Sen sijaan väkiluvultaan pienemmissä kunnissa vanhusväestön määrä kasvaa selvästi vähemmän kuin väkiluvultaan suurempien kuntien vanhusmäärä.

Taulukossa 4 on väestön ikääntymistä tarkasteltu vertaamalla yli 65-vuotiaiden osuutta koko väestöstä. Alle 10 000 asukkaan kunnissa ikääntyminen on tapahtunut nopeammin. Ikääntyneiden osuus on maan keskitason yläpuolella. Taas syy löytyy muuttoliikkeestä. Kun työikäistä väestöä puuttuu näistä

Taulukko 3. Yli 65-vuotiaiden määrän kehitys vuosina 2003–2030.

	Yli 65-vuotiaiden määrä (tuhansina)				Yli 65-vuotiaiden määrän muutos Muutos-%		
	2003	2010	2020	2030	2003–2010	2010–2020	2020–2030
– 1 999	23	25	32	36	4,9	34,9	55,3
2 000– 4 999	101	106	132	147	5,2	31,2	45,8
5 000– 9 999	146	158	203	227	8,1	38,8	55,3
10 000–29 000	184	212	289	332	15,1	56,6	80,0
30 000–99 999	173	204	282	326	18,1	63,7	89,0
100 000–	186	220	299	353	18,0	60,4	89,3
Koko maa	813	924	1 236	1 420	13,6	52,0	74,7

Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Taulukko 4. Yli 65-vuotiaiden osuus (%) koko väestöstä kunnan koon mukaan.

Kunnan väkiluku	2003	2010	2020	2030
– 1 999	21,1	22,4	28,8	33,1
2 000– 4 999	20,5	22,4	28,8	32,8
5 000– 9 999	18,8	20,8	27,1	30,8
10 000–29 000	15,7	17,8	23,8	27,3
30 000–99 999	14,4	16,5	22,2	25,4
100 000–	12,7	14,3	18,6	21,4
Koko maa	15,6	17,4	22,8	26,1

Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

kunnista ja hedelmällisyys on ollut suhteellisen alhaista jo vuosikymmeniä, niin vanhusten osuudet tietysti kasvavat.

Tulevaisuudessa tilanne pysyy suunnilleen samana. Mitä pienempi kunta, sitä suurempi on yli 65-vuotiaiden osuus. Vuonna 2030 olisi Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan alle 2 000 asukkaan kuntien asukkaista jo kolmannes yli 65-vuotiaita. Ainoastaan suurimmissa – yli 30 000 asukkaan – kunnissa ikäryhmän osuus olisi maan keskitason (26,1 %) alapuolella. Suurimmissa kunnissa yli 65-vuotiaiden osuus (21,4 %) olisi väestöennusteen mukaan vuonna 2030 sama kuin yli 65-vuotiaiden osuus (21,1 %) pienimmissä kunnissa vuonna 2003.

... mutta ikääntyneiden määrä kasvaa eniten muuttovoittoalueilla

Maakunnittain yli 65-vuotiaiden määriä tarkasteltaessa edellä kuvattu alueellinen kehitys vain vahvistuu. Muuttovoittoalueilla ikääntyneiden määrällinen kehitys on korkeinta. Vuoteen 2030 mennessä määrät kaksinkertaistuvat Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan ikääntyneiden määrän kasvu on osittain seurausta pitkään jatkuneesta korkeasta hedelmällisyydestä ja Oulun seudun ripeästä taloudellisesta kasvusta, joka on hillinnyt muuttoliikettä maakunnan ulkopuolelle.

Vähiten yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan maakunnissa sekä Kainuussa, Etelä-Savossa ja Etelä-Karjalassa.

Taulukko 5. Yli 65-vuotiaiden määrä maakunnittain vuosina 2000–2030.

Maakunta	Yli 65-vuotiaita (tuhansia)						Muutos (tuhansia)	
	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2000/2030	Muutos-% 2000/2030
Uusimaa	113	127	149	194	273	327	179	120,0
Itä-Uusimaa	11	12	13	16	22	27	14	106,5
Varsinais-Suomi	57	65	73	85	114	131	59	80,7
Satakunta	31	36	41	48	62	67	26	63,0
Kanta-Häme	22	25	28	32	43	50	22	76,0
Pirkanmaa	53	62	70	83	111	128	57	81,5
Päijät-Häme	23	27	31	39	53	60	29	93,0
Kymenlaakso	26	29	33	38	49	55	21	64,1
Etelä-Karjala	19	21	25	28	36	40	15	62,9
Etelä-Savo	23	27	32	36	46	51	19	60,9
Pohjois-Savo	31	36	42	48	62	71	28	66,1
Pohjois-Karjala	22	25	29	33	43	49	20	69,9
Keski-Suomi	30	35	41	48	64	73	31	76,1
Etelä-Pohjanmaa	25	31	35	38	48	54	20	57,0
Pohjanmaa	23	28	30	33	41	45	15	48,9
Keski-Pohjanmaa	7	9	11	13	17	18	8	71,3
Pohjois-Pohjanmaa	30	38	46	56	77	91	45	97,9
Kainuu	9	12	15	17	22	24	9	60,5
Lappi	18	23	29	34	45	51	23	78,8
Ahvenanmaa	4	4	4	5	7	8	4	86,1
Koko maa	577	673	777	924	1 236	1 420	643	82,8

Lähteet: Tilastokeskus, Väestötilastot, Kunnittainen väestöennuste 2004

Työvoimamuutokset

Pekka Myrskylä

- *Työelämässä lopettavien määrä ylittää jo aloittajien määrän, vaikka työstä poistuminen onkin myöhentynyt.*
- *Pitkällä aikavälillä miesten työllisyysasteet ovat alentuneet, mutta naisten nousseet.*
- *55 vuotta täyttäneet naiset ovat useammin työssä kuin miehet.*
- *Poistujien koulutustaso paljon heikompi kuin aloittajien.*
- *Nuoria enemmän töissä yksityisen sektorin palveluissa, iäkkäitä julkisen sektorin palveluissa ja yrittäjinä.*
- *Iäkkäillä osa-aikatöiden ja poissaolojen osuus kasvaa.*
- *Laman jälkeen iäkkäiden työllisyys on noussut EU:n nopeinta vauhtia.*

Pekka Myrskylä

Työvoimamuutokset

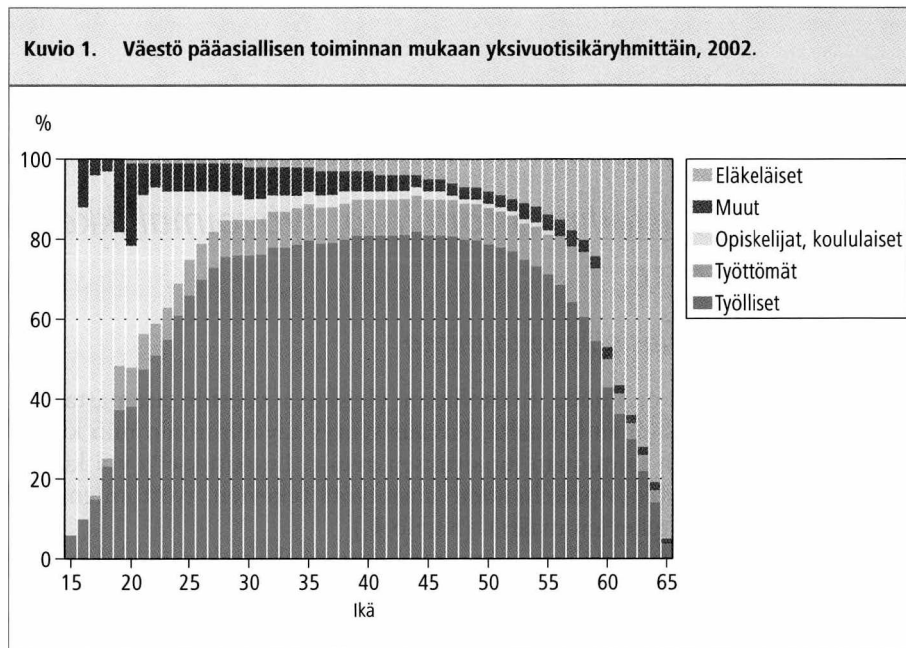
Väestön pääasiallinen toiminta, työvoimaliikkeet ja työllisyysaste

Ikääntyneiden pääasiallinen toiminta

Kun tavoitteena on luoda tilastollinen yleiskuva väestön asemasta toimeentulon hankinnan kannalta, kuvaus syntyy tavallisimmin niin kutsutun pääasiallisen toiminnan luokituksen avulla. Luokituksella voi kuvata alle 15-vuotiaiden lasten, opiskelijoiden, ansiotyötä tekevien, työttömien, eläkeläisten ja kotityötä tekevien määriä. (Kuvio 1.)

Kun koko väestön pääasiallista toimintaa kuvataan ikäluokittain yhden vuoden poikkileikkauksena, saadaan samalla kuvaus, jota voidaan pitää tilastollisen *elinkaaren* tyyppikuvauksena (alle 15-vuotiaat on jätetty kuvioista pois). Kuvioista nähdään esimerkiksi, missä ikävaiheessa ansiotyö tai työttömyys on yleisintä tai missä ikävaiheessa eläkkeelle meno alkaa yleistyä, ja niin edelleen. Pääasiallisen toiminnan rakenteet muuttuvat sangen hitaasti. Jos samanlainen kuvio piirrettäisiin esimerkiksi vuodelta 1990, ansiotyössä kävijöiden osuudet olisivat korkeampia mutta sijoittuisivat suunnilleen samoille ikäjaksoille kuin vuonna 2002.

Toiminnot menevät jossain määrin päällekkäin ja ajoittuvat ihmisillä eri ikävaiheisiin. Lapsuus on kaikilla yhtä pitkä vaihe, mutta jo opiskeluaika vaihtelee nollostavuodesta kymmeneen vuosiin ja riippuu myös tavoiteltavan koulutuksen tasosta. Opiskeluvaihe ei myöskään aina ajoitu nuoruusvuosiin, vaan esimerkiksi uudelleenkoulutusta voi tapahtua myöhemmälläkin iällä. Työn aloittamisvaihe vaihtelee, jotkut aloittavat 15 vuoden iässä, jotkut paljon myöhemmin. Vuonna 2002 puolet väestöstä oli työssä 22 vuoden iässä ja siitä ikävuodesta työssä olevien määrä kasvaa korkeimmilleen 40–50-vuotiailla noin 80 prosenttiin. Työttömyyskausien keskimääräistä alkua ja päättymistä ei voi määrittellä; työttömyyden todennäköisyys on suurinta ensinnäkin työuran alussa, ja erityisesti työiän loppuvaiheessa näkyy niin sanottu eläkeputki. Osa työikäisistä varsinkin naisista, viettää muutamia vuosia hoitamassa omia lapsiaan. Tämä vaihe ajoittuu yleensä ikävuosille 25–40. Pieni osa väestöstä omistautuu kokonaan kotitöille. Kuviossa 1. muut-luokka käsittää myös varusmiehet.



Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Kuvio 1. perustuu rekisteripohjaiseen työssäkäyntitilastoon Tiedot kuvaavat tilannetta vuoden 2002 lopussa. Tiedot on muodostettu monien eri hallinnollisten rekistereiden perusaineistoista yksilötasolla. Yksilötietojen päättelyjärjestys on seuraava: vakinaisesti maassa-asuvasta väestöstä poimitaan ensin

- alle 15-vuotiaat**, jotka määritellään 0–14-vuotiaiksi lapsiksi (väestötietojärjestelmä),
- yli 74-vuotiaat**, jotka määritellään eläkeläisiksi (väestötietojärjestelmä),
- varusmiehet** ja siviilipalvelumiehet (Pääesikunta, Työministeriö),
- työttömät** työnhakijat työnhakijarekisteristä (Työministeriö),
- työlliset**, joilla voimassa työsuhde työeläkerekisterissä, heistä
 - palkansaajat (voimassa TEL- tai LEL-vakuutus, Eläketurvakeskus),
 - yrittäjät (voimassa yrittäjäeläkevakuutus, Eläketurvakeskus),
- opiskelijat** (TK:n opiskelijarekisteri),
- eläkeläiset** (Kansaneläkelaitos ja Eläketurvakeskus),
- työllinen tulotietojen mukaan (puuttuu työsuhde, on työtuloja, Verohallitus),
- muut** (ei kuulu mihinkään em. aineistoihin)

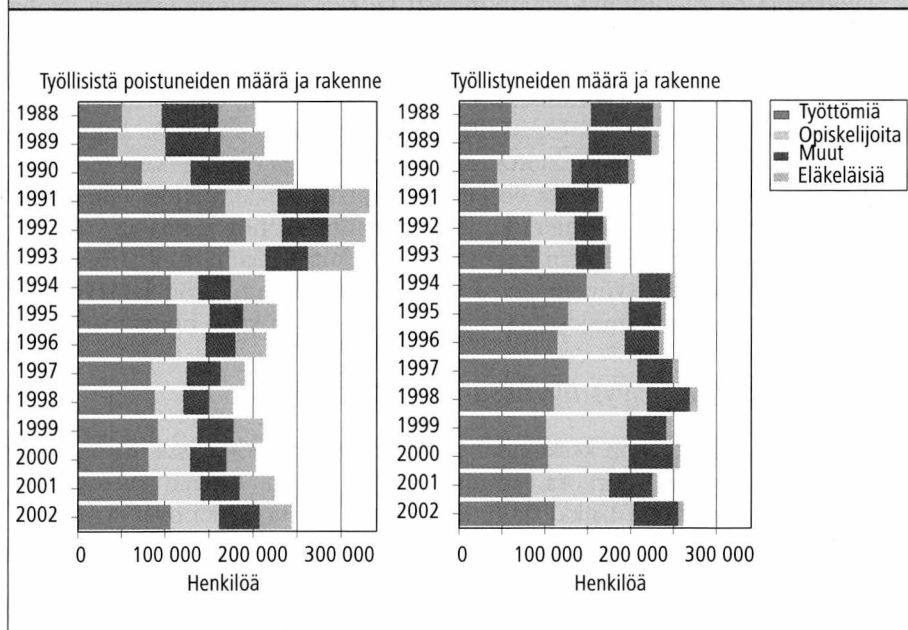
Jos henkilöllä on yhtä aikaa voimassa useita toimintoja, niin pääasiallinen toiminta päätellään edellä olevassa järjestyksessä, jolloin työttömyys ohittaa mahdollisen työssäolon. Jos henkilöllä on samanaikaisesti voimassa useita työsuhteita, valitaan ensisijaiseksi se josta saatu palkka on paras. Jos eläkettä saava on työssä niin työssä-olo menee eläkeläisyyden edelle. Samoin työssäolo ja työttömyys menee opiskelun edelle. Ryhmään ”muut” jäävät henkilöt, joita ei voi luokitella työttömiksi, työllisiksi, opiskelijoiksi taikka eläkeläisiksi. Muut -ryhmä koostuu etupäässä kotitaloustyötä tekeivistä.

Työllisten määrän muuttuminen

Työllisen työvoiman nettomuutos syntyy monen komponentin yhteisvaikutuksesta. Seuraava tarkastelu keskittyy työvoiman liikkeisiin: tarkastellaan sitä, minkälaisia siirtymiä tapahtuu työlliseen työvoimaan ja siitä pois. Taulukossa 1 ja kuviossa 2 esitetään aikasarjat vuosilta 1988–2002 siitä, mistä pääasiallisen toiminnan ryhmistä siirtyi ihmisiä työelämään (kuvion ”työllistyneet” ja taulukon ”aloittaneet”) ja miten työelämästä poistui väkeä muihin ryhmiin. Työvoiman nettomuutos kertoo, mikä oli siirtymien yhteisvaikutus.

Vuotuiset siirtymät ovat suuria, mutta ne tasoittavat toisiaan ja siten nettomuutokset eivät ole kovin suuria. Kuitenkin joka vuosi tällä tavalla mitaten tapahtuu noin puoli miljoonaa status-muutosta. Työllisiksi on siirtynyt – lama-vuosia lukuun ottamatta – vuosittain yhteensä runsaat 250 000 henkeä. He ovat edellisen vuoden lopussa tehneet jotain muuta kuin ansiotyötä. Samaan aikaan työllisestä työvoimasta poistuu väkeä. Suhdannelanteesta riippuu, kuinka suuria siirtymäluvut ovat. Työvoiman kysyntämuutokset voivat olla rajuja kumpaankin suuntaan. Jo korkean työllisyyden vuonna 1990 työvoimasta poistui enemmän väkeä kuin sinne tuli. Vuosien 1991–1993 suurten poistumien jälkeen työllisten määrä on jälleen kasvanut vuosittain. Viime vuosina työpaikkakasvu on hidastunut.

Kuvio 2. Vuoden aikana työstä poistuneiden ja työllistyneiden määrä ja rakenne vuosina 1988–2002.



Taulukko 1. Työssä aloittaneet aikaisemman toiminnan mukaan ja työstä poistuneet uuden toiminnan mukaan vuosina 1988–2002

Vuosi	Aloittaneet					Poistuneet					Nettomuutos	
	Työttömiä	Opiskelijoita	Muut	Eläkeläisiä	Yhteensä	Vuosi	Työttömiä	Opiskelijoita	Muut	Eläkeläisiä		Yhteensä
1988	60 425	93 647	72 073	9 550	235 695	1988	49 988	46 500	64 084	41 455	202 027	33 668
1989	58 362	92 833	73 514	8 323	233 032	1989	45 389	55 174	62 420	49 497	212 480	20 552
1990	44 193	87 062	66 005	7 024	204 284	1990	73 095	55 977	67 030	49 647	245 749	-41 465
1991	46 483	66 071	50 603	4 812	167 969	1991	168 269	59 436	58 261	45 138	331 104	-163 135
1992	83 714	51 143	33 538	3 812	172 207	1992	191 467	41 404	52 143	41 910	326 924	-154 717
1993	93 407	42 832	34 111	6 550	176 900	1993	172 721	41 375	47 991	51 522	313 609	-136 709
1994	148 460	61 293	36 377	5 111	251 241	1994	106 308	31 485	36 904	38 441	213 138	38 103
1995	126 951	71 133	37 926	5 163	241 173	1995	113 034	37 949	37 725	37 964	226 672	14 501
1996	114 268	79 011	40 131	5 302	238 712	1996	112 220	34 190	33 654	34 456	214 520	24 192
1997	127 326	80 534	41 353	6 612	255 825	1997	83 696	41 190	38 627	26 935	190 448	65 377
1998	110 348	108 970	49 588	9 007	277 913	1998	88 110	32 951	29 484	26 761	177 306	100 607
1999	101 296	94 721	46 089	6 582	248 688	1999	91 871	45 143	41 103	32 931	211 048	37 640
2000	103 534	94 578	51 829	7 631	257 572	2000	80 675	47 981	41 261	32 987	202 904	54 668
2001	84 030	91 439	49 951	5 720	231 140	2001	91 957	48 632	44 175	39 616	224 380	6 760
2002	111 383	92 528	51 718	6 131	261 760	2002	106 274	55 499	45 646	36 066	243 485	18 275

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilastot 1987–2002

Työttömiä on työllistynyt omatoimisesti tai työvoimaviranomaisten avulla avoimille markkinoille tai tukitoimenpiteisiin. Vaikka vuoden 1993 jälkeen työttömiä on vuosittain työllistynyt varsin suuri määrä, yli 100 000 henkeä, on samanaikaisesti joutunut työttömäksi lähes vastaava määrä, eli työttömien nettomuutos on jäänyt pieneksi. Opiskelijoista ja ryhmästä ”muut” on tullut työvoiman nettolisäystä. Opiskelijoita onkin työllistynyt viime vuosina noin 90 000 vuodessa, ja työelämästä on lähtenyt opiskelemaan paljon vähemmän ihmisiä. Kotitaloustöistä, esimerkiksi hoitovapailta työhön palaavia on noin 50 000 vuodessa, jonkin verran enemmän kuin kotiin jääneitä. Eläkkeeltäkin palataan jonkin verran työvoimaan. Eläkkeelle poistuminen on lamavuosien jälkeen vähentynyt ja se muodostaa vain noin viidesosan koko poistumasta.

Ikääntyneiden työllisyys hyvässä kasvussa

Työhön osallistumisella on keskeinen merkitys ihmisten elämässä. Ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka suuri osa väestöstä osallistuu elinaikanaan ansiotyöhön, mutta ilmeisesti melkein kaikki, lukuun ottamatta niitä, jotka ovat syntymästään saakka työkyvyttömiä.

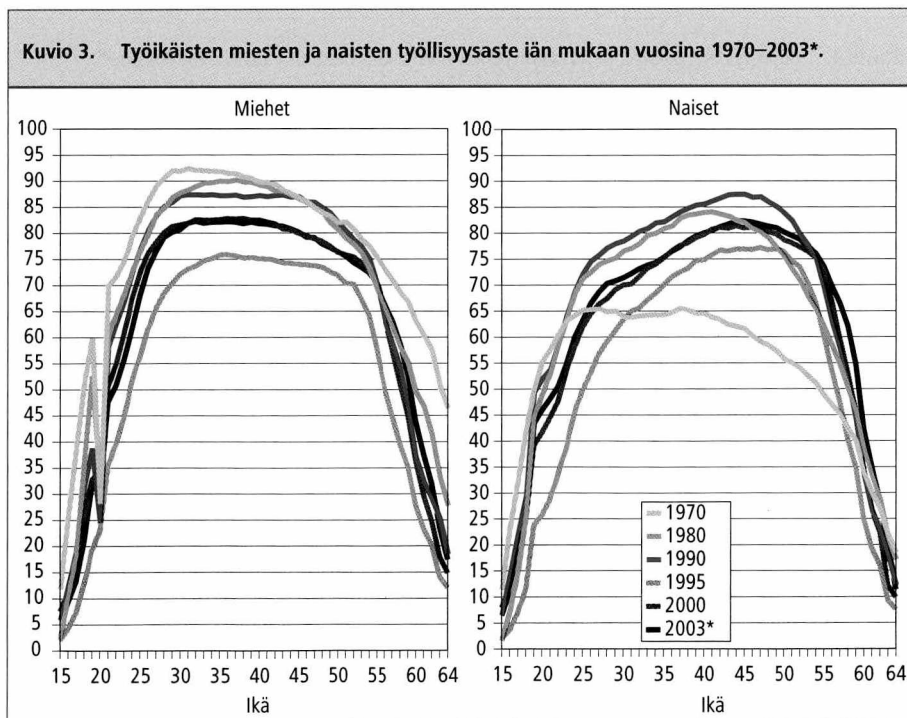
Seuraavassa on vertailtu miesten ja naisten työllisyydessä tapahtuneita muutoksia vuosina 1970, 1980, 1990, 1995, 2000 ja 2003 (kuvio 3). Päätrendi on se, että miesten työllisyysasteet ovat laskeneet ja naisten lähes poikkeuksetta nousseet. Vuonna 1970 yhdeksän miestä kymmenestä oli työssä 30:nneen

ikävuotensa tietämissä, naisista kuusi – seitsemän kymmenestä samassa iässä. Lamakausi pudotti molempien työllisyysasteita, mutta miesten pudotus oli rajumpi kuin naisten. Vuonna 1990 työllisyysaste oli huipussaan miehillä noin 30 vuoden iässä. Heidän työllisyysasteensa putosi lähes 20 prosenttiyksikköä vuoteen 1995. Naisten työllisyysasteet putosivat huipputasoltaan (vuosi 1990) vain 10 prosenttiyksikköä, mutta eivät lähellekään 1970-luvun tasoa.

Naisten työllisyys saavutti huippuarvonsa vuonna 1990. Naiset saavuttivat miesten työllisyysasteet eräissä ikäryhmissä jo vuonna 1990. Vuonna 2003 ikääntyneiden naisten työllisyys on jopa noussut miesten yläpuolelle ilmeisesti ensimmäisen kerran Suomen historiassa. Viisikymmentäviisi vuotta täyttäneet naiset ovat ylittäneet vuoden 1990 tason ja nuoremmatkin ovat sitä lähestymässä.

Suuret ikäluokat ovat 56–60-vuotiaita tällä hetkellä, 2000-luvun alussa, mutta edelleen noin 85 000 hengen suuruisia. Suurten ikäluokkien työllisten osuus on nopeasti vähenemässä: 59-vuotiaista oli työllisiä enää 50 prosenttia ja 61-vuotiaista runsas kolmannes vuonna 2003.

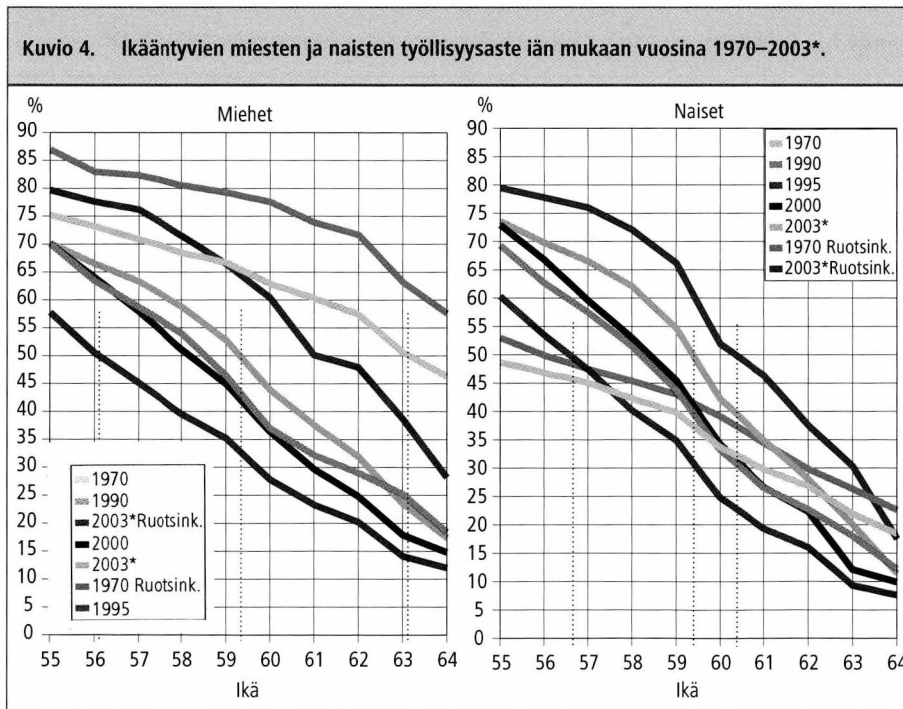
Nuorissa ikäluokissa työllisten osuus ylittää 50 prosenttia nykyään hieman ennen 21 vuoden ikää. 20–24-vuotiaiden ikäluokat ovat noin 20 000 henkeä pienempiä kuin poistuvat ikäluokat. Kun aloittavien työllisten määrä on selvästi pienempi kuin lopettavien määrä, nousee työllisten poistuma ennätyskellisen suureksi monena vuotena tästä eteenpäin.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestöläskennat 1970–2000 ja Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

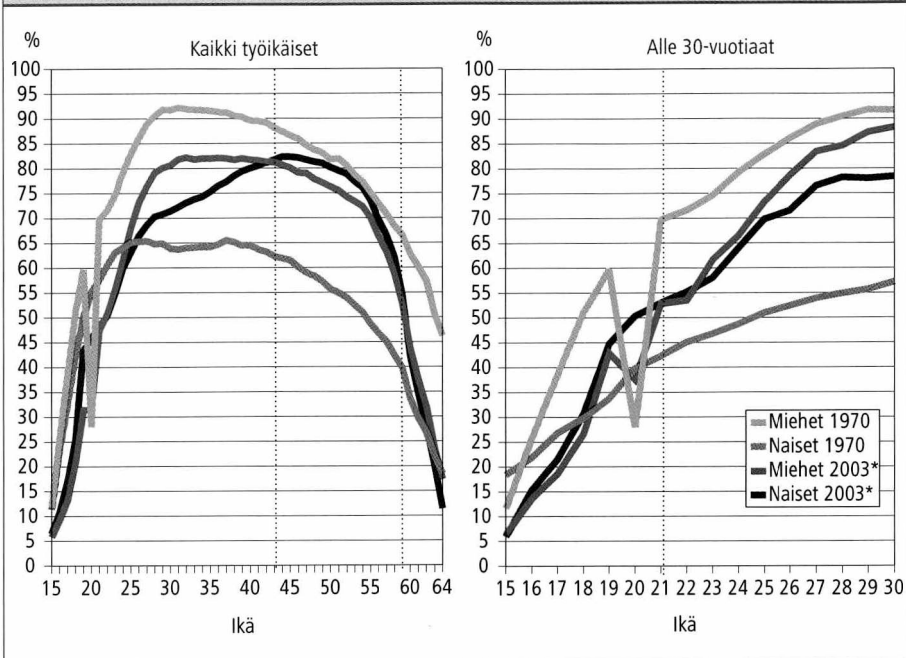
Jos pidetään keskimääräisenä työllisestä työvoimasta poistumisikä nä sitä ikää, jolloin puolet ikäluokasta (työllisyysaste = 50 %) on vielä työssä, niin vuosiaineistoja vertaamalla saadaan selville, miten työelämästä poistuminen on tapahtunut eri aikoina ja eri ikäluokilla. Ikääntyneiden työllisyyttä tutkitaan 1-vuotiskäryhmittäin erikseen miesten ja naisten osalta. Vuonna 1970 miesten työllisyysaste putosi 50 prosentin alapuolelle 63 vuoden iässä (1907 syntyneillä), lamakaudella 1995 se putosi alle puolen 56 vuoden iässä (1939 syntyneillä). Poistumisiässä tapahtui 1970-luvulla kolmen vuoden pudotus ja siitä vuoteen 1995 vielä 4 vuoden pudotus. Lamakauden jälkeen on poistumisikä noussut yli kolmella vuodella 59 vuoteen (1944 syntyneet), ja ylittänyt selvästi vuoden 1990 tason molemmilla sukupuolilla. Ikääntyvien naisten työllisyys on tällä hetkellä ennätyskellisen korkeata.

Naiset osallistuivat ansiotyöhön selvästi vähemmän kuin miehet vielä 1970-luvulla: he poistuivat työllisestä työvoimasta keskimäärin 54–55 vuoden ikäisinä. Vuonna 1990 poistumisikä nousi 58 vuoteen (1932 syntyneet), mutta lama palautti sen takaisin 56,5 vuoteen. Vuonna 2003 poistumisikä oli noussut yli 59 vuoteen (1944 syntyneet), eli korkeammaksi kuin naisilla milloinkaan aikaisemmin. Naiset olivat myös hienokseltaan ylittäneet miesten keskimääräisen poistumisiän. Suomessa siis 55–59-vuotiaiden naisten työllisyysasteet ovat historiallisen korkeita 2000-luvun alussa. Saman ikäiset miehetkin ovat ylittäneet selvästi lamaa edeltävän työllisyyden tason ja saavuttaneet likimain vuoden 1980 työllisyyden tason.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970–2000 ja Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Kuvio 5. Naisten ja miesten työllisyysaste vuosina 1970 ja 2003*, kaikki työikäiset ja alle 30-vuotiaat.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970 ja Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Ruotsinkieliset työlliset poikkeavat muusta väestöstä selvästi. Vuonna 1970 vielä 64-vuotiaista miehistä oli yli puolet työssä, vuonna 2002 työllisyysaste putosi alle 50 prosentin kaksi vuotta myöhemmin kuin miehillä yleensä. Ruotsinkielisillä naisilla työllisyysasteet ovat nousseet selvästi vuodesta 1970. Nyt ruotsinkielisten naisten poistuvat työllisistä vuotta myöhemmin kuin naiset yleensä eli 60-vuoden iässä.

Naisten työllisyys on noussut merkittävästi vuodesta 1970 aivan nuorimpia 15–18-vuotiaiden ikäluokkia lukuun ottamatta. Miesten työllisyys on alentunut vastaavan jakson aikana.

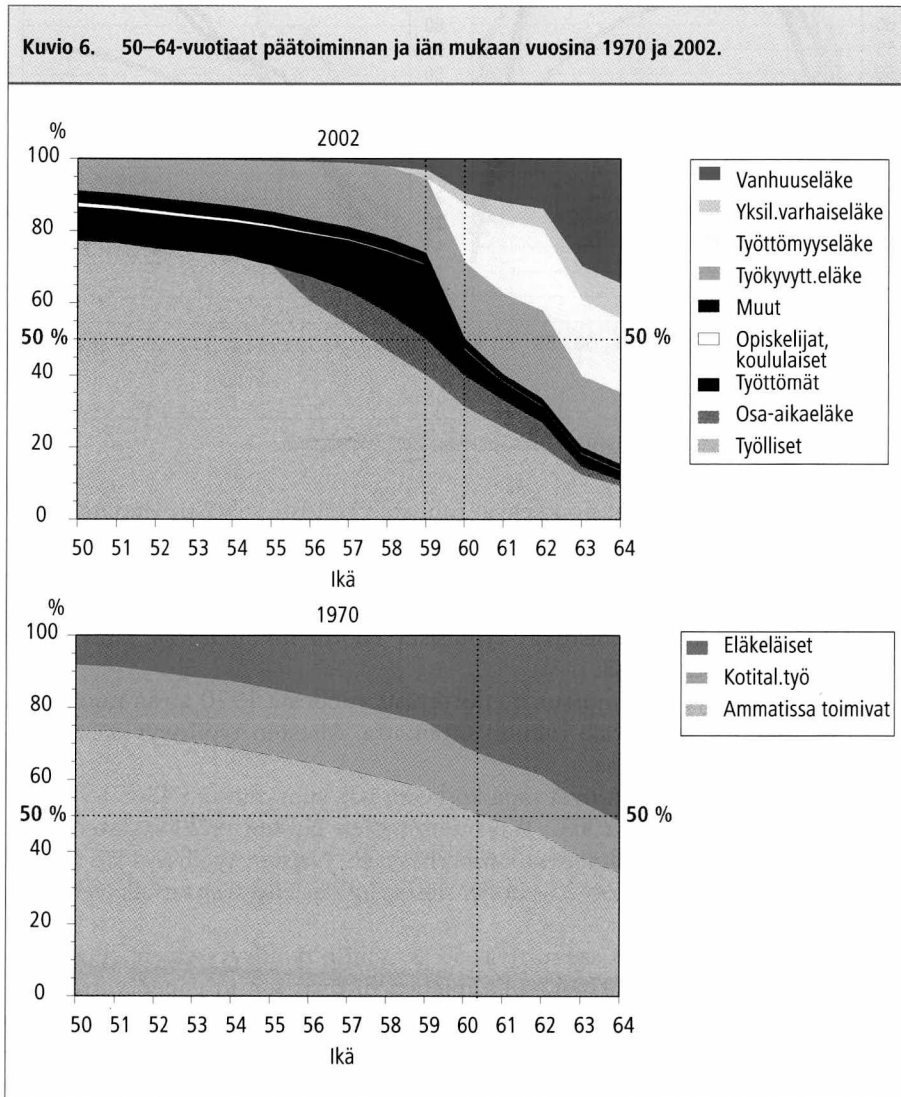
Naisten työllisyysasteet ovat jopa korkeammat kuin miesten 43–59-vuotiaiden ikäryhmissä vuonna 2003. Tätä nuorempien naisten työllisyysasteet ovat alemmat kuin miesten – ilmeisestikin perhesyistä. Naisten työllisyys jää selvästi alemmaksi kuin miesten 24–25-vuoden iässä, jolloin äitiysvapaat alkavat yleistyä.

Molemmat sukupuolet saavuttivat 50 prosentin työllisyysasteen 21-vuoden iässä 2000-luvulla, kun 1970-luvulla miehet ylittivät sen jo ennen varusmiespalvelua, 18-vuoden iässä. Silloin koulutus oli vähäisempää ja asepalvelus kesti pidempään. Enää lyhentynyt varusmiespalvelu ei juuri heilauta työllisyysastetta. Naisten työllisyysaste ylsi 50 prosenttiin vasta 27 vuoden iässä vuonna 1970.

Eläkkeelle siirtyminen

Tavallisesti työelämävaiheen jälkeen siirrytään eläkkeelle. Pieni osa väestöstä ei ole koskaan ollutkaan työssä, jolloin eläkkeelle siirtyminen tapahtuu jo ennen työiän alkamista. Työkäisillä voi olla muitakin eläkemuotoja kuten perhe-eläkkeitä, leskeneläkkeitä ja orvoneläkkeitä, mutta niiden saanti ei rajoita opiskelua eikä työntekoa.

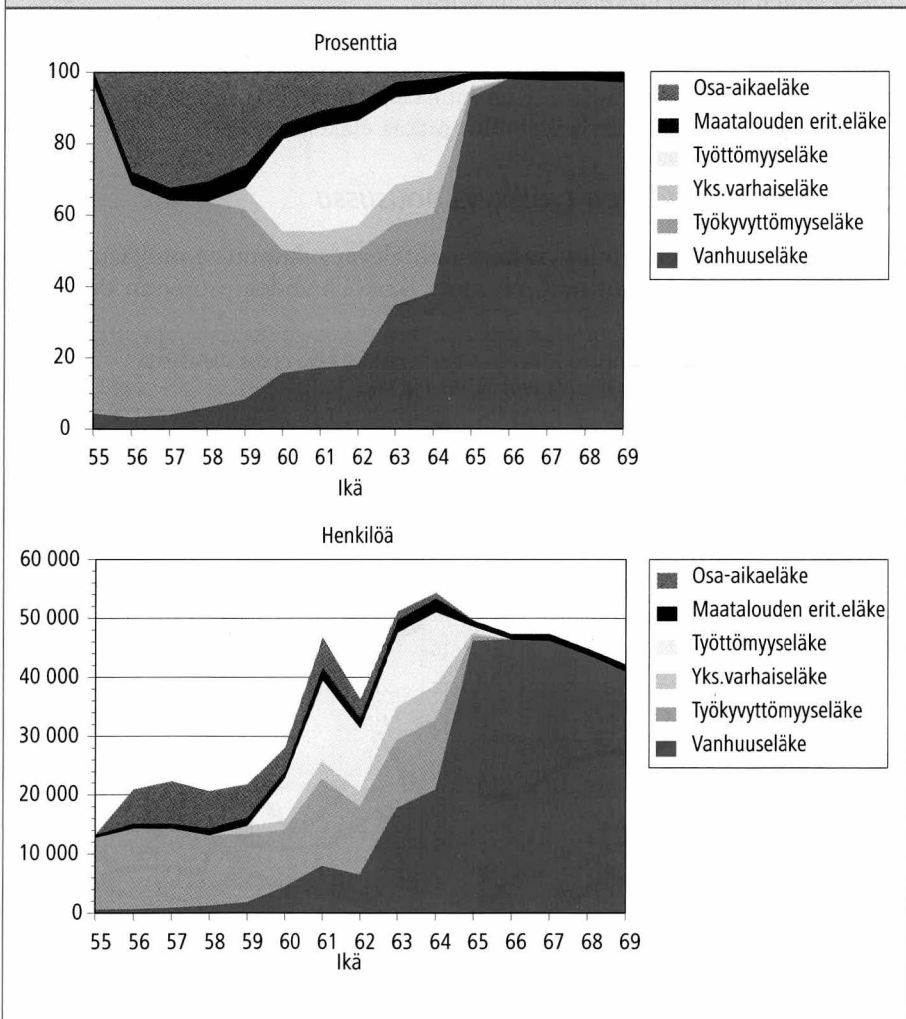
Keskimäärin työelämä jää taakse noin 59 iässä. Siirtymävaiheessa on useita vaihtoehtoisia polkuja eläkkeelle.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970 ja Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

- Osa ikääntyneistä työllisistä joutuu niin kutsuttuun työttömyysputkeen, joka 500 työttömyyspäivän jälkeen johtaa työttömyyseläkkeelle ja myöhemmin työeläkkeelle. Tästä syystä 60-vuotiaiden työttömyysaste kohoaa jopa 20 prosenttiin ja heidän työttömyyskautensa kestää pitkään.
- Osa työllisistä on jossain työelämän vaiheessa menettänyt työkykensä ja siirtyy sairausjakson jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle, joka myöhemmin johtaa vanhuuseläkkeelle. Työkyvyttömyyseläkettä edeltää aina pitkä sairausjakso.

Kuvio 7. 55–69-vuotiaat eläkeläiset eläketyypin ja iän mukaan vuonna 2002.



Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

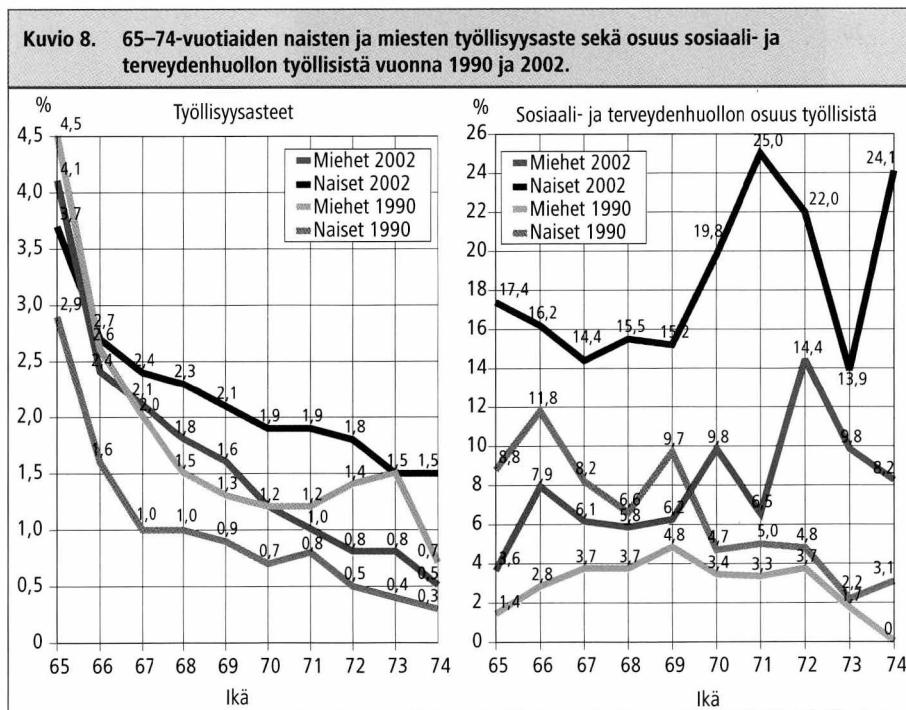
- Osa-aikaeläke, jossa työssäoloa vähennetään ja sovittu osa työajasta ollaan eläkkeellä, on uusi eläkemuoto. Tarkoituksena on antaa iäkkäimmille työntekijöille mahdollisuus jatkaa "kevennetyssä" työssä pidempään kuin he muutoin jaksaisivat.
- Tämän lisäksi on vielä varhaiseläkkeitä ja eri alojen erityiseläkkeitä.
Vain osa työllisistä siirtyy suoraan ikäperusteiselle työ- tai vanhuuseläkkeelle. Eri polkuja kulkien miltei kaikki kuitenkin ovat 65-vuotiaina vanhuuseläkkeellä.

Vanhuuseläkkeen alkamisajat vaihtelevat toimialoittain huomattavasti. Puolet 60 vuotiaista on jo jollain edellä mainituista eläkkeistä. Kun työstä kuitenkin lähdetään keskimäärin vuotta aikaisemmin, niin työelämän ja eläkkeellä olon väliin jää keskimäärin vuosi. Tämä vuosi ollaan työttöminä, sairaina ja kotitöissä ennen jonkun eläkejakson alkamista.

1970-luvulla tilanne oli paljon selkeämpi, vaihtoehtoja ei juuri ollut ja puolet ikäluokasta oli jättänyt työelämän hiukan yli 60 vuoden iässä. Eläkejakso alkoi keskimäärin 64-vuoden iässä. Kun muistaa, että silloin miesten elinajanodote oli 66 vuotta, niin odotettavissa ei ollut pitkää eläkeikää.

65+ -vuotiaiden naisten työllisyys nousussa

65 vuotta täyttäneiden työllisyysasteet vaihtelevat sukupuolen mukaan. Naisilla työllisyysaste on noussut noin prosenttiyksiköllä yhden prosentin tietämltä



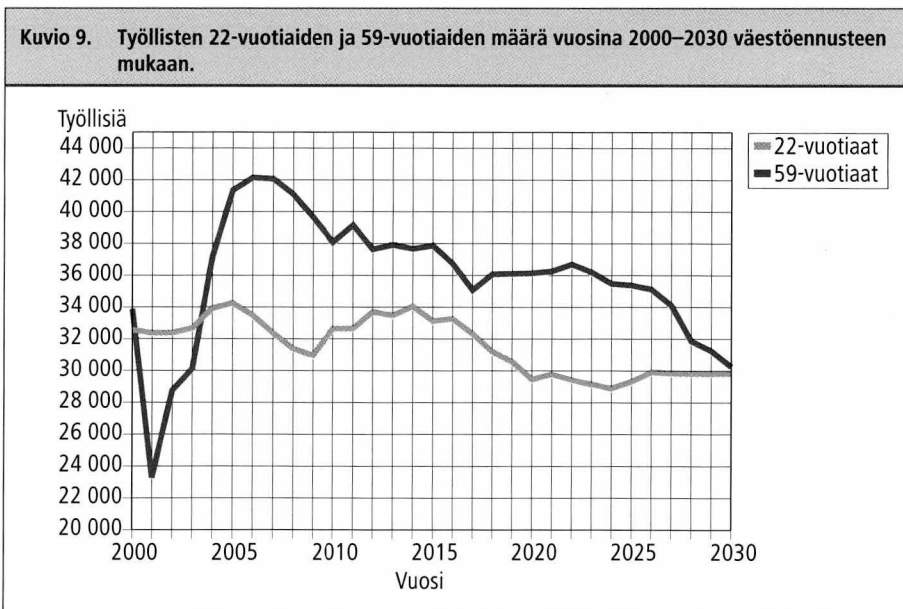
noin 2 prosenttiin. Miesten lähtöarvo oli hieman korkeampi, noin 1,6 prosenttia, eikä se ei juuri ole muuttanut vuoden 1990 jälkeen. 65 vuotta täyttäneiden naisten ja miestenkin työllisyysasteen nousua selittää omaishoitajajärjestelmä. Yleisen eläkeiän ylittäneistä työllisistä naisista 15–25 prosenttia hoitaa perheenjäsentään omaishoitajana. Miesomaishoitajien osuus vaihtelee 5–10 prosenttiin 65 vuotta täyttäneistä työllisistä miehistä (kuvio 8).

Tulevaisuuden tilanne

Seuraava yksinkertaistettu tarkastelu kuvaa suurten ikäluokkien työllisten korvautumista pienempien ikäluokkien työllisillä. Tarkastellaan 22-vuotiaita ja 59-vuotiaita, eli ikäluokkia, joissa työllisten osuus vuonna 2003 oli 50 prosenttia ja oletetaan että prosentti pysyy samana jatkossa.

Tänä vuonna työllisistä poistuu 59-vuotiaita runsaat 7 000 enemmän kuin työllisiin tulee 22-vuotiaita. Työelämästä poistuvien määrä on lähes 10 000 työllistä suurempi kuin aloittavien määrä koko tämän vuosikymmenen. Viidessä vuodessa poistuma on yhteensä 44 000 suurempi kuin aloittavien työllisten määrä. Vuoden 2010 jälkeen poistuma hieman pienenee, kiitos 80-luvulla nousseen syntyvyyden, mutta nousee sitten taas vuosikymmenen lopulla. (Kuvio 9.). Vasta vuonna 2030 ennustettu poistuvien määrä on sama kuin aloittavien määrä.

Jotta työllisten kokonaismäärä voisi kasvaa, olisi keskimääräisen työstä poistumisiän siirryttävä myöhäisempään ikään ja samalla työllisyysasteen olisi nouseva kaikissa ikäryhmissä. Eniten nostovaraa on iäkkäillä. Myös työelämässä aloittamisen tulisi tapahtua nuorempana.



Lähde: Tilastokeskus, Kunnittainen väestöennuste 2004

Ikääntyvien odotettavissa olevat työvuodet, työpanos ja työaika

Odotettavissa olevat työvuodet

Työvuosien odotearvo on niiden työvuosien lukumäärää, jotka 15-vuotiaalle kertyisi, jos laskentavuoden työllisyys-asteet pysyisivät samana koko hänen työikänsä (15–64 vuotta).

$$\text{15-vuotiaan työvuosien odotearvo } T_{15} = \sum_{i=15}^{64} p_i,$$

missä $p_i = \frac{i\text{-vuotiaiden työllisten lukumäärä}}{i\text{-vuotiaiden lukumäärä}}$

$$p_i = i\text{-vuotiaiden työllisyysaste}$$

$$\text{55-vuotiaan työvuosien odotearvo } T_{55} = \sum_{i=55}^{64} p_i$$

Samalla tavoin lasketaan **työttömyysvuosien odotearvo** kunkin ikäluokan työttömien osuuksien summana.

Työvuosien odotearvo on laskettu erikseen ruotsinkielisille ja eri koulutus-tasolle. Koulutustaso on hankalampi selittävä muuttuja, koska monen koulutus-taso muuttuu työiän aikana. Tässä laskelmassa oletetaan, että koulutustaso ei muutu tarkasteluajana.

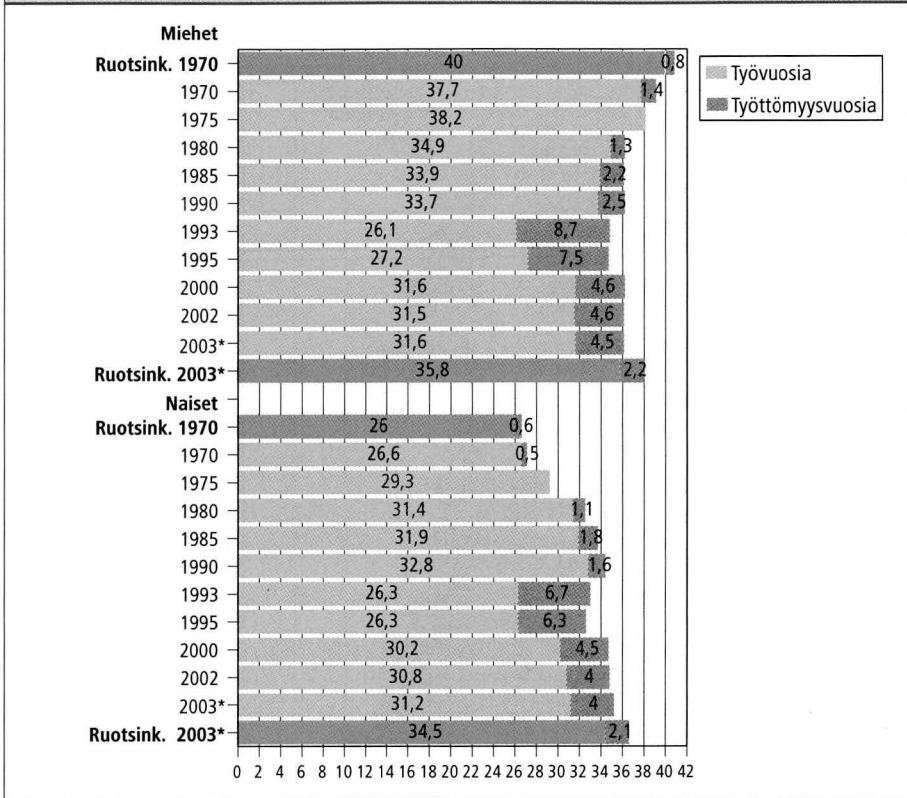
Seuraavassa on laskettu miesten ja naisten työ- ja työttömyysvuosien odotearvot ikävälillä 15–64 ja erikseen 55–64-vuotiaille. Työvuosien odotearvo kuvaa niiden työvuosien lukumäärää, jotka 15-vuotiaalle työlliselle kertyisi, jos laskentavuoden ikäluokittaiset työllisyysasteet toteutuisivat hänen kohdallaan kaikkina vuosina aina 64-vuotiaaksi asti.

15+ -vuotiaiden työvuosien odotearvon kasvu pysähtynyt

Miesten työllisyyden laskeva trendi pudotti työvuosien odotearvoa 37,7 vuodesta 31,6 vuoteen kaudella 1970–2003. Miesten pohja-arvossa 26,1 vuotta käytiin vuonna 1993. Naisten trendi on ollut lähes koko kauden kasvava. Vuoden 1970 odotearvo 26,6 vuotta nousi 32,8:aan vuonna 1990. Naisilla odotearvo putosi laman aikana kuudella vuodella, mutta nyt naiset ovat enää kahden vuoden päässä huippuarvostaan.

Kuviossa 10 esitetään myös työttömyysvuosien odotearvot, jotka ovat työttömyyden helpottaessa pudonneet. Miesten 8,7 vuoden maksimiarvo putosi 4,5:een ja naisten 6,7 vuodesta 4,0 vuoteen vuonna 2003.

Kuvio 10. 15-vuotiaan työ- ja työttömyysvuosien odotearvot kaudella 1970–2003*.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970–2000 ja Työssäkäyntitilastot 2002 ja 2003, ennakkotiedot

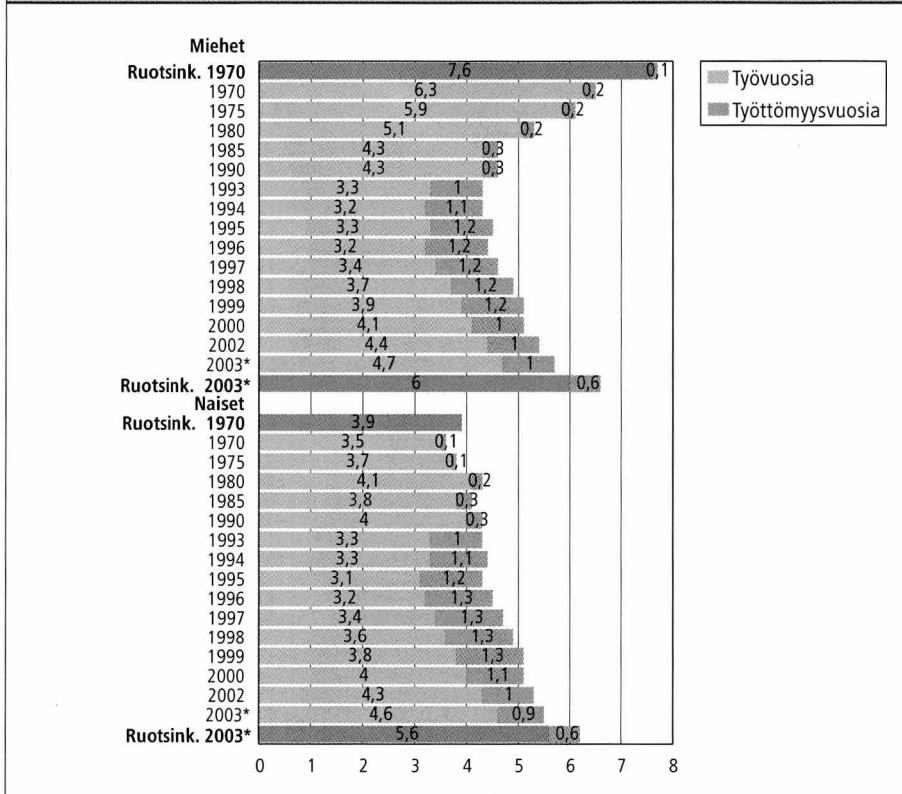
Työ- ja työttömyysvuosien summa muodostaa työvoimaan kuulumisen odotearvon. Vuonna 2003 naisten työvoimassaoloajan odote oli 35,2 vuotta eli korkeampi kuin milloinkaan aikaisemmin. Miesten arvo 36,1 vuotta, on vielä kolme vuotta lyhyempi kuin 1970-luvulla. Odotearvoon sisältyy vielä työttömyyttä 4,5 vuotta. Vuosina 1970 ja 1980 työttömyyttä oli tyouralla vain runsaan vuoden verran.

Mielenkiintoista on nähdä, että lamakausi ei tuonut työvoimaan siihen aiemmin kuulumatonta väkeä, vaan työvoiman kysynnän supistuessa myös työvoiman tarjonta supistui eli työllisiä siirtyi muihin toimintoihin kuten opiskeluun, kotitaloustöihin ja ehkä eläkkeellekin. Väestöä ei siis siirtynyt työvoiman ulkopuolelta työttömiin työttömyystukea saamaan.

Odotettavissa olevat työvuodet kasvavat 55-vuotiailla

55 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten jäljellä olevien työvuosien odote oli myös alimmillaan laman aikana, jolloin se oli hiukan yli 3 vuotta (kuvio 11). Nyt se on miehillä noussut 4,7 vuoteen ja naisilla 4,6 vuoteen. Lähes 50 pro-

Kuvio 11. 55-vuotiaan työ- ja työttömyysvuosien odote 1970–2003*.



Lähteet: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970–2000 ja Työssäkäyntitilastot 2002 ja 2003, ennakkotiedot

sentin nousua seitsemässä vuodessa voi pitää merkittävänä muutoksena. Merkittävää on myös se, ettei ikääntyneillä naisilla ole milloinkaan ollut tätä korkeampaa työvuosien odotearvoa. Miehetkin ovat saavuttaneet vuoden 1990 arvon, mutta ovat vielä kaukana vuoden 1970 arvosta, joka oli 6,3 vuotta.

Työllisyysasteeseen ja työvuosien odotearvoon vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin työllisen ammatiasema (palkansaaja/yrittäjä), toimiala, työnantajasektori (valtio, kunta, yksityinen), koulutus ja perheolot. Osa ikääntyneistä yrittäjäistä jatkaa sukupolvenvaihdoseläkkeellä työskentelyä esim. lasten hoidossa olevalla maatilalla. Tällainen työ näkyy vain survey-tutkimuksissa, jos niissäkään. Osa ikääntyneistä jatkaa työllisyyttään hoitamalla ns. kotihoidon tuella omaistaan, osa naisista saattaa vasta aloittaa työuransa omaishoitaja.

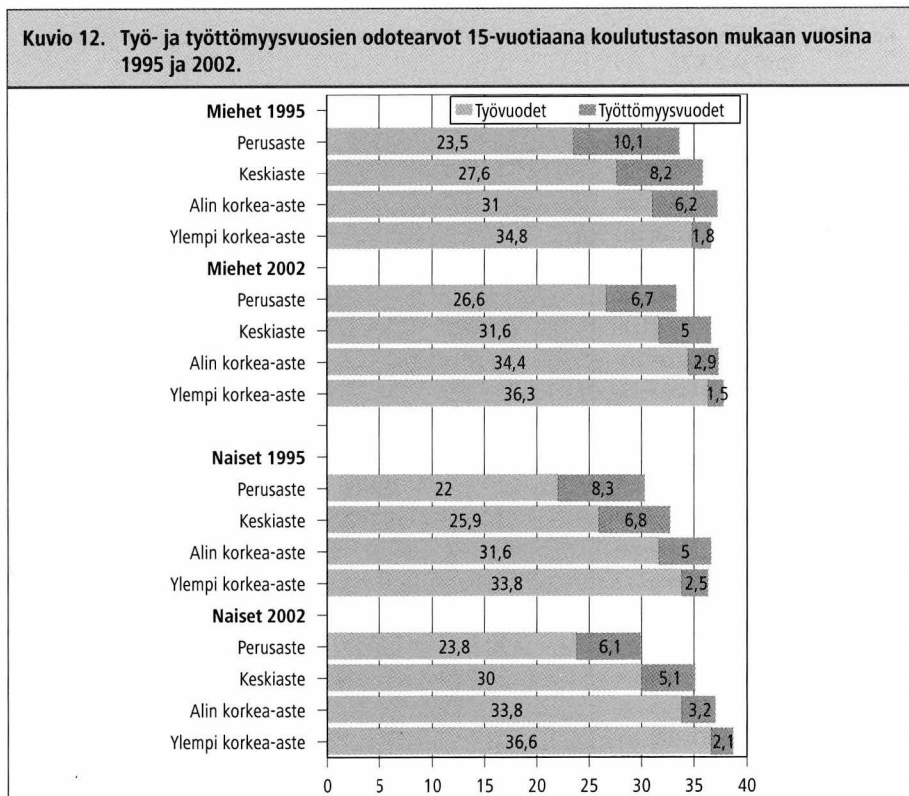
Ruotsinkielinen väestö pidempään ansiotyössä

Jos työllisyysaste-tarkastelu kertoi, että ruotsinkielisillä seuduilla työllisyys on korkeampaa ja työttömyys alhaisempaa kuin maassa keskimäärin. Tästä syystä laskettiin erikseen ruotsinkielisten työllisyysvuosien odotearvot 15- ja 55-vuo-

tiaille vuosina 1970 ja 2003. Ruotsinkieliset poikkeavat selvästi muusta väestöstä. 15-vuotiaan ruotsinkielisen pojan ja tytön työvuosien odote on 3–4 vuotta maan keskiarvoa korkeampi ja työttömyysvuosien odote kaksi vuotta keskimääräistä alempi. Ikääntyneen miehen työvuosien odote on 1,3 vuotta korkeampi kuin miehillä keskimäärin. Ruotsinkielisen 15-vuotiaan tytön työvuosiodote on 3,3 vuotta korkeampi kuin naisten keskiarvo. Iäkkään ruotsinkielisen naisen odote on vuoden korkeampi kuin naisten keskiarvo (kuviot 10 ja 11).

Hyvä koulutustaso lisää työvuosien määrää

Työvuosien odotearvojen eroja selittää työllisen hankkima koulutustaso (kuvio 12). Lamavuonna 1995 perusasteen ja ylempään korkeaan asteen koulutetun työvuosien odotearvoissa oli yli 11 vuoden ero sekä miehillä että naisilla. Peruskoulun käyneisiin verrattuna ammattikoulu nosti odotearvoa neljällä vuodella, ammattikorkeakoulu edelleen neljällä vuodella ja ylempi korkeasta astekin vielä kolmella – neljällä vuodella. Peruskoulun varassa olevan ja ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneen työvuosien odotearvon ero oli vuonna 1995 kymmenen vuotta. Erot ovat pysyneet laman jälkeenkin, perusasteen ja keskiasteen välinen ero on jopa kasvanut. Naisilla koulutusryhmien välinen työvuosien odotteen ero kasvoi jopa 13 vuoteen vuonna 2002.



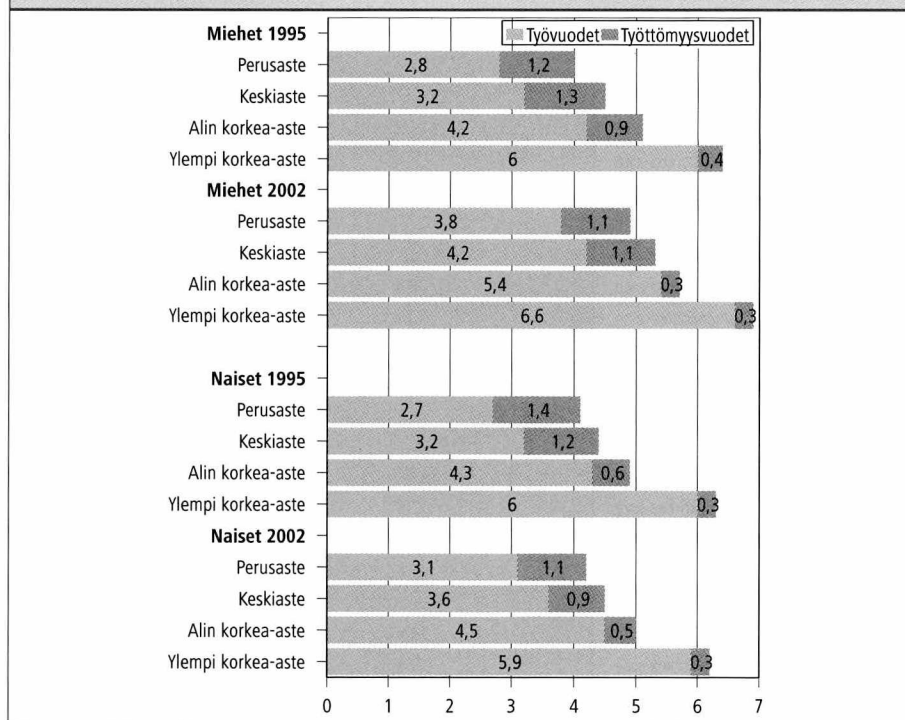
Lähteet: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilastot 1995 ja 2002

Koulutusasteen noustessa työvuosien odotearvot kasvavat, työttömyyden odotearvot alenevat. Perusasteen tutkinnon suorittaneiden miesten työttömyysvuosien odotearvo oli 10 ja naisten 8 vuotta vuonna 1995. Siis melkein joka kolmas työiän vuosi olisi ollut työttömyysvuosi. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden miesten työttömyyden odotearvo oli 1,8 vuotta ja naisten 2,5 vuotta. Työttömyyden yleisesti helpottaessa työttömyyden odotearvot ovat pudonneet kaikilla koulutustasoilla, mutta eniten alimmilla koulutustasoilla.

Ikäkkäillä jäljellä olevien erot työvuosien odotearvossa ovat suhteellisesti vieläkin suurempia kuin 15-vuotiailla (kuvio 13). Korkean asteen tutkinnon suorittaneella miehellä ja naisella oli edessään vielä 6 työvuotta vuonna 1995. Perusasteen tutkinnon suorittaneella miehellä niitä oli vain 2,8 ja naisella 2,7. Laman jälkeen eri koulutusasteiden suhteellinen ero on kaventunut, mutta on edelleenkin miltei kolme vuotta. Perusasteen koulutuksen saaneiden vähäinen työssäolo vaikuttaa ikääntyvän työvoiman kokonaistyövuosien odotearvoon merkittävästi, koska 55 vuotta täyttäneistä työllisistä noin 40 prosentilla on vain perusasteen koulutus. Ikäikäistä työllisistä 10–11 prosentilla on ylempi korkeakoulututkinto.

Ikääntyvien työttömyysvuosien odotearvo alenee koulutusasteen noustessa ja myös yleinen työttömyyden taso on pudonnut kansantalouden kohentuessa vuoden 1995 jälkeen. Perusasteen koulutuksen varassa oleville oli vielä vuonna 2002 miltei saman verran työttömyysvuosia odotettavissa kuin vuonna 1995.

Kuvio 13. Työ- ja työttömyysvuosien odotearvot 55-vuotiaana koulutustason mukaan vuosina 1995 ja 2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilastot 1995 ja 2002

Tämä johtuu työttömyysputkimenettelystä. Se koskee ilmeisesti eniten sitä osaa ikääntyneestä työvoimasta, jonka koulutustaso on matala.

Koulutusasteen nousu nostaa työvoimassaoluvuusia eli työ- ja työttömyysvuosien summaa. Vuosikausia opiskeluunsa käyttävät ihmiset ovat näistä vuosista huolimatta pidempään työmarkkinoiden käytettävissä kuin ne, jotka jättäytyvät pelkän perusasteen varaan. Opiskeluun käytetyt vuodet tulevat siis hyvin korvatuiksi lisääntyneinä työvuosina ja vähentyneinä työttömyysvuosina.

Tehty työpanos, työaika ja epätyypilliset työsuhteet

Osa-aikatyö yleistyy iän kasvaessa

Työllisyysasteeseen vaikuttavista tekijöistä saadaan tietoja sekä rekisteritilastoista että survey-tutkimuksista (Työvoimatutkimuksesta ja ECHP:stä). Viikon aikana tehtyjen työtuntien määrä vaikuttaa kokonaistyöpanokseen. Työtunneista saadaan tietoja vain haastatteluin.

Osa-aikatyön osuus on Suomessa alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa, joissa työssäolo vähenee työuran loppuvuosina. Kuitenkin kaikki osa-aikaiset luokitellaan työlliseksi. Osa-aikaeläkesysteemi pyrkii myös antaman viimeisille työvuosille kevennystä ja sen merkitys on jo huomattava. Vuonna 2002 systeemin piirissä on 40 000 työllistä eli jo viidennes 56–64-vuotiaista työllistä. Suurimmillaan osuus on 62 vuoden iässä, jolloin kolmannes työllisistä on osa-aikaeläkkeellä. Tällä tavoin mitaten osa-aikatyöllisten osuus on ainakin 20 prosenttia työllisistä 56–64-vuotiaista.

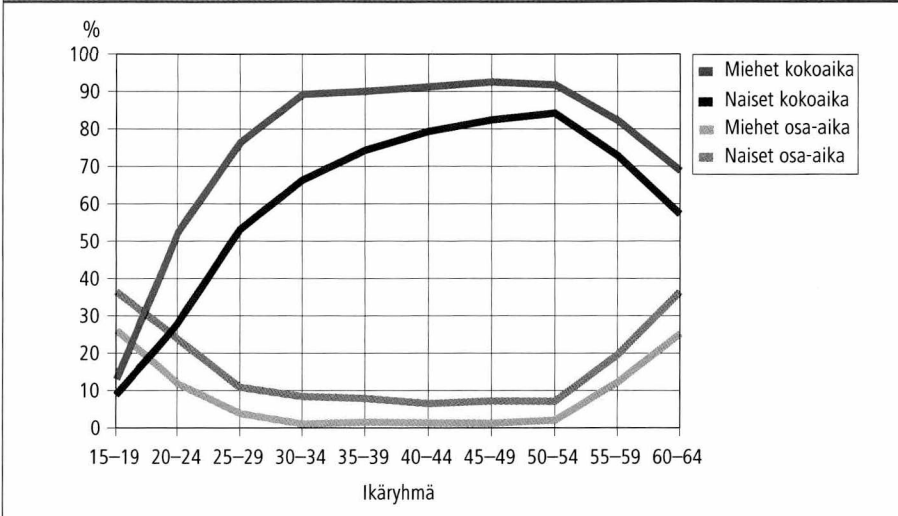
Työvoimatutkimuksen mukaan osa-aikatyön tekeminen painottuu työuran alku- ja päätösvaiheisiin. Osa-aikaisuus on naisilla yleisempää kuin miehillä kaikissa ikäluokissa. Osa-aikaisten naisten osuus työllisistä on 5–10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin miesten. Kaikissa ikäryhmissä vähintään 7 prosenttia työllisistä naisista on osa-aikaisia, mutta alle 30-vuotiaista ja yli 55-vuotiaista selvästi suurempi osuus. Miehet eivät juuri tee osa-aikatyötä ikävuosien 30

Taulukko 2. Osa-aikaeläkkeellä olevien osuus työllisistä 56–64-vuotiaista vuonna 2002.

Ikä	Osa-aika eläke	Osuus työllisistä (%)
56	5 827	11,4
57	7 183	17,6
58	6 306	22,3
59	5 656	24,8
60	4 048	28,1
61	5 024	29,7
62	3 149	32,9
63	1 431	19,3
64	956	17,0
Yhteensä	39 580	20,1

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Kuvio 14. Koko- ja osa-aikaisten osuus työllisistä sukupuolen mukaan ikäluokittain vuonna 2003.



Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus 2003

ja 54 välillä, mutta 55 vuotta täyttäneillä osa-aikaisten osuus alkaa kasvaa ja miestenkin osa-aikaisuus nousee yli 40 prosentin ennen eläkeikää.

Yli- ja sivutyöt vähenevät iäkkäillä

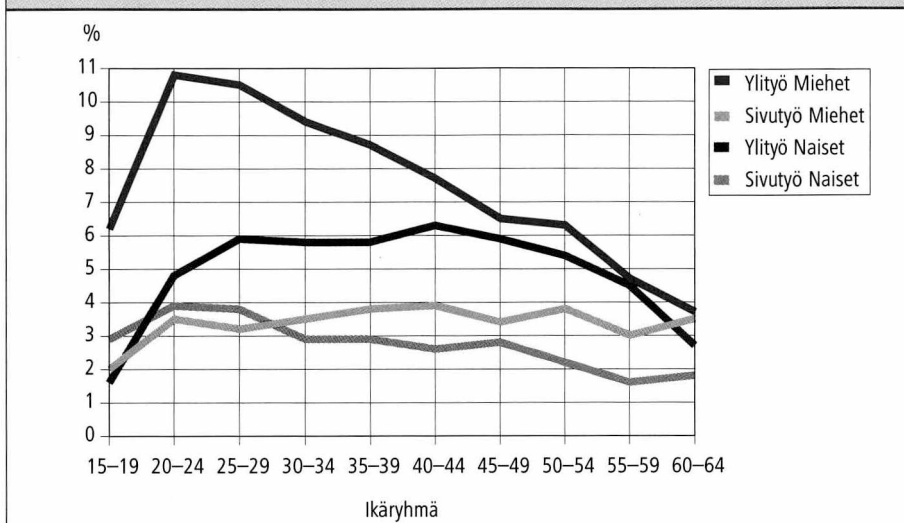
Ylityöaste on ylitöitä tehneiden osuus kaikista työllisistä tutkimusviikolla. Ylitöiden tekeminen keskittyy miehillä selvästi nuoruusvuosiin: alle 30-vuotiaista yli 10 prosenttia teki ylitöitä vuonna 2002. Naisten ylityöt jakautuvat melko tasaisesti ikävuosille 25–50, mutta ylityön tekijöitä on vain 6 prosenttia naisista. Iän karttuessa ylitöiden määrä vähenee. Päättyä ohella tehtäviä sivutöitä on noin neljällä prosentilla miehistä ja kolmella prosentilla naisista. Sivutöiden määrä ei näytä riippuvan iästä, varsinkaan miehillä (kuvio 15).

Epätyypilliset työsuhteet yleisiä työuran alussa ja lopussa

Epätyypillisiksi työsuhteiksi katsotaan kaikki osa-aikaiset ja määräaikaiset työsuhteet – siis myös kokoaikaiset työsuhteet, jos ne ovat määräaikaisia. Myös kaikki työvoimapolitiittiset tuki- ja sijoitustyöt kuuluvat määräaikaisten työsuhteiden joukkoon.

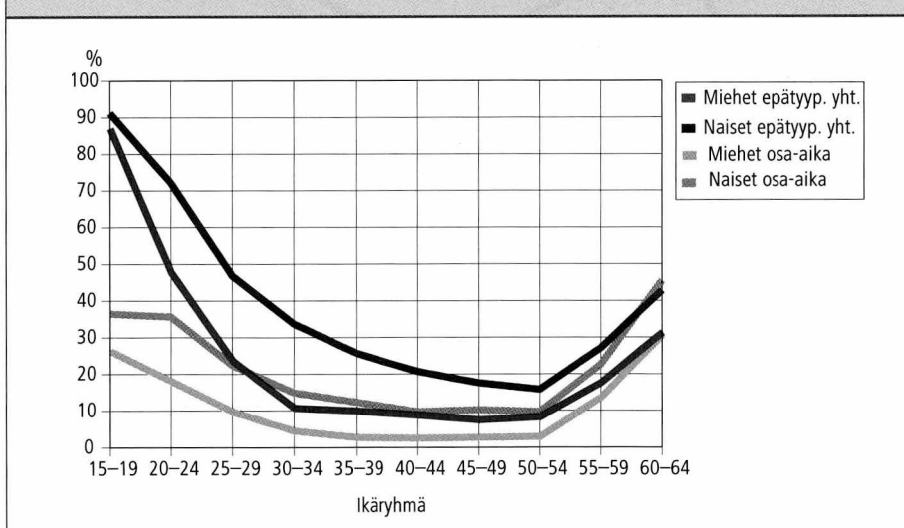
Epätyypillisistä työsuhteista valtaosa on osa-aikaisia ja osa-aikaisista työsuhteista taas valtaosa (2/3-osaa) on jatkuvia. Naisilla on hieman enemmän myös muita määräaikaisia työsuhteita kuin miehillä (kuvio 16). Naisilla epätyypillisten työsuhteiden osuus on miehiin verrattuna noin kaksinkertainen, 25–35-vuotiailla jopa kolminkertainen. Epätyypillisten työsuhteiden määrä alenee iän myötä, mutta miehillä on niitä kaikissa ikävaiheissa vähemmän kuin naisilla. Epätyypillisten työsuhteiden määrä alkaa 50:n ikävuoden jälkeen taas kasvaa, kun osa-aikaeläkkeelle siirtyvien määrä kasvaa.

Kuvio 15. Yli- ja sivutoitä tehneiden osuus työllisistä sukupuolen mukaan ikäluokittain vuonna 2003.



Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus 2003

Kuvio 16. Epättyypilliset työsuhteet sukupuolen ja iän mukaan vuonna 2003.



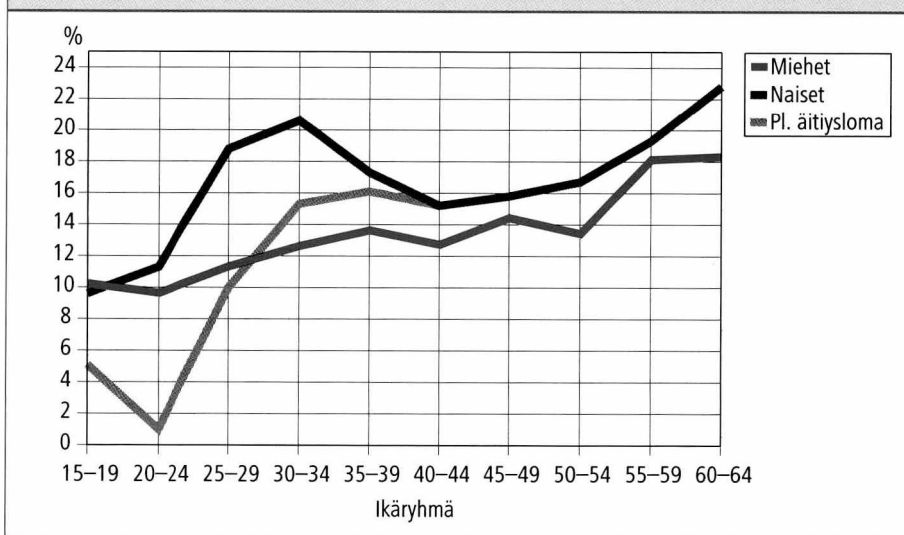
Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus 2003

Poissaolot

Työssä olleiksi katsotaan työlliset, jotka tutkimusviikon aikana olivat yhtenäkin päivänä töissä. Poissaolevia taas ovat ne, jotka olivat koko tutkimusviikon poissa työstä loman, sairauden tai muun syyn (vanhempainloma, työtaistelu) vuoksi.

Työvoimatutkimuksessa poissaoloista lasketaan vuosikeskiarvot ikä- ja sukupuoliryhmittäin. Työstä poissaoloissa on sukupuolten välillä suuria eroja varsinkin nuorissa ikäryhmissä. 25–39-vuotiailla naisilla on 4–8 prosenttiyksikköä enemmän poissaoloja kuin miehillä. Jos naisten luvuista poistetaan vanhempainlomalla olevat niin ero miehiin lähes katoaa nuorissakin ikäryhmissä. Alle 30-vuotiailla naisilla on jopa vähemmän poissaoloja kuin miehillä, jos äitiyslomia ei oteta mukaan. Poissaolojen osuus kasvaa vanhemmissa ikäryhmissä 4–6 prosenttiyksiköllä ja naisilla hieman enemmän kuin miehillä. Ikääntyneillä naisilla poissaoloja on noin joka neljännellä, miehillä joka viidennellä.

Kuvio 17. Poissaolevien keskimääräinen osuus sukupuolen ja iän mukaan vuonna 2002, %.



Työssä olleiksi katsotaan työlliset, jotka tutkimusviikon aikana olivat yhtenäkin päivänä töissä. Poissaolevia taas ovat ne, jotka olivat koko tutkimusviikon poissa työstä loman, sairauden tai muun syyn (vanhempainloma, työtaistelu) vuoksi.

Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus 2003

Ikääntyvän työvoiman rakennepiirteet

Yrittäjien keski-ikä korkein

Miesten keski-ikä on noin 39 vuotta ja naisten noin 42 vuotta, kun keski-ikä lasketaan suoraan aritmeettisena keski-ikäenä vuoden 2002 väestöstä. Työllisen väestön valtaosa sijoittuu ikävälille 20–60 vuotta. Koska kaikkein suurimmat ikäluokat ovat yli 50-vuotaita, on 50 vuotta täyttäneitä työllisessä työvoimassakin paljon. Työmarkkinoilla työllistäjät jaetaan usein yksityiseen sektoriin, julkiseen sektoriin, joka käsittää valtion ja kunnat, sekä yrittäjiin. Työllisten ikä- ja sukupuolirakenteessa on merkittäviä eroja työntajittain (taulukko 3).

Työllisen työvoiman ikärakenne heijastaa kokonaisuudessaan tietysti väestön ikärakennetta. Työntajasektoreilla on kuitenkin huomattavia eroja. Yrittäjien keski-ikä, 46 vuotta, on noin 7 vuotta korkeampi kuin yksityisen sektorin palkansaajilla. Kuntien ja valtion naispalkansaajat ovat neljä vuotta yksityisen sektorin palkansaajia vanhempia ja miehet 3–4 vuotta. Naisten ja miesten keski-ikäet ovat likimain samat kullakin sektorilla. Vain valtiolla miehet ovat runsaan vuoden nuorempia kuin naiset.

50 vuotta täyttäneitä on eniten yrittäjien keskuudessa (40 %) ja vähiten yksityisen sektorin palkansaajien joukossa (23–24 %). Valtion palkansaajien joukossa on vähemmän 50 vuotta täyttäneitä miehiä kuin ko. ikäryhmän naisia, kunnissa taas on enemmän ikääntyneitä miehiä kuin ikääntyneitä naisia.

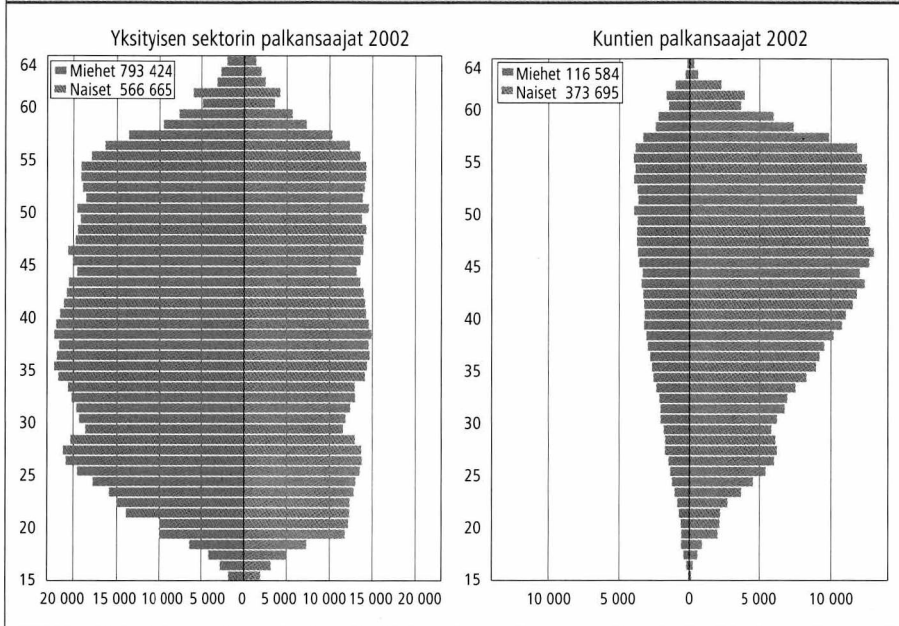
Ikäpyramidit havainnollistavat sektoreiden ikärakenteiden eroja (kuviot 18 ja 19). Kuntien palkansaajista valtaosa (80 %) on naisia, kun yksityisellä sektorilla naisia on vähemmistö (42 %). Kuntien työntekijöiden joukko on selvästi iäkkäämpää kuin yksityisellä sektorin. Kuntasektorin naistyöntekijöiden keski-ikä (43,3) on 4,7 vuotta yksityistä sektoria korkeampi. Myös miesten keski-ikä (43,8) on 4,7 vuotta korkeampi. Kuntien miestyöntekijät ovat puoli vuotta vanhempia kuin kuntien naiset, yksityisellä sektorilla miehet ovat vain 0,2 vuotta vanhempia. Kuntasektorin naisista 122 000 eli 32,5 % on 50 vuotta täyttäneitä, kun yksityisellä sektorilla 50 vuotta täyttäneitä naisia on 127 000 eli 23,5 %. Pyramidissakin näkyy selvä kaventuma alle 40-vuotiaiden naisten määrässä. Kuntasektorin miehistä 35 prosenttia on 50 vuotta täyttäneitä.

Taulukko 3. Palkansaajien ja yrittäjien keski-ikä sektorin ja sukupuolen mukaan ja 50 vuotta täyttäneiden osuus sektorin työllisistä sukupuolen mukaan vuonna 2002.

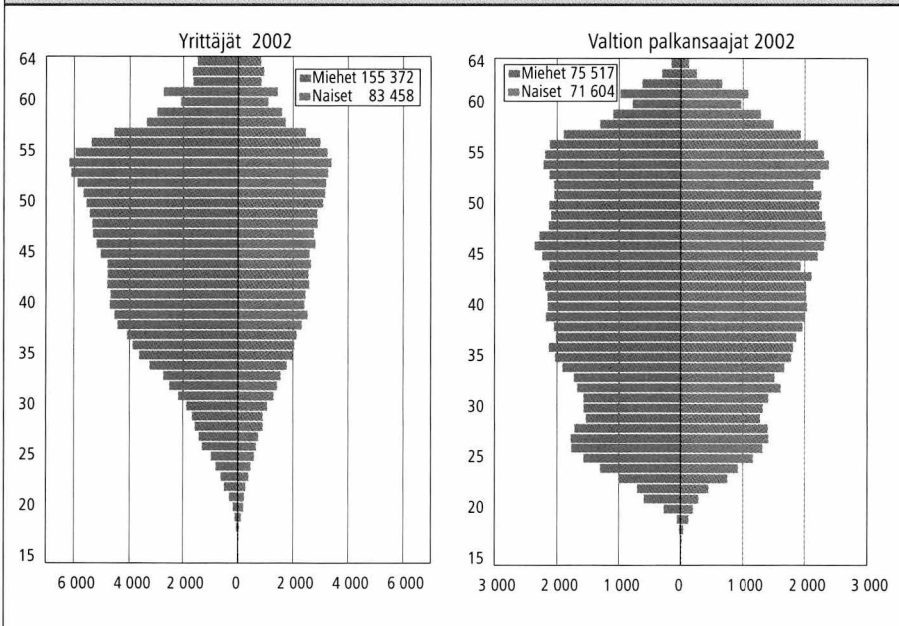
	Keski-ikä		50+ osuus (%)	
	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
Kuntien palkansaajat	43,31	43,76	32,5	35,2
Yksityisen sektorin palkans.	38,68	39,05	23,7	22,8
Valtion palkansaajat	43,46	42,13	33,4	29,2
Yrittäjät	45,65	45,74	40,0	39,9
Työlliset yhteensä	40,97	40,56	28,2	26,6

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Kuvio 18. Yksityisen sektorin ja kuntien palkansaajat sukupuolen ja iän mukaan 2002.



Kuvio 19. Yrittäjät ja valtion palkansaajat sukupuolen ja iän mukaan 2002.



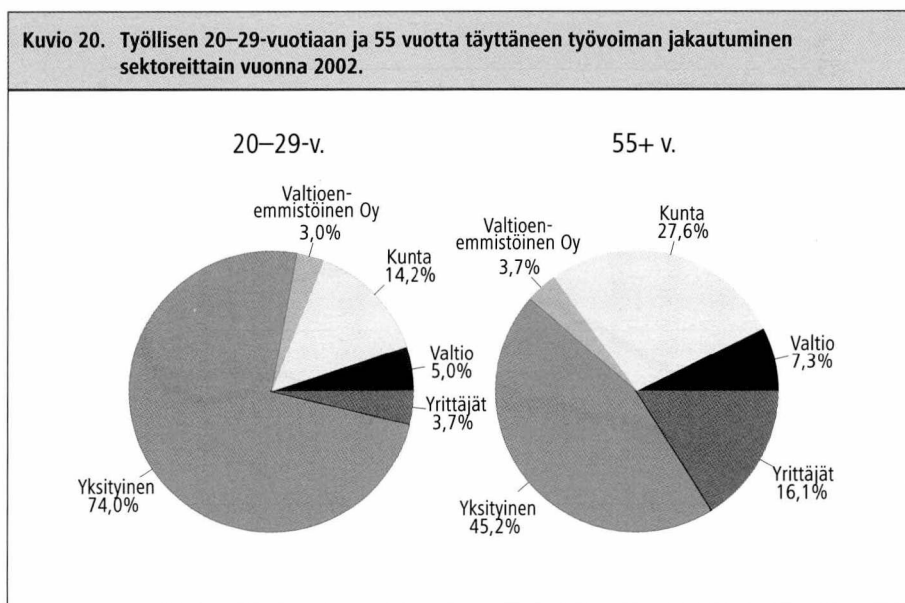
Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Nykyinen ikärakenne tarkoittaa sitä, että lähitulevaisuudessa kaikkein suurimmat ikäluokat alkavat siirtyä eläkkeelle. Eläkkeelle siirtyvien korvaamiseen tarvittavista nuorista työntekijöistä on tulossa kova kilpailu yksityisen sektorin kanssa. Osittain kuntasektori on jo myöhässä, sillä yksityinen puoli on jo rekrytoinut huomattavan osan alle 30-vuotiaiden ikäluokista. Yksityisellä sektorilla alle 30-vuotiaiden ikäluokat ovat jo suurempia kuin 50 vuotta täyttäneiden ikäluokat ja ikäpyramidi onkin aika tasainen.

Ikääntyneet työskentelevät yrittäjinä ja kuntasektorilla

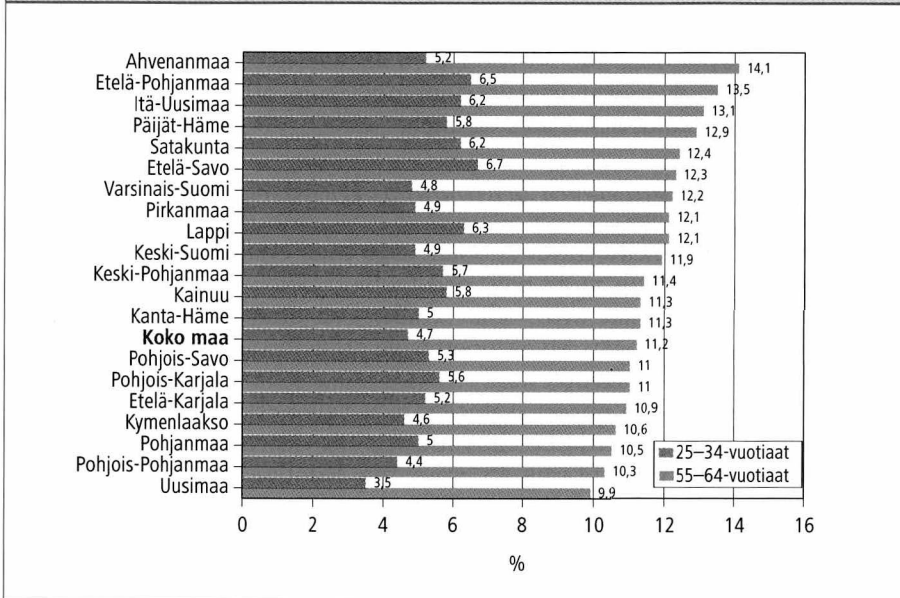
Työllisten elinkeinorakenteen muutos aiheutuu siitä, että aloittavat nuoret valitsevat eri toimialat kuin miltä poistuvat työlliset lähtevät. Työllisen väestön koulutus rakenne muuttuu myös sillä tavalla, että aloittajat ovat paremmin koulutettuja kuin lopettajat. Myös lopettavien ammattirakenne poikkeaa nuoren työvoiman ammattirakenteesta.

Kuvio 20 kertoo, että nuoret ikäluokat ovat valinneet työntajakseen yksityisen sektorin: 74 prosenttia 20–29-vuotiaista on yksityisen sektorin palkan-saajia, 55 vuotta täyttäneistä vain 45 prosenttia. Kuntasektori työllistää ikääntyneitä lähes kaksin verroin nuoriin verrattuna ja yrittäjien osuus on yli nelinkertainen: ikääntyneiden joukosta 16,1 prosenttia on yrittäjiä, nuorista 3,7 prosenttia. Voidaan siis väittää, että työllisistä poistuvat ovat paljolti eri työnantajien palveluksessa kuin työelämässä aloittavat. On siis käynnissä melkoinen rakennemuutos, myöskään yrittäjiin ei näytä tulevan korvaavaa työvoimaa lopettavien tilalle.



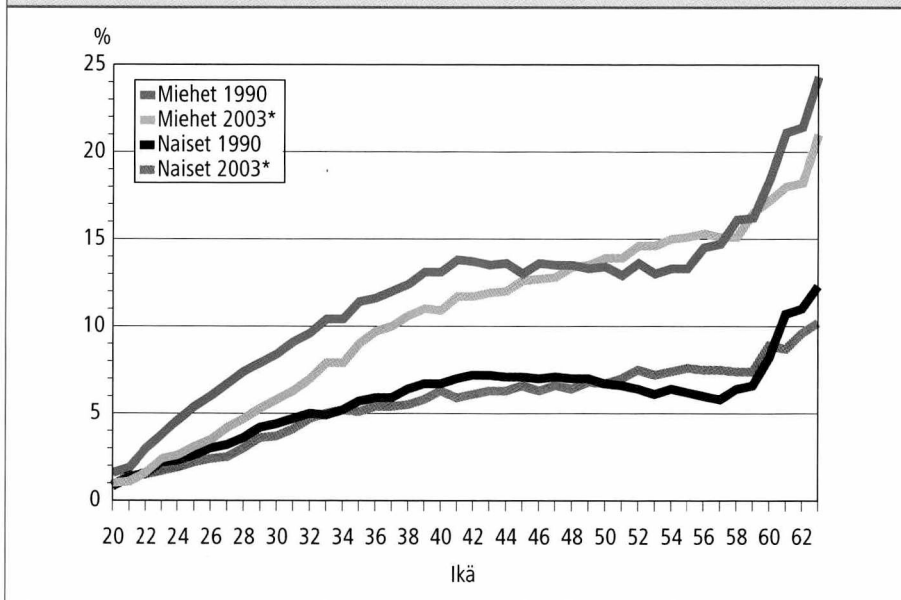
Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Kuvio 21. Yrittäjien osuus työllisistä (ilman maataloutta) 25–34 ja 55–64-vuotiaista maakunnittain vuonna 2002.



Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Kuvio 22. Yrittäjien osuus työllisistä (ilman maataloutta) 20–63-vuotiaista iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2003*.



Lähteet: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilastot 1990 ja 2003

Ikäänntyneistä yrittäjistä osa on maatalousyrittäjiä. Maataloussektori on su-pistuva toimiala, joten on osittain luonnollista, ettei nuoria ei ole samassa mää-rin ryhtynyt maatalousyrittäjiksi kuin heitä on vanhemmissa ikäluokissa. Mutta vaikka tarkasteltaisiin vain muita yrittäjiä kuin maatalousyrittäjiä, niin nuorten ikäryhmissä yrittäjien osuus ikäryhmän työllisistä jää alle puoleen siitä, mitä vastaava osuus on 55 vuotta täyttäneiden työllisten joukossa.

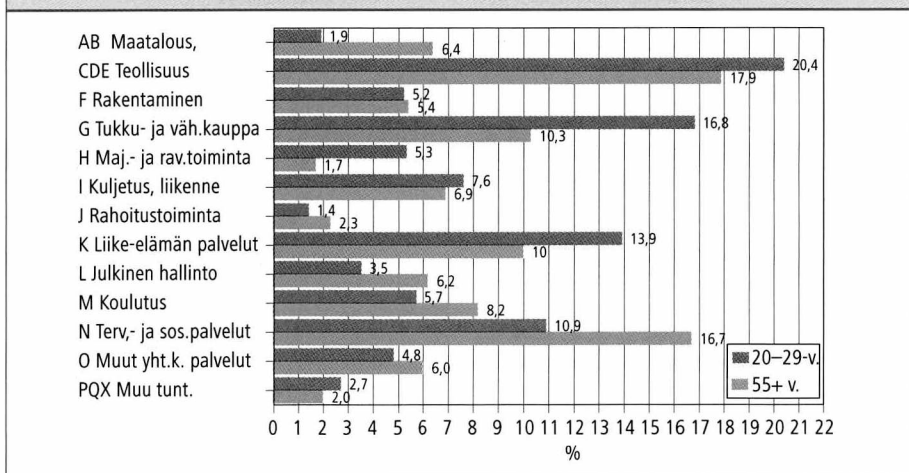
Yrittäjien osuus työllisistä vaihtelee alueittain (kuvio 21). Ikäänntyneiden osuus maakuntien työllisistä on korkein Ahvenanmaalla (14,1 %) ja matalin Uudellamaalla (9,9 %). Nuorilla vastaavat osuudet vaihtelevat Etelä-Savon 6,7 prosentista Uudenmaan 3,5 prosenttiin. Yrittäjätoiminnan tulevat vuodet näyttävät siis vaikeilta.

Yrittäjien osuus työllisistä (ilman maatalousyrittäjiä) putosi vuodesta 1990 kaikissa ikäluokissa lukuun ottamatta 50–59-vuotiaiden ikäryhmää, jossa yrittäjien osuus on hieman kasvanut (kuvio 22). 60 vuotta täyttäneiden ryhmissä yrittäjäosuudet ovat alempia kuin vuonna 1990. Naisten yrittäjien osuus on kaikissa ikäryhmissä noin puolet miesten osuuksista. Yrittäjien osuus saavuttaa huippuarvonsa noin 40-vuoden iässä ja pysyy sillä tasolla noin 55-vuoden ikään saakka. Sen jälkeen yrittäjien osuus työllisistä kasvaa aika jyrkästi, mikä johtuu siitä, että yrittäjien on vaikeampi päästä esim. työttömyysputkeen ja eläkkeelle jääminenkin tapahtuu myöhemmin kuin palkansaajilla.

Ikäänntyneet ja nuoret työssä eri toimialoilla

Toimialarakenne on kaiken aikaa muutoksessa. Suurin osa muutoksesta tapah-tuu tavallaan ”luonnollisen poistuman” avulla. Ikäänntyneet työskentelevät hie-man eri toimialoilla kuin työelämässä aloittavat, joten työelämän muutos ta-pahtuu siten, että kaikkia eläkkeelle siirtyviä ei korvata nuorilla työntekijöillä vaan nuoret työllistyvätkin muilla, ns. kasvualoilla.

Kuvio 23. 20–29-vuotiaiden ja 55 vuotta täyttäneiden toimialarakenne vuonna 2002, %.



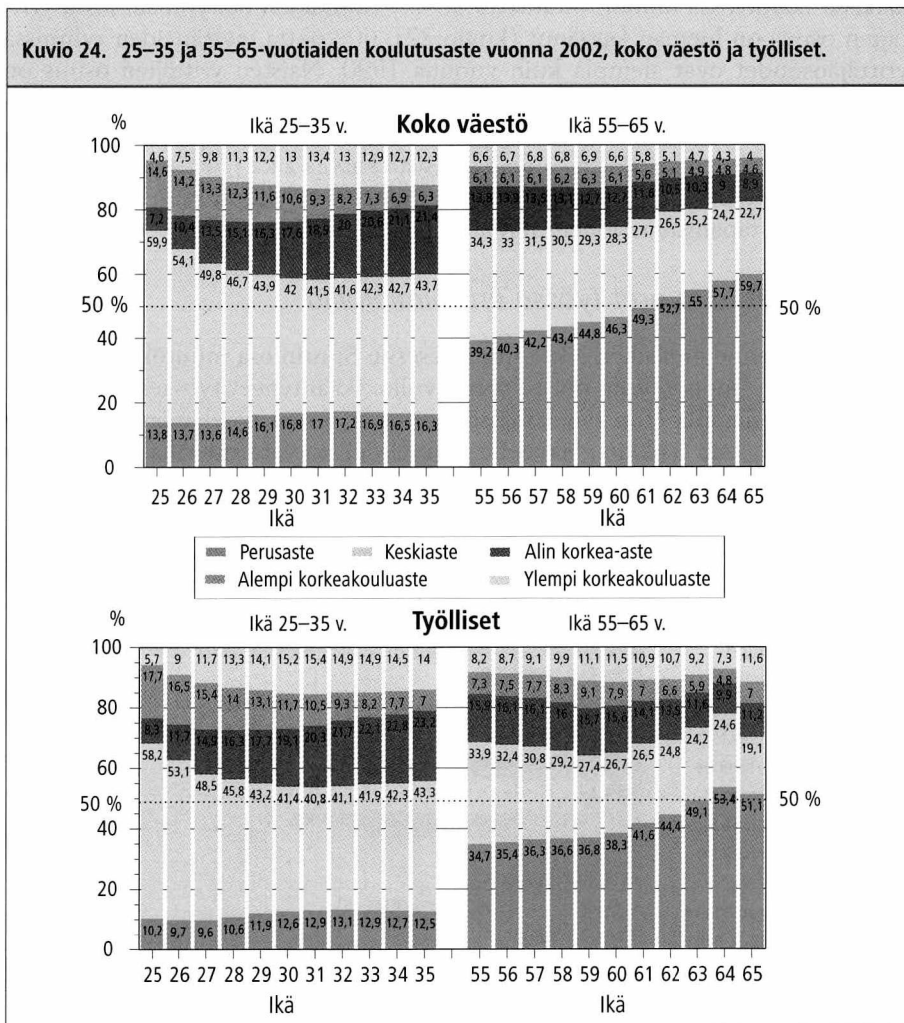
Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2002

Nuorten ”yliedustus” on selvintä kaupassa, ravitsemus- ja majoitustoiminnassa ja liike-elämän palveluissa. ”Aliedustusta” on eniten sosiaali- ja terveyspalveluissa ja maataloudessa. Liikenteessä ja rakentamisessa nuoria ja ikääntyneitä on suunnilleen yhtä paljon.

Nuorilla työllisillä enemmän koulutusta kuin iäkkäillä

Sodan jälkeen syntyneet ikäluokat ovat ensimmäisiä, joita koulutettiin laajemmin. Ennen sotaa syntyneistä vielä puolella opinnot jäivät silloiseen kansakouluun. 2000-luvun alun nuorista noin 15 prosenttia jättää opiskelun pelkkään perustasteeseen. Yli 40 prosentilla nuorista on ammattikoulututkinto ja noin 40 prosentilla sitä korkeampi tutkinto.

Kuvio 24. 25–35 ja 55–65-vuotiaiden koulutusaste vuonna 2002, koko väestö ja työlliset.



Runsaalla kolmanneksella suurten ikäluokkien työllisistä on vain kansakoulun oppimäärä, kolmanneksella ammattikoulututkinto ja kolmanneksella sitä korkeampi tutkinto. Noin joka kymmenes suuri ikäluokkiin kuuluva on saanut yliopistotasaisen koulutuksen.

Kymmenen prosenttia työllisistä 25–34-vuotiaista on pelkän peruskoulun varassa, 40–50 prosentilla on keski-asteen koulutus (joka sisältää myös pelkän ylioppilastutkinnon suorittaneet) ja sitä korkeampi koulutus miltei puolella työllisistä. Yliopistokoulutuksen saavuttaa noin 15 prosenttia ikäluokasta.

55-vuotiaiden ja 35-vuotiaiden välillä suurin ero on peruskoulun varassa olevien määrässä, joka on sitä alempi, mitä nuoremasta ikäluokasta on kysymys. 55-vuotiailla on kolme kertaa useammin perusasteen koulutus kuin 35-vuotiailla. Keskiasteen ja alimman korkean asteen koulutuksen osuus on nuorilla ikäryhmillä tavallisempi. Sitä korkeamman koulutuksen osuuksissa nuorten ja ikääntyneiden välinen ero ei ole paljon kasvanut. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös se, että 55–57-vuotiailla työllisillä on vähemmän yliopistokoulutusta kuin 59–62-vuotiailla, eli sotavuosien pienillä ikäluokilla. Yliopistoihinkaan ei suurista ikäluokista mahtunut yhtä suurta osuutta kuin niitä edeltävistä pienemmistä ikäluokista.

Työllisestä työvoimasta poistuu siis selvästi heikommin koulutettua työvoimaa kuin työelämään tulee. Toisin sanoen, työllisten koulutustaso nousee koko ajan. Kuitenkin edelleenkin nuorissakin ikäluokissa noin 10 prosenttia ei saa lainkaan perusasteen jälkeistä koulutusta.

Työllisyydessä ja työttömyydessä suuret alueittaiset erot

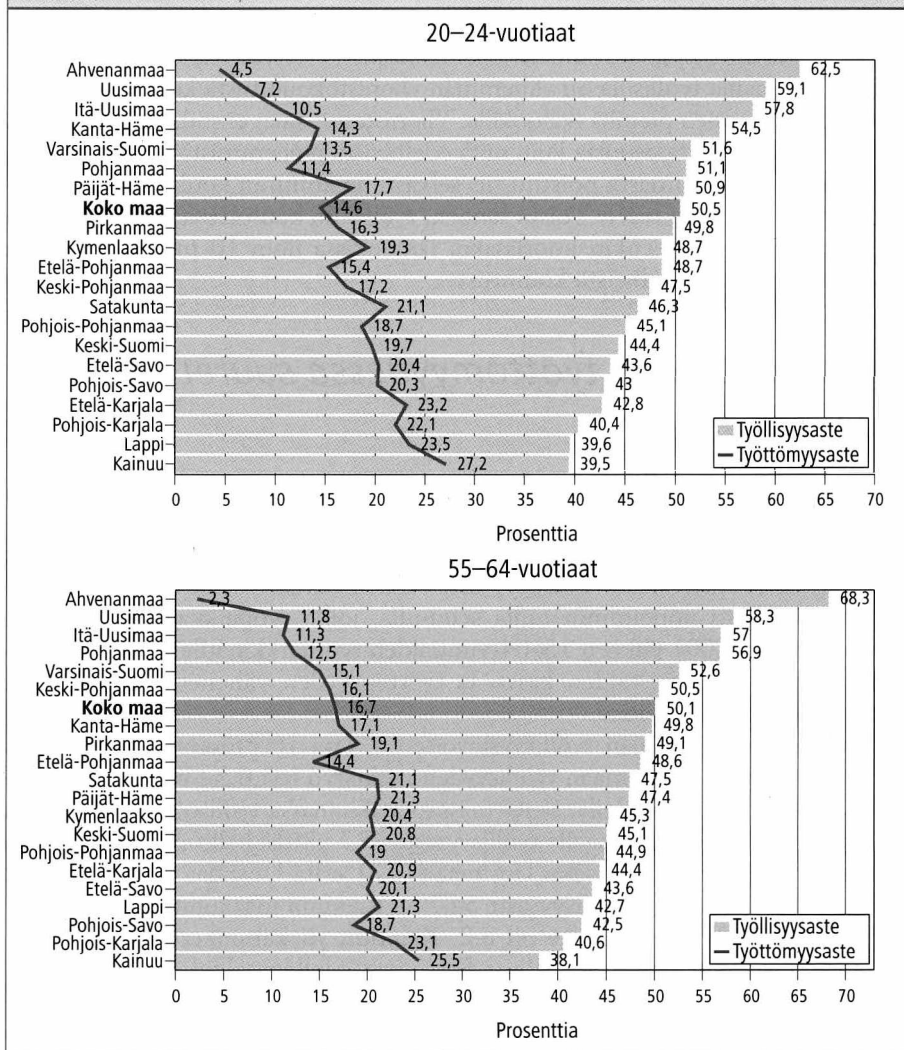
1990-luvun alkupuoliskon lama heikensi kaikkien alueiden työllisyysasteita ja nosti työttömyysasteita. Laman jälkeisellä nousukaudella eri alueiden työpaikkakehitys on ollut hyvin epätasaista, minkä takia työllisyyden alueelliset erot ovat kasvaneet entisestään. Työllisyysaste on noussut ja työttömyysaste alentunut luonnollisesti nopeimmin niillä seuduilla, joilla työpaikkakasvu on ollut nopea. Vuoden 2001 jälkeen 15–64-vuotiaiden työmarkkinatilanne ei enää parantunut ja työllisyysasteiden kasvu ja työttömyyden väheneminen pysähtyi miltei kaikissa maakunnissa.

Hallituksen pitkän ajan työllisyystavoite on, että 75 prosenttia työikäisestä väestö olisi työssä. Koko maan työllisyyden keskiarvo (64,6 %) on vielä 10 prosenttiyksikköä sen alapuolella. Seitsemässä maakunnassa työllisyys ylittää maan keskitason. Vain Ahvenanmaalla työllisyysaste 75,7 ylittää hallituksen pitkänajan tavoitetason. Maakunnista lisäksi Uusimaa (70,3) ja Itä-Uusimaa (70,6) ylittävät 70 prosentin tason. Alin työllisyysaste 54,7 on Kainuun maakunnassa.

Uudenmaan työttömyysaste oli 8,2, Kainuun yli kaksinkertainen eli 20,1 prosenttia. Kainuu, Lappi, Karjala ja Savo ovat edelleen alhaisen työllisyyden ja korkean työttömyyden alueita, vaikka vuonna 2003 tapahtuikin pientä paranemista. Ahvenanmaalla ja ruotsinkielisellä rannikolla työllisyys pysyi koko laman ajan maan huipputasolla ja vastaavasti työttömyys oli alhaisinta.

Manner-Suomen maakunnista Uusimaa tarjoaa parhaat työmahdollisuudet 20–24-vuotiaille nuorille, heidän työllisyysasteensa on 59,1 prosenttia ja työttömyysasteensa 7,2 prosenttia. Koko maan keskimääräiset luvut ovat 50,5 ja 14,6 prosenttia. Nuorten tilanne on vaikein Kainuussa, Lapissa ja Pohjois-Karjalassa, joissa työllisyysaste on hieman 40 prosentin alapuolella ja työttömyysaste yli 20 prosenttia. Vuoden 2003 aikana kehitys oli poikkeuksellista, sillä heikoimmassa maakunnissa työllisyys parani hieman ja työttömyyskin aleni, kun parhaissa maakunnissa työllisyys hiukan heikkeni ja työttömyys kasvio.

Kuvio 25. Työllisyys- ja työttömyysaste maakunnittain vuonna 2003*, 22–24-vuotiaat ja 55–64-vuotiaat.



Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Taulukko 4. Nuorten ja ikääntyneiden työllisyys- ja työttömyysasteet kymmenessä parhaassa ja kymmenessä heikommassa seutukunnassa vuonna 2003*.

20–24-vuotiaat			55–64-vuotiaat		
10 parasta seutukuntaa	Työllisyysaste (%)	Työttömyysaste (%)	10 parasta seutukuntaa	Työllisyysaste (%)	Työttömyysaste (%)
Ålands landsbygd	66,1	4,9	Ålands landsbygd	69,2	1,3
Ålands skärgård	63,6	3,4	Ålands skärgård	68,2	3,5
Lohja	62,2	10,4	Mariehamns stad	67,3	3,4
Salo	61,5	11,0	Sydösterb.kustregion	62,2	9,3
Tammisaari	59,4	9,1	Helsinki	58,6	11,7
Mariehamns stad	59,3	4,1	Porvoo	58,3	10,8
Helsinki	58,9	7,0	Jakobstadsregionen	57,6	12,1
Porvoo - Borgå	58,4	9,4	Vaasa	55,9	13,5
Kaakkois-Pirkanmaa	57,7	9,4	Lohja	55,7	12,7
Jakobstadsregionen	57,4	5,9	Tammisaari	55,6	13,5
Koko maan keskiarvo	50,5	14,6	Koko maan keskiarvo	50,1	16,7

10 heikointa seutukuntaa	Työllisyysaste (%)	Työttömyysaste (%)	10 heikointa seutukuntaa	Työllisyysaste (%)	Työttömyysaste (%)
Imatra	40,6	29,2	Torniolaakso	39,3	22,7
Rovaniemi	40,5	22,8	Pieksämäki	39,0	21,9
Savonlinna	39,9	23,4	Sisä-Savo	38,7	22,2
Torniolaakso	39,7	18,7	Koillismaa	38,4	20,9
Joensuu	39,6	21,2	Keski-Karjala	37,9	25,9
Pieksämäki	39,4	25,4	Pielisen Karjala	36,7	26,0
Kemi-Tornio	38,1	25,6	Itä-Lappi	36,4	28,2
Raahe	37,7	27,8	Koillis-Savo	36,4	19,4
Kehys-Kainuu	35,6	33,0	Oulunkaari	35,1	25,6
Itä-Lappi	32,8	29,0	Kehys-Kainuu	33,0	31,3

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Ikääntyneiden työllisyyden ja työttömyyden alueelliset erot ovat lähes samanlaisia kuin nuorten erojen kanssa. Parhaiden työllisyysalueiden, Ahvenanmaan ja Uudenmaan, työllisyysasteet ovat kaksinkertaisia heikoimpiin alueisiin verrattuna. Ikääntyneiden työttömyysasteet ylittävät 20 prosenttia 9 maakunnassa, alin arvo 25,5, on Kainuussa. Kainuun työllisyysaste on 38,1. Vuoden 2003 aikana ikääntyneiden työllisyys kasvoi kaikissa maakunnissa ja samalla työttömyys aleni. Esimerkiksi Kainuussa 55–64-vuotiaiden työllisyysaste parani yli 4:llä prosenttiyksiköllä ja työttömyysaste aleni 3,5 prosenttiyksiköllä. Ikääntyneiden työllisyys paranee siis aika tasaisesti koko maassa.

Seutukuntien väliset erot pysyivät edelleen suurina. Työllisyydeltään parhailta seuduilla on 20–24-vuotiaiden ikäluokasta yli 60 prosenttia töissä ja työttömiä vähän, esimerkiksi Helsingissä 7 prosenttia. Heikoimman työllisyyden seutukunnissa työllisyysaste nousee vain puoleen parhaan työllisyyden alueiden tasosta ja työttömyysaste on yleensä kolminkertainen. Korkein nuorten työttömyysaste (33,0 %) oli vuonna 2003 Kehys-Kainuussa, missä nuorten työllisyys-

aste oli korkeampi kuin Itä-Lapin työllisyysaste (32,8 %). Väestön muuttoliik-
keessä merkittävin rooli on 20–24-vuotiailla, jotka valitsevat asuinpaikkansa
työ- ja opiskelumahdollisuuksien mukaan. Työnpuute laukaisee varmaan mo-
nen muuttopäätöksen. Työpaikkavaje kiihdyttää alueiden muuttotappiota ja
huoltosuhteen heikkenemistä.

Ikääntyneiden työllisyys- ja työttömyysasteissa on likimain samanlaiset erot
kuin nuorten työllisyysasteissa. Ruotsinkielisellä rannikkoseudulla työllisyys on
korkealla tasolla ja työttömyys alhaalla. Ikääntyneiden alimmat työllisyysasteet
mitataan samoissa maakunnissa kuin nuorilla, siis Kehys-Kainuussa, Itä-Lapissa
ja Pielisen-Karjalassa. Heikoimmissa seutukunnissa ikääntyneiden työllisyysasteet
ovat 15 prosenttiyksikköä maan keskitason alapuolella, kun parhailta alu-
eilla ne ovat 20 prosenttiyksikköä keskitasoa korkeammalla. Työllisyysasteet
ovat korkeimmillaan noin kaksinkertaiset verrattuna heikoimpiin seutuihin.
Työttömyysasteet ovat kaksin-kolminkertaiset Helsingin seutuun verrattuna.

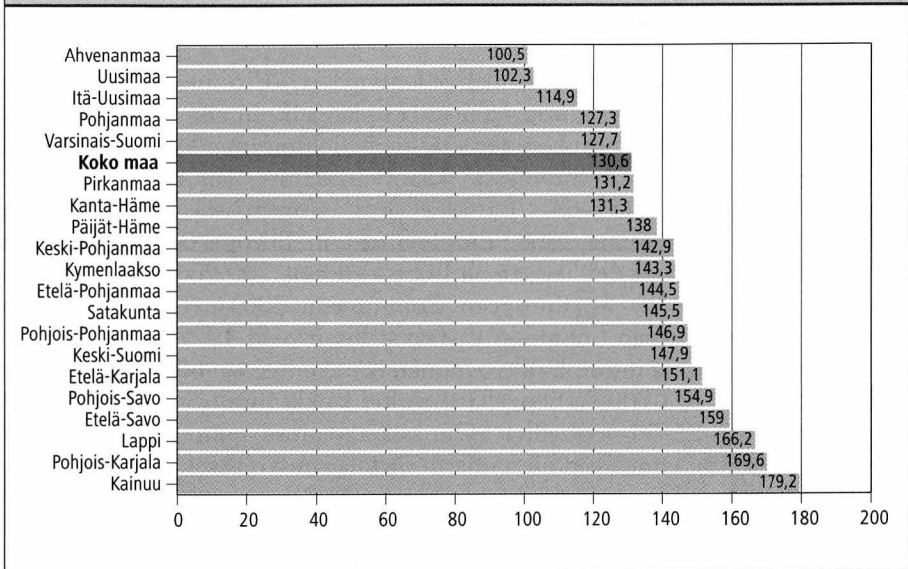
Vuosina 2002 ja 2003 ikääntyneiden työllisyys on ilahduttavasti parantunut
sekä hyvissä että heikoimmissa seutukunnissa jopa 3–4 prosenttiyksiköllä.
Samalla työttömyys on alentunut.

Huoltosuhteen alueittaiset erot valtavia

Muuttoliike, syntyvyys, työllisyys- ja työttömyysasteet sekä eläkeläisten osuus
määrittelevät alueiden taloudellisen huoltosuhteen. Mitä pienempi osa väes-
töstä on ansiotyössä, sitä heikompi on huoltosuhde. Koko maan keskiarvo on
131. Parhaimmillaan maakunnissa hieman noin puolet työikäisestä väestöstä
on töissä (huoltosuhteen arvo on 100). Manner-Suomen paras arvo on Uudel-
lamaalla 102 eli miltei puolet väestöstä on ansiotyössä. Heikoimmillaan maa-
kunnissa vain kolmannes väestöstä on työssä. Ne ovat muuttotappioalueita,
joissa on runsaasti eläkeläisväestöä ja työttömyyskin vaivaa niitä keskimääräistä
enemmän. Kainuun huoltosuhteen arvo 179 tarkoittaa sitä, että 100 työllistä
kohden on 179 ei-työllistä. Suurten ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle heiken-
tää huoltosuhdetta tulevina vuosina, ellei työttömien määrä alene nopeammin
kuin eläkeläisten määrä kasvaa.

Seutukuntatarkastelu tuo esiin heikompiaakin alueita kuin maakuntatarkas-
telu. Kehys-Kainuussa on 2,2 ei-työllistä jokaista työllistä kohden, mikä tar-
koittaa sitä, että alle kolmannes väestöstä on töissä. Parhaat huoltosuhteen ar-
vot ovat Ahvenanmaan lisäksi Etelä-Suomen kaupungeissa, joissa työpaikkake-
hitys on ollut keskimääräistä nopeampaa ja joissa on tarjolla nuorta työvoimaa.
Vuonna 2003 heikoimpien maakuntien ja seutukuntien alueiden kehitys oli
suotuisaa ja niissä huoltosuhde parani. Parhailta alueilta ei vastaavaa parannusta
tapahtunut.

Kuvio 26. Taloudellinen huoltosuhte maakunnittain vuonna 2003*.



Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Taulukko 5. Taloudelliselta huoltosuhteeltaan kymmenen parasta ja kymmenen heikointa seutukuntaa vuonna 2003*.

10 parasta		10 heikointa	
Mariehamns stad	93,0	Koillis-Savo	187,3
Ålands landsbygd	96,6	Outokumpu	190,6
Helsinki	98,9	Sisä-Savo	194,1
Porvoo	109,8	Kärkikunnat	195,1
Lohja	111,4	Oulunkaari	200,4
Tampere	122,2	Pielisen Karjala	203,7
Ålands skärgård	123,0	Torniolaakso	205,4
Turku	123,2	Itä-Lappi	205,6
Salo	124,8	Ilomantsi	210,4
Tammisaa	125,0	Kehys-Kainuu	222,4
Koko maa	130,6		

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2003, ennakkotiedot

Ikääntyvien työllisyyskehitys Suomessa EU:n nopeinta

Syntyyvyys on alentunut ja elinikä pidentynyt myös muualla Euroopassa. Monissa maissa syntyi suuria ikäluokkia sodan jälkeen niin kuin Suomessa, joten ikääntyvien työntekijöiden eläkkeelle lähteminen kasvaa lähivuosina kaikkialla Euroopassa. Suomessa ikääntymiskehitys on EU:n nopeinta. Suomessa ikääntyvien (55–64-v.) määrä ylitti ensimmäistä kertaa nuorten (15–24-v.) määrän vuonna 2003. Employment in Europe-raportin mukaan 55–64-vuotiaiden osuus työikäisistä oli EU:ssa vuonna 2002 noin 17 %, mutta on vuonna 2010 jo 19 % (European Commission 2003). Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Suomessa vastaavat luvut ovat 19 % ja 22 %. Suomessa tapahtuu suuria muutoksia työvoiman ikärakenteessa: 60–64-vuotiaiden ikäluokka kasvaa 133 000:lla hengellä ja miltei kaikki muut 5-vuotisikäluokat pienenevät, vain 25–34-vuotiaiden ryhmässä tapahtuu noin 30 000 hengen kasvu, mikä johtuu ennusteen olettamasta siirtolaisuusvoitosta.

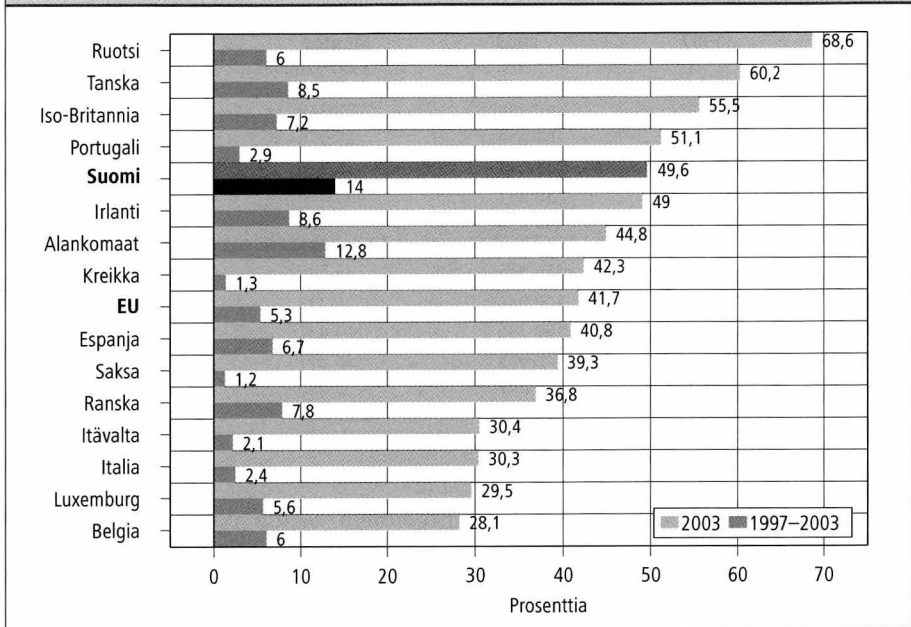
Ikääntyvien työllisyysaste oli EU:n alueella 41,7 prosenttia vuonna 2003. EU oli silloin 8 prosentti-yksikköä jäljessä Tukholman huippukokouksessa asetetusta 50 prosentin työllisyysastetavoitteesta. Kaikkiaan neljässä jäsenmaassa tavoitetaso kuitenkin ylittyy. Kahdessa maassa työllisyysaste jää peräti alle 30 prosentin (kuvio 27). Ikääntyvien työllisyys on ollut perinteisesti korkeata Pohjoismaissa. Erityisesti Ruotsissa se on omaa luokkaansa (68,6 %), yli 8 %-yksikköä korkeampi kuin Tanskassa (60,2 %), jossa se on EU-maista toiseksi korkein. Myös Iso-Britannia (55,5 %) ja Portugali (51,1 %) ovat saavuttaneet asetetun tavoitetason ja Suomikin on kipuamassa viidentenä tähän hyvin suoriutuneiden jäsenmaiden joukkoon, kun työllisyysaste nousi Suomessa 49,6 prosenttiin.

Taulukko 6. Ikäluokkamuu­to­set kaudella 2003–2010

	2003	2010	Muutos
Yhteensä	5 219 732	5 309 656	89 924
0–4	283 137	288 852	5 715
5–9	306 715	286 686	–20 029
10–14	330 245	295 989	–34 256
15–19	319 754	330 755	11 001
20–24	330 871	322 220	–8 651
25–29	327 973	335 714	7 741
30–34	308 602	331 553	22 951
35–39	367 428	310 322	–57 106
40–44	379 711	347 727	–31 984
45–49	387 053	375 115	–11 938
50–54	404 572	373 934	–30 638
55–59	390 583	384 435	–6 148
60–64	269 893	402 520	132 627
55–64	660 476	786 955	126 479

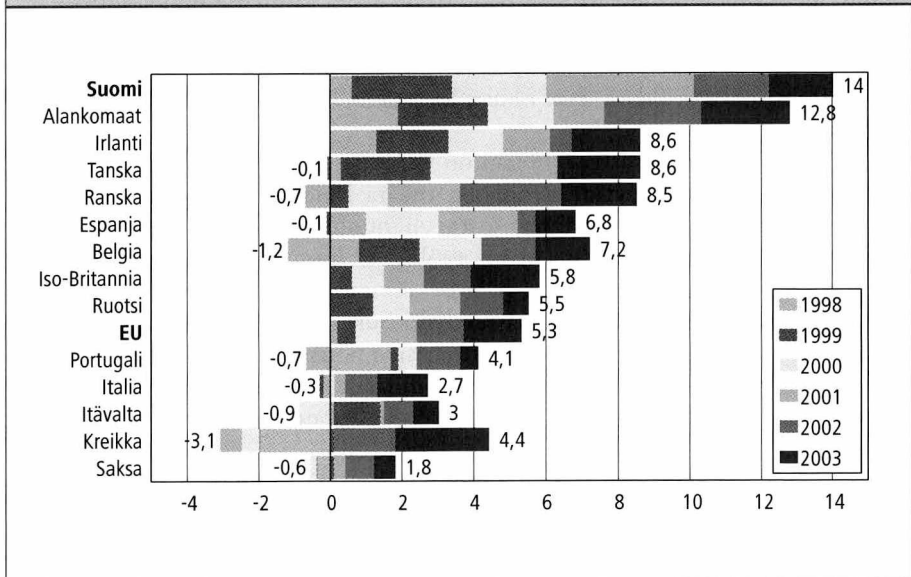
Lähde: Tilastokeskus, Kunnittainen väestöennuste 2004

Kuvio 27. 55–64-vuotiaiden työllisyysaste vuonna 2003 ja työllisyysasteen muutos vuodesta 1997 vuoteen 2003 Euroopan unionin jäsenmaissa.



Lähde: European commission, Employment in Europe 2003, Statistical annex

Kuvio 28. 55–64-vuotiaiden työllisyysasteen vuosimuutokset vuodesta 1997 vuoteen 2003 EU:n jäsenmaissa.



Lähde: European commission, Employment in Europe 2003, Statistical annex

Taulukko 7. Työllisten määrän muutos 1997–2003* ikäluokittain.

	1997	2003*	Muutos 1997–2003*	1997 = 100
15–19	35 757	59 325	23 568	165,9
20–24	131 649	167 019	35 370	126,9
25–29	209 657	235 177	25 520	112,2
30–34	275 141	239 241	–35 900	87,0
35–39	291 336	293 224	1 888	100,6
40–44	309 258	308 586	–672	99,8
45–49	323 614	310 323	–13 291	95,9
50–54	273 218	308 946	35 728	113,1
55–59	137 864	252 295	114 431	183,0
60–64	45 314	78 665	33 351	173,6
65–69	3 551	6 647	3 096	187,2
Yhteensä	2 036 359	2 259 448	223 089	111,0

Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto 2003 ennakkotiedot

Vuosina 2001–2003 ikääntyvien suhteellinen asema työmarkkinoilla kohteni liki poikkeuksetta kaikissa jäsenmaissa. Tälle kehitykselle oli leimallista se, että työvoimaosuus ja työllisyysaste kehittyivät samaa tahtia. Oletettavasti työvoiman ulkopuolelta tullaan työmarkkinoille ikääntyvinä vain harvoin, jolloin positiivinen suuntaus on ollut EU:ssa, kuten Suomessakin, seurausta ennen kaikkea työurien pidentymisestä.

Toisaalta voidaan kuitenkin olettaa, että kun nuorta työvoimaa ei ole enää entisessä määrin tarjolla, sekä työvoiman kysyntä että uusien työntekijöiden rekrytointi alkaa myös automaattisesti painottua entistä vanhempiin ikäluokkiin.

Suomessa ikääntyvien työllisyys on noussut jäsenmaista selvästi nopeimmin. Vuodesta 1997 vuoteen 2003 ikääntyvien työllisyysaste kohosi kaikkiaan noin 14,0 prosenttiyksikköä, kun nousu EU:ssa jäi keskimäärin 5,3 prosenttiyksikköön.

Ikääntyvien työllisyysasteen nousu on viime vuosina nostanut merkittävästi Suomen kokonaistyöllisyyttä. Työllisten määrä lisääntyi vuodesta 1997 vuoteen 2002 kaikkiaan 200 000:lla, josta yli puolet – 92 512 henkilöä – oli 55–64-vuotiaita. Ikääntyneiden osuus työllisistä luonnollisesti kasvaa väestön ikärakenteen vanhentuuessa, mutta pääosa kasvusta – noin 65 000 henkeä – on seurausta ikääntyneiden työllisyysasteen noususta. Ikääntyneiden työttömyys on myös alentunut ja työelämästä poistumisikä noussut. Jos ikääntyvien työllisyysasteet olisivat pysyneet 1-vuotisikäryhmittäin vuoden 1997 tasolla, työllisyys olisi kasvanut ikärakenteen vanhenemisen seurauksena vain 27 000:lla nyt havaitun 200 000 sijasta.

Ikääntyneiden työllisyyden paraneminen näyttää jatkuneen vuoden 2002 jälkeenkin. Työvoimatutkimuksen mukaan ikääntyneiden työllisten määrä kasvoi vuonna 2003 edelleen 26 000:lla. Noin puolet kasvusta johtui työllisyysasteen, toinen puoli ikäluokkien kasvusta. Työllisyysaste kohosi 55–64-vuotiailla vuonna 2002 2,1 ja vuonna 2003 1,8 prosenttiyksikköä.

Lähteet

European Commission 2003: Employment in Europe.

Nio I. ja Hytti, H.: Työllisyysohjelmien seuranta ja työssäoloajan pituus.
Työpoliittinen aikakausikirja 1/2004. Edita Prima Oy, Helsinki

Varallisuus

Markku Säylä

- *Ikääntyneiden varallisuus on kasvanut vakaasti vuodesta 1987.*
- *Oma koti ikääntyneiden varallisuuden perusta.*
- *Joka viidennellä 55–64-vuotiaalla oli kakkos- tai sijoitusasunto vuonna 1998.*
- *Lamavuosien jälkeen 55–64-vuotiaat alkoivat sijoittaa arvopapereihin.*

Markku Säylä

Varallisuus

Johdanto

Varallisuuden näkökulmasta ihmisen elinkaari alkaa lapsilisien karttumisesta ja päättyy varallisuuden siirtämiseen jälkipolville perintöinä. Taloushistoria on vaurastumisen historiaa. Jokainen sukupolvi näyttää olevan edeltäjänsä vauraampi. Taloussuhdanteet voivat kuitenkin muuttaa kehitystä. Suomessa syvä lama 1990-luvun puolivälissä jätti jälkensä myös varallisuuskehitykseen.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan kotitalouksien varallisuuskehitystä Tilastokeskuksen keräämien varallisuustutkimusaineistojen (vuosilta 1987, 1988, 1994 ja 1998) perusteella.

Omaisuus on luonteeltaan kasautuvaa. Elinaikana saaduista tuloista suurin osa kulutetaan vuosittain, mutta säästöön jääneet varat lisääntyvät ikääntymisen myötä. Nuorilla on yleensä suhteellisen vähän varallisuutta, mutta elinkaarilla varallisuus vähitellen kasvaa.

Eri sukupolvien säästämiskäyttäytyminen voi olla erilaista. Taloudellinen ympäristö ja aikakausi vaikuttavat kotitalouksien varallisuusasemaan. Myös kotitalouksien ikä- ja perherakenne muuttuu koko ajan. Varallisuusrakenteiden muutosten taustalla voivat olla juuri ikäluokkien koko, koulutustausta ja muut samankaltaiset seikat. Tässä kirjoituksessa näiden eri taustatekijöiden vaikutusta ei ole tarkemmin pohdittu, vaan päähuomio on ikäluokkien välillä olevissa suhteellisissa eroissa, jotka säilyvät, katsotaanpa niitä mistä näkökulmasta tahansa.

Varallisuus karttuu elämän varrella

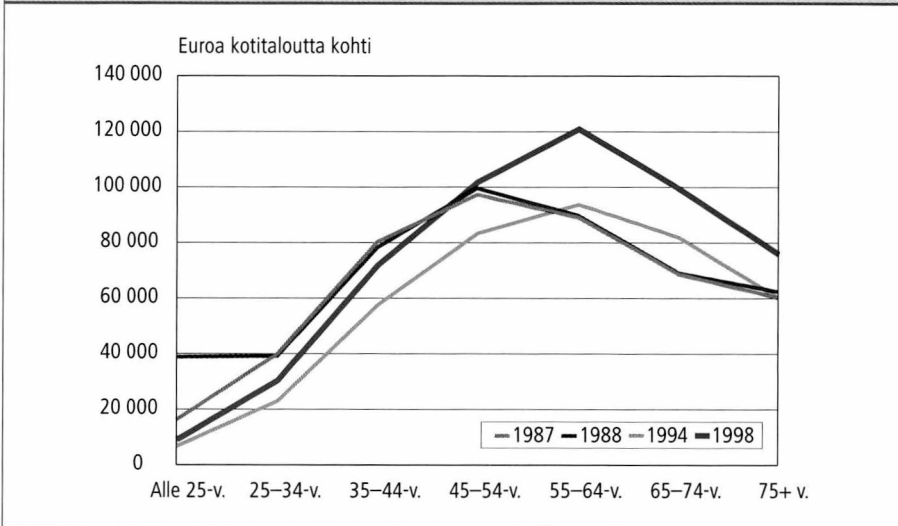
Kuviossa 1 on esitetty eri ikäisten kotitalouksien varallisuuden jakauma käytettävissä olevien varallisuustutkimusaineistojen mukaan. Jakaumassa on nähtävissä talousteorian olettamia elinkaarisäästämisen piirteitä.

Kotitalouksien varallisuus kasvaa voimakkaasti iän myötä, mutta eläkeikäisillä se alkaa vähentyä. Suurimmillaan nettovarot (bruttovarot miinus velat) ovat juuri ennen eläkeikää, 55–64-vuotiailla.

Vuosien 1987–1988 aineistoissa nettovarallisuuden arvo oli suurimmillaan jo 45–54-vuotiaiden ikäluokassa. Tutkimusvuosi 1988 oli muutenkin poikkeuksellinen. Alle 25-vuotiaiden varallisuus lisääntyi huomattavasti suurten asuntoinvestointien seurauksena, kun rahamarkkinoiden vapautuminen toi paljon lainarahaa saataville.

Suomalaiset kotitaloudet ovat keskimäärin selvästi varakkaampia 2000-luvulle tultaessa kuin 1980-luvun loppupuolella. Eri ikäluokat ovat vaurastuneet

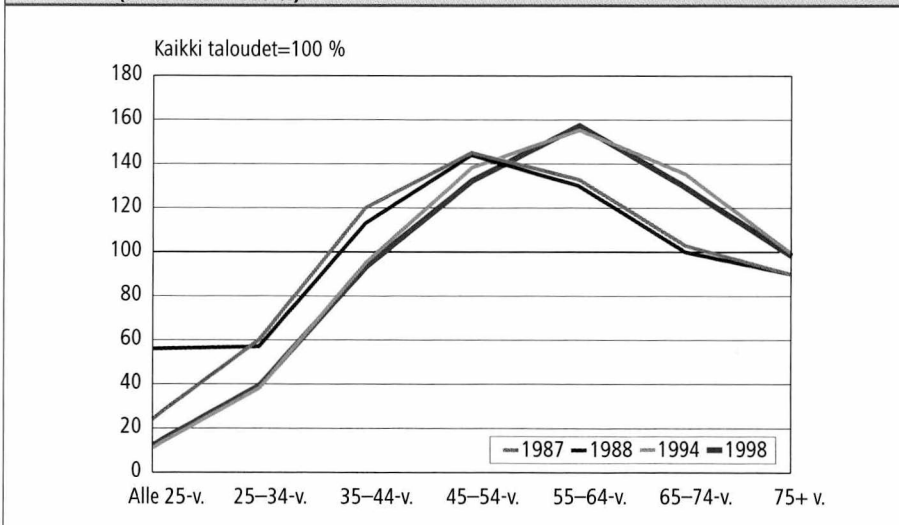
Kuvio 1. Kotitalouksien nettovarallisuus viitehenkilön iän mukaan vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, euroa taloutta kohti.



hyvin erilailla. Itse asiassa alle 45-vuotiaiden reaaliset nettovarot olivat 1980-luvun lopulla suuremmat kuin vuonna 1998. Vanhempien ikäluokkien varallisuus sitä vastoin on kasvanut vakaasti. Lamavuodet 1990-luvun puolivälissä eivät tätä kehitystä paljonkaan hidastaneet.

Ikäluokkien välisiä varallisuussuhteita ja niiden rakenteellisia muutoksia havainnollistetaan vielä kuviolla 2. Noin kymmenen vuoden ajanjaksona varalli-

Kuvio 2. Kotitalouksien nettovarallisuuden osuus kaikkien talouksien keskimääräisistä nettovaroista viitehenkilön iän mukaan vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia. (Koko maa = 100 %)



suusjakauma on muuttunut siten, että vanhimmat ikäluokat omistavat suhteellisesti suuremman osuuden varallisuudesta. Tosin kaikkein vanhimmassa eli ikäluokassa 75 vuotta täyttäneillä erot tarkasteluajanjaksojen välillä ovat pieniä. Heidän nettovaransa olivat 90 prosenttia koko maan keskiarvosta vuonna 1987, vuonna 1998 prosenttiosuus oli 98 eli ikäluokalla oli nettovaroja melko tasan kaikkien talouksien keskiarvon verran.

Alle 45-vuotiaiden nettovarallisuusosuudet pienenevät. Keskiarvo-osuus pieneni 35–44-vuotiailla 27 prosenttiyksikköä tutkimusvuosien 1987 ja 1998 välillä. Sen sijaan 55–64-vuotiailla ero keskiarvoon muuttui 24 prosenttiyksikköä, mutta parempaan suuntaan ja 65–75-vuotiailla muutos samaan suuntaan oli 26 prosenttiyksikköä.

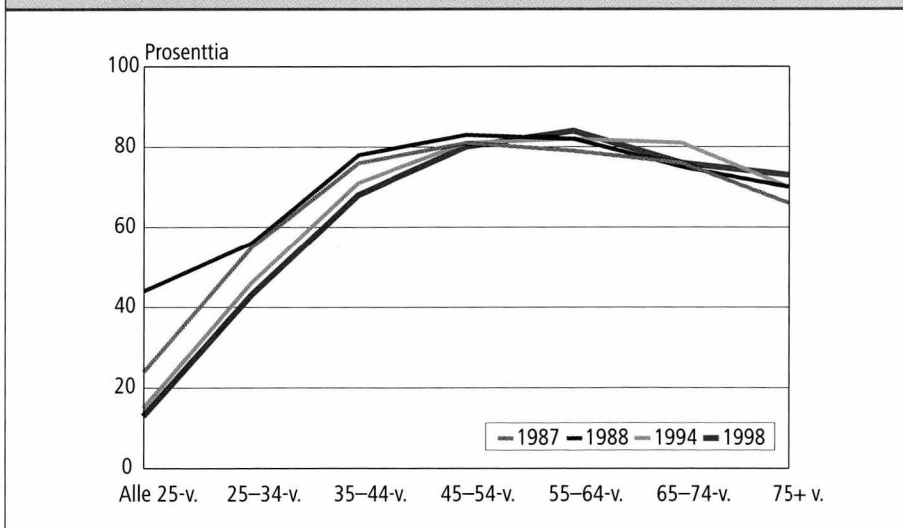
Ikäpolvien välinen varallisuuden uusjako on mielenkiintoinen asia. Myöhemmin palataan vielä varallisuuseroissa tapahtuneeseen käänteeseen ja pohditaan mikä tähän kehitykseen voi olla syynä.

Oma koti ikääntyneen varallisuuden perusta

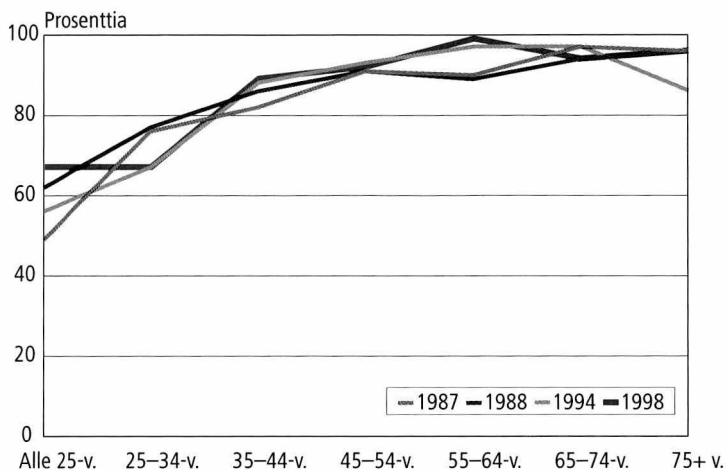
Omistusasunnolla on kahtalainen merkitys ihmisten elämässä. Toisaalta se on sijoitus siinä missä muukin omaisuus tai arvopaperit. Toisaalta sillä on käyttöarvoa, joka liittyy perusoikeuksiin ja tunteisiin, esimerkiksi turvallisuuteen.

Varallisuustarkasteluissa huomio kiinnittyy ensimmäisenä omistusasumisen rooliin. Omistusasuminen on hyvin tyypillinen piirre suomalaisessa yhteiskunnassa. Asuntomarkkinoiden omistusasuntovaltaistuminen alkoi Suomessa jo toisen maailmansodan jälkeen. Noin 1,6 miljoonaa kotitaloutta asui vuonna 2001 omissa asunnoissa vuonna 2001.

Kuvio 3. Asuntovarallisuutta omistavien kotitalouksien osuus ikäryhmittäin viitehenkilön iän mukaan vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.

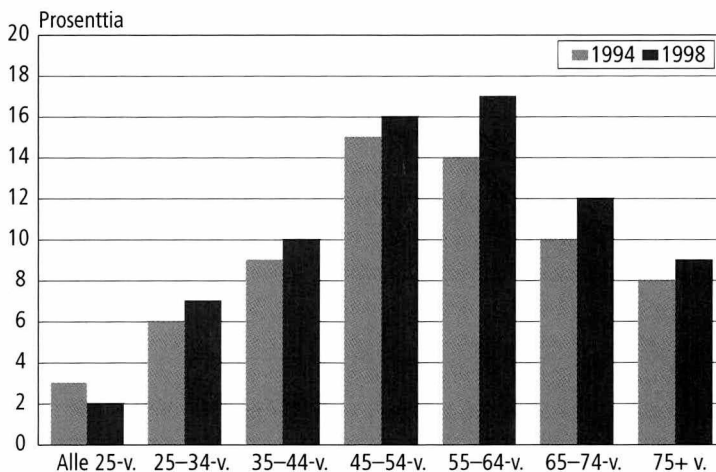


Kuvio 4. Asuntovarallisuutta omistavien kotitalouksien osuus ylimmässä tulokvintilissä ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



Asuntovarallisuutta omistavien kotitalouksien osuus nousee hyvin nopeasti elinkaarella (kuvio 3). Tyypillistä on, että asunnon omistavien osuus pysyy korkealla myös ikääntymisen myötä. Asuntovarallisuutta omistaa 75 vuotta täyttäneistäkin vielä kolme neljänestä kotitalouksista. Kuviosta näkyy, että omistusasumisessa on tapahtunut verraten pieniä muutoksia.

Kuvio 5. Kakkos- tai sijoitusasuntoja omistavien kotitalouksien osuus ikäryhmittäin vuosina 1994 ja 1998, prosenttia.



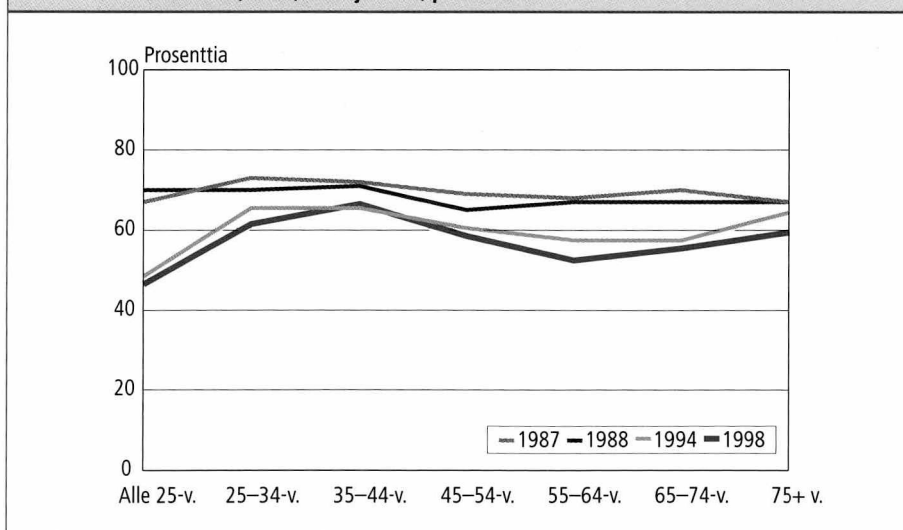
Kuviosta 4 on nähtävissä, että lähes kaikilla ylimpään tuloviidennekseen kuuluvilla 55 vuotta täyttäneillä oli asuntovarallisuutta: omistusosuus vaihteli 94 ja 99 prosentin välillä vuosina 1994 ja 1998. Alimmassakin tuloviidennekessä asunnon omistus kasvaa iän myötä, mutta se ei ole lähimainkaan yhtä yleistä kuin ylimmässä tuloluokassa. Noin puolet alimman tuloluokan 55–74-vuotiaista oli asunnon omistajia. Merkittävää on, että alimmassa tuloviidennekessä asuntonsa omistavien osuudet putosivat melkoisesti verrattuna 1980-lukuun.

Noin joka kymmenes kotitalous omisti kakkos- tai sijoitusasuntoja. Keskimääräistä selvästi yleisempää kakkosasuntojen omistaminen oli 55–64-vuotiaiden ikäluokassa: kakkosasuntoja oli lähes joka viidennellä kotitaloudella. Kakkosasuntojen omistus yleistyi myös selvästi enemmän vanhemmissa ikäluokissa ikävuosien 55–74 välillä (kuvio 5).

Asuntoihin on sitoutunut suuri määrä taloudellista pääomaa. Tällä on seurauksia sekä yksityisten kotitalouksien kannalta että kansantaloudellisesti. Kulutuksessa puhutaan niin sanotusta Engelin laista. Sen mukaan välttämättömyyskulutuksen osuus pienenee tulo- ja elintason noustessa. Ekonomistit ovat todenneet samantapaisen empiirisen yleistysten varallisuudessa. Asuntojen varallisuusosuus pienenee varallisuuden kasvaessa.¹ Tämä johtuu asumisen välttämättömyysluonteesta.

Vaikka varallisuuden rakenteen muutokset ovat melko hidasliikkeisiä, kerätyistä tutkimusaineistoista voidaan kuitenkin todeta asuntojen pienenevä osuus. Osuuden pieneminen näkyy melko johdonmukaisena ikäluokittainkin. (Kuvio 6).

Kuvio 6. Kotitalouden varsinaisen asunnon arvon osuus koko varallisuudesta ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



1 Ks. Lassila, Rantala ja Valkonen (2002). Varallisuus, verotus ja väestön ikääntyminen. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 70., s. 26.

Varsinaisen asunnon osuus kotitalouksien keskimääräisestä varallisuudesta oli keskimäärin 70 prosenttia vuonna 1987 ja 58 prosenttia vuonna 1998. Ikäryhmittäisiin eroihin vaikuttavat muun muassa elinvaiheisiin liittyvät tyypilliset piirteet, kuten perheen perustaminen ja asunnon hankinta ja varallisuuden muutokset elinkaaren lopulla. Koko asuntovarallisuuden, vapaa-ajanasunnot ja kakkosasunnot mukaan lukien, osuus oli keskimäärin 75 prosenttia vuonna 1998.

Varallisuuden tason ja rakenteen välinen vahva riippuvuus merkitsee kansantaloudessa asuntovarallisuuden suhteellisen osuuden laskua ja näin tuotannollisen pääoman lisääntymistä.

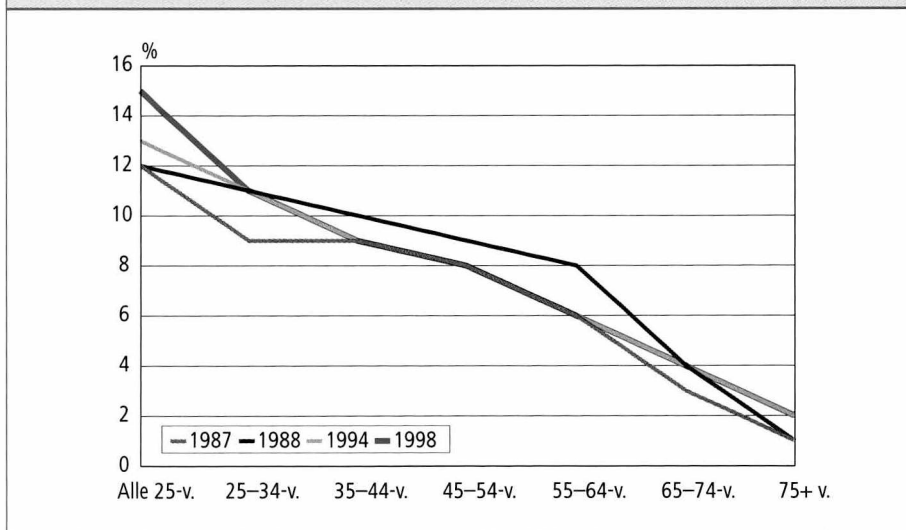
Yhä vanhemmat omistavat myös auton

Asuntojen lisäksi kotitalouksilla on käyttöomaisuutta, kuten kulkuvälineitä runsaasti. Kun asunto tuo perusturvaa, niin muu käyttöomaisuus antaa mahdollisuuksia työhön ja vapaa-aikaan.

Kotitalouksien omistamien kulkuvälineiden varallisuusosuus oli keskimäärin 7 prosenttia koko varallisuudesta vuonna 1998. Kulkuvälineitä oli varallisuusarvoltaan eniten työkäisillä 35–64-vuotiailla ja pahimpien lamavuosien jälkeinen kasvu keskittyi samaan ikäkauteen. (Kuvio 7)

Autojen, veneiden, matkailuvaunujen ja muiden kulkuvälineiden omistus muuttuu myös elinkaaren mukaan ja niiden omistusosuudet laskevat hitaasti eläkeikäisillä. Kulkuvälineitä omisti 60 prosenttia 55–64-vuotiaista talouksista vuonna 1987. Kymmenisen vuotta myöhemmin vastaava osuus oli 75 prosenttia. Vielä tätäkin enemmän omistusosuudet nousivat 65–74-vuotiailla. Van-

Kuvio 7. Kotitalouden kulkuvälineiden arvon osuus koko varallisuudesta ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



himpien ikäryhmien omistussuosuksien suuret muutokset ovat sikäli yllättäviä, että nuorimmilla ei ole tapahtunut muutoksia juuri lainkaan. Ehkä eläkeläisten elämäntavat ovat muuttuneet tai sitten muutokset voitaisiin jäljittää elämäntavassa tapahtuneisiin muutoksiin, taloudellisten edellytysten parantumiseen.

Kulkuvälineiden arvon osuus omaisuudesta oli 75 vuotta täyttäneillä enää hyvin pieni: keskimäärin vain pari prosenttia.

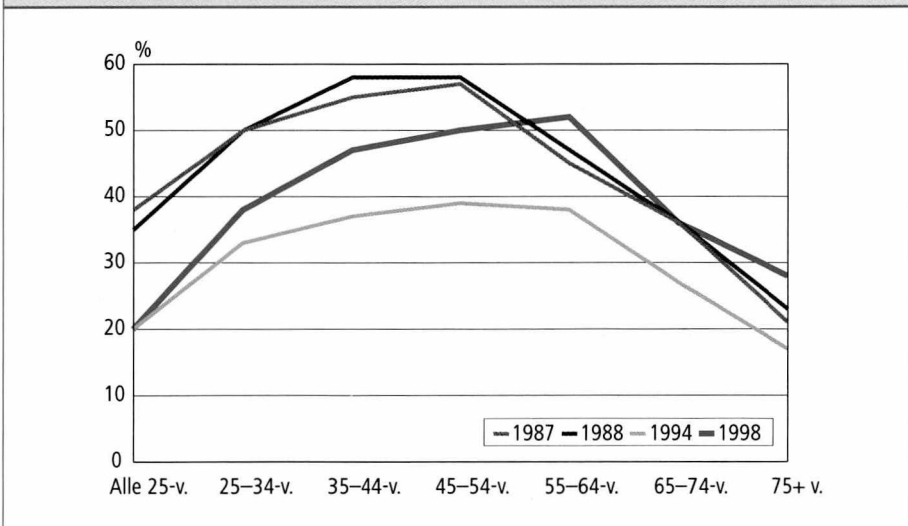
Rahavarat talletuksia

Taloudellisten edellytysten lisäksi taloudelliset suhdanteet vaikuttavat hyvin paljon kotitalouksien arvopaperiomistukseen. Omistajia oli vuonna 1998 vähemmän kuin huippuvuonna 1988. Arvopapereita omisti 1998 keskimäärin 42 prosenttia talouksista, kun kymmenen vuotta aikaisemmin arvopapereita oli 48 prosentilla. Kuviosta 8 näkyy arvopapereita eli pörssiosakkeita, sijoitusrahasto-osuuksia, muita osakkeita ja vakuutusäästöjä omistavien suhteelliset osuudet ikäluokittain eri tutkimusvuosina.

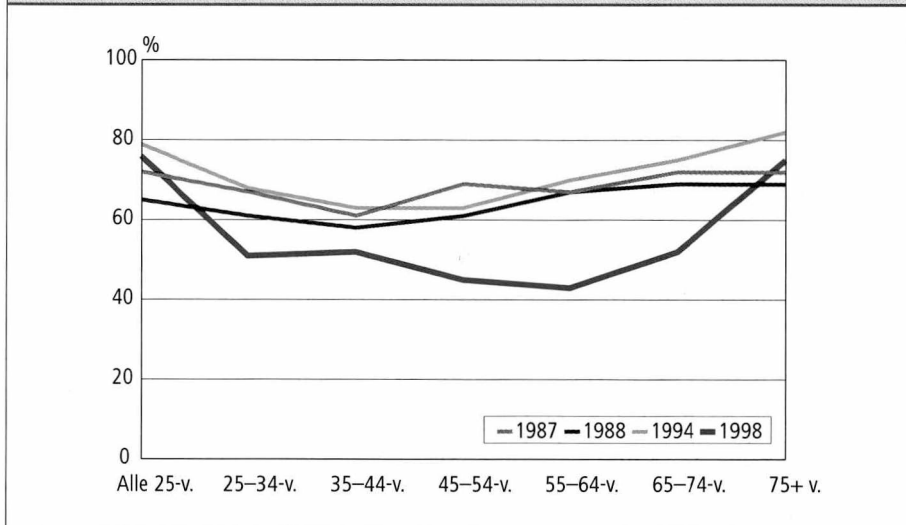
Vanhimmissa ikäluokissa omistussosuudet olivat muista poiketen samalla tasolla kuin 1980-luvun huippuvuosina ja jopa ylittivät sen. Erityisesti 55–64-vuotiaiden arvopaperiomistus kasvoi lamavuosien jälkeen ripeästi, ja se oli heillä yleisempää kuin muissa ikäluokissa.

Lamavuosien omistajaosuuksien lasku selittyi paljolti sillä, että pörssin alamäki vei uskoa osakesijoittamiseen. Pörssiosakkeita omistavien osuuksissa oli samantapaista pudotusta kuin kuviossa 8, mutta ikäluokkien välillä oli eroja. Niiden omistus keskittyi 55–64-vuotiaille vuonna 1998. Kymmenen vuotta aiemmin se keskittyi 45–54-vuotiaille. Näiden kahden hyvän pörssivuoden

Kuvio 8. Arvopapereita omistavien kotitalouksien osuus ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



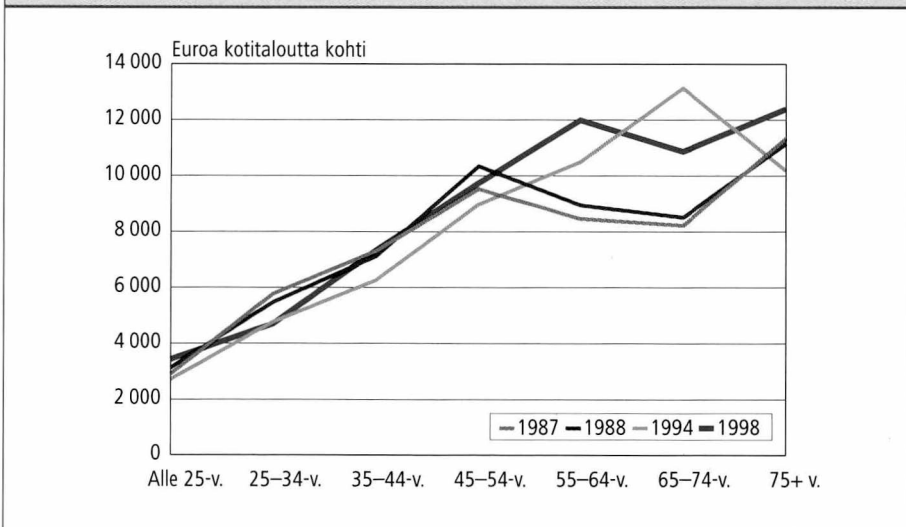
Kuvio 9. Kotitalouksien talletusten osuus rahoitusvarallisuudesta ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



(1998, 1988) vertailussa tätä ikäluokkaa vanhemmalla väellä omistussosuudet nousivat, sen sijaan nuoremmilla osuudet laskivat.

Joukkovelkakirjojen omistaminen on ollut pitkään laskussa. Ennen joukkovelkakirjoja pidettiin tyypillisesti iäkkäämmän väen sijoituskohteina, mutta myös heillä joukkovelkakirjojen omistaminen on vähentynyt. Vakuutussäästöjä

Kuvio 10. Kotitalouksien talletusten määrä ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, euroa kotitaloutta kohti.



omistavien määrä on kasvanut, mutta vakuutussäästämisen luonteen mukaisesti omistus putoaa jyrkästi 65 vuotta täyttäneillä.

Arvopaperiomistuksen yleisyys ei vielä kerro, paljonko rahaa sijoituksiin eri-ikäiset ovat laittaneet. Rahoitusvarallisuuteen kuuluvat myös talletukset. Pankkitalletus on perinteisesti arvostettu säästämis- ja sijoitusmuoto Suomessa ja erityisesti vanhempi väki on pitänyt rahansa pankissa.

Viime vuosikymmenellä tapahtui kuitenkin suuri säästämis- ja sijoituskäyt-
täytymisen muutos. Rahoitusvarallisuus kasvoi muissa kohteissa enemmän kuin talletuksissa. Talletussäästämisen pudotus oli suurinta 55–64-vuotiailla. Heitä vanhemmilla talletukset pitivät edelleen pintansa (kuvio 9). Muutoksen pysyvyyttä on vaikea arvioida, koska se johtuu osittain siitä, että varoja siirretään osakkeisiin pörssikurssien noustessa.

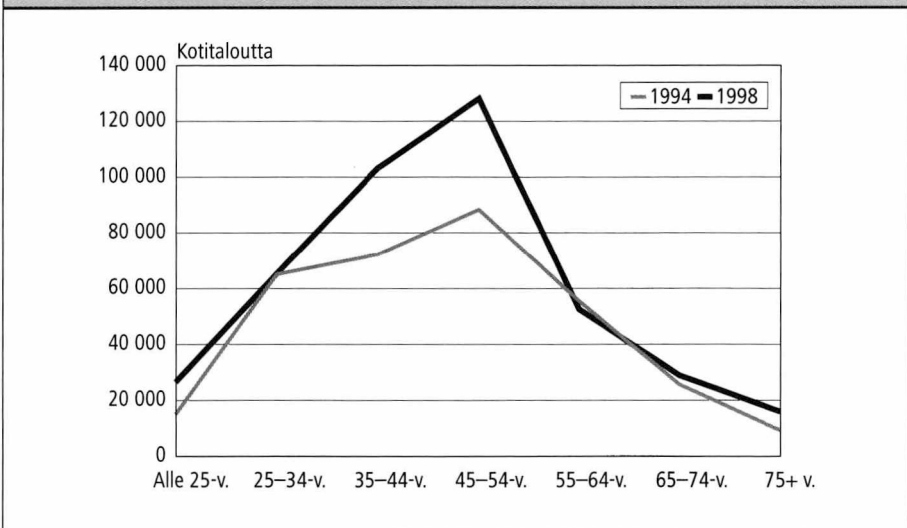
Talletusten määrä kasvaa melko suoraviivaisesti iän myötä ja keskimäärin eniten talletusvaroja on kertynyt 55 vuotta täyttäneille (kuvio 10).

Perinnöt saadaan keski-iässä tai myöhemmin

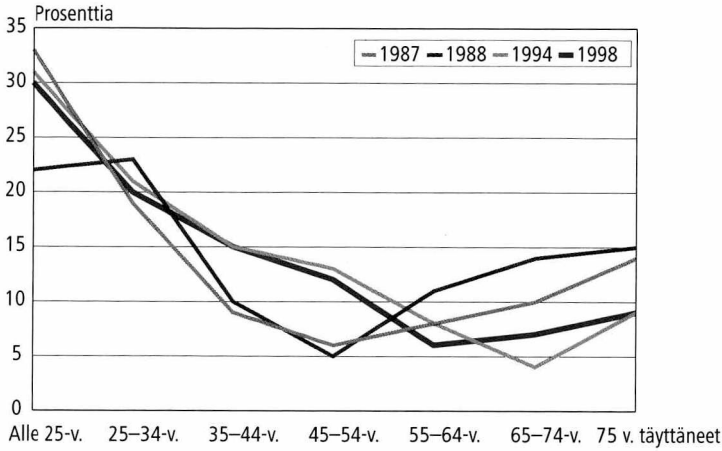
Yleinen vaurastuminen lisää sukupolvien välisten omaisuuden siirtojen, kuten perintöjen, merkitystä kotitalouksien taloudelliseen asemaan. Perintöjä saavat kaikenikäiset, mutta elinajanodotteesta voi laskea milloin merkittävimmät perinnönjaot ovat keskimäärin ajankohtaisia.

Vuoden 1998 tutkimusajankohtana perintöjä saaneita oli eniten suurissa ikäluokissa, 45–54-vuotiaissa (kuvio 11). Kasvu edellisestä tutkimusajankohdasta oli keskittynyt pääosin tähän ikäryhmään. Perintöjen suuruus oli keskiarvoltaan 6 700 euroa. Saajataloutta kohti perintö oli 26 000 euroa. Myös 55–64-vuotiaat

Kuvio 11. Perintöjä saaneiden kotitalouksien määrä ikäryhmittäin vuosina 1994 ja 1998 (viiden vuoden aikana saadut perinnöt tutkimusvuosi mukaan lukien).



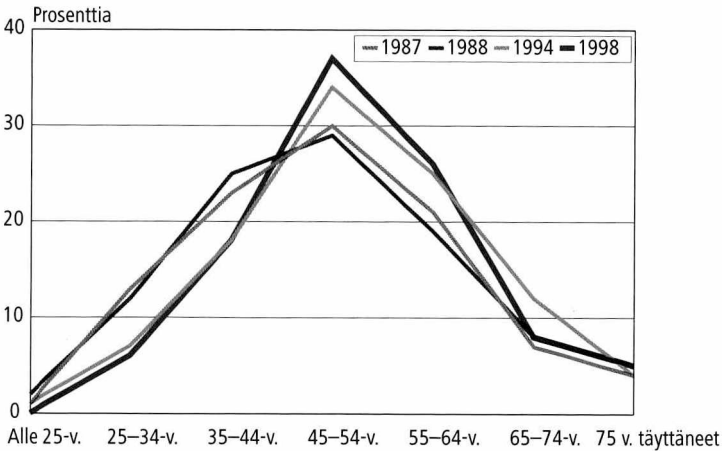
Kuvio 12. Kotitalouksien osuudet alimassa tulo- ja varallisuusviidenneksessä ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998, prosenttia.



saivat usein perintöjä. Merkittävät perinnöt tulevat siis vasta keski-ikässä tai jopa sen jälkeen. Kaikkien kotitalouksien saamien perintöjen keskiarvo oli 4 100 euroa.

Perintöinä saadun omaisuuden koostumuksessa ei tapahtunut kovin suuria muutoksia tutkimusajankohtien välillä. Useimmiten saatiin talletuksia tai arvopapereita: niitä peri kaksi kolmasosaa perintöjä saaneista kotitalouksista. Van-

Kuvio 13. Kotitalouksien osuudet ylimmissä tulo- ja varallisuusviidenneksessä ikäryhmittäin vuosina 1987, 1988, 1997 ja 1998, prosenttia.



himmista, 75 vuotta täyttäneistä rahavaroja oli saanut jopa 93 prosenttia perinnönsaajista. Asunnon tai kiinteistön saanti keskittyy 45–64-vuotiaille. Tämän ikäisiä asuntoja perineitä oli noin 35 prosenttia perinnönsaajista. Maa- tai metsäomaisuuden saajat olivat ikäryhmittäin melko tasaisesti keskiarvon tuntumassa. Keskimäärin viitisentoista prosenttia perinnönsaajista; 65–74-vuotiaista hie-man useampi oli saanut maa- tai metsäomaisuutta.

Tulot ja varat

Elinkaaren yli ulottuvien riippuvuuksien arviointi poikkileikkausaineistojen avulla sisältää monenlaisia ongelmia. Yleisesti voidaan ajatella, että taloudellinen kasvu ja reaalityulojen nousu lisää uusien ikäluokkien säästämisedellytyksiä ja perintöinä tulleiden varojen määrää. Nykyisten eläkeläisten tulot ja varallisuus ovat korkeammalla tasolla kuin heitä vanhemmilla. Odotettu elinikä on kasvussa, joten eläkkeelläoloajalle tarvitaan entistä enemmän säästöjä.

Samoin kuin palkansaajien, niin eläkeiän saavuttaneiden riski kuulua kaikkein pienituloisimpaan ryhmään on melko pieni. Sama kuva saadaan, jos tulojen ohella otetaan huomioon varallisuus. Alimpaan tulo- ja varallisuusviidennekseen kuului yhdeksän prosenttia 75 vuotta täyttäneistä ja kuusi prosenttia 55–64-vuotiaista (kuvio 12). Pienituloisiin kuuluvien osuudet olivat kuitenkin huomattavasti pienemmät kuin nuoremmilla ja selvästi kymmenen vuoden takaisia alempia.

Myös ylimpään tulo- ja varallisuusviidennekseen kuului melko vähän 65-vuotiaita tai vanhempia. Sen sijaan joka viides 55–64-vuotias oli tuloiltaan ja varoiltaan ylimmässä luokassa (kuvio 13).

Melko tyypillistä on, että 65–74-vuotiaat kuuluvat tulojen ja varojen perusteella toiseen (21 %) tai kolmanteen (18 %) viidennekseen. Kehityssuuntana näyttää olevan alimpiin luokkiin kuuluvien väheneminen ja keskimmäisiin luokkiin kuuluvien lisääntyminen.

Vähävaraisten ikääntyneiden osuus supistuu

Vuonna 1998 oli kotitalouksia, joissa oli 55 vuotta täyttänyt viitehenkilö, yli puoli miljoonaa. Henkilöitä näihin kotitalouksiin kuului noin 621 000. Monilla näistä työelämä on jo takanapäin tai lähivuosina valmistaudutaan eläkepäivien viettoon. Tässä elämänvaiheessa on aikaa ja rahaa, toimintakykyäkin jäljellä.

Ennen eläkeikää elinkaarivarallisuus on huipussaan. Niin kuin muillakin suomalaisilla varallisuus lepää vankasti oman asunnon varassa. Suomi ei kuulu vauraimpien maiden kärkijoukkoon, mutta ehkä täälläkin yhä useampi kokee arkipäivän unelmien toteutuvan. Siinäkin ollaan menossa parempaan suuntaan, että vuosien varrella vähävaraisten osuus väheni selvästi etenkin vanhemmissa ikäluokissa.

Vuotta 2004 koskevan varallisuustutkimuksen tiedonkeruu tehdään keväällä 2005. Uusia tutkimustuloksia valmistuu vuoden 2006 aikana.

Tulot ja kulutusmahdollisuudet

Markku Lindqvist

- Eläkeläinen ei aina ole iäkäs: joka kolmas Suomen 1,2 miljoonasta omaa eläkettä saavasta on alle 65-vuotias.*
- Vanhimpiin ikäryhmiin kuuluvien kotitalouksissa keskimääräinen tulotaso parani ja pienituloisuus väheni 1990-luvun aikana.*
- Eläkkeelle siirryttäessä tulotaso alenee enemmän kuin kulutuksen taso.*
- Eläkeikäisten talouksien kulutuksessa painottuvat välttämättömyysmenot, kuten elintarvike-, asumis- ja terveydenhoitomenot.*

Markku Lindqvist

Tulot ja kulutusmahdollisuudet

Eläkeläistalouksien tuloja ja kulutusta on selvitetty viime aikoina useissa tutkimuksissa seikkaperäisesti (esimerkiksi Hagfors R. ym. 2003). Tässä julkaisussa esitetään suppea yhteenvedo aiheesta, jossa kuvataan, miten eläkeläistaloudet pärjäsivät vuoden 1990 jälkeisissä tulonjakoasetelmissa ja miten eläkeläistalouksien kulutusrakenne poikkeaa työkäisten kulutusrakenteesta.

Eläkkeelle siirtyminen merkitsee yleensä tulotason alenemista ja siten myös muutoksia kulutusmenojen tasossa ja kulutuksen rakenteissa. 2000-luvun alussa eläkkeellä oleva väestö on elänyt nuoruutensa pääosin 1920-40 -luvuilla. Lähtitulevaisuudessa eläkkeelle siirtyvät ikäluokat ovat kasvaneet sodan jälkeisessä Suomessa. Heidän kulutustottumuksensa poikkeavat paljonkin edellisten ikäluokkien tavoista. Tulotason, yleisen elintason ja koulutustason kohoamisella on ollut suuria vaikutuksia kulutuksen rakennemuutoksiin. Myös hyödykkeiden tarjonta on määrällisesti ja laadullisesti lisääntynyt valtavasti, joten kotitalouksilla on tällä hetkellä aivan erilaiset kulutusmahdollisuudet kuin vielä muutama vuosikymmen sitten.

Talouksien tuloja ja kulutusmenoja tarkastellaan vuosittain tehtävän tulonjakotilaston ja harvemmin tehtävän kulutustutkimuksen avulla. Molemmissa on perusyksikkönä kotitalous, jolloin kotitalouden tulot ja menot muodostuvat kotitalouden jäsenten yhteenlasketuista tuloista ja menoista.

Eläkeläiskotitalous on talous, jonka *viitehenkilö* eli kotitalouden suurituloisin henkilö on eläkeläinen. Eläkeläistalouksiin voi kuulua jäsenenä myös muita kuin eläkeläisiä ja toisaalta eläkeläisiä kuuluu talouksiin, jossa viitehenkilö on

Taulukko 1. Omaa eläkettä saavien lukumäärät iän mukaan vuonna 2002.

Ikä	Lukumäärä	%
–19	923	0,1
20–34	15 634	1,2
35–44	26 542	2,1
45–54	73 353	5,8
55–59	101 530	8,1
60–64	211 625	16,9
65–	825 219	65,8
Yhteensä	1 254 826	100,0

Lähteet: ETK ja KELA

muu kuin eläkeläinen. Näin ollen tulonjakotilaston ja kulutustutkimuksen avulla ei voida tarkastella eläkeläisiä selvästi eroteltavana, kokonaisena ryhmänä. Eläkkeellä olo ei tarkasti määrittele talouksien viitehenkilön ikää. Osa eläkeläisistä voi olla hyvinkin nuoria ja taas esim. 55–59-vuotiaiden ikäryhmässä vähemmistö on eläkeläisiä. Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen tilastojen mukaan Suomen 1,2 miljoonasta omaa eläkettään saavasta henkilöstä kolmannes on alle 65-vuotiaita.

Tulonjakotilaston mukaan Suomessa oli runsaat 721 000 eläkeläistaloutta vuonna 2002 ja niissä henkilöitä 1 060 000 henkeä. Talouksia, joissa viitehenkilö oli 65 vuotta täyttänyt, oli 540 000 ja näihin talouksiin kuului 775 000 henkilöä. Keskimääräinen eläkkeen alkamisikä on viime vuosina ollut noin 59 vuotta. Osa omaa eläkettä saavista on myös työssä.

Tulonjakotilaston keskeinen tulokäsite on *kotitalouden kulutusyksikköä kohden laskettu käytettävissä oleva tulo*. Kulutusyksikköä kohti laskettu käytettävissä oleva tulo muodostetaan jakamalla kokonaistulo kotitalouden henkilömäärällä, siten että ensimmäisellä 18-vuotta täyttäneellä on painoarvo 1,0, sitä seuraavilla aikuisilla 0,7 ja kaikilla alle 18-vuotiailla 0,5. Suhteuttamalla kotitalouden käytettävissä oleva kokonaistulo kotitalouden henkilömäärään ja ikärakenteeseen, voidaan eri kokoisten kotitalouksien taloudellisia resursseja verrata paremmin keskenään. Kulutusmenojen osalta tarkastellaan miten ikääntyminen muuttaa kulutuksen rakennetta.

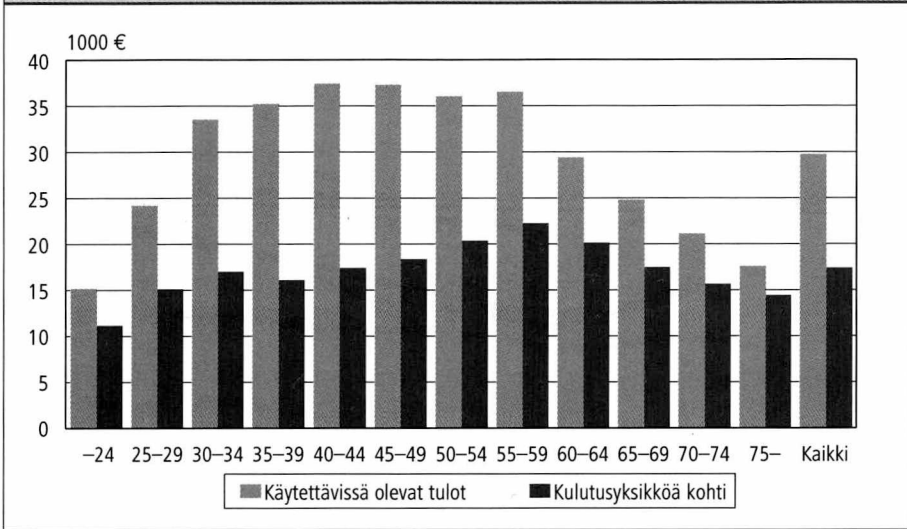
Kotitalouksien kulutusmahdollisuuksiin vaikuttavat saatujen tulojen ja tuloansiirtojen määrän ohella myös yhteiskunnan tarjoamat maksuttomat ja subventoidut hyvinvointipalvelut. Koulutus- ja päivähoitopalveluilla, julkisilla terveydenhoitopalveluilla ja sosiaalipalveluilla onkin merkittävä tulojen uudelleenjakovaikutus. Nyt käytössä olevien aineistojen avulla ei kuitenkaan ole mahdollista tarkastella hyvinvointipalvelujen vaikutusta kotitalouksien kokonaistuloihin.

Kotitalouksien tulot iän mukaan

Kotitalouden käytettävissä olevat tulot yhteensä ja kulutusyksikköä kohden laskettuina nousevat nuorten viitehenkilöiden kotitalouksissa työelämään siirtymisen jälkeen ja saavuttavat huippunsa 40-49-vuotiaiden kotitalouksissa. Tulot alkavat laskea 60. ikävuoden jälkeen, kun osa-aikaeläkkeellä olevien ja muiden eläkeläisten osuus kotitalouksien tulonsaajien joukossa kasvaa (Kuvio 1).

Kulutusyksikköä kohti laskettujen tulojen taso pysyy erittäin tasaisena viitehenkilöiden ollessa 30–50-vuotiaita. Tuossa elämänvaiheessa kotitalouksiin kuuluu aika paljon kahden vanhemman lapsiperheitä, jolloin kotitaloudet ovat monijäsenisiä ja heistä osa tulottomia. Kotitalouksien keskikoko alkaa pienetä jo ennen kuin viitehenkilö täyttää 50 vuotta, kun aikuistuneet lapset alkavat muuttaa pois vanhempiensa talouksista. Tämä nostaa vanhempien talouksien kulutusyksikköä kohden laskettuja tuloja. 60 vuotta täyttäneillä työstä poistuminen alkaa alentaa kokonaistuloja ja keskimääräisiä tuloja.

Kuvio 1. Kotitalouksien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot ja kulutusyksikköä (OECD) kohden lasketut tulot, viitehenkilön iän mukaan, vuonna 2002.



Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto

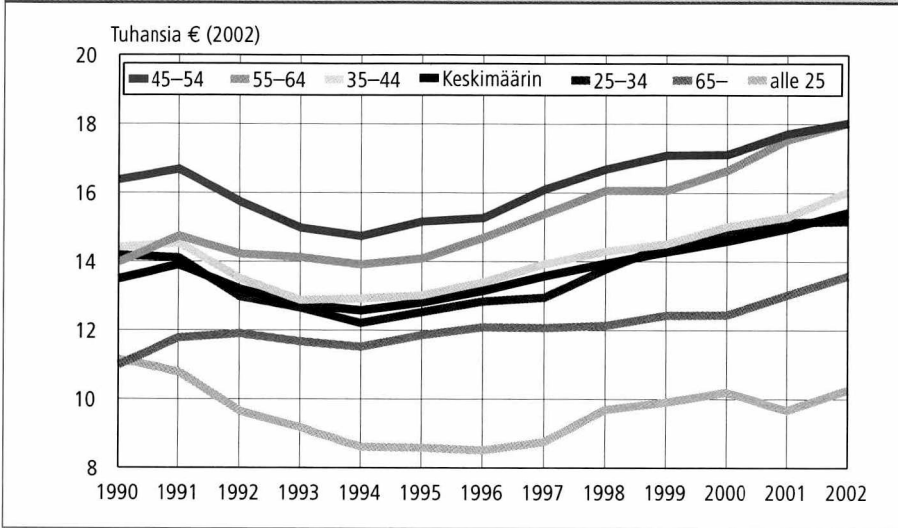
Tulokehitys ja tulotasot eri ikäryhmissä

Kaikissa ikäryhmissä reaalin mediaanitulo kulutusyksikköä kohden laskettuna laski 1990-luvun alun laman aikana. Yli 64-vuotiaiden ryhmässä notkahdus tuloissa oli hieman pienempi kuin muissa ikäryhmissä. Alle 25-vuotiaita lukuun ottamatta tulot kääntyivät nousuun 1990-luvun puolivälissä kaikissa ikäryhmissä. Vuonna 2002 yli 64-vuotiaiden talouksien tulot olivat vajaat 12 prosenttia alle mediaanitulojen, kun ne vielä vuonna 1990 olivat runsaat 18 prosenttia alle mediaanitulojen.

Tulotaso parani hieman 65 vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden kotitalouksissa 1990-luvun aikana, vaikka pysyikin keskimääräisen tulotason alapuolella. Yksi syy kehitykseen on muutos eläketulojen rakenteessa. Vuonna 1990 vielä 15 prosenttia eläkeläisistä sai pelkkää kansaneläkettä, kun vuonna 2002 heitä oli enää 8 prosenttia. Pelkän kansaneläkkeen varassa olevien talouksien osuus on koko ajan vähentynyt, mikä on nostanut 65 vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden keskimääräistä tulotasoa.

Vanhus- ja eläkeläistaloudet ovat tulotasoltaan hyvin heterogeeninen ryhmä. Vain kansaneläkettä saavilla talouksilla ei yleensä ole lainkaan työeläkelainsäädännön piiriin kuuluvaa työhistoriaa. Tulojakauman yläpäässä taas on eläkeläistalouksia, joilla eläketulojen merkitys on vähäinen esimerkiksi suurten pääomatulojen lisänä. Kaikkein huonoimmin toimeentulevat taloudet saavat

Kuvio 2. Kulutusyksikköä (OECD) kohden lasketut reaaliset käytettävissä olevat mediaanitulot ikäryhmittäin (viitehenkilön ikä) vuosina 1990–2002.



Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto

toimeentulotukea suojaverkoksi köyhyyttä vastaan. Eläkeläistalouksista toimeentulotukea sai vain muutama prosentti vuonna 2002, kun taas kaikista talouksista toimeentulotukea sai kahdeksan prosenttia. Eläkkeensaajille on olemassa oma asumistukensa, jota sai noin 18 prosenttia kaikista eläkeläistalouksista vuonna 2002. Kaikista kotitalouksista asumistukea sai 20 prosenttia.

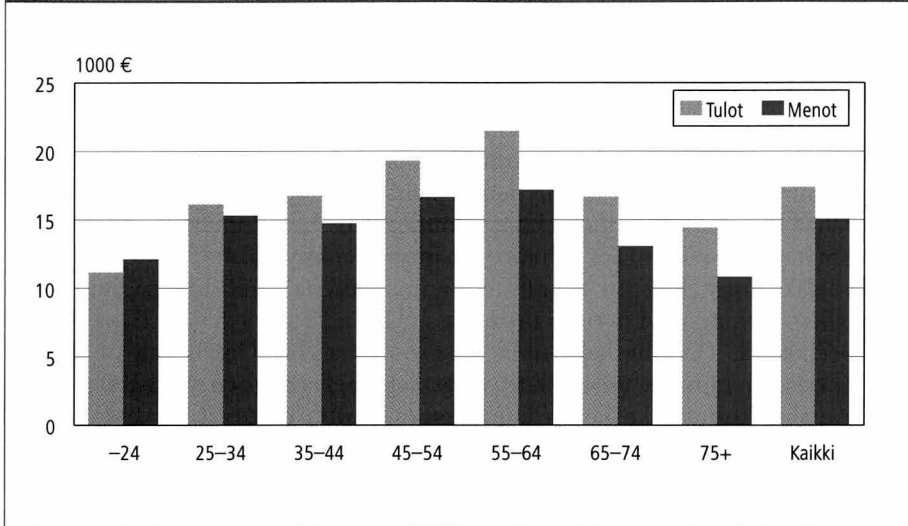
Kulutusmenot

Kulutusmenojen määrä ja rakenne vaihtelevat iän mukana nekin. Kulutusmenojen ikäluokittainen vaihtelu on pienempää kuin tulojen ikäluokittainen vaihtelu. Kulutus on vähäistä kun tulot ovat vähäiset ja päinvastoin. Menot kulutusyksikköä kohden ovat alhaisimmat 75 vuotta täyttäneiden kotitalouksissa ja suurimmat 55–64-vuotiaiden talouksissa. Näiden kahden ääripään keskimääräisen kulutuksen tasoero on 6 300 euroa.

Tulotaso on korkeimmillaan 55. ikävuoden molemmin puolin ja alimmillaan alle 25-vuotiailla. Keskimääräisen tulotason erotus näissä talouksissa oli 10 300 euroa. Nuorimmissa ikäluokissa kulutusmenoja saattaa olla enemmän tuloja (Kuvio 3.). Kulutusta rahoitetaan tällöin lainanotolla tai avustuksilla.

Kulutusmenot alkavat laskea samaan aikaan kuin tulot: 65 vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden talouksissa kulutetaan vähemmän kuin nuorempien viitehenkilöiden talouksissa, ja tulotaso laskee kulutustasoa nopeammin. Suomen eläkejärjestelmä yhdessä muiden tulonsiirtojärjestelmien kanssa yleensä turvaa vanhustalouksille ainakin välttämättömän kulutuksen. Tästä syystä vanhustaloudet harvoin tarvitsevat toimeentulotukea.

Kuvio 3. Kotitalouksien kulutusyksikköä (OECD) kohden lasketut keskimääräiset käytettävissä olevat tulot ja menot, viitehenkilön iän mukaan, vuonna 2001–2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus ja Tulonjakotilasto

Tulojen vähentyessä välttämättömyyskulutuksen osuus kulutusmenoista kasvaa. Elintarvikemenojen osuus nousee yli 20 prosentin yli 65-vuotiaiden talouksissa, kun se on noin 15 prosenttia kokonaismenoista kaikissa kotitalouksissa (Taulukko 2.). Myös asumisen rahamenojen osuus kasvaa iäkkäiden talouksissa yli keskimääräisen (laskennalliset asumismenot eivät sisälly asumismenoi-

Taulukko 2. Kotitalouksien kulutusmenojen rakenne (%), viitehenkilön iän mukaan, vuonna 2001–2002.

	Kaikki ikä							
	-25	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-	
Elintarvikkeet ja alkoholitonta juomat	15,2	11,7	12,1	14,9	15,2	16,1	20,5	21,0
Alkoholijuomat ja tupakka	3,3	3,4	2,6	3,3	3,7	4,1	2,8	1,5
Vaatteet ja jalkineet	4,0	4,1	4,1	4,7	4,1	3,5	2,6	2,5
Asuminen ja energia	17,3	24,8	19,6	16,5	14,6	15,6	18,7	23,3
Kodin kalusteet, koneet ja tarvikkeet	5,7	4,9	5,9	5,4	5,6	6,0	6,9	5,9
Terveys	4,1	1,9	2,1	2,7	3,7	5,2	8,6	12,9
Liikenne	17,1	14,7	18,3	17,6	19,3	17,9	10,8	6,5
Tietoliikenne	4,2	6,1	4,1	4,3	4,4	3,8	3,9	3,8
Kulttuuri ja vapaa-aika	11,5	11,6	10,9	11,2	12,1	11,6	11,7	10,6
Koulutus	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
Hotellit, kahvilat ja palvelut	5,3	8,2	6,9	5,7	5,0	4,3	3,4	1,7
Muut tavarat ja palvelut	12,1	8,4	13,1	13,5	12,2	11,7	10,1	10,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus, Kulutustutkimus

hin taulukossa 2.). Kolmas tyypillinen iän mukana kasvava menoerä on terveydenhoitomenot. Vaikka terveydenhoitopalvelut tuotetaan pääosin julkisin varoin, vanhimmissa ikäluokissa käytetään yli kymmenen prosenttia kokonaismenoista terveyteen. Terveysmenojen osuus on nuorimmissa ikäluokissa vain pari prosenttia.

Merkittävin kulutusmenoerä, joka pienenee sitä mukaa, kuin talouden viitehenkilö ikääntyy, on liikennemenot. Työmatkoihin, autojen hankintaan ja niiden polttoaineisiin kuluu vähemmän rahaa kuin nuoremmissa ikäluokissa. Mutta valmismatkoihin ja risteilyihin iäkkäiden taloudet käyttävät jopa enemmän rahaa kuin kaikkein nuorimmat taloudet. Alkoholijuomiin ja ravintolapalveluihin käytetty rahamäärä vähenee ikääntymisen myötä.

Työeläkejärjestelmä on toiminut täysimääräisenä 1960-luvun alkupuolelta alkaen. Niinpä nyt ja tulevaisuudessa eläkkeelle siirtyvä väestö saa yleensä jo työeläkkeitä. Tällä hetkellä noin 45 prosenttia eläkeläisistä saa pelkästään työeläkettä. Pienimmät työeläkkeet eivät kansaneläkkeeseen yhdistettynäkään tarjoa mahdollisuutta korkeaan kulutukseen, mutta pystyvät turvaamaan perustoimeentulon. Toimeentulo on heikointa pelkkää kansaneläkettä saavilla.

Kaikki vuosina 1945-1949 syntyneet suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle ensi vuosikymmenellä; eläkeläisten määrä siis kasvaa nopeasti. Silloin eläkeläisten tulot ovat yleensä aikaisempaa korkeampia, mutta jatkossakin osalla heistä eläkkeet ovat pienet työkäisen elämän matalatuloisuuden, pitkien työttömyysjaksojen, sairauksien tai muiden ansiotulojen tasoon vaikuttaneiden tekijöiden vuoksi.

Eläkeläisten määrän ja tulotason kasvaessa heistä muodostuu entistä merkittävämpi ja ostovoimaltaan vahvempi kuluttajaryhmä. Tulevien eläkeläisten kulutustavat poikkeavat nykyisistä ja se muuttaa kulutuksen kokonaisrakennetta ja suuntaa markkinointia uudelleen.

Lähteet

Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos (2003), Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2002, Helsinki.

Hagfors, R., Hellsten, K., Ilmakunnas, S. ja Uusitalo, H. (toim.) (2003), Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1, Helsinki.

Kansaneläkelaitos (2003), Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 2002, Vammala.

Stakes (2003), Ikääntyneiden sosiaali- ja terveystalvet 2002, Sosiaaliturva 2003:1, Saarijärvi.

Tilastokeskus: Tulonjakotilaston ja Kulutustutkimuksen aikasarjat.

Terveydentila ja sairastavuus

Irmeli Penttilä

- *Suurituloisilla vähemmän pitkäaikaissairauksia ja toimintakyvyn rajoituksia kuin pienituloisilla, mutta erot ovat kaventuneet.*
- *Huonokuntoiseksi itsensä kokeneiden ikääntyneiden osuus väheni ja hyväkuntoisten kasvoi vuodesta 1986 vuoteen 2001.*
- *Suomalaiset ikääntyneet miehet ja naiset ilmoittivat eniten pitkäaikaissairauksia EU:ssa.*

Irmeli Penttilä

Terveydentila ja sairastavuus

Tässä artikkelissa kuvataan ikääntyneiden kokemaa pitkäaikaissairastavuutta, heidän itse arvioimaansa terveydentilaa, sairauksien aiheuttamia rajoituksia ja terveydentilan muutoksia. Terveys- ja sairastavuustietojen vertailut tehdään poikkileikkaustiedoista. Lopuksi ikääntyneiden pitkäaikaissairauksia ja toimintakykyä verrataan muiden Euroopan unionin maiden ikääntyneisiin vuonna 2001.

Tutkimusaineistoina käytetään kahta laajaa haastattelututkimusta elinoloista: Suomen kansallista elinolututkimusta (ELO86) vuodelta 1986 ja Eurooppalaista elinolututkimusta (ECHP) vuodelta 2001. Molemmissa tutkimuksissa yleiset terveydentilaa ja sairastavuutta koskevat kysymykset on esitetty hyvin samalla tavoin. Myös taustatiedot vastaavat melko hyvin toisiaan. Liitteessä 1 on kerrottu aineistojen ominaisuuksista ja tietolähteistä tarkemmin.

Ikääntyneiden terveystietojen tulkinnassa on hyvä muistaa, että osa ikääntyneistä asuu pysyvästi erilaisissa hoitolaitoksissa, eivätkä he näin kuulu tilastolisten kyselytutkimusten piiriin. Tällaisia laitoksia ovat muun muassa vanhainkotien valvotut osastot ja eri tyyppiset sairaalat. Sosiaaliturvan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (Stakes) mukaan vuonna 2001 laitoksissa asui 65 vuotta täyttäneistä noin 33 000 henkilöä. Vielä yhdeksän kymmenestä 75 vuotta täyttäneestä asui omassa kodissa.

Yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne on tässä käytettyjen aineistojen keruuaajankohtina ollut analyysin kannalta kiinnostava. Vuonna 1986 elinolututkimuksen aikaan elettiin vielä hyviä aikojan taloudessa, mutta 1990-luvun alku ja useita vuosia sen jälkeen elettiin syvässä lamassa. Eurooppalaisen elinolututkimuksen aikana 1996–2001 toivuttiin laman otteesta. Suomen bruttokansantuote kasvoi tasaisesti vuodesta 1994 lähtien keskimäärin yli viiden prosentin vuosivauhdilla vuosituhannen vaihteeseen mennessä. Vuodesta 1994 lähtien myös keskimääräiset tulot alkoivat jälleen kasvaa reaaliarvoltaan. Lisääntynyt vauraus ei kuitenkaan kohdellut kaikkia samalla tavoin vaan tuloerot kasvoivat. Taloudellisen laman vaikutukset näkyvät edelleen kasvusta huolimatta terveys- ja sosiaalipalvelujen supistamisena.

Ikääntyneiden koettu terveys on tutkimusten mukaan kohentunut erityisesti 1990-luvun alusta alkaen (esim. Sulander ym. 2003). Koetun terveyden kohentuminen näkyy myös odotetun elinajan kasvuna. Kun elin aika pitenee, alkavat erilaiset toimintavajavuudet vaivata ikääntymisen myötä. Keskimäärin noin 75. ikävuodesta eteenpäin vanheneminen ja siihen liittyvät sairaudet voivat aiheuttaa elimistön toiminnan vajavuuksia ja haitata päivittäisiä toimintoja.

Mitä terveys ja toimintakyky ovat?

Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan terveys ei ole vain sairauden puuttumista vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Tämä määritelmä hyväksyttiin maailman terveyskonferenssissa New Yorkissa jo vuonna 1946. Määrittely ei vain tyydy toteamaan terveyttä sairauksien puuttumisena vaan ihmisen kokonaisvaltaisena hyvinvoinnin tilana.

Määritelmän realistisuudesta ja soveltuvuudesta empiirisen tutkimuksen tarkoituksiin (esim. Manderbacka 1995) on keskusteltu paljon. WHO:n määrittelyyn on esitetty lisättäväksi toimintakykyisyys sekä kokemukset terveydestä ja elämänhallinnasta (esim. Perttilä 1999). Nämä lisäykset toisivat määritelmää lähemmäs tämänhetkistä tutkimusperinnettä, mutta ovat kenties vaikeita toteuttaa yleismaailmallisesti, sillä terveys voi merkitä eri ihmisille eri asioita. Toimintakyky käsitteenä ja terveyden mittarina on ollut terveystutkimuksessa hyvin keskeinen ja myös tärkeä indikaattori yhteiskuntapolitiikan suunnittelussa.

Eri väestöjen terveydentilan tai sairastavuuden vertailtavuus vaatii ikärakenteiden erojen vaikutuksen poistamista. Jos väestössä on vaikkapa suuri osuus vanhuksia, on sairastavuus silloin yleensä selvästi suurempaa kuin keski-ikältään nuorena väestössä. Ikävakioidut arviot esimerkiksi pitkäaikaissairastavuudesta osittavat, miten paljon sairastavuutta tutkittavissa väestöissä olisi, jos niiden ikärakenteet olisivat samanlaiset.

Ikävakioidinnissa vakioväestönä käytettiin 55 vuotta täyttänyttä väestöä 5-vuotisikäryhmittäin Suomessa vuonna 1986.¹ Painokertoimet saatiin 5-vuotisikäryhmien osuuksista perusväestön 55 vuotta täyttäneiden keskuudessa. Menettely mahdollistaa eri ajankohtia koskevien terveys- tai sairastavuustietojen vertailun, kun ikärakenteen muutosten vaikutukset voidaan näin eliminoida. Ikäryhmittäisissä tarkasteluissa vastaajat luokiteltiin iän mukaan kolmeen ryhmään: 55–64, 65–74 ja 75+.

Ilmoitetut pitkäaikaissairaudet²

Pitkäaikaissairastavuudesta kysyttiin molemmissa elinolututkimuksissa lähes samalla tavoin. Vuoden 2001 tutkimuksessa määriteltiin vielä, että sairaus voi olla fyysinen tai psyykinen. Vuoden 1986 tutkimuksessa pitkäaikaissairauksista kysyttiin myös useita lisäkysymyksiä erilaisista sairauksista ja oireista.

Mitään yllättävää ei ole siinä, että pitkäaikaissairastavuus lisääntyy ikääntymisen myötä. Vuonna 2001 lähes miljoona eli 70 prosenttia 55 vuotta täyttäneistä suomalaisista kertoi sairastavansa jotakin pitkäaikaissairautta tai siihen verrattavaa vaivaa. Kaksi kolmesta 55–64-vuotiaasta kärsi jostakin pysyväisluontoisesta sairaudesta. Kolme neljästä 65–74-vuotiaasta oli saanut pysyviä sairauksia

1 Ikävakiointi on tehty SUDAAN-ohjelmistolla.

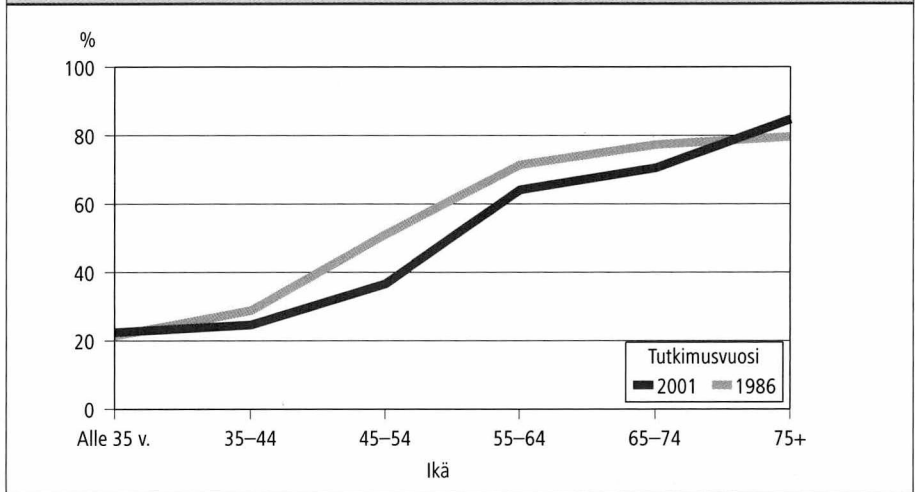
2 Vuoden 2001 tutkimus: Onko teillä jokin pitkäaikainen fyysinen tai psyykinen vaiva, sairaus tai vamma? Vuoden 1986 tutkimus: Onko teillä jokin pitkäaikainen sairaus, vaiva tai vamma?

Taulukko 1. Ikävakiointi 55 vuotta täyttäneiden ilmoittama pitkäaikaissairastavuus vuosina 1986 ja 2001, %.

	1986	2001
Miehet	75	71
Naiset	74	70

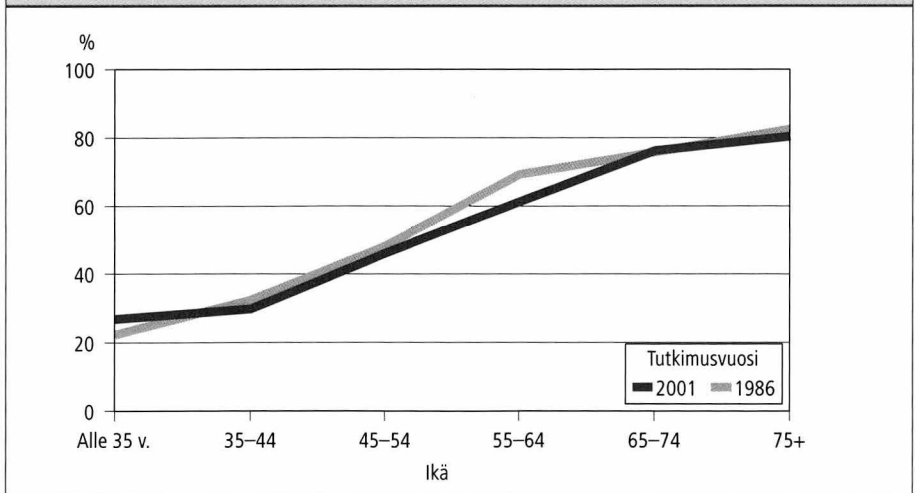
Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (EHP) 2001

Kuvio 1a. Pitkäaikaissairastavuuden esiintyvyys miehillä ikäryhmän mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (EHP) 2001

Kuvio 1b. Pitkäaikaissairastavuuden esiintyvyys naisilla ikäryhmän mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (EHP) 2001

Taulukko 2. Suomalaisen 55 vuotta täyttäneiden ilmoittama pitkäaikaissairastavuus vuosina 1986 ja 2001, %.

Ikäryhmä	Miehet		Naiset	
	1986	2001	1986	2001
55–64	71	64	69	61
65–74	77	70	76	76
75+	80	85	82	80

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

tai vaivoja osakseen ja tätä vanhemmista jo neljä viidestä. Alle 55-vuotiaista lähes kolmanneksella oli jokin pitkäaikaissairaus tai vaiva vuonna 2001.

Sekä 55 vuotta täyttäneiden miesten että naisten pitkäaikaissairastavuus on vähentynyt noin neljällä prosenttiyksiköllä vuodesta 1986 vuoteen 2001 (taulukko 1). Eniten pitkäaikaissairastavuus on vähentynyt 55–74-vuotiailla miehillä ja 55–64-vuotiailla naisilla (kuviot 1a ja b, taulukko 2). Muutosta parempaan näissä ikäryhmissä varmasti on, mutta todellinen sairauksien väheneminen ei liene näin laajaa. Esimerkiksi Terveys 2000 -tutkimuksessa (Aromaa ja Koskinen 2000) pitkäaikaissairastavuus on jonkin verran korkeampi mainituissa ikäryhmissä. Ero johtunee siitä, että Terveys 2000 -tutkimuksessa kirjattiin nimeltä mainittuja pitkäaikaissairauksia, jolloin tulokset täsmentyvät.

Ikääntyneiden pitkäaikaissairastavuudella ja kotitalouden tulotasolla oli selkeä yhteys. Ikääntyneen taloudellinen asema (taulukko 3) on tässä määritelty kotitalouden käytettävissä olevien tulojen mukaan. Kotitaloudet on ensin järjestetty kulutusyksikkö³ kohti käytettävissä olevien nettotulojen mukaan pienituloisimmasta suurituloisimpaan. Tämän jälkeen ne on jaettu viiteen yhtä suureen osaan tulojen suuruuden mukaan. Ensimmäisessä eli alimmassa vii-

Taulukko 3. Ikävakioitu 55 vuotta täyttäneiden ilmoittama pitkäaikaissairastavuus tulotason mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.

	1986	2001
Miehet		
Pienituloiset	75	68
Suurituloiset	65	63
Naiset		
Pienituloiset	77	68
Suurituloiset	66	66

Pienituloiset = alin tuloviidennes, suurituloiset = ylin tuloviidennes

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

3 Kulutusyksikkö muodostetaan tässä OECD:n alkuperäisen skaalaustavan mukaan. Siinä kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1, seuraavat aikuiset 0,7 ja 0–17-vuotiaat lapset 0,5.

denneksessä ovat pienituloisimmat ja viidennessä eli ylimmässä suurituloisimmat. Käytettävissä oleva tulo on määritelty rahatulona ilman laskennallisia eriä. Esimerkiksi omassa asunnossa asumisesta ei lasketa etuutta.

Suurituloiset ilmoittavat vähemmän pitkäaikaissairauksia kuin pienituloiset. Kummallakin tutkimuskerralla ylimmän tuloviidenneksen miehet ja naiset ilmoittivat pitkäaikaissairauksia vähemmän kuin alimmassa viidenneksessä. Elintavat, ammatti, työmarkkina-asema ja liikuntatottumukset saattavat aiheuttaa eroja näissä ryhmissä (esim. Terveys 2000). Pienituloisten ilmoittama sairastavuus kuitenkin väheni ja läheni suurituloisten sairastavuutta vuonna 2001.

Koulutustaso vaikuttaa usein henkilön sosioekonomiseen asemaan ja terveyskäyttäytymiseen. Useat tutkimukset ovat osittaneet, että sairastavuus vähenee koulutustason kohotessa. Vuonna 2001 korkea-asteella koulutetut 55 vuotta täyttäneet sairastivat vähemmän pitkäaikaissairauksia kuin vähän koulutetut.

Korkeakoulutetut 55 vuotta täyttäneet naiset olivat kaikkein terveimpiä. Heistä kolmella viidestä oli jokin pysyvä sairaus, kun perusasteella koulutetuista naisista näitä sairauksia oli lähes kolmella neljästä. Ajallista vertailua korkea-asteella koulutettujen välillä ei voida tehdä, sillä koulutusasteen luokitukseen on tehty suurehkoja muutoksia keski- ja korkea-asteen välillä. Keski- ja korkea-aste on sen vuoksi yhdistetty. (Taulukko 4)

Vuonna 2001 korkea-asteen koulutuksen saaneilla miehillä oli myös hieman vähemmän pitkäaikaissairauksia kuin perusasteen koulutuksen saaneilla, mutta erot koulutustasojen välillä olivat selkeästi supistuneet. Perusasteen koulutuksen saaneet miehet ilmoittavat merkittävästi vähemmän pitkäaikaissairauksia jälkimmäisellä tutkimuskerralla. Vielä vuonna 1986 perusasteen koulutuksen saaneista ikääntyneistä miehistä 77 prosenttia ilmoitti potevansa pitkäaikaissairauksia, kun vuonna 2001 näin ilmoitti enää 72 prosenttia. Koulutustausta ei siis enää näytä olevan yhtä suuri sairastavuuserojen aiheuttaja kuin ennen.

Taulukko 4. Ikävakioitu 55 vuotta täyttäneiden ilmoittama pitkäaikaissairastavuus koulutustason mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.

Koulutustaso	1986	2001
Miehet		
Perusaste	77	72
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	70	70
Korkea-aste	.	67
Naiset		
Perusaste	76	73
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	68	68
Korkea-aste	.	60

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Subjekttiivinen terveys⁴

Terveydentila on 55 vuotta täyttäneiden omien arvioiden mukaan parantunut vuosien saatossa. Entistä useampi ikääntynyt suomalainen nainen ja mies koki terveytensä hyväksi. Jo lähes kolmannes ikääntyneistä miehistä ja naisista koki terveytensä erittäin hyväksi tai hyväksi vuonna 2001, kun näin koki vain neljännes vuonna 1986 (taulukko 5).

Samanaikaisesti huonokuntoiseksi itsensä kokeneiden osuus ikääntyneistä väheni. Noin viisi prosenttia kansalaista siirtyi vähintään keskinkertaiseksi terveytensä kokeneiden joukkoon. Tämä on merkki siitä, että tutkimusvuosien 1986 ja 2001 väliin osuneesta talouden lamasta huolimatta hyvä kehitys on jatkunut, ainakin keskimäärin. Aikaisempien tutkimuksen mukaan (esim. Huuhka 1996) 45 vuotta täyttäneen väestön terveys oli parantanut tai säilynyt vähintään ennallaan, kun vertailussa olivat mukana vuosien 1986 ja 1994 elinolututkimusten tiedot.

Tulosten yleistettävyyttä rajoittaa jonkin verran se, että tällaisten haastattelututkimusten otoksiin ei kuulu laitospöytä, esimerkiksi sairaaloissa pysyväisluonteisesti olevat. He useimmiten kuuluvat ikääntyneeseen huonokuntoiseen väestöosaan.

On luonnollista, että hyväkuntoisten osuus kuitenkin vähenee ja huonokuntoisten kasvaa ikääntymisen myötä (taulukko 6, kuviot 2a ja b). Yksi viidestä 55

Taulukko 5. Ikävakiointi 55 vuotta täyttäneiden kokema terveydentila vuosina 1986 ja 2001, %.

	Erittäin hyvä/Hyvä		Erittäin huono/Huono	
	1986	2001	1986	2001
Miehet	24	31	21	16
Naiset	24	30	19	15

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolututkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

Taulukko 6. Suomalaisen 55 vuotta täyttäneiden kokema terveydentila erittäin hyvä tai hyvä vuosina 1986 ja 2001, %.

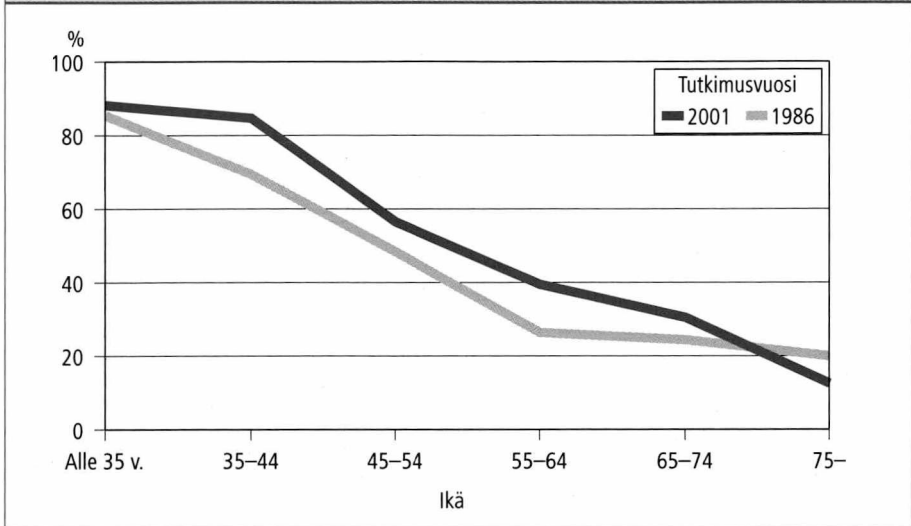
Ikäryhmä	Miehet		Naiset	
	1986	2001	1986	2001
55–64	26	39	26	40
65–74	24	30	23	25
75–	20	(12)*	21	16

* Vuonna 2001 vanhimman ikäryhmän miesten kohdalla otokseen pienuus voi haitata tiedon luotettavuutta.

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolututkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

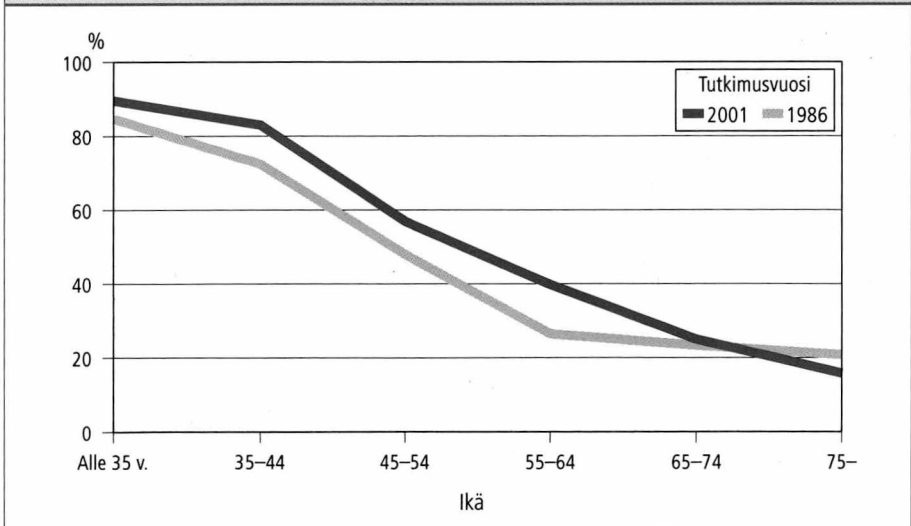
- 4 Vuoden 2001 tutkimus: Millainen on yleinen terveydentilanne?
 Onko se: erittäin hyvä, hyvä, tyydyttävä, huono vai erittäin huono?
 Vuoden 1986 tutkimus: Mikä seuraavista vaihtoehdoista parhaiten kuvaa tämänhetkistä terveydentilanne: erittäin hyvä, hyvä, keskinkertainen, huono vai erittäin huono?

Kuvio 2a. Miesten kokema terveydentila erittäin hyvä tai hyvä vuosina 1986 ja 2001, %.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Kuvio 2b. Naisten kokema terveydentila erittäin hyvä tai hyvä vuosina 1986 ja 2001, %.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

vuotta täyttäneestä suomalaisesta eli noin 200 000 koki terveytensä erittäin huonoksi tai huonoksi vuonna 2001. Kaksi viidestä tämän ikäisestä piti kuitenkin kuntoaan erittäin hyvänä tai hyvänä ja loput keskinkertaisena.

Miehistä erittäin huonoa tai huonoa terveyttä koki useampi 55–64-vuotias kuin tämän jälkeinen 10-vuotiskäryhmä. Voisiko tämä olla seurausta työelämän kovuudesta tai työttömyydestä vielä työelämässä mukana olevilla? Tämän ilmiön tarkempi selvittäminen saattaisi antaa valaistusta asiaan – samaa ilmiötä ei esiinny näissä ikäryhmissä kysyttäessä pitkäaikaissairastavuudessa.

Suurituloiset arvioivat edelleen terveydentilansa selvästi useammin paremmaksi kuin pienituloiset. Ikääntyneiden pienituloisten terveydentila on kuitenkin kehittynyt erittäin suotuisasti vuodesta 1986 lähtien. Yhä useampi pienituloinen arvioi terveydentilansa erittäin hyväksi tai hyväksi vuonna 2001. Ilahduttava suuntaus koskee sekä miesten että naisten kokema terveydentilaa (taulukko 7).

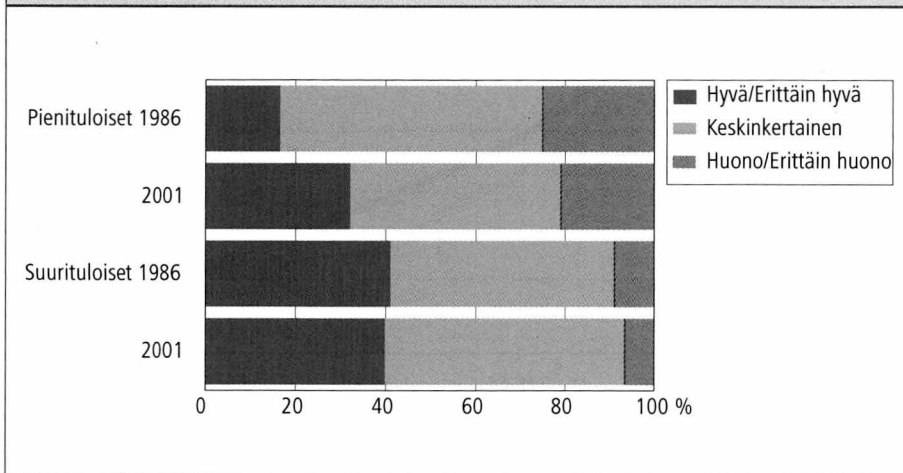
Taulukko 7. Ikävakioitu 55 vuotta täyttäneiden kokema terveydentila erittäin hyvä tai hyvä kotitalouden tulotason mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.

	1986	2001
Miehet		
Pienituloiset	16	32
Suurituloiset	41	40
Naiset		
Pienituloiset	17	25
Suurituloiset	35	40

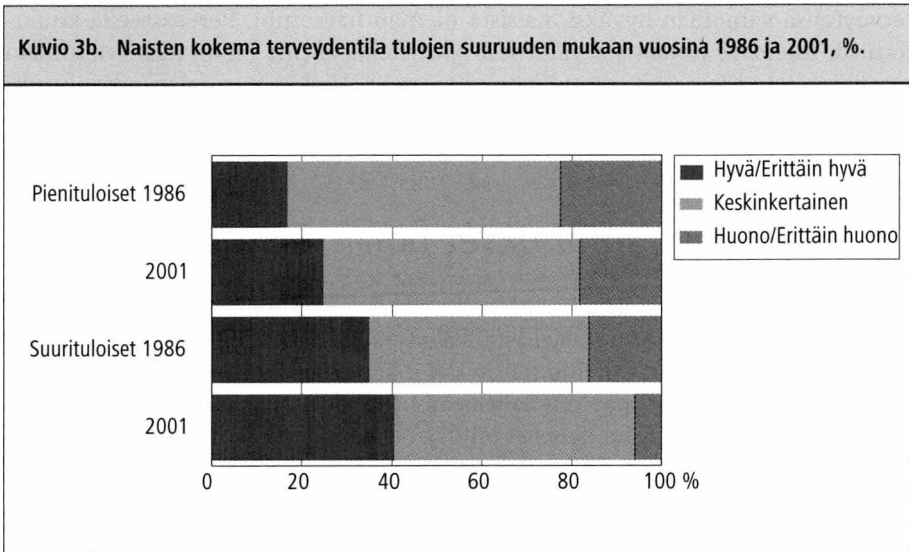
Pienituloiset = alin tuloviidennes, suurituloiset = ylin tuloviidennes
Kotitalouden tulotaso määritelty samalla tavoin kuin edellä taulukon 3 yhteydessä.

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Kuvio 3a. Miesten kokema terveydentila tulojen suuruuden mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Vuonna 2001 pienituloisista ikääntyneistä miehistä jo yksi kolmesta koki terveytensä erittäin hyväksi tai hyväksi ja naisista yksi neljästä. Vielä vuoden 1986 tutkimuksen aikaan terveytensä vähintään hyväksi koki selvästi harvempi pienituloisen ikääntynyt, vain noin yksi kuudesta. Hyväksi arvioidun terveydentilan erot kaventuivat varsinkin pienituloisten ja suurituloisten miesten välillä vuodesta 1986. Pienituloisten ja suurituloisten naisten väliset erot eivät ole sen sijaan kaventuneet yhtä paljon kuin miesten.

Samanaikaisesti erittäin huonoksi tai huonoksi terveydentilansa arvioineet ikääntyneet hieman harvinaistuivat (kuviot 3 a ja b). Erot pienituloisten ja suurituloisten huonokuntoisten välillä eivät kuitenkaan kaventuneet vaan hieman kasvoivat. Huono tulotaso ja huonoksi koettu terveydentila kulkevat usein yhtä jalkaa.

Hyvä koulutus ennustaa usein hyvää terveyttä (taulukko 8). Vuonna 2001 lähes puolet korkea-asteen koulutuksen saaneista ikääntyneistä miehistä koki

Taulukko 8. Ikävakioitu 55 vuotta täyttäneiden kokema terveydentila erittäin hyvä tai hyvä koulutustason mukaan vuosina 1986 ja 2001, %.

Koulutustaso	1986	2001
Miehet		
Perusaste	20	26
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	38	36
Korkea-aste	.	46
Naiset		
Perusaste	21	24
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	35	36
Korkea-aste	.	41

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

terveytensä vähintään hyväksi, naisista hieman harvempi. Perusasteella koulutetuista miehistä ja naisista vain noin yksi neljästä piti terveyttään vähintään hyvänä, miehet ja naiset suunnilleen yhtä usein. Vaikka perusasteen koulutuksen saaneet kokivat terveytensä muita huonommaksi, on hyväksi terveytensä kokeneita heidän joukossaan aikaisempaa useammin.

Toimintakyvyn rajoitukset päivittäistoiminnoissa⁵

Pitkäaikaissairaudet rajoittavat elämää aikaisempaa enemmän kun väestö ikääntyy. Vuonna 2001 suomalaisista ikääntyneistä lähes 300 000 kertoi pitkäaikaissairauksien haittaavan huomattavasti jokapäiväistä elämää. Tämä merkitsee, että lähes joka kolmas pitkäaikaissairautta poteva ikääntynyt on estynyt monista toiminnoista, joita haluaisi tehdä. Yli kolmannes kokee toimintakyvyn rajoituksia jonkin verran. Kolmannesta pitkäaikaissairaudet eivät rajoita lainkaan. Naisilla on lieviä toiminnan rajoitteita hieman useammin kuin miehillä.

Vuonna 2001 naisista neljä viidestä ja kolme neljästä miehistä kertoi toimintakyvynsä rajoittavan elämää. Toimintakyvyn vajavuudet lisääntyivät naisilla vuodesta 1986 (taulukko 9).

Taulukko 9. Ikävakioitu 55 vuotta täyttäneiden kokema toimintakyvyn rajoittuneisuus vuosina 1986 ja 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

	Toimintakyky rajoittunut	
	1986	2001
Miehet	76	74
Naiset	73	79

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Taulukko 10. 55 vuotta täyttäneiden kokema huomattava toimintakyvyn rajoittuneisuus vuosina 1986 ja 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

Ikäryhmä	Toimintakyky rajoittunut huomattavasti			
	Miehet		Naiset	
	1986	2001	1986	2001
55–64	29	29	23	19
65–74	31	18	28	28
75–	40	53	41	44

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

- 5 Vuoden 2001 tutkimus: Haittaako tämä sairaus tai vamma päivittäisiä askareitanne:
– huomattavasti, jonkin verran vai ei lainkaan?
Vuoden 1986 tutkimus: Haittaako sairautenne/vammanne työntekoa tai haittaako se jokapäiväisten tehtävienne suorittamista: – suuresti, jossakin määrin vai ei lainkaan?

Taulukko 11. Ikävakiointu 55 vuotta täyttäneiden kokema huomattava tai jonkin asteinen toimintakyvyn rajoittuneisuus kaupungeissa ja maaseudulla vuonna 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

	Toimintakyky rajoittunut huomattavasti		jonkin verran	
	Kaupungit	Muut kunnat	Kaupungit	Muut kunnat
Miehet	23	36	43	43
Naiset	22	29	54	51

Lähde: Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

Miesten kokemat toiminnanrajoitteet olivat haitallisempia 55–64-vuotiaana kuin 65–74-vuotiaana (taulukko 10). Pitkäaikaissairaudet haittasivat huomattavasti useammin nuorempaa, vielä työikäistä ikäryhmää. Kenties rajoitteet koetaan vakavammaksi ikääntymisen alkutaipaleella ja vielä työelämässä ollessa. Kun eläkeikään päästään, eivät vaatimukset ole enää yhtä suuria kuin ennen. Tämä voi selittää toimintakyvyn kokemista huonoksi ennen 65 vuoden ikää. Myös edellä todettiin, että 55–64-vuotiaat kokivat useammin terveydentilansa huonoksi kuin seuraava 10-vuotisikäryhmä.

Sairauksien aiheuttamat huomattavat toimintarajoitteet ovat maaseudulla merkittävästi yleisempiä kuin kaupungeissa (taulukko 11). Vuonna 2001 ikääntyneistä maaseudun miehistä yli kolmannes ilmoitti, että heillä on huomattavia rajoitteita päivittäistoiminnoissa, naisista hieman harvempi. Naisilla taas oli miehiä enemmän lieviä rajoitteita sekä maalla että kaupungeissa. Puolet ikääntyneistä naisista koki toimintakykynsä jonkin verran rajoittuneeksi, miehistä hieman yli 40 prosenttia.

Kun ikääntyneiden sairauksien rajoittavuutta tarkastellaan tulotason mukaan (taulukko 12), kokivat pienituloiset miehet ja naiset merkittävästi enemmän toimintakyvyn rajoituksia kuin suurituloiset. Ikääntyneiden naisten tilan-

Taulukko 12. Ikävakiointu 55 vuotta täyttäneiden kokema toimintakyvyn rajoittuneisuus kotitalouden tulotason mukaan vuosina 1986 ja 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

	Toimintakyky rajoittunut	
	1986	2001
Miehet		
Pienituloiset	81	79
Suurituloiset	64	64
Naiset		
Pienituloiset	78	86
Suurituloiset	70	72

Kotitalouden tulotaso määritelty samalla tavoin kuin edellä taulukon 2 yhteydessä. Pienituloiset = alin tuloviidennes, suurituloiset = ylin tuloviidennes

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolututkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

ne on erityisen huolestuttava. Vuonna 2001 heistä huomattavasti useampi (86 %) koki vaivojensa aiheuttamia rajoitteita kuin aikaisemmalla tutkimuskerrolla (78 %) vuonna 1986. Ikääntyneistä naisista enenevä osa asuu yksin, mikä voi vaikuttaa toimintakykyyn rajoittavasti, kun apua ei ole lähellä.

Suurituloisten ikääntyneiden miesten ja naisten kokemat toimintakyvyn rajoitteet eivät juuri muuttuneet tutkimuskertojen välillä. Naiset kuitenkin kokivat rajoitteita miehiä useammin.

Hyvä koulutus takaa usein hyvän toimintakyvyn ikääntyneenä (taulukko 13), tai sitten toimintarajoitteet ovat vain lieviä. Vähän koulutusta saaneet ikääntyneet pitkäaikaissairaat kokivat huomattavia toimintakyvyn rajoituksia paljon useammin kuin enemmän koulutetut, ja vähän koulutetut miehet useammin kuin vähän koulutetut naiset. Vuonna 2001 yksi kolmesta vähän koulutusta saaneesta miehestä koki huomattavia rajoituksia, vähän koulutetuista naisista hieman harvempi. Jos korkea-asteella koulutetut ilmoittivat toimintakyvyn rajoituksia, ne olivat lieviä. Eniten näitä lieviä toimintakyvyn rajoituksia oli keski- tai korkea-asteen koulutuksen saaneilla naisilla.

Yksi selitys sairauksien haittaavuuden lievään lisääntymiseen voi olla se, että ikääntyneet asuvat aikaisempaa useammin omassa asunnossaan. Yhä huonompikuntoisemmat haluavat tai joutuvat asumaan itsenäisesti ja kokevat sairauksien rajoittavan tähdellisiä päivittäistoimintoja. Kuten Tuula Melkaksen artikkelista (kuviokuva 3) tässä julkaisussa käy ilmi, perheettömien naisten osuus on iäkkäiden ryhmässä selvästi kasvanut vuodesta 1987 lähtien. Tämä tukee edellä esitettyä käsitystä sairauksien haittaavuuden lisääntymisestä.

Ikääntyneen sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan ja asumiseen liittyvät elämäntilanteet voivat vaikuttaa subjektiivisiin sairauden ja terveydentilan tuntemuksiin. Ikääntynyt saattaa kokea itsensä yksinäiseksi ja sairaudet voivat heikentää yhteydenpitoa sukuun ja ystäviin. Vielä 55–64-vuotiaat pitkäaikaissairauksia kokeneet tapasivat ystäviä ja sukulaisia lähes päivittäin hieman useammin kuin muut ikäisensä. Myöhemmällä iällä tapaamiskerrat kuitenkin harvenivat ja olivat vähäisempiä kuin muilla samanikäisillä.

Taulukko 13. Ikävakiointu 55 vuotta täyttäneiden kokema huomattava tai jonkin asteinen toimintakyvyn rajoittuneisuus koulutustason mukaan vuosina 1986 ja 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

Koulutustaso	Toimintakyky rajoittunut huomattavasti		jonkin verran	
	1986	2001	1986	2001
Miehet				
Perusaste	34	35	46	45
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	25	23	40	44
Korkea-aste	.	(9)*	.	45
Naiset				
Perusaste	29	30	45	51
Keskiaste ja korkea-aste yhteensä	24	18	44	59
Korkea-aste	.	16	.	65

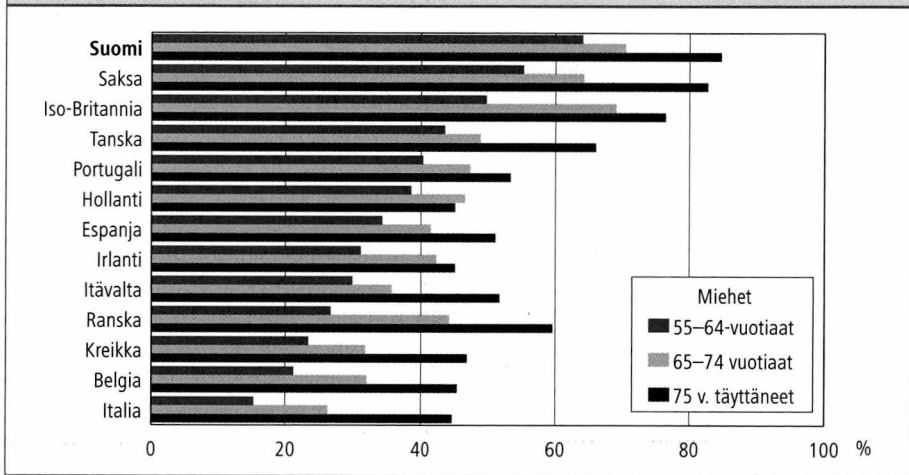
* Vuonna 2001 vanhimman ikäryhmän miesten kohdalla otoskoon pienuus voi haitata tiedon luotettavuutta.

Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1986; Eurostat, Eurooppalainen elinolotutkimus (ECHP) 2001

Sairastavuuserot Euroopan unionin maissa

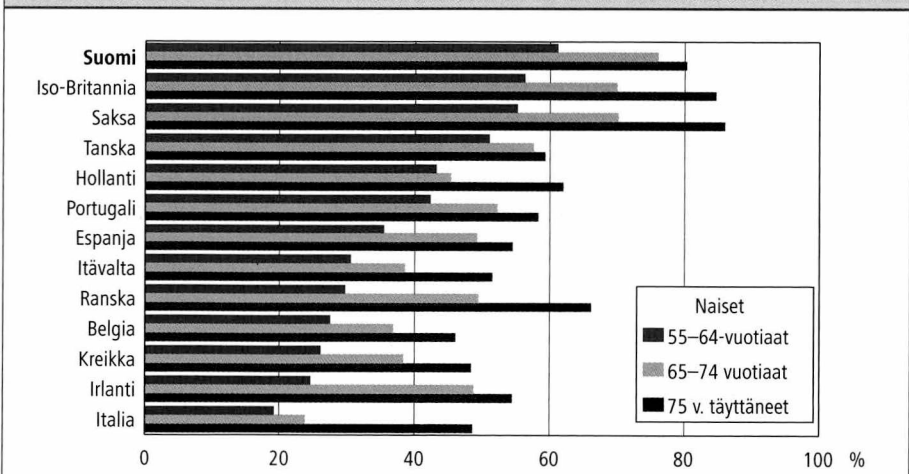
Euroopan unionin maissa pitkäaikaissairauksien esiintyvyydessä oli huomattavia eroja ikäryhmittäisessä vertailussa (kuviot 4a ja b). Suomalaiset miehet ja naiset ilmoittivat eniten pitkäaikaissairauksia kaikissa kolmessa yli 55-vuotiaiden ikäryhmässä. Miesten ja naisten maittainen järjestys sairastavuudessa oli lähestulkoon sama. Suomessa sairastavuutta ilmoitettiin eniten, Italiassa vähiten.

Kuvio 4a. 55 vuotta täyttäneiden miesten ilmoittama pitkäaikaissairastavuuden esiintyvyys EU-maissa vuonna 2001, %.



Lähde: Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

Kuvio 4b. 55 vuotta täyttäneiden naisten ilmoittama pitkäaikaissairastavuuden esiintyvyys EU-maissa, vuonna 2001 %.



Lähde: Eurostat, Eurooppalainen elinolututkimus (ECHP) 2001

Taulukko 14. Ikävakiointi 55 vuotta täyttäneiden ilmoittamia pitkäaikaissairastavuuden huomattava tai jonkin asteinen rajoittavuus EU-maissa vuonna 2001, % pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista.

	Miehet		Naiset	
	Huomattava	Jonkin verran	Huomattava	Jonkin verran
Portugali	39	55	40	56
Iso-Britannia	37	.	43	.
Belgia	33	45	31	52
Suomi	32	43	28	52
Italia	31	54	37	55
Espanja	27	45	27	51
Tanska	23	47	22	49
Irlanti	15	62	23	53

Ikävakiointia varten otostiedot puutteelliset: Itävalta, Kreikka, Luxemburg ja Saksa.
Sairastavuustiedot puutteelliset: Ruotsi.
Ei vertailukelpoinen: Ranska.

Lähde: Eurostat, Eurooppalainen elinolosuhteiden tutkimus (EHP) 2001

Saksan ja Iso-Britannian ikääntyneet olivat seuraavaksi sairaimpia Suomen jälkeen. Esimerkiksi 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä Suomessa ilmoitettiin kolme kertaa enemmän pitkäaikaissairauksia kuin Italiassa. Ikä teki kuitenkin väijäämättömän tehtävänsä kaikkialla. Vanhimman, yli 75-vuotiaiden tilanne Suomessa parani usein suhteessa muihin maihin. Suomessa oli silti vielä kaksi kertaa enemmän pitkäaikaissairaita tässä ikäryhmässä kuin esimerkiksi Italiassa. Ranskassa ikääntyneiden tilanne oli erityinen. Siellä ilmoitettu sairastavuus kasvoi nopeasti iän karttuessa, vaikka 55–64-vuotiaiden sairastavuus oli vielä keskitason alapuolella.

Kaikissa vertailun maissa pitkäaikaisia sairauksia ilmoittaneet naiset kokivat miehiä enemmän rajoituksia huomattavasti tai jonkin verran (taulukko 14). Italiassa miehet ja naiset kokivat rajoitteita suunnilleen yhtä usein. Sairauksien aiheuttamat toimintarajoitteet voidaan kokea eri kulttuureissa hyvin eri tavalla. Jos rajoituksia koetaan vähän tai vain lievästi, on apu kenties lähellä. Omaiset ja ystävät auttavat usein eteläisessä Euroopassa, kun taas pohjoisempana yhteiskunnan suomien palvelujen odotetaan pelastavan apua tarvitsevan.

Vaikka suomalaisilla oli taakkanaan eniten sairastavuutta, koettiin nämä sairaudet kuitenkin vähemmän hankaliksi. Portugalilaiset, englantilaiset, belgialaiset ja naisista myös italialaiset kokivat suomalaisia enemmän huomattavia terveydellisiä rajoituksia jokapäiväisessä elämässään.

Tämän artikkelin tiedot perustuvat laaja-alaisiin elinolosuhteiden tutkimuksiin, joissa kosketellaan monia eri elämänalueita. Terveyskysymykset muodostavat niissä vain pienen osan elinolojen kuvausta, kun taas varsinaisissa terveystutkimuksissa (esim. Terveys 2000-tutkimus) terveyskysymykset ovat koko tutkimuksen aihe. Tämä voi aiheuttaa eroja vastausmotiiveissa ja tavassa vastata ja sen vuoksi tuottaa jonkin verran toisistaan poikkeavia tuloksia. Myös toisistaan eroavat tutkimusmenetelmät saattavat vaikuttaa tuloksiin.

Lähteet

- Ahola, A., Sauli, H., Väisänen, P. (1988) Elinolotutkimus 1986. Aineiston laatu I: Tietoa työprosessista laadun kannalta. Tilastokeskus, Raportti n:o 1988:12.
- Aromaa, A., Koskinen, S. (toim.) (2002) Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset. Kansanterveyslaitos. Helsinki.
- Huuhka, M., Lahelma, E., Manderbacka, K., Mattila, V., Karisto, A., Rahkonen, O. (1996): Terveystila ja sosiaalinen murros. Vuosien 1986 ja 1994 elinolotutkimukset. Tilastokeskus, SVT, Elinolot 1996:2. Helsinki.
- Manderbacka, K. (1995): Terveystilan mittarit. Kuinka terveystilaa on mitattu vuoden 1986 Elinolotutkimuksessa? Tilastokeskus, Tutkimuksia 213. Helsinki.
- Palosuo H., Sihto, M., Keskimäki, I., Koskinen, S., Lahelma, E., Manderbacka, K., Prättälä, R. (2004): Eriarvoisuus ja terveystilatiikka. Kokemuksia sosioekonomisten terveyserojen kaventamisesta Ruotsissa, Englannissa ja Hollannissa. Julkaisuja 2004:12. STM. Helsinki.
- Perttilä K. (1999): Terveystilan edistäminen kunnan tehtävänä. Tutkimuksia 103. Stakes. Helsinki.
- Pyy-Martikainen M., Sisto, J., Reijo, M. (2004): The ECHP survey. Quality Report. Elinolot 2004:1. Tilastokeskus. Helsinki.
- Rimpelä, A. (1995): Sosioekonomiset terveyserot kulkevat yli sukupolvien. Suomen Lääkärilehti 50 (33) 3598.
- Sulander, T., Helakorpi, S., Nissinen, A., Uutela, A. (2004): Eläkeikäisen väestön terveystilatytyminen ja terveys keväällä 2003 ja niiden muutokset 1993–2003. Julkaisuja B6. Kansanterveyslaitos. Helsinki.
- Tuomi, J. (1999): Elämäntilanne ja terveys, Raportti 1. / Katsaus teorioihin ja sovellutuksiin, Raportti 2, (J. Tuomi ja Elämäntilannetutkimusryhmä.) Julkaisuja 22. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Liite 1

Aineistot

Artikkelin tietolähteinä käytettiin kahta laaja-alaista haastattelututkimusta elinoloista: kansallista elinolututkimusta vuonna 1986 ja Eurooppalaista elinolututkimusta vuodelta 2001.

Eurooppalainen elinolututkimus (European Community Household Panel, ECHP) on osa EU-maiden tilastointijärjestelmää. Tämä tutkimus toteutettiin useimmissa Euroopan unionin vanhoista jäsenmaista vuosina 1994–2001. Se on otosperusteinen paneelitutkimus, jossa tiedot haastateltiin samoilta kotitalouksilta ja niihin kuuluneilta henkilöiltä peräkkäisinä vuosina. Otos edustaa 16 vuotta täyttänyttä kotitalousväestöä. Tutkimuksen sisältämistä tulotiedoista pääosa poimittiin hallinnollisista tilastolähteistä. Tutkimusasetelma suunniteltiin vastaamaan sekä poikkileikkaus- että pitkittäistutkimuksen tarpeita elinolojen muutosten seurannassa. Tietojen vertailtavuus maiden välillä on varmistettu standardoiduilla tutkimusvaiheilla ja -menetelmillä.

Vuoden 1986 elinolututkimuksen (ELO86) perusjoukon muodostivat 15 vuotta täyttäneet kotitalousväestöön kuuluvat henkilöt. Eurooppalainen elinolututkimus poikkesi kansallisesta elinolututkimuksesta suunnittelultaan ja toteutukseltaan melko paljon. ECHP:n tavoitteena oli tuottaa tietoa sekä pitkittäin että poikkileikkauksena, kun taas ELO86 oli puhtaasti poikkileikkaustutkimus. Myös vastaushalukkuudessa ja aineistojen painotusmenetelmissä väestötasolle oli eroja. Nämä eroavuudet voivat vaikuttaa jossakin määrin tuloksiin ja niiden tulkintaan. Suomea koskevat otoslukumäärät ja vastausosuudet on esitetty taulukossa alla. Laitoksissa asuvat eivät kuulu kummankaan tutkimusten otosväestöön. Käytettyjen tutkimusaineistojen ominaisuuksista saa lisätietoja niitä koskevista laaturaporteista, jotka ilmenevät lähdeviitteistä (Ahola ym. 1988; Pyy-Martikainen ym. 2004).

Taulukko 1. Elinolututkimusten haastatellut henkilöt ja vastausosuudet.

Aineisto	Netto-otos	Haastateltuja henkilöitä	Vastausosuudet %
Kansallinen elinolututkimus 1986	Henkilöitä 13 876	12 057	87
Eurooppalainen elinolututkimus 2001	Kotitalouksia 3 319, joissa haastattelukelpoisia henkilöitä 5 750	Kotitalouksia 3 115, joissa haastateltu 5 637 henkilöä	Kotitalouksista 94, joissa vastanneita 98

Kuolleisuus

Hilka Ahonen

- 55 vuotta täyttävillä miehillä on elinaikaa jäljellä keskimäärin 24 vuotta ja naisilla 29 vuotta (2003).
- Iäkkään väestön yleisimmät kuolemansyyt ovat sydäntaudit, keuhkosityöpä ja keuhkohtaumat sekä aivoverisuonten taudit mukaan lukien dementia.
- Sekä miesten että naisten kuolleisuus sydäntauteihin on vähentynyt voimakkaasti viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Myös keuhkosairauksiin kuolleisuus on vähentynyt.
- 75 vuotta täyttäneiden kuolleisuus aivoverisuonitauteihin ja dementiaan on lisääntynyt.
- 55–64-vuotiaiden kuolleisuus alkoholiperäisiin kuolemansyihin on lisääntynyt.

Hilkka Ahonen

Kuolleisuus

Kuolleisuutta käytetään väestön terveydentilan mittarina varsinkin, kun on kyse kansainvälisistä tai pitkän aikavälin vertailuista. Väestötutkimuksilla voidaan saada tietoja elämänaikaisesta terveydestä, mutta niistä saatavien tietojen vertailtavuus on vasta kehittymässä. Terveydentila ja kuolleisuus ovat voimakkaasti riippuvia iästä. Suomessa kuolleisuus on laskenut, mikä kertoo väestön terveydentilan parantumisesta. Kun kuolleisuus laskee, se tarkoittaa kuolleisuuden siirtymistä myöhempään ikään. Viime aikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa puhutaan paljon sosiaali- ja terveyspalveluiden riittävydestä kasvavalle vanhusten määrälle. Suurin osa ihmisten koko elämän aikana käyttämistä terveyspalveluista kohdistuu viimeisille, juuri kuolemaa edeltäville vuosille.

Ikääntyvien demografiaa-luvussa on kuvattu 65 vuotta täyttäneen väestön määrän ja rakenteen kasvua viime vuosisadan alusta tähän päivään. Tässä luvussa tarkastellaan 55 vuotta täyttäneiden terveydentilan muutosta seuraamalla miesten ja naisten kuolleisuuden muutosta kolmen vuosikymmenen ajan vuodesta 1973 vuoteen 2003. Tarkasteltavana on neljä terveydeltään ja siten myös kuolleisuudeltaan varsin erilaista kymmenvuotiskäryhmää: 55–64-, 65–74- ja 75–84-vuotiaat sekä 85 vuotta täyttäneet. Mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kyse, sitä korkeampi on kuolleisuus. Paitsi, että eri ikäkausina kuolleisuuden taso on erilainen, myös kuolemansyyt vaihtelevat iän ja sukupuolen mukaan.

Taulukko 1. Eri ikäisten miesten ja naisten määrä vuosina 1973 ja 2003 sekä muutokset 1973–2003.

Ikä	1973 Lkm	2003 Lkm	Muutos 1973–2003	Muutos- prosentti
Miehet				
Alle 55	1 884 000	1 906 000	22 000	1,2
55–64	202 000	325 000	145 000	71,2
65–74	130 000	200 000	70 000	53,6
75–84	40 000	101 000	61 000	150,4
85+	5 000	20 000	15 000	290,6
Yhteensä	2 262 000	2 553 000	291 000	12,9
Naiset				
Alle 55	1 852 000	1 840 000	–12 000	–0,7
55–64	266 000	335 000	69 000	25,9
65–74	203 000	245 000	42 000	20,9
75–84	83 000	184 000	102 000	122,8
85+	13 000	63 000	49 000	369,0
Yhteensä	2 417 000	2 667 000	250 000	10,4

Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansytilasto 1973–2003

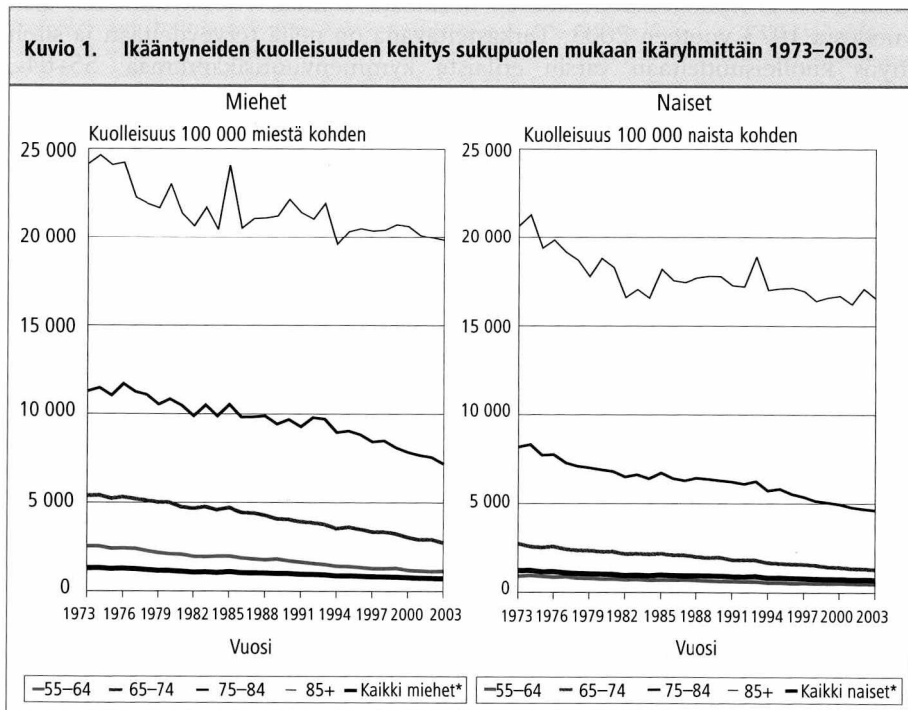
Tässä tarkastelussa mukana olevista ikäryhmistä suurin on 55–64-vuotiaat, joista työelämässä mukana on vielä lähes puolet. Suuret ikäluokat kuuluvat tähän joukkoon. Tässä ikäryhmässä on varsinkin miesten määrä kasvanut (kasvu 71 %). Miehiä on nyt lähes yhtä paljon kuin samanikäisiä naisia.

Suhteellisesti eniten on kasvanut vanhin ikäryhmä. 85 vuotta täyttäneissä oli lähes viisinkertainen määrä naisia ja nelinkertainen määrä miehiä vuonna 2003 verrattuna vuoteen 1973.

75–84-vuotiaiden naisten määrä yli kaksinkertaistui eli kasvoi yli 100 000 hengellä. Vaikka tämän ikäisten miesten määrä kasvoi 2,5-kertaiseksi, miehiä on silti vain runsas puolet saman ikäisten naisten määrästä. Nämä muutokset väestön ikärakenteessa heijastavat väestön vanhimman osan kuolleisuuden voimakasta laskua.

Kuolleisuus alenee – elinaika pidentyy

Kuolleisuus on vielä 55–64-vuotiailla varsin vähäistä. Vuoden 2003 kuolleisuuden mukaan tässä iässä kuoli vain yksi mies sadasta, kun kymmenen vuotta vanhemmilla vastaava suhde oli 2,7. Sairastavuus ja kuolleisuus yleistyvät huomattavasti 75 ikävuoden jälkeen. Sadasta 75–84-vuotiaasta miehestä kuoli



* Ikävakioitu

Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansytilasto 1973–2003

Taulukko 2. 55 vuotta täyttäneiden elinajan odote vuonna 2003 sekä muutos vuodesta 1973, ikäryhmän ja sukupuolen mukaan.

Ikä	Elinajan odote 2003		Elinajan odotteen lisäys 1973–2003	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
55–64	23,8	28,7	5,3	4,7
65–74	16,1	19,1	4,1	4,2
75–84	9,6	11,8	2,4	3,1
85+	4,9	5,8	1,3	2,1

Lähde: Tilastokeskus, Väestötilastot 1973–2003

seitsemän. Tässä iässä myös kuolleiden määrä ja osuus kaikista kuolleista olivat suurimmillaan. Vanhimpaan, 85 vuotta täyttäneiden ikäryhmään kuuluvien kuolleisuus nousi jo lähes kolminkertaiseksi, edelliseen nuorempaan ikäryhmään verrattuna. Sadasta 85 vuotta täyttäneestä miehestä kuoli vuoden aikana 20.

Vielä 1970-luvulla suomalaisten miesten kuolleisuus oli kansainvälisesti korkealla tasolla, mutta se on laskenut nopeasti. Alle 75-vuotiaiden miesten kuolleisuus on puolittunut kolmessakymmenessä vuodessa. Tätä vanhempien kuolleisuus ei ole laskenut yhtä nopeasti: 75–84-vuotiaiden kuolleisuus laski vain runsaan kolmanneksen ja 85 vuotta täyttäneiden vain vajaan viidenneksen.

Suomessa naiset kuolevat huomattavasti miehiä vanhempina ja saavuttavat siis miehiä korkeamman eliniän. Esimerkiksi 65–74-vuotiailla naisilla kuolleisuuden taso on lähes sama kuin heitä kymmenen vuotta nuoremmilla, 55–64-vuotiailla miehillä.

55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuus oli lähes 2,5-kertainen saman ikäisiin naisiin verrattuna vuonna 2003. Sukupuolten välinen ero kapenee iän karttueessa. 65–74-vuotiaiden naisten kuolleisuus oli vuonna 2003 vajaa puolet vastaavan ikäisten miesten kuolleisuudesta. 75–84-vuotiaana naisten kuolleisuus oli noin 35 prosenttia ja vielä 85 vuotta täyttäneilläkin 17 prosenttia miesten kuolleisuutta alhaisempi.

Tarkasteltavista ikäryhmistä miesten ja naisten kuolleisuusero on tasoittunut vain 55–64-vuotiailla. Vanhemmissa ikäryhmissä, 65–74- ja 75–84-vuotiailla, miesten kuolleisuuden enemmisyys naisiin verrattuna on jopa hiukan kasvanut. Sukupuolten välinen kuolleisuusero on säilynyt yhtä suurena 85 vuotta täyttäneillä.

Kuolleisuuden aleneminen näkyy elinajan odotteiden kasvuna. (Taulukko 2.)

Yleisimmät kuolemansyyt

Ikäkkäiden miesten ja naisten kuolemansyitä tarkastellaan ikäryhmittäin. Vuoden 2003 kuolemansyyt on järjestetty yleisyyden mukaan suuruusjärjestykseen. Lähemmin tarkastellaan neljää yleisintä kuolemansyytä kussakin ikä- ja sukupuoliryhmässä.

Kuolemansyiden luokittelut ovat vaihtuneet kolme kertaa¹ ja sekä lääkärien diagnoosikäytäntö että tilastossa peruskuolemansyyn koodituskäytäntö ovat muuttuneet ja tarkentuneet. Kuolemansyyt on luokiteltu tässä tarkastelussa ensin Tilastokeskuksen aikasarjoissa käyttämän 54-luokkaisen luokituksen mukaan². Tämän jälkeen on yhdistetty joitakin luokituksen perustason ryhmiä:

- 1 Luokka "Sydäntaudit" sisältää iskeemiset ja muut sydäntaudit, paitsi reumaattiset ja alkoholiperäiset sydäntaudit (I20-I25, I30-I425, I427-I52), jotta on voitu hävittää epäluotettavuus näiden ryhmien välisestä kuolintodistuksen tiedoista.
- 2 Keuhkosityöpä- ja ahtauttava keuhkosairaus (C34, J40-J44, J47) on yhdistetty, koska näiden tautien taustalla on usein tupakointi.
- 3 Aivoverisuonien tautien, erilaisten dementiaihin johtavien tautien ja seniliiteetin (I60-I69 ja F01, F03, G30, R54) aiheuttamaa kuolleisuutta tarkastellaan yhtenä ryhmänä. Yhdistely on tehty siksi, että dementian ja erityisesti Alzheimerin taudin käyttäminen kuolemansyydiagnoosina alkoi yleistyä vasta 1980-luvulla. On oletettavaa, että näitä tauteja ainakin vanhimmissa ikäryhmissä on kuvattu aivoverisuonitautien myöhäisvaikutuksina. Tämän tarkastelun nuorimmassa ikäryhmässä dementiaiden osuus on verrattain vähäinen, luokka sisältää siten pääasiassa aivoverisuonien sairauksia.

Muut kuolemansyyluokat noudattavat vuosittaisessa kuolemansyytilastossa noudatettua aikasarjaluokittelua sellaisenaan. Aikasarjaluokituksessa alkoholisiin luetaan ne taudit, jotka aiheutuvat alkoholin käytöstä sekä tapaturmaiset alkoholimyrkytykset. Tapaturmaisia alkoholimyrkytyksiä ei siis tässä lueta ryhmään "Tapaturmat". Tarkastelu ei näin ollen noudata tautiluokituksen pääryhmätasoja.

55–64-vuotiaat: sydäntautikuolleisuus vähentynyt, alkoholisytyt yleistyneet

Työelämän loppuvaihetta elävien 55–64-vuotiaiden miesten neljä suurinta kuolemansyytä vuonna 2003 olivat sydäntaudit, alkoholisytyt, keuhkosityöpä ml. keuhkohtaumatauti sekä tapaturmat.

Vuodesta 1973 vuoteen 2003 siirtymävaihetta elävien 55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuus aleni 55 prosenttia. Se oli pääasiassa seurausta sydäntautikuolleisuuden selvästä vähenemisestä. Sydäntautikuolleisuus aleni ennätyselliset 70 prosenttia. Tätä saavutusta pidetään maailmalla hyvänä esimerkkinä elämäntapamuutoksen vaikutuksista. Kuolleisuuden väheneminen on saatu aikaan pääasiassa ravintotottumusten muutoksella, hoidon paremmalla saataavuudella ja entistä kehittyneemmällä hoidolla. Vuonna 2003 sydäntaudit aiheuttivat 28 prosenttia 55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuudesta.

Myöhäistä työikää elävien miesten toiseksi suurimmaksi kuolemansyyksi on noussut alkoholiperäiset kuolemansyyt. 55–64-vuotiaiden miesten kuolleisuus

1 Kansainvälinen tautiluokitus, International Classification of Diseases, 8., 9. ja 10. revisio, World Health Organization, Geneva

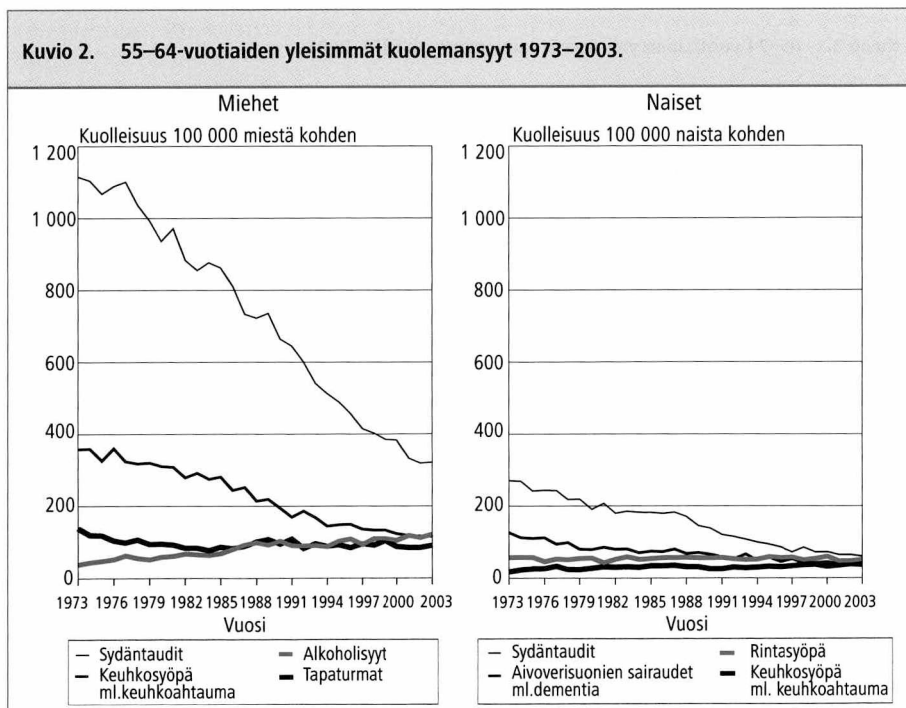
2 Kuolemansyyt 2003, SVT, Terveys 2004: 1, Tilastokeskus, Helsinki 2004

alkoholisyihin kolminkertaistui vuodesta 1973. Alkoholisyys on miehillä nyt hiukan yleisempi kuoleman aiheuttaja kuin keuhkosityypä (ml. ahtauttava keuhkosairaus). Keuhkosairauksien osuus tämän ikäisten miesten kuolleisuudesta oli 10 prosenttia vuonna 2003. Miesten vähentynyt tupakointi on alentanut kuolleisuutta ja vuonna 2003 miesten kuolleisuus näihin keuhkosairauksiin oli pudonnut alle kolmannekseen vuoden 1973 tasosta. Neljänneksi suurin kuolemansyy oli tapaturmat, joka aiheutti runsaan neljänneksen kuolleisuudesta. Tapaturmista oli eniten eli kolmannes kaatumisia. Kaatuminen on yhä useamman 55–64-vuotiaan miehen kuolemansyy. Vuonna 2003 kaatumistapaturmia sattui 86, ja liikenteeseen ja kuljetukseen liittyviä tapaturmia oli 56.

Runsas neljänneksen kuolleisuudesta aiheutti aivoverisuonien sairaudet (ml. dementiat). Nämä taudit olivat viidenneksi yleisin kuolemansyy.

Naisten kuolleisuus 55–64-vuotiaana on yli puolta alhaisempi kuin miesten kuolleisuus. Vuonna 2003 vain 1 575 naista kuoli tässä iässä, kun miehiä kuoli 3 616. Suurin kuolemansyy niin naisilla kuin miehilläkin oli sydäntaudit. Tosin ei edes vuonna 1973 naisten kuolleisuus sydäntauteihin ollut yhtä korkea kuin miesten on nyt kolmekymmentä vuotta myöhemmin. Alhaisesta tasostaan huolimatta naistenkin sydäntautikuolleisuus on laskenut ja on enää vajaa neljännes vuoden 1973 tasosta.

Naisten yleisimmät kuolemansyyt eivät poikkea tasoltaan kovin suuresti toisistaan. Miehillä erot ovat huomattavat. Naisten yleisimmät kuolemansyyt ovat sydäntaudit, rintasyöpä, keuhkosityypä (ml. keuhkohtauma) sekä neljän-



Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyytilasto 1973–2003

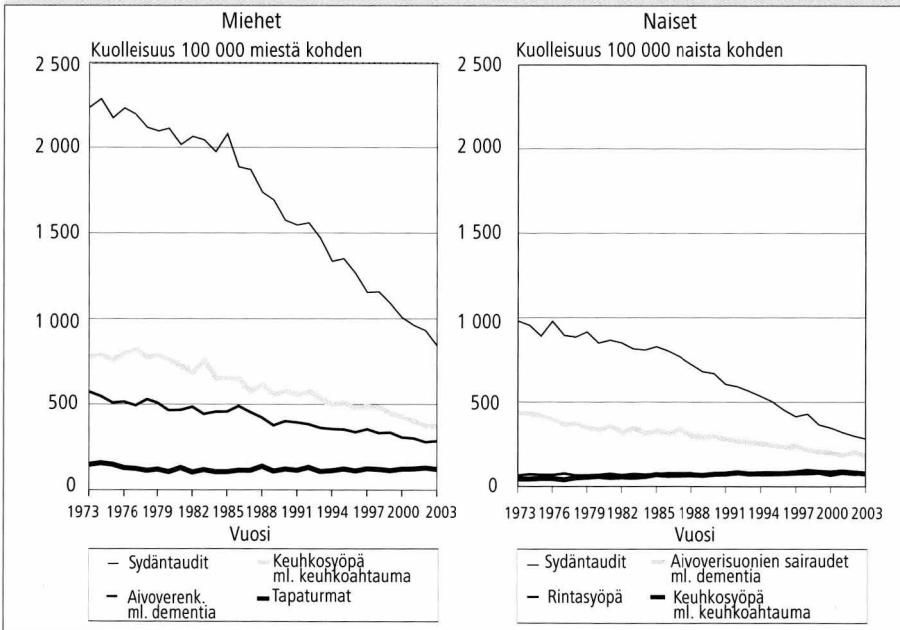
tenä aivoverisuonten sairaus (ml.dementiat). Edellisten kanssa lähes samanveroinen kuolleisuuden aiheuttaja oli naisillakin alkoholisytyt. Keuhkojen sairaudet ja alkoholisytyt ovat selvästi kasvavia kuolemansyitä. Kuolleisuus aivoverisuonten sairauksiin vähenee ja rintasyöpäkuolleisuus on pysynyt suunnilleen ennallaan.

65–74-vuotiaat: laskua tärkeimmissä kuolemansyiryhmissä

65–74-vuotiaiden miesten kuolleisuus on 2,4-kertaista edelliseen kymmenvuotiskäryhmään verrattuna. Tärkeimmät kuolemansyöt ovat osittain samat. Johdava kuolemansyö on sydäntaudit, selvästi toiseksi suurin kuolemansyö on keuhkosyöpä ja keuhkoahtauma. Sydäntautikuolleisuus on tässäkin ikäryhmässä laskenut lähes yhtä jyrkästi kuin kymmenen vuotta nuoremmilla. Sydäntautikuolleisuus väheni runsaat 60 prosenttia ja keuhkosyövän ja keuhkoahtaumien aiheuttama kuolleisuus lähes 50 prosenttia. Syyt näihin kuolleisuusmuutoksiin lienevät edellä mainitut elämäntapojen muutokset ja tupakoinnin väheneminen.

Alkoholisytyt eivät ole enää näin iäkkäillä miehillä yhtä merkittävä kuolemansyö kuin nuoremmilla, vaan kolmanneksi nousevat aivoverenkierron sairaudet (ml. dementiat). Kaikki edellä mainitut ovat olleet väheneviä kuolleisuuden aiheuttajia. Neljänneksi suurin kuolemansyö on tapaturmat, joiden aiheuttama kuolleisuus oli vuonna 2003 lähes samalla tasolla kuin kolmekym-

Kuvio 3. 65–74-vuotiaiden yleisimmät kuolemansyöt 1973–2003.



Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyötilasto 1973–2003

mentä vuotta sitten. Yleisimmät tapaturmatyypit olivat 65–74-vuotiailla miehillä kaatumis- ja kuljetustapaturmat. Kaatumisissa kuoli 110 ja kuljetuksissa 48 miestä vuonna 2003.

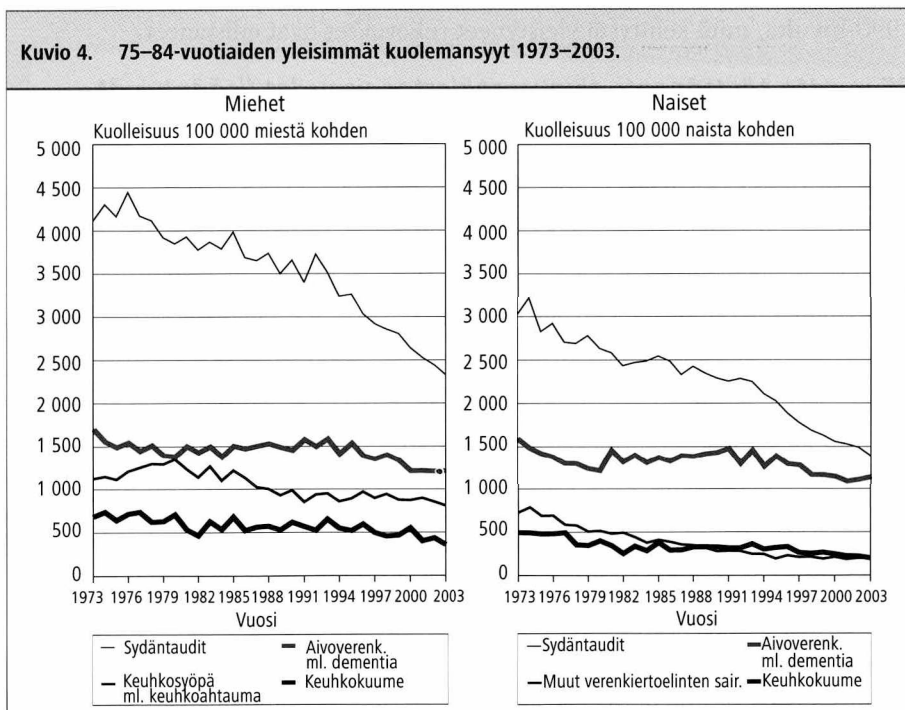
65–74-vuotiaiden miesten kuolleisuus on yli kaksi kertaa korkeampi kuin naisten kuolleisuus. Naisten kolme yleisintä kuolemansyytä ovat samoja kuin miehillä: sydäntaudit, aivoverisuonisairaudet ja dementiat sekä keuhkosyöpä ja keuhkohtaumatauti. Naisilla neljänneksi suurin kuolemansyy on rintasyöpä.

Naisilla keuhkosairauksien ja rintasyövän lisäksi hyvin samantasoisia ovat tässä luokittelussa erittelemättömät ”Muut syövät” ja ”Imukudoksen ja vertamuodostavien elinten pahanlaatuiset kasvaimet”.

Naisten kuolemansyistä sydäntaudit ovat vähentyneet lähes neljännekseen vuodesta 1973. Aivoverisuonisairaudet (ml. dementiat) ovat vähentyneet 60 prosenttia. Sen sijaan kuolleisuus keuhkosyöpään ja keuhkohtaumaan on kasvanut ja noussut samalle tasolle kuin rintasyöpäkuolleisuus.

75–84-vuotiaat: aivoverisuonten taudit ja dementia uhkana

75 ikävuoden jälkeen väestön terveydentila heikkenee, mikä ilmenee yleistyvänä kuolleisuutena. Vuonna 2003 miesten kuolleisuus oli 2,6- ja naisten kuolleisuus 3,6-kertaista edelliseen ikäryhmään verrattuna. Miehillä kuolleiden osuus tässä ikäryhmässä on suurimmillaan eli 30 prosenttia kaikista kuolleista. Naisten kuolemista suurin osa tapahtuu vasta 85 ikävuoden jälkeen. Kaikista kuol-



Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyylasto 1973–2003

leista naisista 34 prosenttia on 75–84-vuotiaita ja 41 prosenttia 85 vuotta täyttäneitä.

Miehillä kolme yleisintä kuolemansyytä ovat sydäntaudit, aivoverisuonten sairaudet (ml. dementiat) ja keuhkosityöpä (ml. keuhkoahantauti). Neljänneksi kuolemansyyksi nousi keuhkokuume, johon kuolee yleiskunniltaan heikentyneitä pitkäaikaissairaita. Keuhkokuumeen tasoinen kuolemansyy 75–84-vuotiailla miehillä on viidentenä oleva eturauhasen syöpä.

75–84-vuotiaiden naisten kaksi yleisintä kuolemansyytä ovat sydäntaudit ja aivoverisuontien taudit (ml. dementiat). Kolmantena ja neljäntenä olevat muut verenkierroelinten sairaudet ja keuhkokuume ovat lähes yhtä yleisiä. Tähän ikäryhmään kuuluvat naiset eivät ole yleisesti tupakoineet, joten keuhkojen sairaudet eivät ole yhtä yleisiä kuin nuoremmilla naisilla ja samanikäisillä miehillä.

Vuodesta 1973 miesten ja naisten sydäntautikuolleisuus on alentunut. Miehillä se lähes puolittui eli putosi 56 prosenttiin ja naisilla alle puoleen eli 45 prosenttiin vuodesta 1973 vuoteen 2003. Naisten kuolleisuus muihin verenkierroelinten sairauksiin aleni vielä jyrkemmin (74 %). Miesten kuolleisuus aivoverisuonitauteihin ja dementioihin sekä keuhkosityöpään ja bronkiittiin laski 28 prosenttia. Naisilla aivoverisuontien sairauksien ja dementioiden aiheuttama kuolleisuus väheni yhtä paljon. Naisilla muutos tässä ryhmässä on kaksisuuntainen: aivoverisuonitautikuolleisuus on vähentynyt, mutta kuolleisuus erilaisiin dementiaa aiheuttaviin sairauksiin on kasvanut vuodesta 1980 lähtien. Kuolleisuus keuhkokuumeeseen on ollut aiempaa pienempää erityisesti 1990-luvulta, mitä kehitystä yleistyneet rokotukset ovat edistäneet.

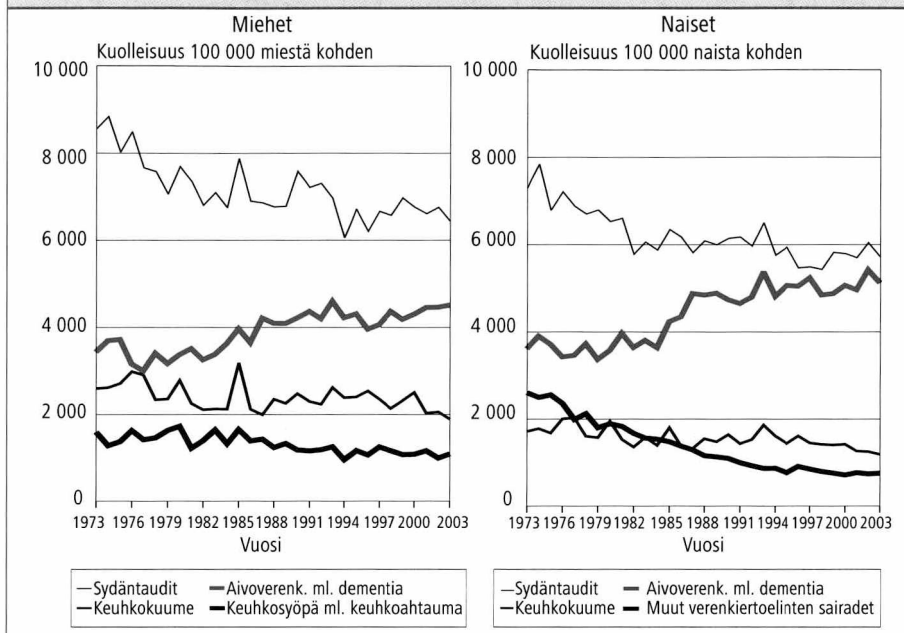
85 vuotta täyttäneet: dementiat lisääntyivät selvästi

Runsaat 10 000 85 vuotta täyttäneitä naista kuoli vuonna 2003, mikä oli 41 prosenttia kaikista naisten kuolemantapauksista. Kuolleista miehistä vain 3 900 oli 85 vuotta täyttäneitä.

Miehillä yleisimmät kuolemansyyt ovat samoja kuin 75–84-vuotiailla, vain kolmannella ja neljännellä sijalla olleet taudit ovat vaihtuneet keskenään. Keuhkokuume on noussut kolmannelle sijalle ja keuhkosityöpä ja keuhkoahantauma on neljäntenä kuolemansyistä. Sydäntautikuolleisuus on vähentynyt tässä ikäryhmässä neljänneksellä 1970-luvun alun kuolleisuustasosta eli hieman vähemmän kuin nuoremmilla. Tässä ikäryhmässä miesten ja naisten kuolleisuus dementioihin ja aivoverisuonitauteihin on kasvanut – yleisestä alenevasta kuolleisuuskehityksestä poiketen. Miehillä lisäystä on yli 40 prosenttia.

85 vuotta täyttäneillä, sekä miehillä että naisilla on sydäntautikuolleisuus alentunut vain vähän 1980-luvun alun jälkeen. Vuonna 2003 naisten dementiakuolleisuus oli noussut lähes kahdeksankertaiseksi verrattuna 1970-luvun alun tasoon. Naisten kuolleisuus muihin verenkierroelinten sairauksiin on laskenut neljäsosaan kolmenkymmenen vuoden takaiselta tasolta. Se on kuitenkin pysynyt iäkkäimmillä naisilla neljänneksi yleisimpänä kuolemansyynä. Viidenneksi merkittävin kuolemansyy naisilla on kaatumistapaturmat, joiden aiheut-

Kuvio 5. 85 vuotta täyttäneiden yleisimmät kuolemansyyt 1973–2003.



Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyytilasto 1973–2003

tamana kuolleisuus ei ole muuttunut tarkastelujaksolla. Naisten kuolleisuus kaatumistapaturmiin on 40 prosenttia pienempi kuin ”muihin verenkiertoelinten tauteihin”.

Yhteenveto

Iäkkään väestön kuolleisuus on laskenut vuodesta 1973, mikä kertoo iäkkäiden terveydentilan paranemisesta. Erityisesti vielä työelämään osallistuvien 55–64-vuotiaiden kuten myös eläkkeellä olevien 65–74-vuotiaiden kuolleisuus on alentunut nopeasti.

Ikävälillä 55–74 kaikki yleisimmät kuolemansyyt alenivat. Ainoastaan alkoholiperäiset kuolemansyyt ja kaatumistapaturmista aiheutunut kuolleisuus on miehillä lisääntynyt. Naisilla kuolleisuus on lisääntynyt alkoholisyihin ja keuhkosityöpään.

Sairastavuus lisääntyy selvästi 75 ikävuoden jälkeen. Suurin osa miesten kuolemantapauksista sattuu 75–84-vuotiaille. Tässä ikäryhmässä kuolleisuus ”suurissa” kuolemansyyissä on alentunut, mutta kasvanut eturauhasen syövässä, alkoholiperäisissä syissä ja kaatumistapaturmissa. Yhteensä ne aiheuttavat 74–84-vuotiaiden miesten kuolleisuudesta 7 prosenttia. Naisilla kuolleisuus kaikkiin yleisimpiin kuolemansyihin on laskenut.

Dementioiden aiheuttamat terveysongelmat lisääntyvät 85 vuotta täyttäneillä naisilla ja miehillä. Vuodesta 1973 naisten kuolleisuus dementioihin on kahdeksankertaistunut ja miesten kuolleisuus kasvanut vielä enemmän. Kolmesta muusta yleisimmästä kuolemansyystä aiheutunut kuolleisuus on laskenut. Viidenneksi yleisimmät, keskenään samansuuruiset kuolemansyyt 85 vuotta täyttäneillä miehillä, ovat eturauhasen syöpä ja tapaturmat. Kuolleisuus eturauhassyöpään on kasvanut 40 prosenttia vuodesta 1973. Tapaturmista valtaosa on kaatumistapaturmia, joiden aiheuttama kuolleisuus miehillä on kaksinkertaistunut vuodesta 1973. Yllättävää on, että iäkkäille miehille sattuu samanikäisiin naisiin verrattuna kaksi kertaa useammin kuolemaan johtanut kaatumistapaturma.

Tapaturmat ja väkivallan kokemukset

Minna Piispa ja Markku Heiskanen

- *Kotona asuminen lisää myös kotitapaturmien määrää*
- *Miesten tapaturmat sattuvat korjaus- ja rakennustöissä*
- *Naisten tapaturmat siivouksessa ja ruoanlaitossa*

Minna Piispa ja Markku Heiskanen

Tapaturmat ja väkivallan kokemukset

Artikkelissa tarkastellaan ikääntyneiden (55 vuotta täyttäneiden) fyysistä turvallisuutta Tilastokeskuksen vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 tekemien haastattelututkimusten tulosten avulla.¹

Haastattelututkimukset kuvaavat viranomaisrekistereitä kattavammin tapaturmien yleisyyttä. Vanhuksia tutkittaessa on otettava huomioon se, että laitoshoidossa olevat puuttuvat tutkimusten otantakehikosta, ja iän myötä tutkimuksiin vastaamishalukkuus pienenee. Tutkimukset ovat kuvaavia ja tulokset on esitetään taulukointeina sekä kuvioina. Monet artikkelissa tulkituista vuosimuutoksista eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta pitemmän aikavälin trendeissä tapaturmatilanteen kehitys on yleensä varsin selkeästi nähtävissä.

Väestön fyysistä turvallisuutta alettiin kartoittaa 1970-luvulla OECD:n ohjeistuksen mukaan (Törnudd 1982). Fyysinen turvallisuus määriteltiin tapaturmien ja väkivallan kohteeksi joutumiseksi.

Haastatteluissa on selvitetty koti-, liikunta- ja muiden vapaa-ajantapaturmien sekä väkivallan ohella työtapaturmia ja liikennetapaturmia. Kaikkiaan fyysisen vamman aiheuttaneita tapaturmia ja väkivallan tekoja sattui 55 vuotta täyttäneille 256 000 vuonna 2003, joka oli runsas viidennes kaikista 15 vuotta täyttäneille sattuneista tapauksista eli hieman heidän 28 prosentin väestösuutaan vähemmän (Heiskanen ym. 2004.)

Tapaturmien ja väkivallan seurauksena kuoli vuonna 2002 noin 2 400 henkilöä, joista 55 vuotta täyttäneitä oli 1 700 eli 71 prosenttia. Tapaturmakuolemat ovat pääosin ikääntyneiden ongelma. Väkivaltaan kuoli 133 henkilöä, joista viidennes oli 55 vuotta täyttäneitä. Uhreista runsas puolet (56 %) oli miehiä. (Statfin.)

Fyysinen väkivalta on yleensä nuorempien ikäryhmien ongelma. Ikääntyneille tapahtui vuonna 2003 vajaat 8 000 vamman aiheuttanutta väkivallantekeä, yhteensä väkivallantekoja tai välivallalla uhkailuja oli 41 000. Nuoremmilla eli 15–54-vuotiailla näitä tapauksia oli 107 000. Työtapaturmat sattuvat työssä oleville eli nuoremmille ikäryhmille. Niitä sattui 55 vuotta täyttäneille 29 000 (alle 55-vuotiaille 179 000). Iäkkäiden työtapaturmariski ei ollut sen korkeampi kuin alle 55-vuotiailla. Fyysisen vamman aiheuttaneita liikennetapaturmia sattui iäkkäille 16 000 ja alle 55-vuotiaille 55 000.

Sekä kuolemansyiden että haastattelututkimusten vertailut osoittavat, että tapaturmat ja nimenomaan koti-, liikunta- ja muut vapaa-ajan tapaturmat ovat

1 Tietojen keruun ovat rahoittaneet eri vuosina eri tahot. Vuoden 2003 aineiston rahoittivat sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö.

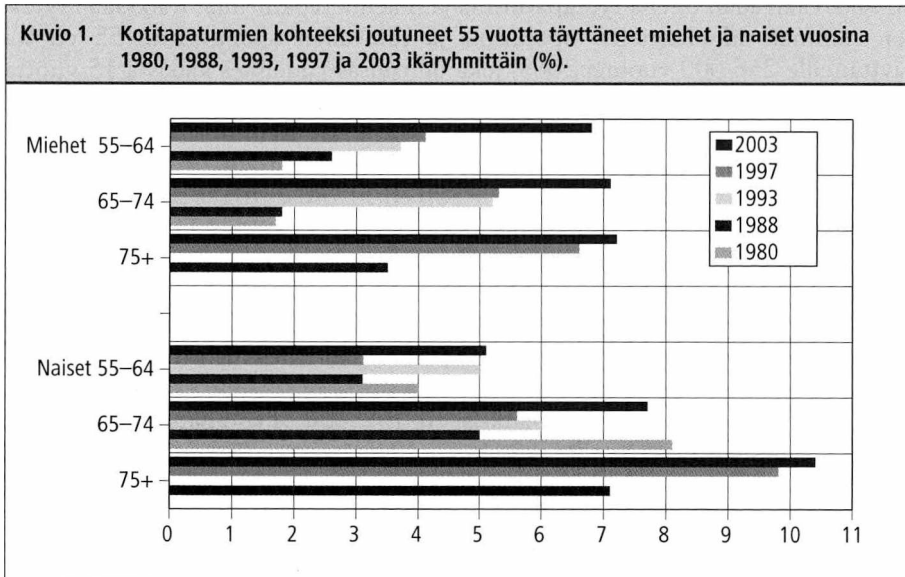
ikäntyneille vakavampi terveysongelma kuin väkivalta. Siksi keskitymme tässä artikkelissa ensisijaisesti ikääntyneiden koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin². Niitä tarkastellaan 55–64- ja 65–74-vuotiaiden sekä eräinä tutkimusvuosina 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä.

Naisilla kotitapaturmat miehiä yleisimpiä

Vuonna 2003 joutui kotitapaturman kohteeksi 105 000 ikääntynyttä henkilöä. Erityinen kotitapaturmien riskiryhmä ovat 75 vuotta täyttäneet naiset, joita kotitapaturmien uhreista oli 25 000. Tämän ikäisillä naisilla kotitapaturmat ovat yleisempiä kuin miehillä. Eron syynä voi olla se, että 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä naisten keski-ikä on korkeampi kuin miehillä, koska naiset elävät vanhemmiksi ja asuvat pitempään kotona.

Nuoremmissa ikäryhmissä (55–64-vuotiailla) miesten kotitapaturmat olivat yleisempiä kuin naisten. Vuonna 2003 miesten tapaturmariski ei kasvanut juuri lainkaan iän mukaan, kun taas naisilla riski kaksinkertaistui alimmasta ylimpään ikäryhmään. Lukumääräisesti miesten tapaturmat vähenevät iän myötä, koska riski ei kasva ja miesten määrä vähenee vanhemmissa ikäryhmissä. Naisilla tapaturmien määrä kasvaa, koska riski kasvaa niin voimakkaasti.

Miesten kotitapaturmien riski on kasvanut vuodesta 1980 kaikissa ikäryhmissä. Naisilla 55–64-vuotiailla on pientä kasvua ja 65–74-vuotiailla jopa pien-



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

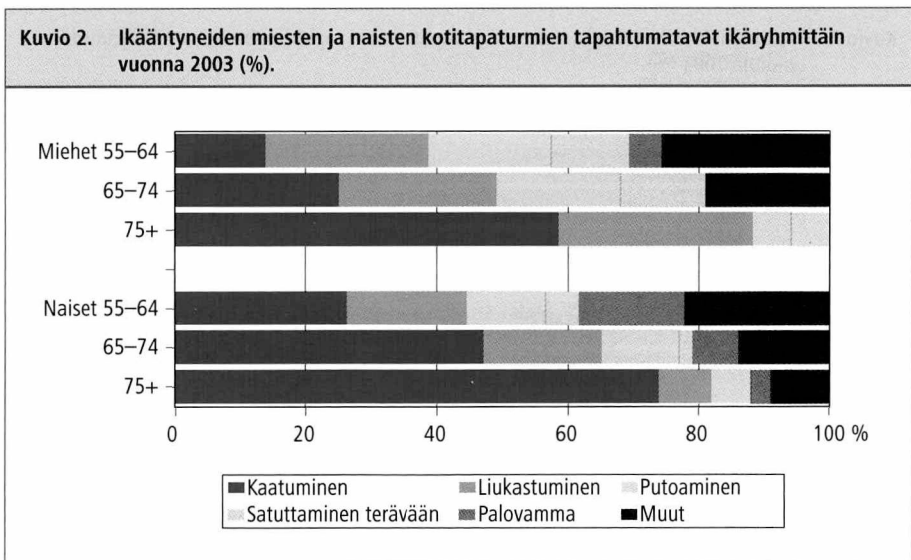
2 Vapaa-ajan tapaturmilla viitataan tässä uhritutkimuksilla käytettyyn määritelmään, jonka mukaan muita vapaa-ajan tapaturmia ovat tapaturmat, jotka eivät ole liikenne-, työ-, koti tai liikuntatapaturmia.

tä vähenemistä. 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä miesten osuus kotitapaturmista on kasvanut vuodesta 1980 vuoteen 2003. Vuonna 2003 se oli 56 prosenttia. Vanhimmissa ikäryhmässä naisten osuus on edelleen 75 prosenttia.

Miesten ja naisten ajankäytössä tapahtuu muutoksia eläkkeelle siirtymisvaiheessa. 55–64-vuotiaista oli ansiotyössä 50 prosenttia vuonna 2003. Rungas viides oli vanhuuseläkkeellä ja suunnilleen yhtä moni pitkäaikaisesti sairas tai työkyvyttömyyseläkkeellä. 65–74-vuotiaista runsas 90 prosenttia oli vanhuuseläkkeellä ja vain pieni osa työssä. 55–64-vuotiaiden työllisyysaste on vaihdellut Työvoimatutkimuksen mukaan tutkimusvuosina siten, että vuonna 1980 työllisiä oli 46 prosenttia, vuonna 1988 40 prosenttia ja 1993 vain 35 prosenttia (Järnefelt 2003).

Ajankäyttötutkimusten mukaan miehet ovat lisänneet kotitöiden tekemistä 2000-luvulla 10 minuutilla. Eläkkeelle siirryttäessä ansiotyöstä vapautuvaa aikaa käytetään myös kotitöihin. Eniten kotitöiden tekemistä ovat lisänneet 55 vuotta täyttäneet miehet ja heistä eniten kotitöitä tekevät 55–64-vuotiaat. Erityisesti ruoanlaittoon käytetään enemmän aikaa, koska eläkkeellä olevilla miehillä on useammin nuorempi puoliso, joka käy vielä töissä. Eläkkeellä olevilla naisilla myös puoliso on yleensä jo eläkkeellä. (Niemi ym. 2002) Yksinasuvien miesten ja naisten määrä kasvaa nopeasti (Asuinolot 2003).

Tyypillisimpiä kotitapaturmia olivat kaatumiset ja liukastumiset (kuvio 2). Sekä miehillä että naisilla vammaan johtaneiden kaatumisten osuus lisääntyy iän myötä. 75 vuotta täyttäneiden naisten tapaturmista neljä viidestä oli kaatumisia vuonna 2003. Miehillä kaatumisten osuus kotitapaturmista oli pienempi kuin naisilla. 55–64-vuotiailla miehillä kaatumisia yleisempiä tapaturmia olivat liukastumiset. Käytännössä kaatumisen ja liukastumisen välinen ero voi olla pieni. Miesten ja naisten kotitapaturmia erottavat lähinnä teräviin esineisiin sa-



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

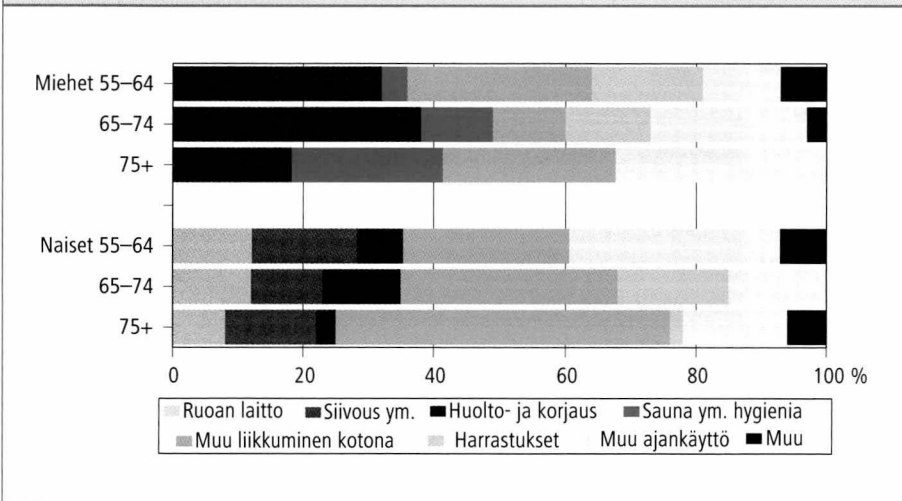
tuttamiset, jotka ovat miehillä yleisempiä ja naisten yleisempiä kotitapaturmia ovat palovammat.

Miesten ja naisten kotitapaturmat tapahtuvat erilaisissa tilanteissa, mikä johtunee siitä, että kotityöt jakautuvat edelleen perinteisiin miesten ja naisten töihin. Lämmitys ja vesihuolto, rakentaminen ja remontit sekä kulkuneuvojen huolto erottuvat ajankäyttötutkimuksessa miesten töinä (Pääkkönen ym. 2002). Tällä hetkellä ikääntyneiden asutokunnista puolet on yhden hengen asutokuntia, jolloin kotitöiden jakamiseen ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia (Asuinolot 2003).

Miehille sattuu tapaturmia ulkona huolto-, korjaus- ja rakennustöissä. Miesten ja naisten erilaiset tapaturmatilanteet saattavat osin selittää sitä, etteivät miesten kotitapaturmaluvut nouse samalla tavalla iän myötä kuin naisten. On ilmeistä, että miesten huolto- ja korjaustöiden tekeminen ja niissä tapahtuvat tapaturmat vähenevät iän myötä, mikä kompensoi lisääntyntä kaatumisalttiutta kotona. Huolto- ja korjaustöihin käytetty aika lisääntyy ajankäyttötutkimusten mukaan 55–64-vuotialla miehillä eläkkeelle siirryttäessä, mutta miesten edelleen vanhetessa he käyttävät vähemmän aikaa remonteihin ja siivoukseen (Pääkkönen ym. 2002). Toinen miehille yleinen kotitapaturmatilanne oli liikkuminen kotona. Muussa toiminnassa miesten kotitapaturmat lisääntyivät iän myötä. (Kuvio 3.)

Naisten kotitapaturmat tapahtuivat usein kotona liikkuessa. Toinen naisille yleinen tapaturmatilanne oli ”muu ajankäyttö kotona” (kuvio 3). Tämä liittyy kaatumisten ja liukastumisten suureen osuuteen naisten kotitapaturmista. Kotitapaturmia tapahtui naisille myös siivotessa ja ruokaa valmistessa; niiden osuudet laskivat iän myötä, kun taas kotona liikkumisen yhteydessä tapaturmien osuus kasvoi iän myötä.

Kuvio 3. Ikääntyneiden miesten ja naisten kotitapaturmien tapahtumatilanteet ikäryhmittäin vuonna 2003 (%).

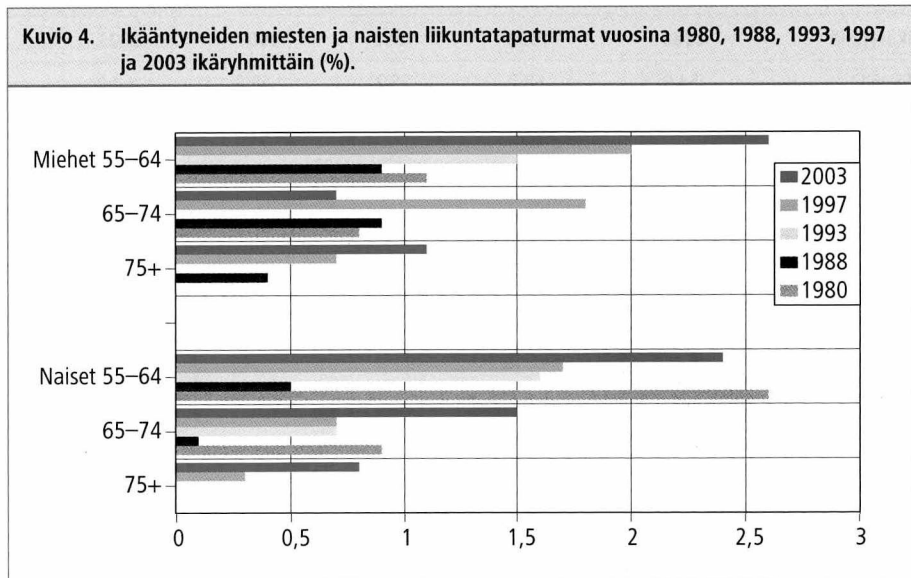


Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

Liikuntatapaturmat tapahtuvat useimmin hiihtäessä ja lenkillä

Liikuntatapaturmat ovat haastattelututkimusten mukaan olleet 1990-luvulta lähtien yleisin aikuisille vamma aiheuttanut tapaturmalaji. Liikuntatapaturmien kohteeksi joutuvat erityisesti nuoret miehet, jotka harrastavat tapaturma-alttiita joukkuelajeja. Sekä miesten että naisten liikuntatapaturmien määrä on tutkimusvuosina kasvanut kaikissa ikäryhmissä (Heiskanen ym. 2004). Vain 65–74-vuotiaiden miesten liikuntatapaturmat eivät ole lisääntyneet. Ikääntyneiden liikuntatapaturmia oli vuonna 2003 kaikkiaan 26 000, joista 14 000 sattui naisille. Sekä miehillä että naisilla yleisimmät tapaturmalajit olivat hiihto ja lenkkeily.

Ikäkkäiden liikuntatapaturmien lisääntyminen, kertoo kohonneesta fyysisestä kunnosta ja lisääntyneestä aktiivisuudesta. 65 vuotta täyttäneet käyttävät liikuntaan ja ulkoiluun saman verran aikaa kuin väestö keskimäärin. Miehet käyttävät liikuntaan enemmän aikaa kuin naiset (Pääkkönen ym. 2002). Ikääntyneiden liikuntatapaturmat olivat kuitenkin varsin harvinaisia; niitä sattui vain muutamalle prosentille ikääntyneistä. Tulevaisuudessa riski saattaa kasvaa, sillä liikunta koetaan nykyisin tärkeäksi tekijäksi pidettäessä huolta fyysisestä toimintakyvystä. (Kuvio 4.)



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

3 Puuttuva pylväs tarkoittaa sitä, ettei kyseistä ryhmää haastateltu (1980 ja 1993) tai, ettei tapaturmia tullut haastattelututkimuksessa ilmi.

Muut vapaa-ajan tapaturmat tapahtuvat ostoksilla ja asioidessa

Muita vapaa-ajan tapaturmia ovat muut kuin liikenne-, työ-, koti- tai liikuntatapaturmat, esimerkiksi ostosmatkoilla tai muissa asioinneissa tapahtuvat kaatumiset. Ikääntyneet käyttävät ostoksiin ja asiointiin matkoineen päivittäin noin 40 minuuttia päivässä ja 75 vuotta täyttäneetkin vielä 35 minuuttia (Pääkkönen 2004).

Yhdeksän kymmenestä muusta vapaa-ajan tapaturmasta oli kaatumisia tai liukastumisia. Ostoksilla ja asioidessa tapahtui noin puolet ikääntyneiden muista vapaa-ajan tapaturmista, muun liikkumisen yhteydessä neljäsosa. Miesten ja naisten muut vapaa-ajan tapaturmat sattuivat samanlaisissa tilanteissa.

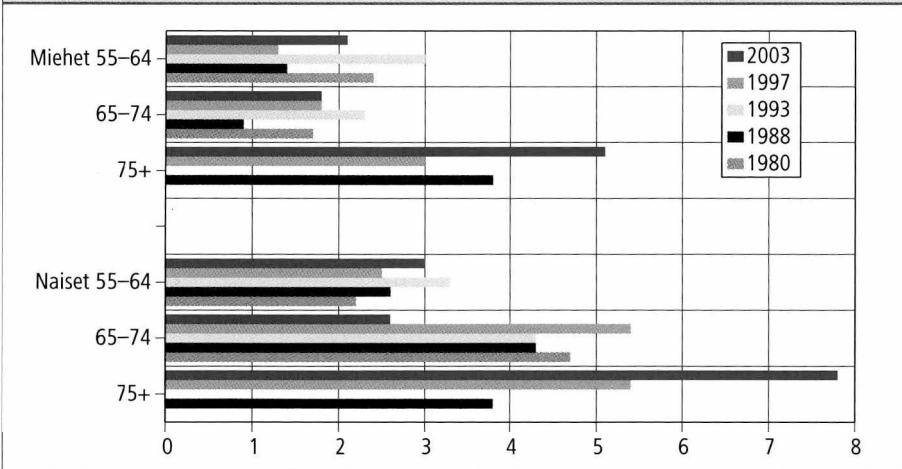
Muun vapaa-ajan tapaturmia sattui 52 000 iäkkäälle. Uhreista oli naisia kaksi kolmannesta (ks. taulukko 1). Naisten osuus muista vapaa-ajantapaturmista nousee iän myötä, kuten naisten osuus ikäluokistakin. Vuonna 2003 riskiryhmäksi muiden vapaa-ajan tapaturmien osalta nousivat 75 vuotta täyttäneet. Tässä ikäryhmässä muiden vapaa-ajan tapaturmien määrä on kasvanut miehillä 5 prosenttiin ja naisilla 8 prosenttiin. Muissa ikääntyneiden ikäryhmissä ei ole tapahtunut kasvua. (Kuvio 5.)

Taulukko 1. Naisten osuus muista vapaa-ajan tapaturmista vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 ikäryhmittäin (%).

Ikäryhmä	1980	1988	1993	1997	2003
55–64	54,9	68,7	55,2	68,3	60,0
65–74	81,6	88,1	73,3	79,5	64,0
75+		69,6		82,5	76,0

Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

Kuvio 5. Ikääntyneiden miesten ja naisten muut vapaa-ajan tapaturmat vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 ikäryhmittäin (%).



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisen turvallisuus 2003

Naiset miehiä useammin väkivallan ja uhkailun kohteena

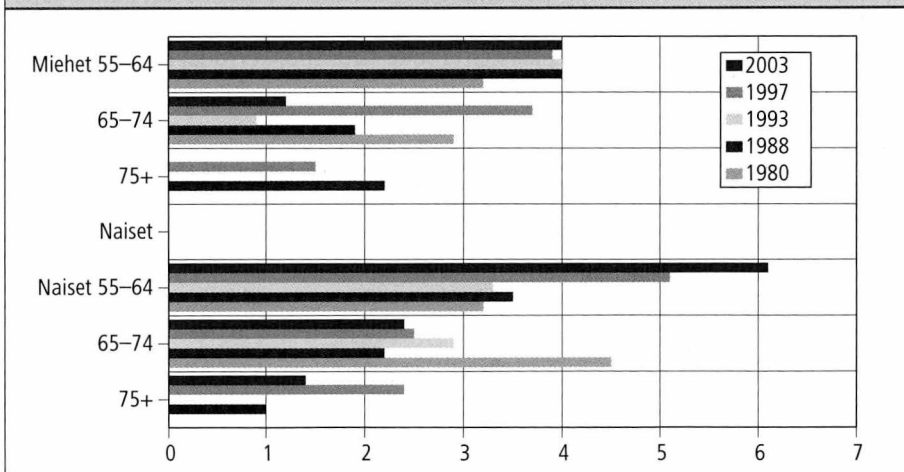
Väkivallaksi katsotaan tässä tutkimuksessa fyysisiä vammoja tuottaneet tapaukset ja tilanteet, joissa väkivallalla uhataan tai estetään liikkumista. Myös ne estämiset tai lyömiset, jotka eivät aiheuta näkyvää jälkeä luetaan väkivaltaan. Väkivallan ja väkivallalla uhkailun ikääntyneitä uhreja oli 41 000, joista 8 000 aiheutti fyysisen vamman. Uhreista oli naisia heistä 63 prosenttia.

Väkivallan kohteeksi joutumisessa on sukupuolieroja. Naisilla 55–64-vuotiaiden ryhmässä fyysisen väkivallan ja uhkailun kohteeksi joutuminen on yleistynyt vuodesta 1990 kolmesta kuuteen prosenttiin. (Kuvio 6.) Keskimäärin väkivaltaa ja uhkailua koki joka kymmenes aikuinen vuonna 2003 (Heiskanen ym. 2004).

Miehillä väkivallan taso ei ole muuttunut nuoremmassa ryhmässä. 65–74-vuotiaiden ryhmässä kehitys on ollut epävakaa, mikä johtuu ehkä vain satunnaisvaihteluista. Myös 75 vuotta täyttäneiden tulokset heilahtelevat. Väkivalta ja uhkailu ovat näissä ikäryhmissä harvinaisia.

Lähes puolet ikääntyneiden vakavimmista väkivallan aiheuttajista oli uhrille entuudestaan täysin tuntemattomia vuoden 2003 tutkimuksessa. Väkivalta tai uhkailu tapahtui kolmasosassa tapauksista kotona tai kodin lähipiirissä, esimerkiksi pihalla. Naisten ja miesten erona oli se, että naisten kokemuksista neljäsosa ja miesten kokemuksista kymmenesosa sattui kotona sisätiloissa. Runsas viidesosa ikääntyneiden väkivaltakokemuksista oli työpaikalta (55–64-vuotiaat). Kolmas yleinen tapahtumapaikka oli katu, tori tai julkinen ulkona oleva paikka (17 % uhrin vakavimmista väkivaltakokemuksista). Viidesosa ikääntyneiden vakavista väkivaltatapauksista ilmoitettiin poliisille (miehet 24 %, naiset 17 %) vuonna 2003.

Kuvio 6. Ikääntyneiden miesten ja naisten väkivallan ja uhkailun uhriksi joutuminen vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 ikäryhmittäin (%).



Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisten turvallisuus 2003

Ikä lisää tapaturma-alttiutta

Väestön ikääntyessä ja vanhusväestön määrän kasvaessa yhä useampi vanhus viettää suuren osan ajastaan kotona. Vanhusten hyvinvointia tukevana tavoitteena on, että vanhukset asuvat mahdollisimman pitkään itsenäisesti kotona. Kotona asuminen lisää riskiä joutua kotitapaturmiin. Kotipalvelujen vähentäminen saattaa johtaa vanhusten tapaturmariskin kohoamiseen, kun vanhukset joutuvat suoriutumaan yksin ostoksista ja kodinhoidosta.

Muista tapaturmalajeista ja väkivallasta poiketen kotitapaturmien sekä muiden vapaa-ajan tapaturmien riskiryhmä ovat juuri iäkkäimmät. Miesten ja naisten, niin iäkkäiden kuin nuorempienkin, kotitapaturmat tapahtuvat eri tilanteissa. Tämä saattaa edellyttää erilaista tapaturmien ehkäisyä miehille ja naisille. Väestön ikääntyminen tuo tapaturmien torjuntaan uusia haasteita. Lähinnä nuorten ja keski-ikäisten tarpeisiin rakennettu asuinympäristö on sopeutettava ikääntyneiden tarpeita vastaavaksi.

Suurten ikäluokkien ikääntyessä on uhkana, että kotitapaturmien määrä kasvaa edelleen. Etenkin kaatumisista aiheutuneissa lonkkatapaturmissa tilanne on arvioitu huolestuttavaksi (Kannus ym. 1999). Muun vapaa-ajan tapaturman (esim. ostos ja asiointimatkat) kohteeksi joutui 52 000 ikääntynyttä. Näissä ja kotitapaturmissa suurin riski on 75 vuotta täyttäneillä. Tulevaisuudessa saattavat muun vapaa-ajan tapaturmat yleistyä. Entistä paremmassa fyysisessä kunnossa olevia iäkkäitä on enemmän ja he pystyvät itse hoitamaan asioitaan ja ostoksistaan.

Iäkkäillä on myös enemmän liikuntaharrastuksia, mikä saattaa lisätä liikku mistapaturmia. Toisaalta liikunta parantaa ikääntyneiden toimintakykyä ja lisää mahdollisuuksia selviytyä itsenäisesti.

Aineistot

Haastatteluaineistot on kerätty puhelinhaastatteluilla (taulukko 2). Aineistojen kato oli pienin vuonna 1980, noin kahdeksan prosenttia, vuonna 2003 kato nousi 19 prosenttiin. Kato on lisääntynyt joka tutkimuskerralla, mutta oli vielä vuoden 2003 tutkimuksessa kansainvälisesti tarkastellen pieni (ks. van Kesteren ym. 2000).

Taulukko 2. Haastateltujen määrät ikäryhmittäin vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 sekä tutkimusvuosien koko otoskoko (75 vuotta täyttäneitä ei haastateltu vuosina 1980 ja 1993).

Ikäryhmä	2003	1997	1993	1988	1980
55–64	1 306	1 284	599	1 868	1 313
65–74	875	1 009	470	1 391	474
75–	590	464	–	828	–
Yhteensä	2 771	2 757	1 069	4 087	1 787
Koko otos	8 163	9 599	4 275	13 761	10 533

Lähde: Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisien turvallisuus 2003

Vaikka tutkimuksen otoskoot ovat olleet verrattain suuria, 55 vuotta täytäneiden lukumäärä on otoksessa suhteellisen pieni, esimerkiksi vuonna 2003 vajaat 3 000 henkilöä. Tästä syystä taulukoinnissa on käytetty taulukon 2 ikäryhmitystä. Tulokset ovat koko väestöön korotettuja estimaatteja. Tällöin verrattain suurikin tapaturmien määrä perustuu pienehköön otoshavaintojen määrään (painokerroin vuonna 2003 oli koko otoksessa keskimäärin 520). Tämän vuoksi tapaturmia ei pysty luokittelemaan kovin hienojakoisiin alaryhmiin.

Tutkimus on kuvaileva, ja tulokset esitetään taulukointeina sekä kuvioina. Monet artikkelissa tulkituista vuosimuutoksista eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta pitemmän aikavälin trendeissä tapaturmatilanteen kehitys on yleensä varsin selkeästi nähtävissä.

Haastattelututkimukset kuvaavat viranomaisrekistereitä kattavammin tapaturmien yleisyyttä. Vanhuksia tutkittaessa on otettava huomioon se, että laitoshoidossa olevat puuttuvat tutkimusten otantakehikosta, ja iän myötä tutkimuksiin vastaamishalukkuus pienenee.

Lähteet

- Heiskanen, M., Sirén, R., Aromaa, K. (2004): Suomalaisten turvallisuus 2003. Vuoden 2003 haastattelututkimuksen ennakkotietoja suomalaisten tapaturmien ja rikosten kohteeksi joutumisesta ja pelosta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Tutkimustiedonantoja 58. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 29. Helsinki.
- Järnefelt, N. (2003): Ikääntyvien työuran päättyminen lamavuosina ja nousukaudella. Työmarkkinat 2003:10. Tilastokeskus: Helsinki.
- Kannus, P., Parkkari, J., Niemi, S. (1999): Age-adjusted incidence of hip fractures. *The Lancet*: Vol 346 No. 8966.
- Rakennukset, asunnot ja asuinolot 2003. SVT Asuminen 2004:11 Tilastokeskus: Helsinki 2004.
- Van Kesteren, J., Mayhew, P., Nieuwbeerta, P. (2000): Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries. Key findings from the 2000 International Crime Victims Survey. *Onderzoek en beleid* 187. NSCR, WODC.
- Niemi, I., Pääkkönen, H. (2001): Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Tilastokeskus: Helsinki.
- Pääkkönen, H. (2004): Ajankäyttötutkimus 1999-2000. Julkaisematon taulukko. Tilastokeskus.
- Pääkkönen, H., Niemi, I. (2002): Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. *Kulttuuri ja viestintä* 2002:2. Tilastokeskus: Helsinki.
- Statfin. Tilastokeskuksen internet-sivusto. Tapaturmaiset kuolemat.
- Törnudd, P. (1982): Measuring victimisation. Teoksessa *The OECD social indicator development programme. Special Studies No.6*. Paris.

Sosiaalinen ympäristö

Tuula Melkas

- *Leskeytyminen yleistyi naisilla 1980-luvulla jo 60 ikävuodesta lähtien, mutta 2000-luvulla se yleistyy vasta yli 70-vuotiailla.*
- *Avoliitot yleistyvät 55+ -vuotiaillakin.*
- *Perheellisten naisten ja miesten sekä perheettömien naisten enemmistö tapaa lapsiaan joka viikko.*
- *Muu yhteydenpito kotitalouden ulkopuolisten kanssa on yhä useammin puhelinkeskustelujen varassa.*
- *Monilla on kuitenkin harrastuksia, joissa tavataan muita ihmisiä.*

Tuula Melkas

Sosiaalinen ympäristö

Elämän jälkipuoliskolle sijoittuu suuria haasteita: Voidaan joutua sopeutumaan omaan ja puolison sairasteluun ja huonokuntoisuuden lisääntymiseen, läheisten kuolemaan ja oman kuoleman odotukseen. Näissä haasteissa muut ihmiset voivat olla tukena ja tarjota muuta ajateltavaa ja tekemistä. Siksi on perusteltua tutkia ikääntyneiden sosiaalista ympäristöä. Siinä tapahtuvia muutoksia tarkastellaan tässä artikkelissa 1980-luvulta nykypäivään. Tarkastelussa ovat mukana 55-vuotiaat ja sitä vanhemmat.

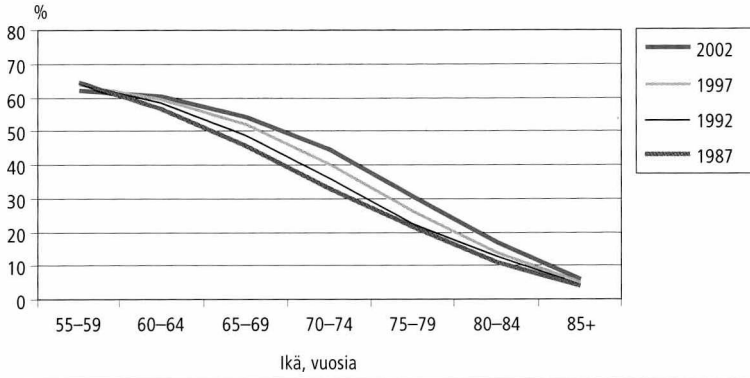
Sosiaalista ympäristöä tarkastellaan tässä artikkelissa ensiksi perhetyypin osalta. Tämä osuus perustuu rekistereihin perustuvien väestötilastojen käyttöön. Toiseksi tarkastellaan, kuinka usein perheelliset ja perheettömät naiset ja miehet tapaavat muissa kotitalouksissa eläviä ihmisiä tai ovat puhelinyhteydessä heihin. Tässä osuudessa lähteinä ovat elinolututkimukset 1986 ja 1994 sekä vapaa-aikatutkimus 2002, jotka ovat syntyneet käyntihaastattelujen tuloksena. Jälkimmäiseen osuuteen sisältyy myös harrastusyhteisöjen etsiminen viimeksi mainitusta lähteestä. Eräs perustava ero väestötilastojen ja haastattelututkimusten välillä on se, että väestötilastoon sisältyy laitosväestö, mutta haastattelututkimusten otoksista se on poissa.

Jos sosiaalisia suhteita tarkastellaan avun ja tuen kannalta, tapaamiset ovat tärkeitä: Ne lisäävät molemminpuolista tietämystä toisen osapuolen ajatuksista, tarpeista ja muusta tilanteesta. Tutkiessaan keskinäisen avun ja tuen mekanismeja Barry Wellman ja Scot Wortley havaitsivat puhelinkeskustelut tapaamisia heikommaksi yhteydenpidon muodoksi. Ne olivat vain seurausta suhteen vahvuudesta tai tapaamisista, eikä niillä ollut itsenäistä merkitystä tuen ja avun mekanismeissa. (Homans 1968, Wellman ym. 1990.) Jotta puhelinkeskustelut säilyisivät merkittävänä yhteydenpidon muotona, ne siis edellyttävät – ilman tapaamisia – sosiaaliselta suhteelta paljon.

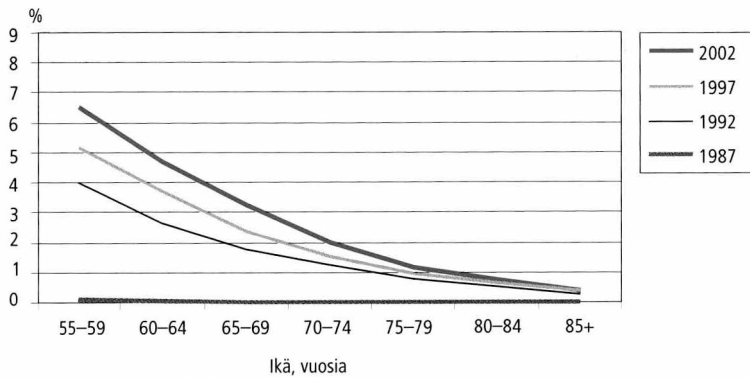
Perheellisyys yleistyy naisilla

Tässä esityksessä käytetyissä väestötilastoissa perhetyyppiluokitus koostuu avioliittoperheistä, avoliittoperheistä, yhden vanhemman perheistä, perheeseen kuulumattomista ja laitoksessa olevista. Luokitus on perhekohtainen, joten perheettömät lapset on luokiteltu samoin kuin vanhempansa. Tätä kirjoitettaessa oli vuodelta 2002 käytettävissä myös asuntokunnan kokoa koskeva tieto, tieto lähimpänä asuvan lapsen maantieteellisistä koordinaateista ja tieto lapsen asemassa olevien kokonaismäärästä 55+ -vuotiaassa väestössä. Näiden tietojen avulla kävi ilmi, että käytännöllisesti katsoen kaikki 55+ -vuotiaat lapset kuuluvat yhden vanhemman perheisiin. Näitä lapsia on 10 prosenttia yhden vanhemman perheisiin kuuluvista.

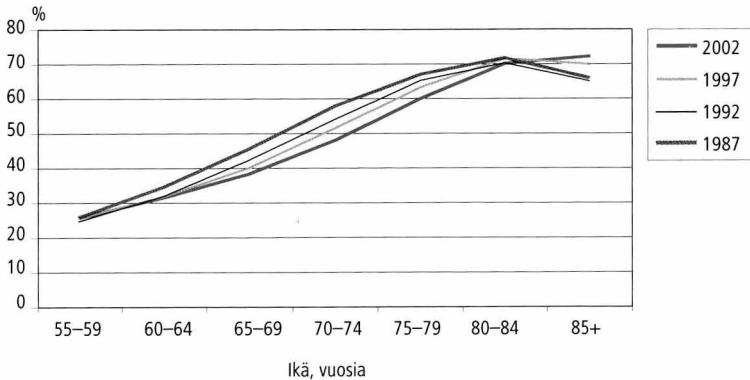
Kuvio 1. Avioliitossa olevien osuus naisista 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1987, 1992, 1997 ja 2002.

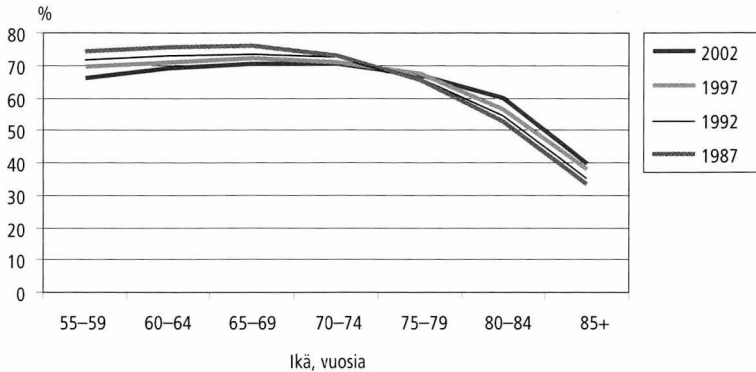
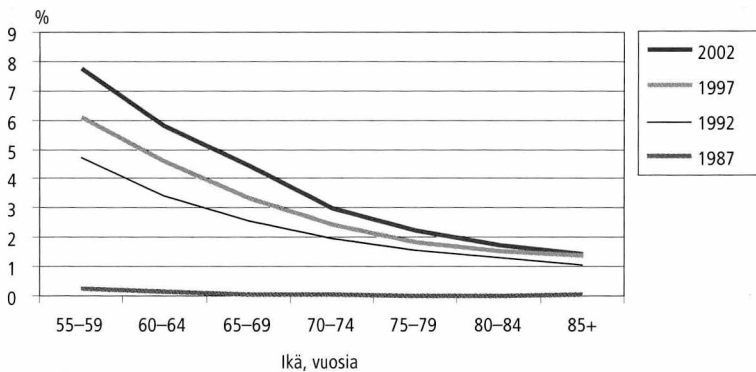


Kuvio 2. Avioliitossa olevien osuus naisista 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1987, 1992, 1997 ja 2002.



Kuvio 3. Perheettömien osuus naisista 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1987, 1992, 1997 ja 2002.



Kuvio 4. Avioliitossa olevien osuus miehistä 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1987, 1992, 1997 ja 2002.

Kuvio 5. Avioliitossa olevien osuus miehistä 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1987, 1992, 1997 ja 2002.


Lähde: Tilastokeskus, Väestötilastot 1987–2002

Perhetyypiluokitus nojautuu nykyajan ydinperheinstituutioon, jonka mukaan perheessä on korkeintaan kahden sukupolven edustajia. Se ei kerro tyhjentävästi henkilöiden välittömimmistä elinpiiristä. Kun perheeseen kuulumattomilla asutokunnan koko taulukoitiin ristiin sen kanssa, asuuko lasta samoissa koordinaateissa vanhempansa kanssa, kävi ilmi seuraavaa: Perheettömistä 13 prosenttia asuu vähintään kahden hengen asutokunnissa. Näistä vähintään kahden hengen asutokunnissa asuvista 17 prosenttia on sellaisia, joilla lapsia asuun samoissa koordinaateissa. He ovat lapsen perheen kanssa asuvia. Loput 83 prosenttia asuvat muiden kanssa. Osalla perheettömiä esiintyy niin suuria asutokuntia, että ne näyttävät viittaavan laitostyyppisen asumiseen. Edelleen, osalla lapsettomia pariskuntia voitiin todeta useamman kuin kahden hengen asutokuntia. Kaikki lapsettomat parit eivät siis asu pelkästään puolisonsa kanssa.

Seuraavaksi tarkastellaan perhetyypin muutoksia eri 5-vuotiskäryhmissä vuodesta 1987 vuoteen 2002. Tarkastelussa käytetään väestötilastojen perhetyypiluokitusta sellaisenaan. Kun tarkastellaan avioliittoisuutta ja avoliittoisuutta yllä esitetyt huomiot ovat melko epärelevanttejä. Muilta osin huomauksilla on relevanssia.

Ensiksi tarkastellaan enemmistön eli naisten perhetyyppejä. Koko 55+ -vuotiaasta naisväestöstä eli avioliitossa 41 prosenttia vuonna 1987 ja 45 prosenttia vuonna 2002. Avoliitossa ei elänyt juuri kukaan vuonna 1987, mutta vuonna 2002 jo 3 prosenttia.¹ Yhden vanhemman perheessä, siis vanhempana tai lapsena, eli 8 prosenttia vuonna 1987, mutta vuonna 2002 enää 5 prosenttia. Perheettömänä eli 48 prosenttia vuonna 1987 ja 44 prosenttia vuonna 2002. Laitosväestön osuus pysyi koko tarkastelujakson 3 prosentin tienoilla.

Naisten perhetyypeistä on kuviot vain avioliittoisuudesta, avoliittoisuudesta ja perheettömyydestä. Yhden vanhemman perheiden ja laitosväestön osuudet pysyttelevät eri ajankohtina monissa ikäryhmissä hyvin samansuuruisina.

Kuviosta 1 nähdään, että avioliitossa olo on vähentynyt 55–59-vuotiailla naisilla. Sen (ja yhden vanhemman perheissä elämisen vähenemisen) on korvannut avoliitossa olo (Kuvio 2). Vähintään 60-vuotiaiden keskuudessa avioliitossa olevien osuus on lisääntynyt kaikissa 5-vuotiskäryhmissä (Kuvio 1). Se johtunee kaikella todennäköisyydellä ennen muuta puolison eliniän pitenemisestä.

Naisten keskuudessa avioliittoisuus alkoi vähetä ja perheettömyys lisääntyä voimakkaasti vuonna 1987 jo 60 ikävuodesta lähtien. Vuonna 2002 vastaavat vähintään 10 prosenttiyksikön erot 5-vuotiskäluokkien välillä avioliittoisuudessa ja perheettömyydessä paikantuvat vasta 70-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskuuteen. (Kuvio 1 ja 3.) Kuviosta 3 näkyy myös perheettömyyden väheneminen kaikkein vanhimmilla vuosina 1987–1997. Se johtuu laitosväestön siirtymisestä.

Miehet poikkeavat naisista sen suhteen, millainen ikääntymisen välittömin sosiaalinen ympäristö on. Koko 55+ -vuotiaasta miesväestöstä avioliitossa eli 72 prosenttia vuonna 1987 ja 67 prosenttia vuonna 2002. Samoin kuin naisista, myöskään miehistä ei juuri kukaan elänyt avoliitossa vuonna 1987, mutta heidän osuutensa nousi miehillä 5 prosenttiin vuoteen 2002 tultaessa. Yhden vanhemman perheessä eli kaikkina tutkimusajankohtina noin 2 prosenttia miehistä. Perheettömien osuus on heidän keskuudessaan pysytellyt 23–24 prosentina ja laitosväestön osuus noin 2 prosenttina koko tutkimusajanjakson.

Miesten osalta kuviot ovat vain avioliittoisuudesta ja avoliittoisuudesta. Näiden perhetyyppien yhteenlasketut osuudet pysyvät eri ajankohtina niin samansuuruisina, ettei muihin perhetyyppeihin kuuluvien osuuksiin jää juurikaan eroja eri ajankohtien välille.

1 Avoliitossa olevien osuudet kasvoivat sekä naisilla että miehillä yllättävän voimakkaasti vuodesta 1987 vuoteen 1992, kun tätä kasvua verrataan myöhempien tutkimusvuosien välillä tapahtuneeseen kasvuun. Olisiko tilastointikäytännössä tapahtunut muutos vuosien 1987 ja 1992 välillä?

Miehillä avioliitossa olo on vähentynyt on vähentynyt kaikissa 5-vuotiskäryhmissä alle 75-vuotiaiden keskuudessa, mutta lisääntynyt sitä vanhempien keskuudessa. Yli 10 prosenttiyksikön erot avioliitossa olossa eri 5-vuotiskäryhmien välille paikantuivat miehillä 75-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskuuteen vuosina 1987, 1992 ja 1997 ja 80-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskuuteen vuonna 2002 (Kuvio 4). Vuonna 1987 miesten perheettömyys lisääntyi niin tasaisesti noin 75 ikävuodesta lähtien, ettei yksittäisiä suuria muutoksia 5-vuotiskäryhmien välille ole lainkaan. Vuosina 1992, 1997 ja 2002 miesten perheettömyys lisääntyi voimakkaasti noin 85 ikävuodesta lähtien.

Vaikka muutoksia onkin tapahtunut eri perhetyyppeihin kuulumisessa sekä naisilla että miehillä, sukupuolten erot välittömimmässä sosiaalisessa ympäristössä ovat pysyneet hyvinkin suurina: Vähintään 55-vuotiaista miehistä täsmälleen osuus eli 72 prosenttia eli parisuhteessa vuosina 1987 ja 2002. Naisilla oli suunnilleen yhtä yleistä elää parisuhteessa ja perheettömänä tai laitoksessa vielä vuonna 2002.

Yhteydenpito eri kotitalouksiin kuuluvien kesken vähenee

Seuraavaksi tarkastellaan ikääntyneiden yhteydenpitoa muissa kotitalouksissa eläviin. Tutkitaan myös sosiaalisen eristymisen yleisyyttä. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään, että perheettömät ikääntyneet kokevat yksinäisyyttä useammin kuin esimerkiksi sellaiset huonokuntoiset, joilla on päivittäistä hoitoa edellyttävä huonokuntoinen perheenjäsen (Melkas ym. 1996).

Selkein vaihtoehto sosiaalisen eristymisen tutkimiselle olisi yhden hengen asutokunnissa elävien erottaminen muista, mutta asutokunnan kokoa ei ole haastattelutietona olemassa kuin vuodelta 1986. Tämän tutkimuksen mukaan yhden hengen asutokunnissa asuvien osuus oli puolitoista prosenttiyksikköä pienempi kuin perheettömien osuus. Vuodelta 2002 oli käytössä asutokunnan kokoa koskeva rekisteriin perustuva tieto. Kun yksin asuvien osuutta verrattiin haastattelututkimuksen perheettömien osuuteen, eroksi tuli kaksi prosenttiyksikköä. Valtaosa perheettömistä asuu yksin. Tarkastelussa käytetään perheettömyyttä yksin asumisen indikaattorina. Sukupuoli on toisena luokittelumuuttujana.

Tarkasteltavana olevista neljästä ryhmästä perheettömät naiset poikkeavat selkeästi muista ryhmistä: Kun perheellisistä naisista ja miehistä noin puolet ja perheettömistä miehistäkin vajaa puolet ovat olleet 55–64-vuotiaita tutkimusjaksoilla 1986–2002, niin kolme neljästä perheettömästä naisesta on ollut 65-vuotias tai sitä vanhempi. Perheettömien naisten selvä enemmistö on koko tutkimusjakson aikana asunut kaupunkimaisissa kunnissa, kun taas muiden ryhmien keskuudessa kaupunkilaiset nousivat selkeäksi enemmistöksi vasta vuonna 2002. Perheettömät naiset ovat useimmiten leskiä, perheettömät miehet taas useimmiten naimattomia tai eronneita. Perheellisten valtaosa on avioliitossa eläviä lapsettomia pariskuntia. Kaikkien ryhmien selvä enemmistö on ollut eläkkeellä.

Tässä luvussa tarkastellaan siis kontakteja oman kotitalouden ulkopuolella eläviin lähisukulaisiin, ystäviin ja naapureihin. Käytettävissä olevat haastattelututkimukset eroavat tietosisällöltään jonkin verran toisistaan nyt tarkasteltavissa asioissa:

Elinolotutkimuksessa 1986 on tieto vanhempien ja lasten tapaamisista sekä puhelinkeskusteluista heidän välillään, sisarusten, naapurien ja ystävien tapaamisesta sekä vapaa-ajan vietosta työtovereiden kanssa. Ystävien tapaamista koskevan kysymyksen ehtona oli se, että oli vastannut myöntävästi kysymykseen ”oikein läheisten” ystävien olemassaolosta. Tämä rajausta tuottaa sen, että 19 prosentilta 55+ -vuotiaista puuttuu ystävien tapaamista koskeva tieto ja ettei olemassa oleva tieto ole vertailukelpoinen myöhempien ajankohtien tietojen kanssa. Ystävien tapaamista voidaan siis tarkastella vain vuodesta 1994 lähtien.

Elinolotutkimukseen 1994 lisättiin tieto sisarusten ja ystäväysten välisistä puhelinkeskusteluista. Vapaa-aikatutkimuksessa 2002 puhelinkeskusteluja koskevat kysymykset laajennettiin koskemaan myös sähköpostitse tapahtuvaa yhteydenpitoa.

Kaikkiin kolmeen tutkimukseen on sisällynyt tieto yhteydenpidosta vanhempiin ja vapaa-ajan vietosta työtovereiden kanssa. Nämä tiedot koskevat vain pientä osaa 55+ -vuotiaista: Niiden osuus, joilla vanhempia on elossa, nousi 9 prosentista 14 prosenttiin tutkimusjaksolla. Työtovereita oli runsaalla 10 prosentilla vuosina 1986 ja 1994 ja 24 prosentilla vuonna 2002. Yhteydenpitoa vanhempiin ja vapaa-ajan viettoa työtovereiden kanssa ei tarkastella erikseen.

Kuviosta 9 nähdään, että seurustelu naapureiden kanssa on vähentynyt kovasti vuodesta 1994 vuoteen 2002. Muutos on ollut niin suurta, että erilainen kysymyksen muotoilu on melko todennäköisesti ollut vaikuttamassa siihen. Vuosina 1986 ja 1994 kysyttiin naapurien tapaamista. Haastatteluohteissa oli tosin maininta siitä, ettei tarkoiteta esimerkiksi muutaman sanan vaihtamista sattumalta kohdattaessa, vaan esimerkiksi kyläilyjä tai yhteisiä harrastuksia. Vuonna 2002 kysyttiin vapaa-ajan viettämisestä yhdessä naapurin kanssa.

Kuvioista 6 ja 7 nähdään myös, että vuoden 1994 lama-aika muodostaa poikkeuksellisen huippukohdan lasten tapaamisessa perheettömällä naisilla ja perheellisillä miehillä sekä sisarusten tapaamisessa perheettömällä miehillä ja naisilla. Myös ystävien tapaaminen oli vuonna 1994 paljon yleisempää kuin vuonna 2002 muissa ryhmissä kuin perheettömällä miehillä (Kuvio 8). Tiheät tapaamiset eivät välttämättä ole ihme talouslamaan liittyvien huolenaiheiden ja työttömyyteen liittyvien tavanomaista väljempien aikataulujen vallitessa.

Silloin kun tarkastellaan yhteydenpitoa lapsiin ja sisaruksiin, mukana ovat vain ne, joilla on lapsia tai sisaruksia. Haastattelutietojen perusteella toisessa kotitaloudessa eläviä lapsia on tutkimusjaksolla ollut perheettömällä naisilla ja perheellisillä vähintään kolmella neljästä. Perheettömien miesten keskuudessa niiden osuus, joilla on lapsia toisessa kotitaloudessa, on noussut vuodesta 1986 vuoteen 2002 60 prosentista 68 prosenttiin. (Samaan aikaan eronneiden osuus kasvoi heidän keskuudessaan 22 prosentista 37 prosenttiin.) Toisessa kotitaloudessa eläviä sisaruksia on kaikissa ryhmissä noin neljällä viidestä.

Ensiksi vertaillaan perheettömien ja perheellisten naisten ja miesten erilaisia kontakteja edellä esiteltyjen tietojen avulla. Sen jälkeen esitetään kustakin

ryhmästä yhdistetty tieto siitä, kuinka usein ollaan yleensä tekemisissä kotitalouden ulkopuolisten henkilöiden kanssa. Lopuksi täydennetään edellä esiteltyjä tapaamisia ja puhelinkeskusteluja koskevia tietoja vapaa-aikatutkimuksen 2002 harrastustietojen avulla.

Tapaamisten ja puhelinkeskustelujen tiheyttä koskevissa kysymyksissä täysin samanlaisina vastausvaihtoehtoina ovat olleet: ”lähes päivittäin”, ”suunnilleen joka viikko”, ”suunnilleen joka kuukausi”. Ne vastausvaihtoehdot, jotka ovat koskeneet harvemmin kuin joka kuukausi toistuvia tapaamisia ja puhelinkeskusteluja ovat jonkin verran vaihdelleet tutkimuksesta toiseen. Tässä esityksessä kiinnostuksen kohteena on kohtalaisen usein tapahtuva kanssakäyminen, koska suuri osa kohdejoukosta on eläkkeellä ja monet ovat perheettömiä. Tarkasteltaessa yhteydenpitoa erilaisiin kotitalouden ulkopuolisiin henkilöihin ”lähes päivittäiset” kontaktit on yhdistetty ”suunnilleen joka viikko” toistuviin kontakteihin. Sen sijaan yhdistetyssä tiedossa siitä, kuinka usein on yhteydessä kotitalouden ulkopuolisiin, on ”lähes päivittäin” -vaihtoehto yhdistämättömänä mukana.

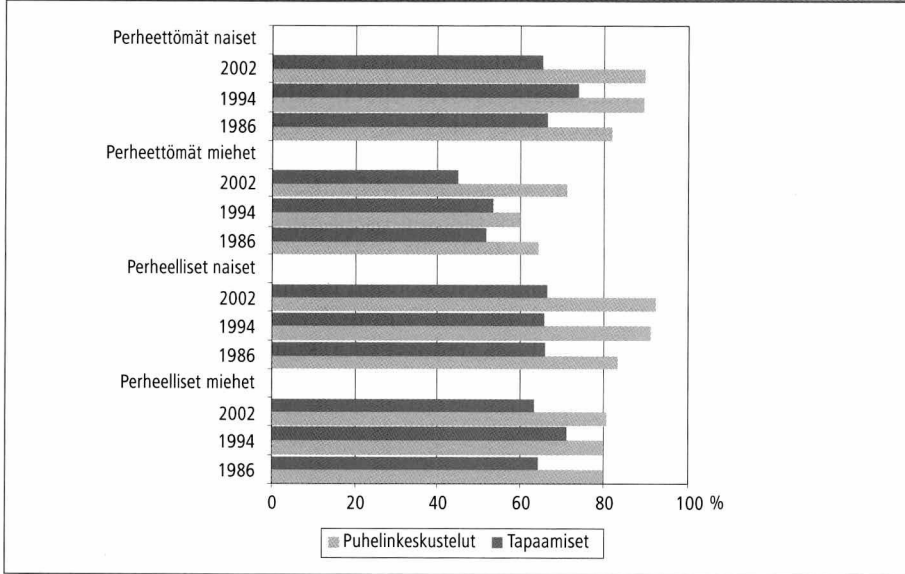
Yhteydenpito lapsiin säilyy tiiviinä

Elinolotutkimuksiin 1986 ja 1994 sisältyy luokiteltu tieto vanhemman maantieteellisestä etäisyydestä lähimpänä asuvaan toisessa kotitaloudessa elävään lapseen. Koska lapset ovat kaiketi useimmille vanhemmille tärkeimpiä oman kotitalouden ulkopuolella eläviä henkilöitä, tämä tieto tarkistettiin myös vuoden 2002 osalta rekisteristä saadun tiedon avulla. Kävi ilmi, ettei näissä etäisyyksissä ollut tapahtunut suuria muutoksia missään tarkasteltavana olevista neljästä ryhmästä. Liioin ryhmien välillä ei ollut suuria eroja tässä asiassa. Niiden osuus, joilla lähimpänä asuva lapsi asui alle 20 kilometrin etäisyydellä, vaihteli 62 prosentista 70 prosenttiin, kun kaikkien ryhmien eri ajankohdilta olevia tietoja vertailtiin samanaikaisesti.

Kuviosta 6 nähdään, että naiset ja perheelliset miehet pitävät varsin tiiviisti yhteyttä lapsiinsa. Tavallisimmat kontaktit kotitalouden ulkopuolisiin ovat näillä kolmella ryhmällä koostuneet puhelinkeskusteluista lasten kanssa koko tutkimusjakson. Perheettömät miehet erottuvat heistä sekä harvinaisempien tapaamistensa että puhelinkontaktiensa suhteen. Toki tästäkin ryhmästä noin puolet tapaa lapsiaan ja enemmistö on puhelinyhteydessä suunnilleen joka viikko.

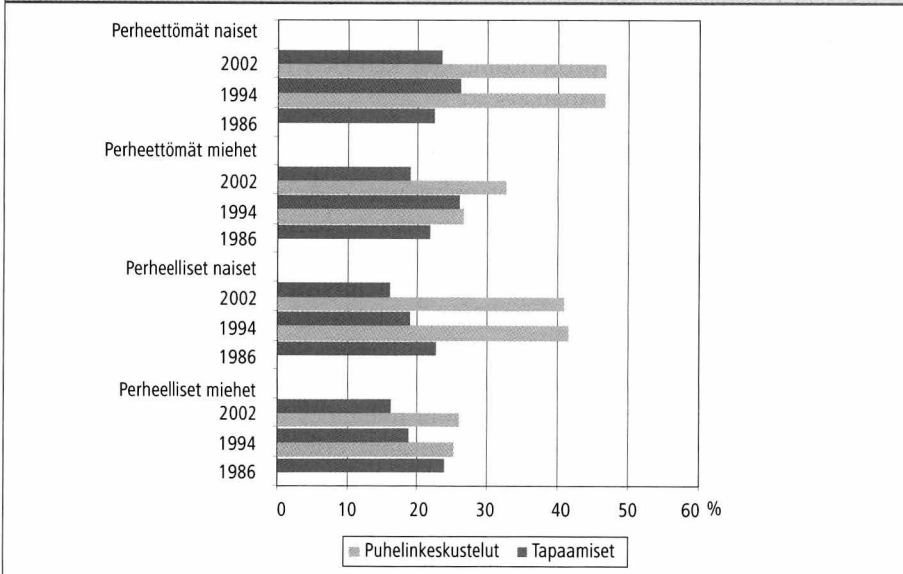
Erilaiset kontaktit sisaruksiin ovat paljon harvinaisempia kuin kontaktit lapsiin. Kuviosta 7 nähdään, että vuonna 1986 neljän ryhmän välillä ei ollut juuri mitään eroja sisarusten tapaamisessa: noin neljännes tapasi sisaruksiaan suunnilleen joka viikko. Sen jälkeen on tapahtunut erilaistumista. Vuoteen 1994 tultaessa sisaruksiaan suunnilleen joka viikko tapaavien osuus oli laskenut perheellisten naisten ja miesten keskuudessa alle viidenneksen ja lasku vain jatkui tultaessa vuoteen 2002. Ydinperhe yksityistyy laajemmasta suvusta. Perheettömät miehet näyttävät seuraavan perheellisten esimerkkiä ja kohtalaisen tiiviit tapaamiset sisarusten välillä näyttävät rajautuvan ennen muuta perheettömien

Kuvio 6. Yhteydenpito lapsiin suunnilleen joka viikko 55 vuotta täyttäneillä perheettömällä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1986, 1994 ja 2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimukset 1986 ja 1994 sekä Vapaa-aikatutkimus 2002

Kuvio 7. Yhteydenpito sisaruksiin suunnilleen joka viikko 55 vuotta täyttäneillä perheettömällä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1986, 1994 ja 2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimukset 1986 ja 1994 sekä Vapaa-aikatutkimus 2002

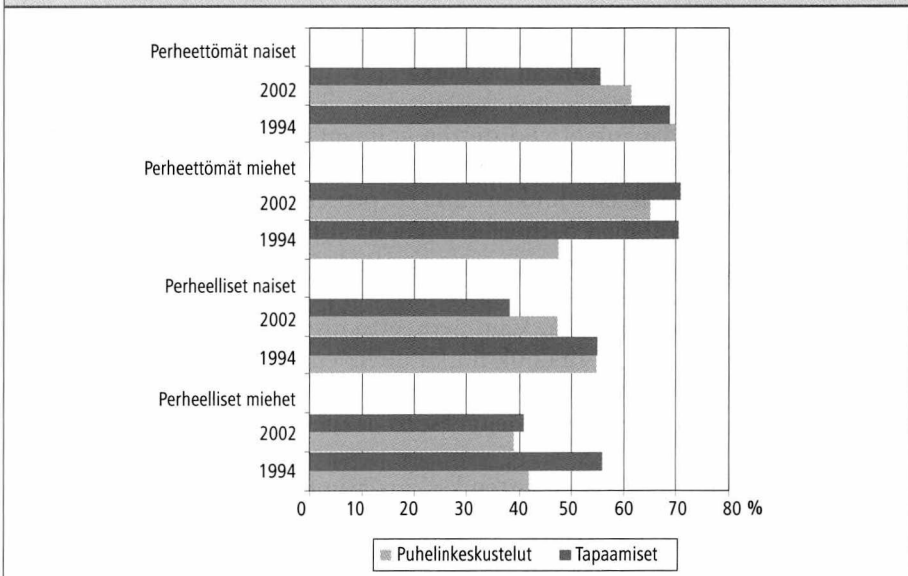
naisten ominaisuudeksi. Kun tarkastellaan puhelinkeskusteluja sisarusten kanssa tilanne on hiukan erilainen: varsinkin perheettömät naiset, mutta myös perheelliset naiset käyvät puhelinkeskusteluja sisarustensa kanssa useammin kuin perheettömät miehet ja varsinkin perheelliset miehet.

Ystävien tapaamisessa toistuu sisarusten tapaamisessa havaittu ero: perheettömät tapaavat ystäviään useammin kuin perheelliset (Kuvio 8). Sama koskee ystäviensä osalta myös puhelinkeskusteluja. Yhteydenpitoa ystäviin voidaan tarkastella vain vuoden 1994 lama-ajasta lähtien. Sen jälkeen sekä tapaamiset että puhelinkeskustelut ovat harventuneet kaikissa muissa ryhmissä paitsi perheettömällä miehillä, joiden tavallisimmat kontaktit ovatkin olleet molempina tutkimusajankohtina olleet juuri ystäviin.

Seurustelussa naapurien kanssa perheettömät ja perheelliset naiset ja miehet eivät eronneet toisistaan paljonkaan vuosina 1986 ja 1994. Sen sijaan vuonna 2002 perheettömät naiset seurustelivat naapureidensa kanssa selvästi useammin kuin muut. Ehkäpä vuosina 1986 ja 1994 seurusteluun naapureiden kanssa on pääsyt mukaan hyvinkin pintapuolista seurustelua, josta perheettömien naisten vahvemmat naapuruussuhteet eivät erottuneet. (Kuvio 9.)

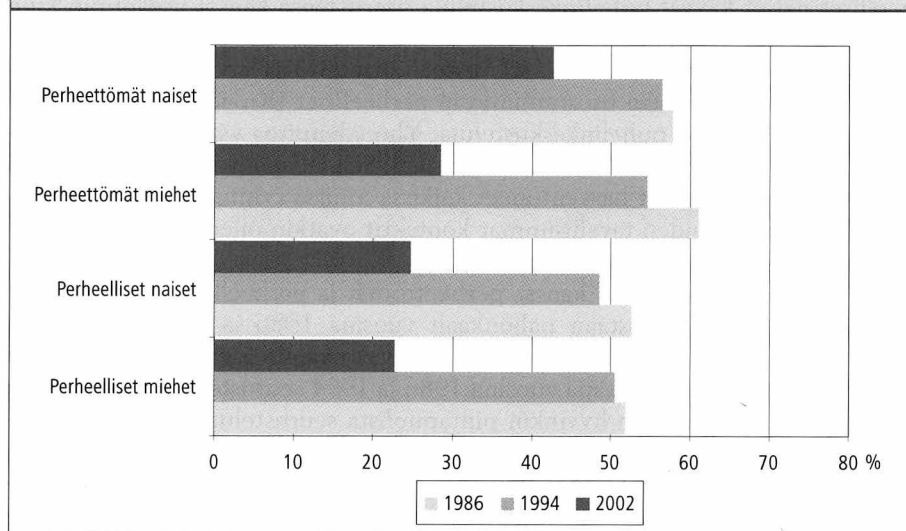
Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miten usein perheettömät ja perheelliset naiset ja miehet ovat olleet yhteydessä kotitalouden ulkopuolisiin yleensä. Yhdistetty tieto on saatu edellä tarkastelluista tapaamisista ja puhelinkeskusteluista. Lisäksi mukaan on otettu tieto mahdollisten vanhempien tapaamisesta ja puhelinkeskusteluista heidän kanssaan ja vapaa-ajan vietosta työtovereiden kanssa. Muuttujan luokista "tavataan päivittäin" tarkoittaa sitä, että on tavannut vä-

Kuvio 8. Yhteydenpito ystäviin suunnilleen joka viikko 55 vuotta täyttäneillä perheettömällä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1994 ja 2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1994 ja Vapaa-aikatutkimus 2002

Kuvio 9. Seurustelu naapureiden kanssa suunnilleen joka viikko 55 vuotta täyttäneillä perheettömillä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1986, 1994 ja 2002.



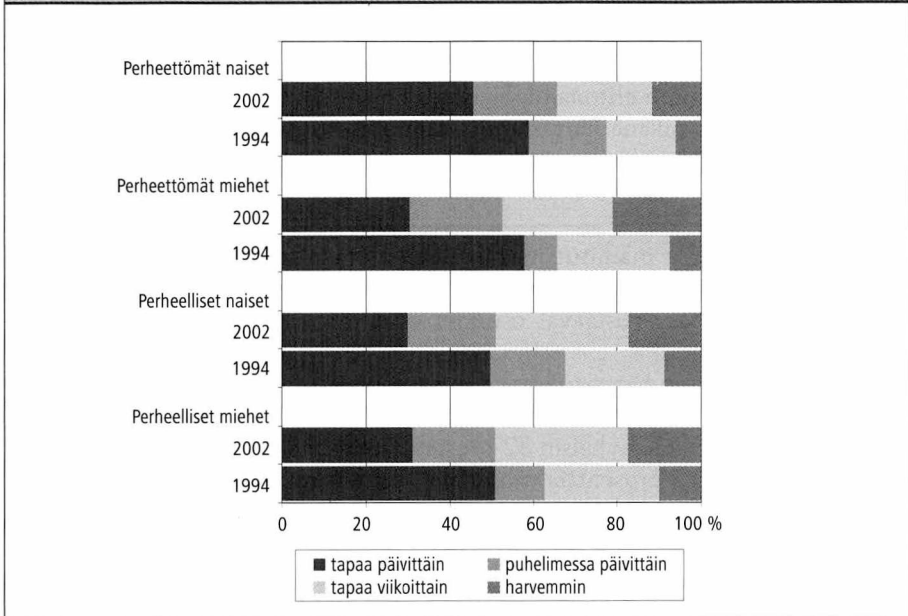
Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimukset 1986 ja 1994 sekä Vapaa-aikatutkimus 2002

hintään yhtä toiseen kotitalouteen kuuluvaa, siis lasta, sisarusta, vanhempaa, naapuria, ystävää tai työtoveria lähes päivittäin. Toinen luokka koostuu vastaavista puhelinkeskusteluista lähes päivittäin. Tähän luokkaan kuuluvat eivät tapaa ketään näin usein. Kolmannessa luokassa ovat ne, jotka tapaavat vähintään yhtä toiseen kotitalouteen kuuluvaa suunnilleen joka viikko. Neljänteen ryhmään kuuluvia ovat kaikki ne, jotka eivät tapaa ketään viikoittain. Aluksi oli tarkoitus pitää omana luokkana ne, jotka eivät tavanneet ketään viikoittain, mutta joilla oli viikoittaisia puhelinkeskusteluja. Tämä vaihtoehto oli todella harvinainen ja nämä tapaukset yhdistettiin kolmanteen luokkaan. On siis perin harvinaista ylläpitää säännöllisiä puhelinkeskusteluja ilman tapaamisten tukea.

Kuviosta 10 nähdään, että hiukan vajaa 60 prosenttia perheettömistä naisista ja miehistä ja joka toinen perheellisistäkin naisista ja miehistä tapasi kotitalouden ulkopuolisia lähes päivittäin vuonna 1994. Näin usein tapaavien osuus laski vuoteen 2002 tultaessa alle kolmannekseen perheettömillä miehillä sekä perheellisillä naisilla ja miehillä. Vain perheettömistä naisista noin joka toinen tapasi näin usein muihin kotitalouksiin kuuluvia enää vuonna 2002. Harvemmin kuin viikoittain tapaavien osuus nousi perheettömillä miehillä ja perheellisillä naisilla ja miehillä noin viidennekseen ja perheettömillä naisilla kymmenesosaan.

Huolimatta perheettömien naisten keskimäärin korkeammasta iästä heidän kontaktinsa muihin kotitalouksiin kuuluviin ovat tiiviimpiä kuin muiden ryhmien kontaktit. Perheettömillä miehillä taas eristyminen omaan kotiin näyttää yleistyneen vuodesta 1994 vuoteen 2002 enemmän kuin millään muulla ryhmällä.

Kuvio 10. Yhteydenpito kotitalouden ulkopuolisiin 55 vuotta täyttäneillä perheettömällä ja perheellisillä naisilla ja miehillä vuosina 1994 ja 2002.



Lähteet: Tilastokeskus, Elinolotutkimus 1994 ja Vapaa-aikatutkimus 2002

Seurustelusta harrastuksiin

Erityisesti sen tarkistamiseksi, voidaanko kuvion 10 "harvemmin" -osuuksia tulkita sosiaalisen eristymisen osoitukseksi, vapaa-aikatutkimuksen 2002 harrastustiedoista etsittiin harrastusyhteisöjen olemassaoloa. Mukaan valittiin sellaisia harrastuksia, joihin väistämättä tai ainakin usein liittyy muiden ihmisten tapaamista. Kiinnostuksen kohteena oli edelleenkin kohtalaisen usein tapahtuva kanssakäyminen, koska suuri osa kohdejoukosta on eläkkeellä ja monet ovat perheettömiä.

Luotettavimmat tiedot koskevat yhdistysosallistumista ja seurapeliä pelaaamista², joista tieto on olemassa myös harrastamisen useudesta. (Yhdistysosallistumista koskevia kysymyksiä oli 23 ja seurapelejä koskevia kysymyksiä 6.) Mukaan valituista kuudesta musiikkiharrastuksesta, samoin kuin näytelmäkerhoon kuulumisesta sekä seitsemästä tanssiliikunnan muodosta tiedetään, että niissä tavataan muita ihmisiä, mutta tieto on vain siitä, että niitä harrastetaan "nykyisin". Ravintoloissa, kahviloissa ja uskonnollisissa tilaisuuksissa käymisestä

2 Poikkeuksena seurapeleissä ovat korttipelit, joista yksin pelattavia pelejä ei ole erotettu.

on olemassa tieto myös siitä, kuinka usein niissä käydään, mutta ei varmaa tietoa siitä, seurustellaanko niissä muiden ihmisten kanssa. Liikunnan tai urheilun eri lajeista otettiin mukaan 20 lajia, joihin kuuluvat sellaiset lajit, joita ei voi harrastaa yksin. Lisäksi otettiin mukaan sellaisia lajeja, joita lienee tavallista harrastaa muiden kanssa, kuten golfia tai keilaamista. Liikunnan tai urheilun eri lajien harrastamisen ehtona oli haastatteluissa se, että on ”viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana harrastanut säännöllisesti noin kerran viikossa ainakin muutaman kuukauden ajan”. Niistä harrastuksista, joista on olemassa harrastamisen useutta koskeva tieto, harrastajiksi on otettu vähintään kerran viikossa harrastavat.

Kun kaikki edellä mainitut harrastukset otetaan huomioon 68 prosentilla perheettömistä naisista ja 71 prosentilla perheellisistä naisista on vähintään yksi tällainen harrastus. Vastaavat osuudet ovat miesten keskuudessa 71 ja 75 prosenttia.

Naisten ja miesten harrastukset ovat monenlaisia ja monille yhteisiä harrastuksia on vähän. Yleisimmät harrastukset ovat naisilla seuraavat:

- Paritanssia harrastaa nykyisin 32 prosenttia naisista.
- Kahvilassa käy 13 prosenttia vähintään joka viikko.
- Ohjattua voimistelua harrastaa 11 prosenttia.
- Kansantansseja harrastaa 10 prosenttia.
- Korttia pelaa 10 prosenttia vähintään joka viikko.

Kun rajoitetaan – samoin kuin naisten osalta tehtiin – niihin harrastuksiin, joita vähintään 10 prosenttia harrastaa, miesten tavallisimmat harrastukset ovat seuraavat:

- Paritanssin harrastajia on miehissä 36 prosenttia.
- Kahvilassa käy 29 prosenttia vähintään joka viikko.
- Kortinpelua harrastaa 10 prosenttia vähintään joka viikko.

Miehillä ravintolassa vähintään joka viikko käyvien osuus jää juuri ja juuri 10 prosentin alle.

Entä miten harrastusten mukaanotto vaikuttaisi ikääntyneiden sosiaalisesta eristyneisyydestä saatavaan kuvaan? Kuvioista 10 kävi ilmi, että joka kymmenes perheetön nainen ja joka viides perheetön mies oli luokitui ”harvemmin tapaavaksi”. Kun sosiaalista eristyneisyyttä tutkitaan tarkemmin, on syytä ottaa mukaan vielä Vapaa-aikatutkimuksen 2002 tieto siitä, käyttäkö matkapuhelinta vähintään joka viikko puhelujen tai tekstiviestien lähettämiseen tai vastaanottamiseen. Yllä käsiteltyjä tapaamisia ja puhelinyhteyksiä koskevista tiedoista puuttui ”tuttavan” käsite, joka tosin kuulostaa nykyisin jo hieman vanhahtavalta. Ehkäpä on muitakin henkilökohtaiseen sosiaaliseen verkostoon kuuluvia ei-sukulaisia, jotka eivät luokitui ystäviksi tai naapureiksi. Edelleen, ehkä jotkut ovat tekemisissä pelkästään lapsia, sisarusia ja vanhempia kaukaisempien sukulaisten kanssa.

Jos sosiaalisen eristyneisyyden indikaattoriksi otetaan perheettömyys, harvemmin kuin joka viikko tapahtuva yhteydenpito lähisukulaisten, ystävien ja naapureiden kesken sekä niinkään harvemmin kuin joka viikko tapahtuva vapaa-ajan vietto työtovereiden kanssa, matkapuhelimen käyttö harvemmin kuin joka viikko ja harrastusyhteisön puuttuminen, sosiaalisesti eristyneitä on 4 pro-

senttia perheettömistä naisista ja 9 prosenttia perheettömistä miehistä. Jos usein tapaavan harrastusyhteisön omaaviksi hyväksytään vain ne, joista varmin tieto on olemassa, siis yhdistystoimintaan vähintään viikoittain osallistuvat ja seurapelejä vähintään viikoittain pelaavat, sosiaalisesti eristyneiden osuus nousee perheettömillä naisilla 8 prosenttiin ja perheettömillä miehillä 12 prosenttiin. Jos eri tavoin lasketut sosiaalisesti eristyneiden osuudet muutetaan määriksi vuoden 2002 väestötilaston avulla, sosiaalisesti eristyneitä naisia on runsaasta 10 000:sta vajaan 30 000:een ja miehiä noin 10 000:sta 20 000:een.

Sosiaalisen ympäristön muutoksesta

Miehillä välittömin sosiaalinen ympäristö ei juurikaan muuttunut tutkimusjaksolla 1980-luvun jälkipuoliskolta nykypäivään muilta osin kuin avioliiton lievessä yleistymisessä avioliiton kustannuksella. Naisista sen sijaan monet voivat nykyisin elää puolisonsa kanssa paljon pidempään kuin 1980-luvulla oli laita. Ikääntyneiden välittömin ympäristö on yhä useammin lapsettoman parin koti. Kontakteja ulkopuolisiin hoidetaan paljon useammin puhelimitse kuin kasvokkain tavaten. Yksityistyneistä kodeista käydään kuitenkin usein sellaisissa harrastuksissa, joissa tavataan muita ihmisiä.

Entä miten on turvaverkon laita elämän jälkipuoliskolle tyypillisten suurten haasteiden kohdatessa, jos kodin ulkopuoliset kontaktit ovat voittopuolisesti harrastusyhteistöön? On esitetty, että sellaiset ystävyudet, joita kannattelee ensisijaisesti yhteinen kiinnostus johonkin asiaan tai tekemiseen, eivät olisi ystävyksiä lainkaan (Allan 1979). Määriteltiinpä ystävyys niin tai näin, lienee todennäköistä, että useimmat harrastuksiin liittyvät sosiaaliset suhteet katkeavat, kun harrastamiselle tulee este vaikkapa sairauden tai huonokuntoisuuden kohdatessa.

Edellä on käynyt ilmi, että lapsiin pidetään edelleenkin tiiviisti yhteyttä. Vanhempien ja lasten väliset suhteet ovat kestävydessään (esim. Allan 1979) suoranainen vastakohta harrastusystävyyksille ja samalla niiden paras täydentäjä. Monet ikääntyneet siis hankkivat elämänsisältöä harrastuksista, mutta samalla vaalivat perustavaa yhteenkuuluvuuttaan lasten kanssa.

Tutkimusjaksolla tapahtunut muuttoliike ei ole kasvattanut lähimpänä asuvan lapsen maantieteellistä etäisyyttä vanhempiinsa ja monet tapaavat vielä nykyisin lapsiaan kasvokkainkin aika usein. Jatkuessaan muuttoliike todennäköisesti rupeaisi kasvattamaan lasten ja vanhempien välisiä etäisyyksiä ja kontaktit painottuisivat puhelinkeskusteluihin entistä enemmän. Uhkana olisi lapsi-vanhempi -suhteen oheneminen. Edelleen, vanhemmalle voi tulla eteen tilanne, että hän tarvitsee erilaista käytännöllistä apua lapsiltaan. Tällaisiin tilanteisiin lapsen on vaikea vastata pitkien etäisyyksien vallitessa. Kokonaan lapsettomilla, joita on vajaa viidennes ikääntyneistä, ei ole tähänkään asti ollut korvaavaa hyvää ratkaisua entisaikojen yhteisöjen rapautumiselle.

Lähteet

Allan, G. (1979): *A Sociology of Friendship and Kinship*. George Allen & Unwin, London.

Homans, G. (1968): *Social Behaviour: its elementary forms*. Routledge & Kegan Paul, London.

Melkas, T., Jylhä, M. (1996): *Social Network Characteristics and Social Network Types among Elderly People in Finland*. Teoksessa: Litwin, Howard (toim.) *The Social Networks of Older People. A Cross-National Analysis*. Praeger, Westport & London.

Wellman, B., Wortley, S. (1990): *Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support*. *American Journal of Sociology* 96.

Asuminen

Pekka Myrskylä

- *Ikäkkäiden yksin asuminen yleistyi voimakkaasti viime vuosisadan jälkipuoliskolla erityisesti 80 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä.*
- *Enemmistö ikäkkäistä naisista asuu yksin. 60 vuotta täyttäneistä naisista yli puolet asuu yksin.*
- *Yksinasuminen yleistyy iän myötä. Kolmasosa 70–74-vuotiaista ja kaksi kolmasosaa 85–89-vuotiaista asuu yksin.*
- *Yksinasuvia ikäkkäitä naisia on eniten kaupungeissa.*
- *Yksinasuvia ikäkkäitä miehiä on enemmän maaseudulla kuin kaupungeissa.*
- *Laitoksissa asuminen yleistyy 80. ikävuoden jälkeen. 90 vuotta täyttäneistä 20–24 prosenttia asuu laitoksissa.*
- *Yksinasuvilla on vähemmän omistusasuntoja kuin muilla ikäkkäillä.*
- *Yksinasuvien asunnot ovat pienempiä ja useammin puutteellisesti varustettuja kuin muiden ikäkkäiden.*

Pekka Myrskylä

Asuminen

Asuntoja tarvitaan koko ajan enemmän, koska väestön määrä kasvaa, asutokuntien koko pienenee, ja väestö muuttaa suurempiin keskuksiin tai ainakin kuntien keskuksiin. Joillekin alueille jää tyhjiä asuntoja, joista osa siirtyy vapaa-ajan käyttöön. Rakennettavat asunnot ovat yleensä suurempia kuin vanhat asunnot ja paremmin varusteltuja.

Yksinasuminen yleistyy

Viime vuosikymmenten aikana asumisolosuhteissa tapahtuneista muutoksista ehkä merkittävin on yksinasuvien määrän valtava kasvu. Vuodesta 1970 kaikkien asutokuntien määrä on kasvanut 1 520 000:sta 2 400 000:een. Yhden hengen asutokuntien määrä kasvoi 270 000:stä 935 000:een ja osuus 17,6 prosentista 39,0 prosenttiin. Väestömäärinä ilmaistuna vuonna 1970 vain 6 prosenttia väestöstä asui yksinään, vuonna 2003 16,9 prosenttia. Asutokuntia, joissa vanhin henkilö on täyttänyt 55 vuotta, on 1 027 000. Noin puolessa niistä (516 000) vanhin henkilö on nainen ja puolessa mies (511 000). Näistä ikääntyneiden asutokunnista on yhden naisen asutokuntia 323 000 ja miehen 134 000.

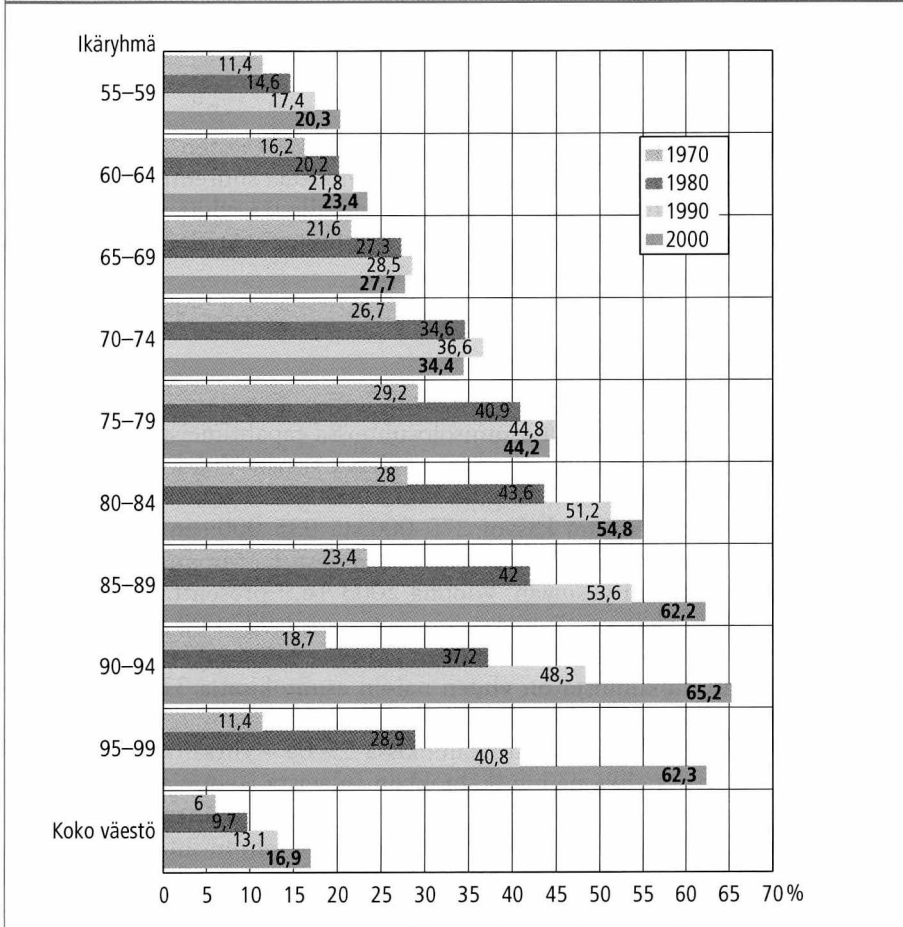
Yksinasuvien osuus on kasvanut ikäluokissa 55–64 – yhtäältä ehkä avioerojen vuoksi ja toisaalta ehkä näihin ikäluokkiin tulevista aiempaa suurempi osa on elänytkin ns. sinkkuna. Sen sijaan ikäluokissa 65–74 yksinasuvien osuus ei ole pariin kymmeneen vuoteen enää kasvanut. Tämä johtuu siitä, että miesten elinaika on pidentynyt – yksin asuminen ei enää ole yleistynyt, kun pariskunnat elävät yhdessä pitempään. Mutta sitten taas 75 vuotta täyttäneiden yksinasuvien osuus kasvaa, kun naisia jää leskiksi. Kasvu jatkuu aina 90-vuotiaisiin saakka, mutta sitten kasvu pysähtyy runsaaseen 60 prosenttiin. Kaikkein vanhimmissa ikäryhmissä laitoksissa asuminen yleistyy yksin asumisen sijasta.

Taulukko 1. Asutokunnat, joissa viitehenkilö 55 vuotta täyttänyt, asutokunnan henkilömäärän ja viitehenkilön sukupuolen mukaan vuonna 2003. Lukumäärä ja prosenttia asutokunnista.

	1 h	2 + h	Yhteensä	1 h	2 + h	Yhteensä
Koko maa	457 104	569 608	1 026 712	44,5	55,5	100
Miehet	134 165	376 830	510 995	26,3	73,7	100
Naiset	322 939	192 778	515 717	62,6	37,4	100

Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Kuvio 1. Yksinasuvien osuus väestöstä ikäryhmittäin vuosina 1970–2000, %.



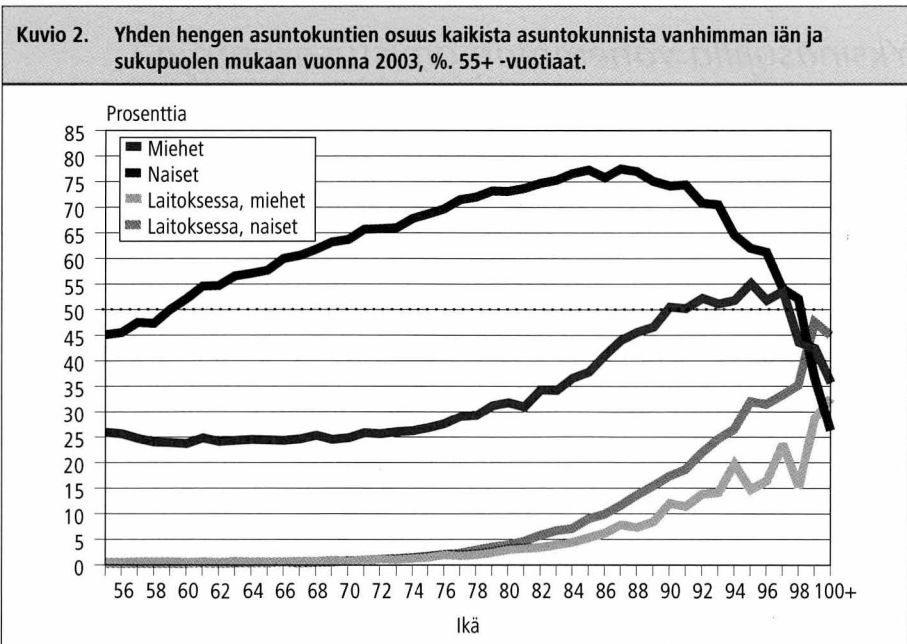
Lähde: Tilastokeskus, Väestölaskennat 1970–2000

Joka viides 55–59-vuotiaista asuu yksin, 70–74-vuotiaista kolmannes, ja 85–89-vuotiaista melkein kaksi kolmannesta. Kaikissa ikäryhmissä yksinasuvien osuus kasvoi 1970-luvulla voimakkaasti, mutta 1980-luvulla kasvu miltei pysähtyi 65–79-vuotiaiden ikäluokissa ja jopa väheni 1990-luvulla. Syytä lienevät miesten elinajan pidentyminen ja ikääntyneiden avoliittojen määrän kasvu. Pääosa ikääntyneistä yksin asuvista, eli 70 prosenttia, on naisia. Yksinasuvien naisten osuus ikäluokastaan kasvaa tasaisesti ylittäen 50 prosenttia jo 59 vuoden iässä. Yksinasuvien miesten osuus pysyy 25 prosentissa 75 vuoden ikään saakka ja alkaa vasta sitten nousta. 50 prosentin raja ylittyy 80 vuoden iässä, mutta silloin yksinasuvia miehiä on jäljellä enää 17 400. Yksinasuvia 80 vuotta täyttäneitä naisia on viisinkertainen määrä, eli 84 300.

Laitoksissa asuvien osuus on pysynyt hyvin pienenä noin 80 vuoden ikään saakka. Sen jälkeen laitosasuminen yleistyy, ja 90 vuotta täyttäneistä 20–40 prosenttia on jossain hoitolaitoksessa. Naiset asuvat hieman useammin laitoksissa kuin miehet.

Ikääntyneistä miehistä vain pieni osa, mutta naisista suuri enemmistö asuu yksin. Naiset asuvat yksin myös pitempään kuin miehet. Tämä johtuu siitä, että naisten elinaika on noin 7–8 vuotta pidempi kuin miehillä. Sitä paitsi tavallisesti avio- tai avomies on vähän puolisoaan vanhempi. Avioituminen itseään hieman vanhempien miesten kanssa siis lisää naisten leskeysvuosien määrää. Sukupuolten tilastollista erilaisuutta yksin asumisen suhteen lisää vielä sekin, että suurempi osa naisista kuin miehistä ei elämänsä aikana solmi lainkaan parisuhdetta.

Äläkkäät yksinäiset miehet ja naiset asuvat hieman eri alueilla. Naiset asuvat kaupunkiseuduilla kuten Maarianhaminassa, Turussa, Lahdessa, Tampereella ja Helsingissä. Maaseudulla on vähemmän yksin asuvia naisia – esimerkiksi Kaustisilla, Koillismaassa, Pohjois-Lapissa ja Tunturi-Lapissa. Miehillä tilanne on aivan erilainen. Yksinasuvia miehiä on eniten Itä-Suomen maaseutumaisissa seutukunnissa – Savossa, Karjalassa ja Lapissa – ja vähiten Pohjanmaan seutukunnissa. Itä- ja Pohjois-Suomessa on jo avioliittoikäisissä suuri muuttoliikkeen synnyttämä naisvajaus, joka on voinut olla syynä siihen, että yksin asuvia miehiä on paljon. Vastaavasti suurissa kaupungeissa on muuttoliikkeen aiheuttama naisenemmistö.



Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Taulukko 2. 55 vuotta täyttäneiden yksinasuvien osuus kaikista asutokunnista seutukunnittain vuonna 2003, %.

Eniten yksinasuvia				Vähiten yksinasuvia			
Miehet	%	Naiset	%	Miehet	%	Naiset	%
Ålands skärgård	37,9	Mariehamns stad	70,6	Pieksämäki	24,5	Suupohjan	57,0
Joutsa	31,7	Turku	66,5	Lohja	24,4	Ålands landsbygd	57,0
Ilomantsi	31,3	Lahti	65,8	Oulu	24,2	Pohjois-Satakunta	56,2
Pielisen Karjala	31,1	Ålands skärgård	65,8	Raahe	24,1	Raahe	55,8
Pohjois-Lappi	30,9	Lappeenranta	65,5	Kyrönmaa	23,8	Kokkola	55,6
Loviisa	30,9	Tampere	65,1	Ylivieska	23,8	Nivala-Haapajärvi	55,3
Koillis-Savo	30,4	Kouvola	65,0	Porvoo	23,4	Itä-Lappi	55,1
Keski-Karjala	29,8	Imatra	64,7	Härmänmaa	22,9	Torniolaakso	54,4
Heinola	29,7	Kotka-Hamina	64,6	Järviseuu	22,8	Siikalatva	52,8
Oulunkaari	29,6	Helsinki	64,5	Vaasa	22,7	Oulunkaari	51,4
Sisä-Savo	29,5	Heinola	64,5	Pohjoiset seinänaapurit	22,3	Järviseuu	51,2
Outokumpu	29,4	Hämeenlinna	64,3	Koillismaa	21,9	Tunturi-Lappi	50,8
Kaakkois-Pirkanmaa	29,3	Joensuu	64,3	Kaustinen	20,7	Pohjois-Lappi	50,4
Länsi-Saimaa	29,3	Outokumpu	64,1	Kokkola	18,8	Koillismaa	49,5
Juva	28,9	Pieksämäki	64,0	Jakobstadsregionen	18,3	Kaustinen	47,8

Lähde: Tilastokeskus, Asuminotilasto 2003

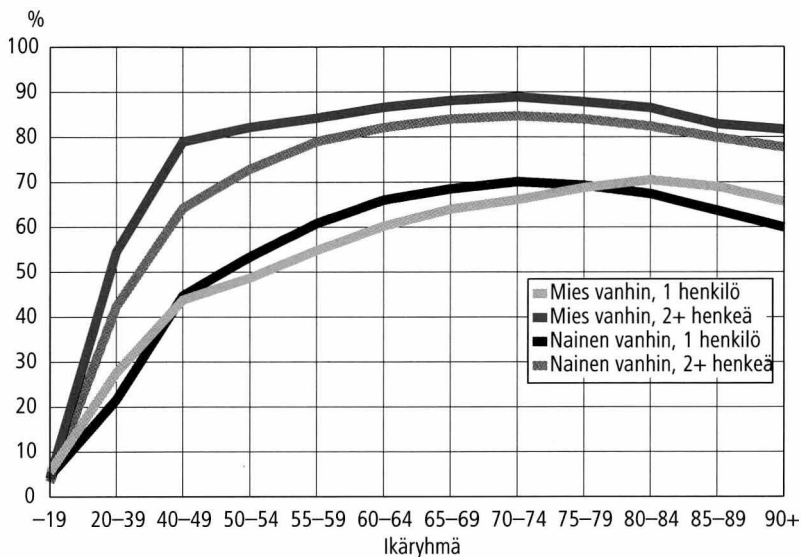
Ruotsinkielisellä Pohjanmaalla miehetkin elävät pidempään ja elävät suu-remmissa kotitalouksissa lastensa kanssa. Niinpä siellä on enemmän leskimiehiä kuin muualla Suomessa mutta vähemmän yksin asuvia miehiä.

Yksinasujilla vähemmän omistusasuntoja

Sekä miesten että naisten omistusasuntojen osuus on sitä suurempi, mitä vanhemmasta ikäluokasta on kyse – 70 vuoden ikään saakka. Suuremmissa asutokunnissa asuvat iäkkäät omistavat asuntojaan yleisemmin kuin yksin asuvat iäkkäät. Mutta yksinasuvistakin 55 vuotta täyttäneistä miehistä 55–70 prosenttia asuu omistusasunnossa. Jos asutokunnassa on muitakin henkilöitä, nousee omistusasumisen osuus 85–90 prosenttiin. Yksinasuvista 55 vuotta täyttäneistä naisista 67 prosenttia asuu omistamassaan asunnossa ja miehistä 62 prosenttia. Asunnon hallintaperusteella on suuri merkitys ikääntyneiden asumismenojen kannalta: asumismenot ovat velattomissa omistusasunnoissa – joita iäkkäiden asunnot usein ovat – pienemmät kuin vuokra-asunnoissa. Esimerkiksi korkotason laskulla ei ole vaikutusta asuntovelkansa jo maksaneiden asumismenoihin.

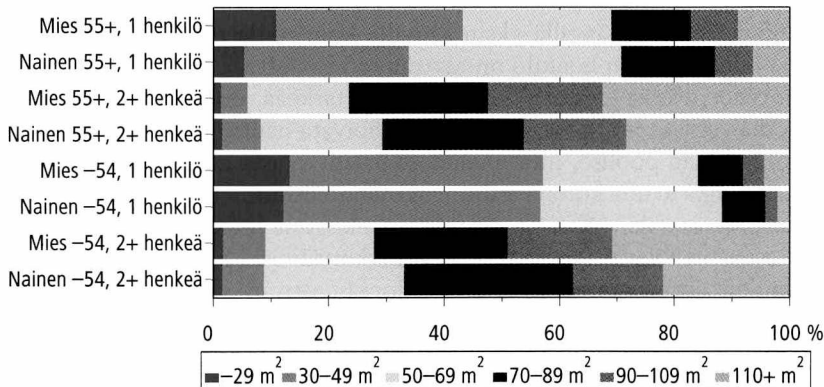
Asuntojen koko vaihtelee selvästi asutokunnan koon mukaan. Yksinasuvilla ikääntyneillä naisilla on hieman enemmän keskikokoisia asuntoja kuin yksinasuvilla miehillä. Miehistä 43 prosenttia asuu alle 50 neliömetrin asunnossa, mutta naisista vain 33 prosenttia. Asunnon koko nousee selkeästi, jos asutokunnassa on kaksi tai useampia asukkaita. Kahden tai useamman hengen asutokunnista vain 6–8 prosentilla on pinta-alaa alle 50 neliometriä. Alle 55-vuotiaista yksinasuvista yli puolet asuu alle 50 neliön asunnoissa.

Kuvio 3. Omistusasuntojen osuus asuntokunnan vanhimman iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2003, %.



Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Kuvio 4. Asunnon pinta-ala asuntokunnan vanhimman iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2003, m².



Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Jos asutokunnassa on useampia asukkaita, nousee isojen (vähintään 110 m²) asuntojen osuus noin neljännekseen vanhimman asukkaan iästä riippumatta. Yksin asuvien ikääntyneiden asunnot ovat suurempia kuin yksin asuvien nuorten asunnot. Osa iäkkäistä yksinasujista on leskiä tai eronneita, joiden käyttöön on jäänyt perheen entinen asunto. Alle 55-vuotiaiden ryhmässä ovat mukana myös ensimmäisessä yksiossaan asuvat opiskelijat.

Asumisen taso heikoin iäkkäillä miehillä maaseudulla

Maaseutumaisissa kunnissa on eniten puutteellisesti varusteltuja asuntoja, kaupunkimaisissa kunnissa vähiten. Kaikilla alueilla puutteellinen asuminen on yleisintä sellaisissa asutokunnissa, joissa viitehenkilö on mies. Alueelliset erot ovat kuitenkin niin suuria, että maaseutokunnissa myös asutokunnat, joissa viitehenkilö on nainen, asuvat heikommin kuin miesten asutokunnat kaupungeissa.

Asunto on hyvin varustettu, jos asunnossa on vesijohto, viemäri, lämminvesi, WC, peseytymistilat (joko suihku/kylpyhuone tai huoneisto-kohtainen sauna) ja keskus- tai sähkölämmitys.

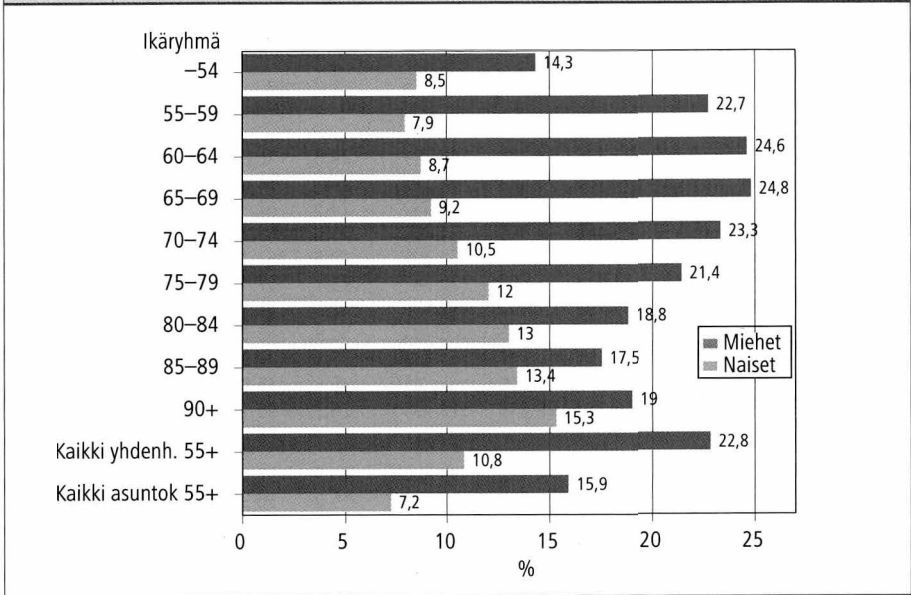
Asunto on puutteellisesti varustettu, jos asunnosta puuttuu peseytymistilat tai keskuslämmitys ja **erittäin puutteellisesti varustettu**, jos siitä puuttuu jokin seuraavista varusteista: vesijohto, viemäri, lämminvesi tai WC.

Asumisen taso heikkenee asukkaan iän kasvaessa. Vanhimmilla asujilla on vanhimmat ja puutteellisimmat asunnot. Asuntojen varustetaso on selvästi heikompi 55 vuotta täyttäneillä yksin asuvilla kuin niillä monijäsenisillä asutokunnilla, joiden vanhin henkilö on täyttänyt 55 vuotta.

Ikääntyneen terveydentilan heiketessä on tärkeää, että lähellä on muita ihmisiä, jotka voivat tarvittaessa huolehtia ja hoivata häntä. Miehillä on tavallisesti asutokunnassaan puoliso, mutta valtaosa ikääntyneistä naisista asuu ilman toista ihmistä, jonka avulla kotona asuminen mahdollisimman pitkään voisi toteutua terveyden pettäessäkin. Kotona asumista vaikeuttaa lisäksi se, että ikääntyneen väestön asuntojen varustetaso on selvästi keskimääräistä heikompi.

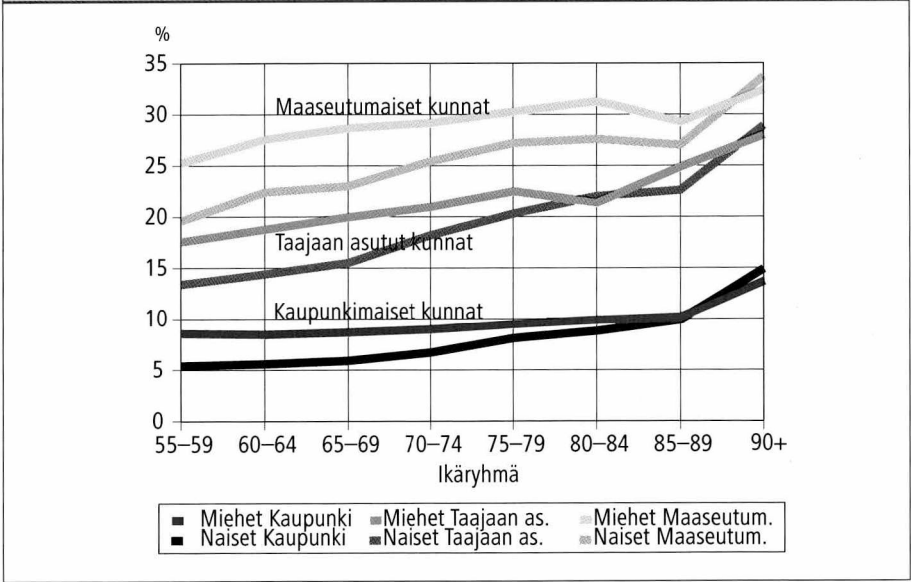
Iäkkäiden yksinasuminen ilmeisesti jonkin verran yleistyy vielä nykyisestään, vaikka miesten elinikä kasvaa edelleen. Tämä aiheuttaa lisää ongelmia ikääntyneiden vanhusten hoivapalveluille. Mitä enemmän iäkkäitä on ja mitä syrjäisemmällä seuduilla he asuvat, sitä vaikeampaa on kotipalvelujen järjestäminen. Kaikkein vaikeinta se on haja-asutusalueilla, jossa palvelujen järjestäminen on pitkien etäisyyksien vuoksi hankalampaa kuin kaupungeissa. Myös kuntien tarjoamat palvelut ovat ainakin etäällä ja vaikeasti tavoitettavissa.

Kuvio 5. Puutteellisten ja erittäin puutteellisten asuntojen osuus, yhden hengen asutokunnat vuonna 2003, %.



Lähde: Tilastokeskus, Asuminotilasto 2003

Kuvio 6. Puutteellisesti asuvien ikääntyneiden asutokuntien osuus ikäryhmän ja kuntatyyppin mukaan vuonna 2003, %.



Lähde: Tilastokeskus, Asuminotilasto 2003

Taulukko 3. Asuntokunnat vanhimman iän ja asuntokunnan koon mukaan vuonna 2003.

Vanhimman ikä	Asuntokunnat koon mukaan					Prosenttiosuus				
	Lukumäärä									
	1	2	3	4+	Yhteensä	1	2	3	4+	Yht.
Miehet										
55–59	36 730	69 270	27 335	14 786	148 121	24,8	46,8	18,4	10,0	100,0
60–64	24 650	59 228	12 765	5 484	102 127	24,1	58,0	12,5	5,4	100,0
65–69	21 503	55 029	7 776	3 381	87 689	24,5	62,8	8,9	3,9	100,0
70–74	18 370	45 519	5 466	2 505	71 860	25,6	63,3	7,6	3,5	100,0
75–79	15 459	33 201	3 807	1 825	54 292	28,5	61,1	7,0	3,4	100,0
80–84	9 852	16 992	1 936	1 007	29 787	33,1	57,0	6,5	3,4	100,0
85–89	5 295	6 006	793	492	12 586	42,1	47,7	6,3	3,9	100,0
90–94	1 983	1 412	246	258	3 899	50,9	36,2	6,3	6,6	100,0
95–99	307	160	35	87	589	52,1	27,2	5,9	14,8	100,0
100+	16	7	3	19	45	35,6	15,6	6,7	42,2	100,0
55+	134 165	286 824	60 162	29 844	510 995	26,3	56,1	11,8	5,8	100,0
Naiset										
55–59	46 674	37 687	10 827	4 332	99 520	46,9	37,9	10,9	4,3	100,0
60–64	39 932	26 748	4 074	1 820	72 574	55,0	36,9	5,6	2,5	100,0
65–69	44 001	24 158	2 795	1 602	72 556	60,6	33,3	3,9	2,2	100,0
70–74	51 099	22 015	2 664	1 753	77 531	65,9	28,4	3,4	2,3	100,0
75–79	56 884	18 496	2 763	1 998	80 141	71,0	23,1	3,5	2,5	100,0
80–84	47 457	12 158	2 325	1 802	63 742	74,5	19,1	3,6	2,8	100,0
85–89	26 321	5 307	1 472	1 253	34 353	76,6	15,4	4,3	3,6	100,0
90–94	9 131	1 919	694	918	12 662	72,1	15,2	5,5	7,2	100,0
95–99	1 373	332	135	543	2 383	57,6	13,9	5,7	22,8	100,0
100+	67	24	19	145	255	26,3	9,4	7,5	56,9	100,0
55+	322 939	148 844	27 768	16 166	515 717	62,6	28,9	5,4	3,1	100,0

Lähde: Tilastokeskus, Asuinolotilasto 2003

Elinkustannukset

Christina Telasuo

- *Vuoden 2002 jälkeen iäkkäiden kohtaama inflaatio on ollut muiden kohtaamaa inflaatiota nopeampaa.*
- *Erot syntyvät elintarvikehintojen noususta ja toisaalta bensiinin, autojen ja alkoholin hintojen laskusta sekä korkotason laskusta.*
- *Asumiseen liittyvän kulutuksen merkityksen arvioiminen ongelmallista virallisessa kuluttajahintaindeksissä.*

Christina Telasuo

Elinkustannukset

Ikääntyneiden osuuden kasvaessa maassamme on kiinnostus heidän elinolosuhteiden kehitykseen kasvanut. Elinkustannusten muutokset ovat yksi elinolosuhteisiin merkittävästi vaikuttava tekijä, koska eläkkeiden korotukset ovat sidottuja kuluttajahintaindeksiin. Väestöryhmittäisiä kuluttajahintaindeksijä on aiemmin laskettu käyttäen ns. vuokraekvivalenssimenettelyä. Artikkelissa käytetään menettelyä, jossa vuokraekvivalenssien sijasta käytetään asumiseen tosiasiallisia rahamenoja. Tällä menetelmällä laskien eri ikäryhmien kuluttajahintaindeksit poikkeavat toisistaan ja virallisesta, keskimääräisestä kuluttajahintaindeksistä erityisesti viime vuosina enemmän kuin aiemmat laskelmat ovat antaneet odottaa.

Vuosina 1996–2001 virallinen kuluttajahintaindeksi ja ikääntyneiden indeksit eivät poikenneet huomattavasti toisistaan. Näiden vuosien kumulatiivinen erotus virallisen ja ikääntyneiden indeksien (keskiarvo) välillä oli noin puoli prosenttia. Ikääntyneiden elinkustannukset nousivat virallista inflaatiota hitaammin. Vuoden 2002 jälkeen ikääntyneiden inflaation vuosimuutokset ovat joka vuosi olleet korkeammalla tasolla verrattuna keskimääräiseen inflaatioon. Tästä on kerääntynyt yli 75-vuotiaille 3,1 prosentin ja 65–74-vuotiaille 2,1 prosentin inflaatiolisiä. Nämä erot inflaatiossa johtuvat pääosin korkojen laskusta, elintarvikkeiden hintojen noususta, bensiinin hintakehityksestä ja erityisesti auto- ja alkoholiverojen alentamisesta.

Kuluttajahintaindeksi

Kuluttajahintaindeksi on vanhimpia ja tunnetuimpia inflaatiota ja siten elinkustannusten muutosta mittaavia tilastojamme. Sitä on laskettu 1920-luvulta lähtien. Indeksillä mitataan kotitalouksien ostamien tavaroiden ja palvelusten hintojen muutosta. Kuluttajahintaindeksiä laskettaessa näiden tavaroiden ja palveluiden hinnan muutokset painotetaan niiden kulutusosuuksien mukaan. Näin sellaiset hyödykkeet, joilla on suuri vaikutus kansalaisten elintason saavuttamiseen oikeasuuruuden merkityksen.

Indeksin avulla voidaan laskea kuinka paljon kotitalouksien tulojen on nouseva hintojen noustessa, jotta sama elintaso säilyisi. Kuluttajahintaindeksiä käytetään yleisesti palkkaneuvotteluiden tukena ja muissa toimeentuloa koskevissa reaaliensioiden laskemisissa. Lisäksi monet vuokrasopimukset on sidottu kuluttajahintaindeksiin tai sen johdannaiseen, elinkustannusindeksiin.

Eläkkeet ja kuluttajahintaindeksi

Kuluttajahintaindeksi mittaa hintojen muutosta keskimääräisen suomalaisen kuluttajan kannalta. Inflaation tai deflaation oletetaan yleensä vaikuttavan samalla tavalla kaikkiin ihmisiin. Yksittäisen kotitalouden kulutusrakenne saattaa poiketa hyvinkin paljon keskimääräisestä. Kulutusrakenne muuttuu tyyppillisesti ihmisten elinkaaren mukaan; nuorten aikuisten, lapsiperheiden ja ikääntyneiden kulutusrakenteet ovat erilaisia.

Eläkeläisten kannalta merkityksellistä on se, että eläkkeiden korotukset on enimmiltään sidottu kuluttajahintaindeksiin. Työeläkkeiden korotukset perustuvat ansiotasoindeksiin ja kuluttajahintaindeksiin muutoksiin ja kansaneläkkeet kokonaan kuluttajahintaindeksiin.

Tilastokeskus tuotti väestöryhmittäisiä kuluttajahintaindeksejä 1990-luvun puoliväliin saakka. Erot eri väestöryhmien kohtaamassa inflaatiossa olivat sangen vähäisiä, eivätkä väestöryhmittäiset indeksit vakiintuneet käyttöön ikä niitä enää katsottu tarpeelliseksi tuottaa virallisina indekseinä. Viime vuosien aikana on eräiden jossain määrin elämänvaihespesifien hyödykkeiden hintamuutos ollut niin suurta, että kysymys väestöryhmittäisistä kuluttajahintaindekseistä on jälleen noussut esiin. Esimerkkinä voidaan mainita alkoholin veronalennus alkuvuodesta 2004, joka on vaikuttanut eri väestöryhmiin eri tavoin. Veronalennuksen seurauksena kuluttajahintaindeksiin vuosimuutos kääntyi tilapäisesti negatiiviseksi maaliskuussa 2004, ensimmäistä kertaa sitten 1950-luvun.

Oikeudenmukainen inflaation mittari?

Kuluttajahintaindeksiin luotettavuudesta inflaation mittarina ja sen mahdollisista vääristymistä on väitelty kautta aikojen paljon. Erityisesti 1990-luvulla keskusteltiin USA:n kuluttajahintaindeksiin oikeellisuudesta; indeksin väitettiin systemaattisesti näyttävän liian korkeita inflaatiolukuja (Boskin ym. 1996). Boskinin raportin taustalla oli huoli inflaatiomittarin vaikutuksista julkistalouden indeksisidonnaisiin menoihin kuten eläkkeisiin. Raportti kiinnitti huomiota erityisesti indeksin tapaan huomioida hyödykkeiden laadun muutokset. Uudemmassa tutkimuksessa on muun muassa tuotu esiin, että indeksin erilaiset painorakenteet saattavat aiheuttaa suuriakin systemaattisia muutoksia indeksissä. (Lebow, D., Rudd, J. 2003).

Kysymys kuluttajahintaindeksistä oikeudenmukaisena inflaation mittarina eri kotitaloustyypeille tai ikäryhmille on saanut vähemmän huomiota. USA:n vanhusväestölle, kuten myös muille kotitaloustyypeille, laskettiin kuitenkin kokeellinen kuluttajahintaindeksi vuonna 1994. Tutkimuksen tulos oli se, että ikääntyneiden elinkustannukset nousivat hieman nopeammin keskiarvoon verrattuna johtuen pääosin terveydenhoidon hintojen noususta. Tällä hyödykeryhmillä on ikääntyneillä suurempi painoarvo (Amble ym. 1994). Hieman toisella metodilla samaan tulokseen päätyi vuonna 2003 tehty tutkimus (Hobijn ym. 2003). Tämä tutkimus jatkoi vuosina 1979 ja 1982 tehtyjä laskelmia inf-

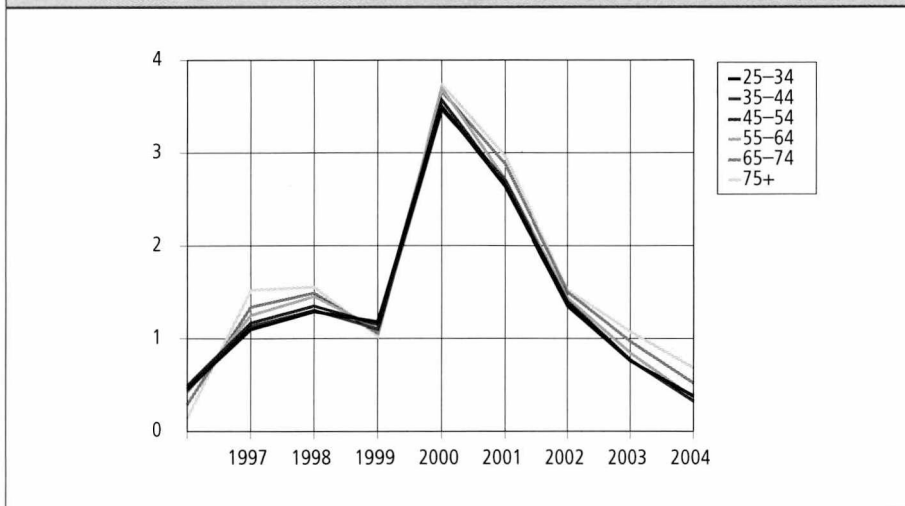
laation vaikutuksesta eri kotitaloustyypeille. Tämänkin tutkimuksen tulokset tuli, että eri kotitaloustyyppien kohtaama inflaatio poikkeaa vain jonkin verran keskiarvosta. (Hagemann 1979, Michael 1982).

Sveitsiläisen tutkimuksen tulokset eläkeläisten kohtaamasta inflaatiosta vuodelta 2003 olivat myös samankaltaisia; erot kansalliseen kaikki väestöryhmittä kattavaan kuluttajahintaindeksiin olivat sängen pieniä: Eläkeläisten kulutusrakenteen mukaisesti laskettu inflaatio oli jonkin verran alhaisempi kuin muun väestön johtuen pääosin polttoaineiden ja vuokrien pienemmästä osuudesta kulutusrakenteessa. Näiden kahden hyödykkeen inflaatiota korottava vaikutus Sveitsissä oli suuri tänä ajankohtana (Schupbach 2003). Myös vuosina 1999–2001 Israelissa tehty tutkimus päätyi siihen, että erot väestöryhmien välillä ovat pienehköjä., eläkeläisten kuluttajahintaindeksi nousi kuitenkin kansallista indeksiä hitaammin. Erotus koko ajanjakson aikana oli vain 0,2 prosenttiyksikköä. Israelissa tämä erotus johtui suurimmaksi osaksi omistusasumisen hintojen noususta, joiden osuus oli eläkeläiskulutuksessa oli pienempi (Finkel ym. 2001).

lääkkäämpien inflaatio nopeutui

Suomessa aiemmin tuotetuissa väestöryhmittäisissä kuluttajahintaindeksissä erot eri ryhmien inflaatioissa eivät olleet erityisen suuria tai systemaattisia. Tuolloiset laskelmat perustuivat virallisen kulutustutkimuksen tuottamiin kulutusosuuksiin eri ikäryhmille. Keskeisin ero nykyiseen kuluttajahintaindeksiin verrattuna on se, että tuolloin omistusasumisen kustannukset mitattiin olettamalla, että omistusasumisen kustannukset ovat samat kuin vastaavanalaisessa

Kuvio 1. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos ikäryhmittäin kulutustutkimuksen (vuokraekvivalenssi) painoarvojen mukaan vuosina 1996–2004.



Vuoden 2004 tiedot tammi-syyskuulta.

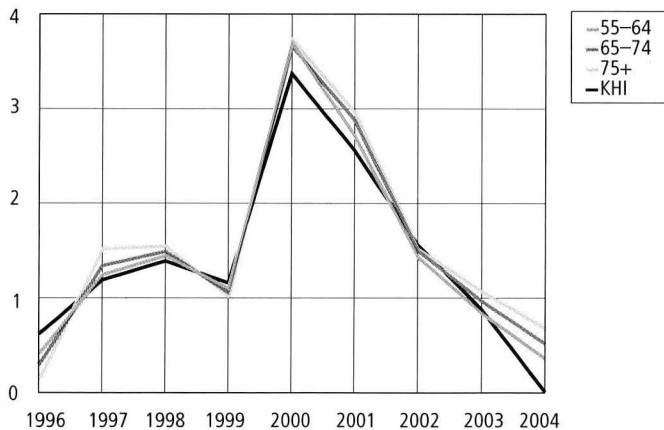
Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus 1994–1996, 1998, 2001–2002 ja Kuluttajahintaindeksi 1995–2004.

vuokra-asunnossa asuvan vuokra. Menettelyä kutsutaan vuokraekvivalenssi-menetelmäksi. Menetelmä tuottaa erityisesti ikääntyneille omistusasunnoissa asuville hyvin suuren laskennallisen vuokran vaikka ikääntynyt todellisuudessa maksaisi asunnostaan vai pienen yhtiövastikkeen. Kuviossa 1 on esitetty tällä metodilla laskettuja indeksisarjoja eri ikäryhmille vuosien 1996 ja 2004 välillä.

Kuviosta käy ilmi, että eri ikäryhmien väliset erot inflaatiossa ovat nykyäänkin sangen vähäisiä tällä perinteisellä menettelytavalla laskettuna. Varsinkin vuosina 1999 ja 2000 erot olivat pieniä. Suurimmillaan erot olivat vuosina 1997–1998 ja toisaalta vuoden 2003 jälkeen. Huomattavaa kuitenkin on, että kolmen vanhimman ikäryhmän (55–64-, 65–74- ja yli 75-vuotiaat) kohtaama inflaatio on systemaattisesti ollut nopeampaa koko ajanjakson aikana verrattuna nuorempiin ikäryhmiin (25–34-, 35–44- ja 45–54-vuotiaat). Poikkeuksena on ainoastaan vuosi 1999, jolloin erot ikäryhmien välillä ei juuri ollut eroa sekä vuosi 1996, jolloin ikääntyneiden inflaatio oli hitaampaa verrattuna nuorempiin ikäryhmiin.

Varsinainen mielenkiinto kohdistuu virallisen kuluttajahintaindeksisarjan ja ikäryhmittäisten sarjojen vertailuun, koska vuotuiset työeläkkeiden korotukset enimmiltään¹ perustuvat kuluttajahintaindeksiin. Alla olevassa kuviossa on esitetty virallinen kuluttajahintaindeksi ja yli 55-vuotiaiden kuluttajahintaindeksit (vuokraekvivalensseilla laskettuna) kolmessa ikäryhmässä.

Kuvio 2. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos ja kolmen vanhimman ikäryhmän vuosimuutosajasarjat kulutustutkimuksen (vuokraekvivalenssi) painoarvojen mukaan vuosina 1996–2004.



Huom.: vuoden 2004 tiedot tammi-syyskuulta.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus 1994–1996, 1998, 2001–2002 ja Kuluttajahintaindeksi 1995–2004.

- 1 Vuodesta 2005 työeläkkeiden korottamiseen käytetty TEL-indeksistä 80 prosenttia määräytyy kuluttajahintojen mukaan ja 20 prosenttia ansiotasoindeksin mukaan. Kananeläkeindeksi perustu kokonaan kuluttajahintaindeksiin.

Virallinen kuluttajahintaindeksi ja ikäryhmien indeksisarjat poikkeavat toisistaan useimpina vuosina. Ainoastaan vuonna 1996 kuluttajahintaindeksi näyttää korkeampaa inflaation vuosimuutosta verrattuna ikääntyneiden aikasarjoihin. Vuosina 1999 ja 2002 erot aikasarjojen välillä olivat häviävän pieniä. Vuodet 1997–1998, 2000 ja 2003–2004 osoittavat puolestaan suurempia eroja ikäryhmien ja kuluttajahintaindeksin välillä. Huomattavaa on, että erot ovat kasvaneet vuodesta 2003 lähtien.

Inflaatio on ollut 1990-luvun alun jälkeen kuitenkin sangen matalaa, niinpä erot ikäryhmittäisten indeksien ja virallisen kuluttajahintaindeksin välillä ovat kaiken kaikkeaan sangen pieniä, puolen prosenttiyksikön luokkaa.

Indeksisarjojen käyttäytyminen määrytyy kuitenkin pitkälti niille annetuista kulutusosuuspainoista. Kulutustutkimuksen vuokraekvivalenssilaskelmiin perustuvien painoarvojen suurin ongelma on asumisen kulutusosuus, joka ikääntyneillä on laskennallisista syistä erittäin suuri. Tämä tapa perustuu kansainvälisiin suosituksiin, mutta vääristää erityisesti ikääntyneiden kuluttajien kulutusrakennetta huomattavasti suhteessa todellisiin kustannuksiin. Virallisessa kuluttajahintaindeksissä kirjataan nykyisin omistusasumisen asumiskustannukset asunnon hankinnasta, rahoituksesta ja hoidosta aiheutuvina todellisina kustannuksina.

Asumiseen menee suuri osa kulutusmenoista – vai meneekö?

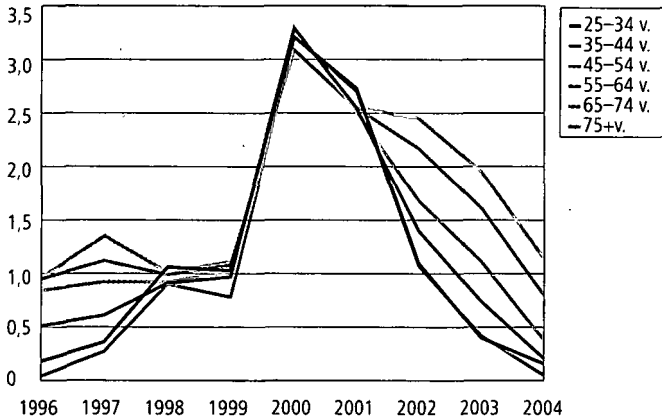
Kulutustutkimuksen julkistetuissa tiedoissa on asumisen osuus hyvin suuri yli 55-vuotiailla. Tämä suuri osuus perustuu, kuten todettu, tutkimuksessa käytettyihin laskennallisiin vuokramenoihin joiden johdosta ikääntyneiden asumiskustannukset tulevat arvioiduksi ikään kuin he asuisivat vuokralla. Kuitenkin, ikääntyneiden asuminen omistusasunnoissa kasvoi voimakkaasti jo 1990-luvun alkupuolella (Sailas ym. 1994).

Yhä kasvava joukko ikääntyneitä asuu omistusasunnoissa ilman asuntolainaa, jolloin heidän todelliset asumismenonsa pienenevät. Toisaalta, tulojen pienentyessä eläkkeelle siirryttäessä asumisen menojen osuus koko kulutuksesta pysyy kuitenkin merkittävänä, noin viidenneksenä kokonaistuloista. Alla olevissa kuvioissa on ikääntyneille laskettu uudet kuluttajahintaindeksit, joissa asumisen kulutusosuudet on arvioitu ottaen huomioon laskennallisten vuokrien sijasta asuntolainan hoitokulut² ja omistusasunnon käyttömenot kuten yhtiövastike. Näin laskien asumiskustannusten osuus menoista suunnilleen puollittuu verrattuna vuokraekvivalenssilaskelmiin. (ks. liitetaulukko 1).

Eri ikäryhmien asumisen rahamenojen perusteella lasketut kuluttajahintaindeksit poikkeavat enemmän toisistaan verrattuna kulutustutkimuksen painoarvojen mukaan laskettuihin (kuvio 3). Tämä pätee erityisesti vuosina 1996

2 Asuntojen hankintaa ei tässä tarkastelussa ole katsottu ikäryhmittäin eriytyväksi menoksi. Syy tähän on se, että maksu asunnon hankinnasta – asuntolainan takaisinmaksu – jakautuu nykyisin hyvin pitkälle osalle elinkaarta. Eri ikäisten omistusasuntojen hankinnasta ei myöskään ole olemassa säännöllisiä luotettavia tilastolähteitä.

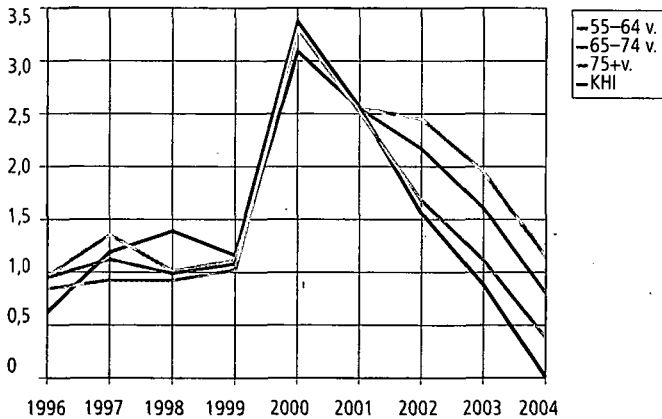
Kuvio 3. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos ikäryhmittäin asumisen rahamenojen painoarvojen mukaan vuosina 1996–2004.



Huom.: vuoden 2004 tiedot tammi-syyskuulta.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus, asumisen rahamenot, 1994–1996, 1998, 2001–2002 ja Kuluttajahintaindeksi 1995–2004.

Kuvio 4. Kuluttajahintaindeksin (KHI) vuosimuutos ja kolmen vanhimman ikäryhmän vuosimuutosaikeisarjat asumisen rahamenojen painoarvojen mukaan 1996–2004.



Huom.: vuoden 2004 tiedot tammi-syyskuulta.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus, asumisen rahamenot, 1994–1996, 1998, 2001–2002 ja Kuluttajahintaindeksi 1995–2004.

ja 1997 sekä vuoden 2002 jälkeen. Näinä vuosina kuluttajahintaindeksin vuosimuutos on ollut kolmella vanhimmalla ikäryhmällä korkeampi kuin vertailuryhmillä. Mitä vanhemmista ikäryhmistä on kysymys sitä suurempi on erotus nuorempiin ikäryhmiin verrattuna.

Kun ikääntyneiden omia korjattuja kuluttajahintaindeksejä verrataan viralliseen kuluttajahintaindeksiin, jota käytetään indeksitarkastuksissa, ainoastaan vuosina 1998–2000 ovat virallisen kuluttajahintaindeksin vuosimuutokset korkeampia verrattuna ikääntyneiden aikasarjoihin (kuvio 4). Vuosien 1999 ja 2001 välillä erot ikääntyneiden ja virallisen inflaation välillä olivat hyvin pienet. Vuoden 2001 jälkeen erot suurenevät merkittävästi. Erityisesti yli 75-vuotiaiden elinkustannukset nousivat nopeammin kuin virallinen kuluttajahintaindeksi ja erot ovat paljon suuremmat verrattuna laskelmaan, joka on tehty kulutustutkimuksen käyttämällä painorakenteella.

lökkäimmille elintarvikkeiden hinnoilla suurempi merkitys kuin muille

Vuonna 1996 kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 0,6 prosenttia – ikääntyneillä se oli lähempänä yhtä prosenttia. Inflaatio oli siis hyvin alhaisella tasolla, paljolti elintarvikkeiden hintojen laskun vuoksi. Terveyspalveluiden hintojen nousun suurempi vaikutus ikääntyneillä selittää suuren osan eroista eri ikäryhmien välillä. Seuraavana vuonna inflaatio nousi 1,2:een prosenttiin. Luku on lähes sama kuin ikäryhmällä 65–74-vuotiaat (1,1 %). Vanhimman ikäryhmän inflaatio oli jonkin verran korkeampi (1,4 %) ja 55–66-vuotiaiden hieman alhaisempi (0,9 %). Inflaatiota nosti pääosin vuokrien nousu ja elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien hinnan korotukset. Inflaatiota alensi eniten korkojen lasku. Elintarvikkeiden osuus on suurempi vanhimman ikäryhmän kulutusrakenteessa ja korkojen osuus laskee. Näin elintarvikkeiden hinnannousu korotti enemmän tämän ryhmän inflaatiota samalla kun korkojen laskun alentava vaikutus jäi pienemmäksi. Vuonna 1998 kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 1,4 prosenttia. Kolmen vanhimman ikäryhmän indeksit olivat alhaisemmalta tasolla kuin virallinen inflaatio, noin puolen prosentin verran, ja ikäryhmien väliset erot olivat erittäin pieniä. Hyödykeryhmien liikenne sekä ravintolat ja hotellit hintojen nousut selittävät ikääntyneiden alhaisempaa inflaatiota. Näiden hyödykkeiden kulutus on heillä vähäisempää.

Vuoden 1999 inflaatio oli edelleen sängen alhainen, 1,2 prosenttia. Vuosina 2000 ja 2001 inflaatio oli tarkastelujakson nopein inflaatio, 3,4 ja 2,6 prosenttia. Kaiken kaikkiaan, vuosina 1999–2001 erot virallisen kuluttajahintaindeksin ja eri ikäryhmien välillä olivat erittäin pieniä. Näinä vuosina inflaatiota kiihdytti paljolti bensiinin ja muiden polttoaineiden hinnan korotukset sekä vuokrien ja korkojen nousu. Polttoaineiden hinnat kääntyivät laskuun vuonna 2001, mikä hidasti kokonaisinflaatiota. Tyypillistä kuitenkin oli, että inflaatioon vaikuttavat erot eri hyödykeryhmien välillä olivat pieniä. Tämä päti sekä inflaatiota korottaviin että alentaviin eriin. Näin yksittäisten hyödykeryhmien vaikutukset

jäivät pienemmiksi ja ikäryhmien indeksit eivät poikenneet virallisesta kuluttajahintaindeksistä paljoakaan.

Ikääntyneiden elinkustannukset nousseet valtaväestöä nopeammin

Vuodesta 2002 lähtien ikääntyneiden kuluttajahintaindeksit ovat olleet korkeammalla tasolla verrattuna viralliseen indeksiin. Kokonaisinflaatio hidastui ensin 1,6 prosenttiin vuonna 2002 ja sitten 0,9 prosenttiin vuonna 2003. Vuoden 2004 vuosimuutos on ajanjakson alhaisin, 0,2 prosenttia. Maaliskuusta kesäkuuhun vuonna 2004 kuluttajahintaindeksi oli negatiivinen. Kaikissa ikääntyneiden ikäryhmissä inflaatio on kuitenkin ollut nopeampaa kuin keskimääräinen inflaatio. Mitä vanhemmista ikäryhmistä on kyse sitä nopeammin ikäryhmäspesifikuluttajahintaindeksi on noussut.

Vuoden 2002 inflaatiota nopeutti pääosin elintarvikkeiden, kulttuurin ja vapaa-ajan hyödykkeiden, vuokrien, terveystennojen ja liikenteen hintojen nousu. Inflaatiota puolestaan hidasti korkojen lasku ja polttoaineiden hintojen aleneminen. Seuraavana vuonna korkojen lasku jatkui ja myös autoveron alennus hillitsi inflaatiota merkittävästi. Inflaatiota nosti sähkön hinnan nousu, vuokrien korotukset sekä ravintola- ja hotellipalveluiden kallistuminen. Vuoden 2004 yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana kuluttajahintaindeksiä alensi erityisesti alkoholiveron alennus ja korkojen lasku sekä puhelujen hintojen aleneminen. Korottavasti puolestaan vaikutti muun muassa kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden, polttoaineiden ja elintarvikkeiden hintojen nousu.

Tarkasteltaessa inflaation vaikuttaneiden hyödykeryhmien hintamuutoksia on selvää, että kehitys on viime vuosina ollut erityisen epäsuotuisaa ikääntyneille. Hintojen lasku on ollut suurinta niissä hyödykeryhmissä, joissa ikääntyneiden kulutusosuudet ovat keskimääräistä pienemmät; korkojen aleneminen, polttoaineiden halpeneminen sekä autoveron ja erityisesti alkoholiveron alennukset. Näiden hyödykeryhmien kulutusosuudet tosin laskevat vasta 65 ikävuoden jälkeen. Vastaavasti hintojen nousu on ollut suurinta niissä hyödykeryhmissä, joissa ikääntyneiden kulutusosuudet ovat suurimmat. Mitä vanhemmista ikäryhmistä on kysymys, sitä suuremmat ovat elintarvikkeiden ja asumisen kulutusosuudet, laskettiinpa ne millä menettelyllä tahansa. Näin ollen ovat ikääntyneiden elinkustannukset ovat nousseet valtaväestöä nopeammin viimeisen kolmen vuoden aikana. Yli 75-vuotiailla näiden kolmen vuoden kumulatiivinen inflaation vuosimuutos on 3,1 prosenttia korkeampi kuin virallisen kuluttajahintaindeksin vuosimuutos; 65–74-vuotiailla se on 2,1 prosenttia ja 55–64-vuotiailla 0,7 prosenttia korkeampi.

Kaikkia eroja kulutuksessa ei indeksissä voida ottaa huomioon

Elinkustannusten muutosta mitattaessa tulokset ovat suuressa määrin riippuvaisia eräistä perustekijöistä. Näistä tärkeimpiä on painorakenne, joka sinänsä on arvioitavissa eri väestöryhmille ainakin kohtalaisella tarkkuudella. Tässä artikkelissa esitetyt tarkastelut perustuvat enimmiltään juuri erilaisten painorakenteiden käyttöön varsin karkealla tasolla. Näinkin toimien väestöryhmien kohtaaman inflaation välille syntyi selviä eroja, jotka osin ovat paikallistettavissa konkreettisiin, mahdollisesti ainutkertaisiin tekijöihin, kuten verojen muutokseen.

Lisäksi laskelmiin vaikuttavat tarkemman tason hyödyke- ja liikeotokset, joita ei ole mahdollista sovittaa eri ikäryhmien kulutustottumusten mukaisiksi. Ajatellaan siis, että ikääntyneet käyttävät samoja hyödykkeitä, kauppoja ja palveluntuottajia kuin väestö keksimäärin, ainoastaan kulutetuissa määrissä – s.o. kulutusrakenteessa – on eroja.

Jokaisen ihmisen kulutuskäyttäytyminen on yksilöllistä ja keskimääräistä kulutusta arvioitaessa joudutaan aina turvautumaan yleistykseen. Niiltä ei myöskään välttyä ikääntyneitä tarkasteltaessa, koska ikääntyneiden (yli 55-vuotiaiden) joukko on varsin heterogeeninen. Yleisesti voidaan kuitenkin olettaa, että ikääntyneiden yksityiskohtaisempi hyödykekori on jonkin verran erilainen kuin koko väestöllä keskimäärin. Myös kuluttajahintaindeksin liikeotos saattaa aiheuttaa harhaa, koska ei ole tiedossa, käyttääkö vanhempi väestö vähemmän suuria marketteja, jotka sijaitsevat kaukana asuinpaikasta. Jos näin on, ovat pienet lähikaupat ja niiden valikoiman hinnan muutokset aliedustettuja ikääntyneiden kuluttajahintaindeksissä. Kustannussyistä kaikilta osin ikäryhmäspesifien indeksien tuottamien olisi kuitenkin hyvin hankalaa.

Lähteet

- Ahlgvist, K., Berg, M.-A. (2003): Kotitalouksien kulutusmenojen muutossuunnat. Tilastokeskus.
- Ahlgvist, K., Pajunen A., (2000): Kotitalouksien kulutusmenojen muutokset 1990-luvulla. Tilastokeskus.
- Amble, N., Stewart, K., (1994): Experimental Price Index for Elderly Consumers. Monthly Labor Review, May 1994; 117.
- Bosken, M., et al. (1996): Toward a More Accurate Measure of the Cost of Living. Final Report to the Senate Finance Committee, December 4, 1996.
- Finkel, Y., Oren, M., (2001): Experimental CPI for the Elderly Population. Central Bureau of Statistics Israel. Paper prepared for the joint ECE/ILO meeting on Consumer Price Indices, Geneva 2001.
- Hagemann, R., (1982): The Variability of Inflation Rates across Household Types. Journal of Money, Credit and Banking Vol 14, (November 1982).
- Hobijn, B., Lagakos, D., (2003): Inflation Inequality in the United States. Federal Reserve Bank of New York Staff Report no 173 october 2003.
- Lebow, D., Rudd, J., (2003): Measurement Error in the Consumer Price Index: Where Do We Stand? Journal of Economic Literature Vol XLI (March 2003).
- Michael, R., (1979): Variations across Households in the Rate of Inflation. Journal of Money, Credit and Banking Vol 11 (February 1979).
- Sailas, R., Mikkonen, S., (1994): 55+ Katsaus ikääntyvien elinoloihin. Tilastokeskus.
- Schüpbach, A., (2003): Consumer Price Indices for Different Population Groups. Swiss Federal Statistical Office. Paper prepared for the joint UNECE/ILO meeting on Consumer Price Indices, Geneva 2003.

Liite

Liitetaulukko 1. Väestöryhmittäisiä inflaatiolukuja.

Kuluttajahintaindeksin vuosimuutokset, kulutustutkimuksen vuokraekvivalenssilaskelmien mukaiset painoarvot ikäryhmittäin

	25–34 v.	35–44 v.	45–54 v.	55–64 v.	65–74 v.	75+ v.	KHI*
1996	0,46	0,44	0,49	0,42	0,29	0,14	0,62
1997	1,10	1,13	1,17	1,25	1,34	1,52	1,19
1998	1,29	1,30	1,35	1,45	1,49	1,55	1,39
1999	1,18	1,10	1,15	1,10	1,06	1,02	1,16
2000	3,50	3,46	3,57	3,69	3,66	3,73	3,37
2001	2,64	2,70	2,66	2,71	2,88	2,96	2,56
2002	1,35	1,36	1,40	1,43	1,50	1,52	1,56
2003	0,76	0,76	0,77	0,84	0,97	1,07	0,88
2004	0,38	0,32	0,32	0,36	0,52	0,68	0,01

Kuluttajahintaindeksin vuosimuutokset asumisen rahamenojen mukaan laskettuina ikäryhmittäin

	Koko väestö	25–34 v.	35–44 v.	45–54 v.	55–64 v.	65–74 v.	75+ v.	KHI*
1996	0,46	0,18	0,04	0,51	0,84	0,95	0,96	0,62
1997	0,61	0,36	0,27	0,61	0,92	1,12	1,35	1,19
1998	0,97	1,06	0,90	0,91	0,92	0,99	1,01	1,39
1999	0,98	1,03	0,78	0,97	1,02	1,08	1,11	1,16
2000	3,21	3,21	3,21	3,29	3,30	3,09	3,06	3,37
2001	2,60	2,73	2,70	2,55	2,51	2,55	2,55	2,56
2002	1,46	1,10	1,07	1,40	1,68	2,17	2,45	1,56
2003	0,81	0,40	0,42	0,74	1,11	1,61	1,95	0,88
2004	0,30	0,16	0,05	0,21	0,38	0,80	1,14	0,01

* Virallinen kuluttajahintaindeksi.

Lähteet: Tilastokeskus, Kulutustutkimus ja Kuluttajahintaindeksi, perusaineistot.



Tilastokeskus, myyntipalvelu
PL 4C
00022 TILASTOKESKUS
puh. (09) 1734 2011
faksi (09) 1734 2500
myynti@tilastokeskus.fi

Statistikcentralen, försäljning
PB 4C
00022 STATISTIKCENTRALEN
tfn (09) 1734 2011
fax (09) 1734 2500
myynti@stat.fi

Statistics Finland, Sales Services
P.O.Box 4C
FI-00022 STATISTICS FINLAND
Tel. +358 9 1734 2011
Fax +358 9 1734 2500
myynti@stat.fi

ISBN 952-467-436-X
Tuotenumero 9026
CE



9 780524 674362